

U A N

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECA

010052

BA6279

A2

c. 1

ONOMIA

RAID

1080026384

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

EX LIBRIS

HEMETHERI VALVERDE TELLEZ

Episcopi Leonensis

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
CAPILLA ALFONSINA BIBLIOTECA UNIVERSITARIA

vol. 36

MICROFILMADO

10/2/83

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE MÉXICO

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

M. TVLLIJ
CICERONIS

ORATIONES DUODECIM

SELECTÆ,

IN VSVM GYMNASIORVM
SOCIETATIS JESV,

QVIBVS ACCESSERVNT
compendium Rhetoricæ R. P.

Cypriani Soarii, Societa-
tis Jcxi:

LACHRYMÆ SANCTI PETRI
R. P. Sidronij Hotchij:

ET ALIA DVO OPVSCULA
PP. Stradæ, & Sarbievij, eiusdem
Societatis, in gratiam candi-
datorum Poëicos.

HISPALI: Ex Typographia Univocitatis, et
JOSEPHI NAVARRO, ET ARMILIO
BIBLIOTHECA.

UNIV.

VO LEVI

IMPRESOR DE LA BIBLIOTECA Y TALLER

PRO LEGE
MANILIA
 AD POPULUM
 ORATIO.

Quamquam mihi semper frequens
 conspectus vester, multo incun-
 ditissimus, hic autem locus, ad
 agendum amplissimus, ad dicen-
 dum ornatissimus est visus, Qui-
 rites; tamen hoc aditu laudis,
 qui semper oprimo cuiq; maximè patuit, non
 mea me voluntas, sed vite meæ rationes ab-
 incunte ætate suscepit, prohibuerant. Nam,
 cum antea per ætatem nondum huius autho-
 ritatem loci contingere auderem, statuerem-
 que, nihil huc, nisi perfectum ingenio, cla-
 boratum industria, afferri oportere; omne
 meum tempus amicorum temporibus trans-
 mittendum putavi. Ita neque hic locus va-
 cuus unquam fuit ab ijs, qui vestram cau-
 sam defenderent; & meus labor, in privato-
 rum

ORATIO

4. 287
 tum periculis castè, integrèque versatus, ex
 vestro iudicio fructum et amplissimum con-
 secutus. Nam cum propter dilationem Comi-
 tiorum ter praetor primus centuriis cunctis re-
 nuntiatus sum, facile intellexi, Quirites, & quid
 de me iudicaretis, & quid a iis praescriberetis.
 Nunc cum, & auctoritatis in me tantum sit,
 quantum vos honoribus mandatum esse volu-
 istis: & ad agendum facultatis tantum, quan-
 tum homini vigilanti ex foreali usu prope quo-
 tidiana dicendi exercitatio potuit asserre: cer-
 tès & si quid etiam dicendo consequi possum,
 his ostendam potissimum, qui et quoque rei
 fructum suo iudicio tribuendum esse censue-
 runt. Atque hoc in primis mihi letandum iu-
 velle video, quod in hac insolita mihi ex hoc
 lectione dicenti, causa talis oblata est, in
 qua oratio nemini deesse potest. Dicendum est
 de viresca. Pompeii singulari, & omniaque vir-
 tute. Huius autem orationis difficilior est exi-
 stimo, quatuor principum invenire. Itaque non
 mihi tam copiam, quam modus in dicendo qua-
 rendus est. Atque, ut inde oratio mea profici-
 featur, unde haec omnis causa ducitur, bellum
 grave, & periculosum vestris vectigalibus, at-
 que sociis à duobus potentissimis Regibus in-
 fertur, Mitridate, & Tigrane: quorum alter
 relictus, alter late situs, occasionem sibi ad

occu-

PRO LEGE MANILIA.

8
 occupandam Asiã oblatam esse arbitrari.
 Equibus Roman. honestissimis viris asserun-
 tur ex Asia quotidie litterae, quorum magnae
 res aguntur, in vestris vectigalibus exercendis
 occupat: qui ad me pro necessitudine, que
 mihi est cum illo ordine, cautam reipublice,
 periculaque rerum suarum devolerunt. Bithy-
 nia, que nunc vestra Provincia est, vicis exul-
 tos esse copulatos: regnum Antiochianis, quod
 finitimum est vestris vectigalibus, totum esse in
 hostium potestate: Lucullis, magnis rebus ges-
 tis, ab eo bello discedere hanc qui succurrit,
 non satis esse paratum ad tantum bellum ad-
 ministrandum: totum ab omnibus sociis, & ci-
 vibus ad id bellum Imperatorem deposcitur:
 experire eundem hunc unum ab hostibus metum,
 praeterea neminem. Causa, quae sit videtis nunc,
 quid agendum sit, considerare. Primum mihi
 videtur de genere belli, deinde de magnitudi-
 ne, tum de Imperatore deligendo esse dicen-
 dum. Genus est enim eiusmodi, quod maxime
 vestros animos excitare, atque inflammare de-
 bet: in quo agitur Populi Romani gloria, que
 vobis à maioribus cum magna in rebus omni-
 bus, tum summa in re militari tradita est: agitur
 salus sociorum, atque amicorum, pro qua mil-
 ta maiores vestri magna, & gravia bella gese-
 runt: aguntur certissima Populi Romani vectiga-

A 3

lia

lia, & maxima: quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis: aguntur bona multorum civium, quibus est, & à vobis, & ab Imperatoribus reipublice consulendum. Et quoniam semper appetentes glorie præter ceteras gentes: atque avidi laudis fuistis, delenda est vobis illa macula, Mithridatico bello superiore suscepta, quæ penitus iam inedit, atque inveteravit in Populi Romani nomine: quod is, qui una die, tota Asia, tot in civitatibus, uno nuntio, atque una litterarum significatione cives Romanos necandos, trucidandoque denotavit, non modo adhuc poenam nullam suo dignam scelere suscepit, sed ab illo tempore annum iam tertium, & vicesimum regnat, & ita regnat, ut se non Ponto, neque Capadocia lætebris occultare velit, sed emergere è patrio Regno, atque in vestris vetricibus, hoc est, in Asia luce versari. Et enim adhuc ita vestri cum illo Rege contenderunt Imperatores, ut ab illo insignia victoriæ, non victoriam reportarent. Triumphavit L. Silla, triumphavit L. Murena de Mithridate, duo fortissimi viri, & summi Imperatores: sed ita triumpharunt, ut ille pulsus, superatusque regnaret. Verum tamen illis Imperatoribus laus est tribuenda, quod egerunt: venia danda, quod reliquerunt: propter ea quod ab eo bello Sillam in Italiam Respu-

blica,

blica, Murenam Silla revocavit. Mithridates autem omne reliquum tempus, non ad oblivionem veteris belli, sed ad cõparationem novi cõtulit: qui postea quam maximas edificasset, ornassetque classes, exercitusque permagnos, quibuscumque ex gentibus potuisset, comparasset, Bosphorans finitimis suis bellum inferre simulasset: usque in Hispaniam legatos Ecbatanis misit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus: ut, cum duobus in locis disjunctissimis, maximeque diversis, uno consilio, ab unis hostium copiis, bellum terra, marique gereretur, vos ancipiti contentione distracti, de imperio dimicaretis. Sed tamen alterius patris periculum, Sertorianæ, atque Hispaniensi, quæ multo plus firmamenti, ac roboris habebat, C. Pompeii divino cõcilio, ac singulari virtute depulsus est: in altera parte ita res à L. Lucullo summo viro est administrata, ut initia illa gestarum rerum magna, atque præclara, non felicitati eius, sed virtuti: hæc autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpe, sed fortunæ tribuenda esse videantur. Sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque vera laus ei detracta oratione nostra, neque falsa, afficta esse videatur. Sed pro vestri imperii dignitate, atque gloria, quoniam is est exorsus orationis meæ, videte quem vobis animum suscipien-

A 4

picn-

piendi putatis. Maiores vestri sepe, mercedibus, ac navicularibus iniuriolos tractatis, bella gesserunt: vos tot civium Romanorum millibus uno nuntio, atque uno tempore necatis, quod tandem animo esse deberis. Legati quoque veras appellati superbius; Corinthis patres vestri, totius Graeciae lumen, et eiusdem esse voluerunt: vos eum Regem inultum esse patiemini, qui legatum Populi Romani consularem, vinculis, ac verberibus, atque omni supplicio exercitatum necavit? Illi libertatem civium Romanorum imminutam non tolerant: vos vitam ereptam negligitis? Ius legationis verbo violatum illi persecuti sunt: vos legatum Populi Romani omni supplicio interfectam, inultum relinquetis? Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam vobis imperii gloriam relinquere; se vobis turpissimum sit, illud quod acceperitis, tueri, & conservare non posse. Quid, quod salus sociorum iam in periculum, ac discrimen vocatur? Regno expulsi est Antiochus Rex, socius Populi Romani, atque amicus imminenti duo Reges totius Asiae, non solum vobis inimicissimi, sed etiam vestris sociis, atque amicis: civitates autem omnes, cuncta Asia, atque Graecia vestrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur: Imperatoris a vobis curam deponere, cum praesertim vos

alium

alium inferitis, neque audent, neque id facere summo sine periculo posse arbitrantur. Vident, & sciunt hoc idem, quod & vos, unum virum esse, in quo summa sint omnia, & cum prope esse (quo etiam careat agris) cuius adventu bellum venerit, tam imperis hostium refusus esse intelligant, ac retardatos. Hi vos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut se quoque sicut ceterarum provinciarum socios, dignos exillimetis, quorum salutem tali viro commenderis. Atque hoc etiam magis, quam ceteris, quod eiusmodi in provinciam homines eum Imperio misimus, ut, etiam si ab hoste defendant, tamen ipsorum adventus in urbes sociorum, non multum ab hostili expugnatione differant. Hunc autem diebant antea, nunc praesentem vident, tanta temperantia, tanta mansuetudine, tanta humanitate, ut in beatissimi esse videantur, apud quos ille diutissime commoratur. Quare, si propter socios, nulla ipsi iniuria lacessiti, maiores vestri cum Antiocho, cum Philippo, cum Antiocho, cum Peenis bella gesserunt: quanto vos studio convenit, iniuriis provocatis, sociorum salutem una cum Imperii vestri dignitate defendere, praesertim cum de vestris maximis vectigalibus agatur? Nam ceterarum provinciarum vectigalia, Quirites, tam

ta

ta sunt, ut iis ad ipsas provincias tutandas vita contenti esse possimus: Alsia verò tam opima est, & fertilis, ur, & ubertate agrorum, & varietate fructuū, & magnitudine passionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat. Itaque hæc vobis Provincia, Quirites, si & belli utilitatem, & pacis dignitatem sustinere vultis, non modo à calamitate, sed etià à metu calamitatis est defendenda. Nam cæteris in rebus, cum venit calamitas, tum detrimentū accipitur: at in vectigalibus non solum adventus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. Nam cum hostium copiæ non longè absunt, etiam si irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum navigatio con- quiescit. Ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura vectigal conservari potest. Quare sæpè totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore amittitur. Quorundem animo esse existimatis aut eos, qui vectigalia vobis pèsurāt, aut eos, qui exercent, atque exigunt, cum duo Reges cum maximis copiis propè adfint: Cum una excursio equitatus per brevi tempore totius anni vectigal auferre possit? Cum Publicani familias maximas, quas in salinis habent, quas in agris, quas in portubus, atque custodijs, magno periculo se ha-

habere arbitretur? Putatis ne vos rebus illis frui posse, nisi eos, qui vobis fructuosi sint, cõser vaveritis, non solum (ut antea dixi) calamitate, sed etiam calamitatis formidini liberatos? At nec illud quidem vobis negligendum est quod mihi ego extremum proposueram, cum essem de belli genere dicturus, quod ad multorū bona civium Romā pertinet quorum vobis, pro vestra sapiētia, Quirites, habenda est ratio diligenter. Nam & Publicani, homines & honestissimi, & ornatissimi, suas rationes, & copias in illam Provinciam contulerunt, quorum ipsorum per se res, & fortunæ, curæ vobis esse debēt. Etenim si vectigalia nervos esse Reipub. semper diximus, eum certè ordinem, qui exercet illa, firmatū cæterorum ordinum rectè esse dicemus. Deinde ceteris ex ordinibus homines navi, & industrij partim in Alsia negotiantur: quibus vos absentibus cõsulare debetis: partim suas, & suorum in ea provincia pecunias magnas collocatas habēt. Erit igitur humanitatis vestra, magnū eorum civium numerum calamitate prohibere: sapientia, videre multorum civium calamitatem à Repub. seiunctam esse non posse. Etenim illud primum parvi refert, vòs publicanis amissa vectigalia, postea victoria recuperare, neque enim illidem redimēdi facultas erit, propter calamitatē, neque

que alijs voluntas, propter timorem. Deinde quod nos eadem Asia, atque idem iste Mithridates initio belli Asiatici docuit id, quod certe calamitate docti memoria retinere debemus. Nam tum, cum in Asia res magnas permulti amiserunt; scimus, Roma, solutione impedita, fidem concidisse. Non enim possunt unam civitate multi rem, atque fortunas amittere, ut non plures secum in eandem calamitatem trahant. A quo periculo prohibere Rempub. & mihi creditur id, quod ipsi videtis. Hæc fides, atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in toto versatur, implicata est cum illis, pecuniis Asiaticis, & coheret. Ruere illa non possunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidant. Quare videte, num dubitandum vobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus fociorum, vectigalia maxima, fortune plurimorum civium cum Repub. defenduntur. Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Potest enim hoc dici, belli genus esse ita necessarium, ut sit gerendum: non esse ita magnū, ut sit pertinendum. In quo maxime laborandum est, ne forte à vobis, quæ diligentissimè providenda sunt, contemnenda esse videantur. Atque, ut omnes intelligant, me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti viro, & sapientissimo

simo homini, & magno Imperatori debeat, dico, eius adventu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas, atque instructas, esse deletas, urbemque Asiæ clarissimam, nobisque amicissimam Cyzicæorum, obsessam ab ipso Rege maxima multitudine, & oppugnatam vehementissimè L. Luculli virtute, aisduntaxat, consilio, summis obsequiis periculis liberata: ab eodem Imperatore classem magnam, & ornatum, quæ duribus Sertorianis ad Italiam studio inflammato raperetur, superatam esse, atque depressam: magnas hostium præterea copias in ulos prælii esse deletas: partemque nostris legionibus esse Pontum, qui ante Populio Romano ex omni aditu clausus esset; Sinopen, atque Amisum, quibus in oppidis prætorum domicilia Regis, omnibus rebus ornata, atque referta, ceterasque urbes Ponticæ Cappadociæque permultas, uno aditu, atque adventu esse captas: Regem spoliatū Regno patrio, atque avitō, ad alios se Reges, atque alias gentes supplicem contulisse: atque hæc omnia, salvo Populi Romani socijs, atque integris vectigalibus, esse gesta. Satis opinor hoc esse laudis: atque ita reputo ut hoc vos intelligatis, à nullo istorum, qui huic obtrectant legi, atque causæ, L. Lucullum similiter ex hoc loco esse laudatum. Requiretur fortasse nunc, quemadmodum,

cum hæc ita sint, reliquum possit esse magnum bellum. Cognoscite, Quirites, non enim sine causa quæri videtur. Primum ex suo Regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quam prædicant in fuga, fratris sui membra in his locis, quæ se patens persequeretur, dissipavisse, ut eorum collectio dispersa, maiorque patrius, celeritatem persequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens maximam vim auri, atque argenti, pulcherrimatumque rerum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia disceptas in suum Regnum congesterat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum nostri colligunt omnia diligentius, Rex ipse a manibus effugit. Ita illum in persequendi studio moeror, hos lætitia retardavit. Hunc in illo timore, & fuga Tigranes, Rex Armenius, excepit, diffidentemque rebus suis confirmavit, & afflictum erexit, perditumque recreavit. Cuius in Regnum posteaquam L. Lucullus cum exercitu venit, plures etiam gentes contra Imperatorem nostrum concitatae sunt. Erat enim motus iniectus iis nationibus, quas nunquam Populus Romanus, neque lacessendas bello neque tentandas putavit. Erat etiam alia gravis, atque vehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum pervaserat, sani locupletissimi, & re-

ligio-

ligiosissimi diripiendi causa, in eas oras nostrum exercitum esse adductum. Ita nationes multæ, atque magnæ novo quodam terrore, ac metu concitabantur. Noster autem exercitus, etiam urbem ex Tigranis Regno ceperat, & præliis usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum commovebatur. Hic iam plura non dicam. Fuit enim illud extremum, ut ex iis locis à militibus nostris reditus magis maturus, quam processus longior quæreretur. Mithridati autem, & sua manu iam confirmat: & eorum, qui se ex eius Regno collegerant, & magnis adventitiis multorum Regnum, & nationum copiis juvabatur. Hoc iam fore sic fieri solere accepimus, ut Regum afflictæ fortunæ facile multorum opes aliciant ad misericordiam, maximeque eorum, qui aut Reges sunt, aut vivunt in Regnis: quod regale iis nomen, magnum, & sanctum esse videatur. Itaque tantum victus efficere potuit, quantum in columis nunquam est ausus optare. Nam cum se in Regnum recepisset iuven non fuit eo contentus, quod ei præter spem acciderat, ut eam, posteaquam pulsus erat, terram unquam attingeret: sed in exercitum vestrum clarum, atque victorem impetum fecit. Simite hoc loco, Quirites (sicut Poetæ solent, qui res Romanas terribunt) simite hoc loco

pre-

praeterite me nostram calamitatem, quae tantum
 fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex pueri
 nuntius, sed ex sermone rumor afferret. Iste in
 ipso illo malo, gravissimaque belli occasione
 L. Lucus, qui tamen aliquando patris die sine
 commodis mederi fortasse potuisset, sed iussu
 in coactus, quod Imperatoris humanitas ad unum
 statuendum, veteri exemplo, putat ille, patris
 rem militum, qui iam in pendulis confectis erant,
 dimisit, partem Galbionem tradidit. Multa pro
 te coconsulto, sed ea vos comeditur peripatit
 nis, quantum illum bellum futurum praesentia
 quod coniungat Reges potestis, ut non
 agitate nationes, incipiant in omnes gentes no
 vus Imperator vellet accipiam, vellet respulset
 exercitum. Satis mihi in multa reba de casu pro
 quate hoc bellum esse periculis ipse res illar
 num, magnitudine periculis, et illarum ad
 Imperatorum in belli deligendo, ac tanto vol
 bus praesentia, dicendum est, ut videtur. Et
 nam, Quinque, armorum, fornum, atque sena
 centum copiam tantam habere, ut de quos
 bis deliberatio difficilis est, et in tantis
 mum tantis rebus, ac tanto bello praesentia
 putare. Nunc vero cum sit, minus Cn. Pompe
 pius, qui non modo certum hominum, qui
 nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis me
 moriam virtute superant: quae res est, quae
 jul-

iusquam animum in hac causa dubium facere
 possit? Ego enim sic existimo in summo Impe
 ratore quatuor has res inesse oportere, scien
 tiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, for
 licitatem. Quis igitur hoc homine scientior un
 quam aut fuit, aut esse debuit? Qui è ludo, at
 que pueritiae disciplina, bello maximo, atque
 acerrimis hostibus, ac patris exercitum, atque
 in militia disciplinam profectus est: qui extre
 ma pueritia miles fuit summi Imperatoris: in
 eunte adolescentia maximi ipse exercitus Im
 perator: qui saepius cum hoste conflixit, quam
 quicquam cum inimico cœcervavit: plura bel
 la gessit, quam cæteri legerunt: plures Provin
 cias confecit, quam alij concupiverunt: cuius
 adolescentia ad scientiam rei militaris non alie
 nis præceptis, sed suis imperijs, non offensio
 nibus belli, sed victorijs, non stipendijs, sed tri
 umphis est traducta. Quod denique genus be
 lli esse potest, in quo illum non exercuerit for
 tuna Republice? Civile, Africanum, Transal
 pinum, Hispanicum, mixtum ex civitatibus,
 atque ex belli cosissimis nationibus, servile,
 navale bellum, varia, & diversa genera, & bello
 rum, & hostium non solum gesta ab hoc uno,
 sed confecta, nullam rem esse declarant in usu
 militari positam, quæ huius viri scientiam, que
 gere possit, iam vero virtuti Cn. Pompeij, que

potest par oratio inveniri? Quid est, quod quisquam aut dignum illo, aut vobis novum, aut cuiquam inauditum possit afferre? Non enim ille sunt sola virtutes imperatorie, quæ vulgo existimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in providendo: quæ tanta sunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis Imperatoribus, quos aut vidimus, aut audivimus, non fuerunt. Testis est Italia, quam ille ipse victor L. Sylla, huius virtute, & consilio confectus est liberatam. Testis est Sicilia, quam multis undique circum periculis, non terrore belli, sed celeritate consilii explicavit. Testis est Africa, quæ magnis oppressa hostium copiis, eorum ipsorum sanguine redundavit. Testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter Gallorum interneccione paratissimum est. Testis est Hispania, quæ sæpissime hostes ab hoc superatos, prostratosque conspexit. Testis est iterum, & sæpius Italia, quæ cum feris bello retro, periculosoque premeretur, ab hoc auxilium absente expectavit: quod bellum expectatione Pompei attenuatum, atque imminutum est, adventu sublatum, ac sepulchrum. Testis verò iam omnes oræ, atque omnes extergentes ac nationes: demque maria omnia, tum universa, tum in singulis oris omnes finis,

nus, atque portus. Quis enim toto mari locus per hos annos, aut tam firmum habuit presidium, ut rurus esset, aut tam fuit abditus, ut lateret? Quis navigavit, qui non se, aut mortis, aut servitutis periculo committeret, cum aut hyeme, aut deserto prædonum mari navigaretur? Hoc tantum bellum, tam turpe, tam vetus, tam late divisum, atque dispersum, quis unquam arbitraretur, aut ab omnibus Imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno Imperatore confici posse? Quam Provinciam tenuistis à prædonibus liberam per hosce annos? Quod vectigal vobis tutum fuit? Quem socium defendistis? Cui presidio clasibus vestris fuistis? Quam multas existimatis insulas esse desertas? Quam multas, aut metu relictas, aut à prædonibus captas urbes esse lociorum? Sed quid ego longinqua commemoro? Fuit hoc quondam, fuit propinqua Populi Romani longe à domo bellare, & propugnaculis impetrare lociorum fortunas, non sua testa defendere. Socijs vestris ego mare clausum per hosce annos dicam fuisse, tum exercitus postquam Brundisio nunquam, nisi summa hyeme, transmissus? Quid ad nos tam ab exoticis nationibus venient, captos querat, cum ligati Populi Romani redempti sint? Mercatoribus tutum mare non fuisse dicam, cum duodecim sæculos

in prædonum potestatem pervenerint? Quid aut Colophonem, aut Samum, nobilissimas urbes, innumerabileque alias, captas esse commemorent, cum vestros portus, atque eos portus, quibus vitam, & spiritum ducitis, in prædonum fuisse potestate ieiatis? An verò ignoratis portum Caiete celeberrimum, atque plenissimum navium, inspectante Prætorè, à prædonibus esse direptum? Ex Miseno autem, eius ipsius liberos, qui cum prædonibus antea ibi bellum gesserat, à prædonibus esse sublato? Nam quid ego Ostiense me commodaui, atque illam labem, atque ignominiam Reipub. querar, cum prope inspectantibus vobis, classis ea, cui Consul Populi Romani prepositus esset, à prædonibus capta, atque oppressa est? Pro dii immortales tanta ne unius hominis incredibilis, ac divina viros, tam brevi tempore luxuriam afferre Reipub. potuit, ut vos, qui modo ante ostium Syberionem classem hostium videbatis, hanc nullam intra Oceanum æstivum prædonum vim esse proditis? Atque hæc non celestitate gesta sunt, quamquam videris, tamen à me in dicendo prætermissis non fuerunt enim iniquam, aut oblemis negotiis, aut consuequendi iquestus studio, ita brevi tempore, tot loca adire, tantos exercitus conficere potuit, quam colatit, Cui Pompejo datus, belli impetus navit

gavit. Qui Siciliam adiit, Africam exploravit, in Sardiniam cum classe venit, nondum tempestivo ad navigandum mari: atque hæc tria frumentaria subsidia Reipub. firmissimis præsidii, classibusque munivit. Inde se cum in Italiam recepisset, duabus Hispaniis, & Galia Cisalpina præsidii, ac navibus confirmata, missis item in oram illyrici maris, & in Achaiam, omnemque Græciam navibus, Italiæ duo maria maximis classibus, firmissimisque præsidii adornavit: ipse autem, ut à Brundisio, profectus est, unde quinquegesimo die totam ad Imperium Populi Romani Ciliciam adiunxit: omnes, qui ubique prædones fuerunt, parti capti, interfectique sunt, partim unius huius imperio, ac potestati se dediderunt. Idem Creteusibus, cum ad eum usque in Pamphyliam legatos, deprecatoresque misisset, ipse deditiois non ademit, obfideque imperavit. Ita tantum bellum, tam durum, tam longè, latèque dispersum, quo bello omnes gentes, ac nationes premebantur, Cui Pompeius extrema hyeme apparavit, incunte vere suscepit, media æstate confecit. Est hæc divina, atque incredibilis virtus Imperatoris. Quid cetera, quas paulò antè commemorare coeperam, quante, atque quam multa sunt: Non enim solum bellandi virtus in summo, atque perfecto Imperatore querenda est

est, sed multe sunt artes eximie, huius administra-
 tra, comiteque virtutis. Ac primum, quantā
 innocentia debent esse Imperatores! Quantā
 deinde omnibus in rebus temperantia! Quan-
 ta fide! Quanta facilitate! Quanto ingenio!
 Quanta humanitate! Quae breviter, qualia sint
 in Cn. Pompeio, consideremus: Summa enim
 omnia sunt, Quirites, sed ea magis ex aliorum
 contentione, quam ipsa per se cognosci, at-
 que intelligi possunt. Quem enim possumus Im-
 peratorem aliquo in numero putare, cuius in
 exercitu veniant centuriatus, atque venierint?
 Quid hunc omnem magnum, aut amplum de
 Repub. cogitare, qui pecuniam ex erario de-
 promptam ad bellum administrandum, aut
 propter cupiditatem provinciae magistratibus
 dividerit, aut propter avaritiam Romae in qua-
 situ reliquerit? Vestra admurmuratio facit, Qui-
 rites, ut agnoscere videamini, qui haec fecerint.
 Ego autem neminem nomino; quare irasci mi-
 hi nemo poterit, nisi qui ante de se voluerit
 confiteri. Itaque propter hanc avaritiam Im-
 peratorum, quantas calamitates, quocumque
 ventum sit, nostri exercitus serant, quis igno-
 rat? Itinera, quae per hosce annos in Italia per-
 agros, atque oppida civium Rom. nostri Impe-
 ratores fecerunt, recordamini. Tum facilius
 statuetis, quid apud exteras nationes fieri exist-
 timetis.

timetis. Utrum plures arbitramini per hosce
 annos militum vestrorum armis hostium ur-
 bes, an hybernis, sociorum civitates esse dele-
 tas? Neque enim potest exercitum is continere
 Imperator, qui se ipsum non continet: neque
 severus esse in iudicando, qui alios in se seve-
 rus esse iudices non vult. Hic miramur, hunc
 hominem tantum excellere ceteris, cuius le-
 giones sic in Asiam pervenerunt, ut non modò
 manus tanti exercitus, sed ne vestigium qui-
 dem cuiquam pacato nocuisse dicatur: lam ve-
 ro, quemadmodum milites hybernent, quoti-
 die sermones, ac literae perferuntur: non modò
 ut sumptum faciat in militem, nemini vis affertur;
 sed ne cupienti quidem cuiquam peccati-
 tur. Hyemis enim, non avaritiae perfugium ma-
 iores nostri in lociorum, atque amicorum re-
 ctis esse voluerunt. Age verò, ceteris in rebus
 quali sit temperantia, considerate. Unde illam
 tantam celeritatem, & tam incredibilem cur-
 sum mirum putatis? Non enim illum eximia
 vis remigum, aut ars inaudita quadam guber-
 nandi, aut venti aliqui novi, tam celeriter in ul-
 timas terras pertulerunt: sed haec res, quae cete-
 ros remorari solent, non retardarunt: non avaritia
 ab instituto cursu ad praedam aliquam re-
 vocavit, non libido ad voluptatem, non amoe-
 nitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad

cognitionem, non denique labor ipse ad quietem. Postremo signa, & tabulas, ceteraque ornamenta Græcorum oppidorum, quæ cæteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille ne visenda quidem existimavit. Itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeium, sicut aliquem non ex hac urbe missum, sed de celo delapsum inveniunt: nunc denique incipiunt credere, fuisse homines Romanos, hæc quodam abstinentia; quod iam nationibus exteris incredibile, ac falso memoriæ proditum videbatur. Nunc imperij nostri splendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non sine cauta, maiores suos tum, cum hac temperantia magistratus habebamus, servire Populo Romano, quam imperare alijs maluisse. Iam verò ita faciles aditus ad eum privatorem, ita liberæ querimonie de aliorum iniurijs esse dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis esse videatur. Iam quantum consilio, quantum dicendi gravitate, & copiâ valeat, in quo ipso inest quædam dignitas Imperatoria, vos, Quirites, hoc ipso in loco sæpè cognovistis. Fidem verò eius inter socios quantam existimari putatis, quam hostes omnium gentium sanctissimam esse iudicant? Humanitate iam tanta est, ut difficile dictu sit, utrum hostes magis virtutè eius pugnantibus timuerint, an mansuetudinem victi dilexerint.

lexerint. Et quisquam dubitabit, quin huic tantum bellum hoc transmittendum sit, qui ad omnia nostræ memoriæ bella conficienda, divino quodam consilio natus esse videatur? Et quoniam auctoritas multum in bellis quoque administrandis, atque Imperio militari valet, certe nemini dubium est, quin ea in re idem ille Imperator plurimum possit. Vehementer autem pertinere ad bella administranda, quid hostes, quid socij de Imperatoribus vestris existimènt, quis ignorat? Cum sciamus, homines in tantis rebus, ut aut contemnant, aut metuant, aut oderint, aut ament, opinione non minus famæ, quam aliqua certa ratione commoveri. Quod igitur nomen unquam in orbe terrarum clarius fuit? Cuius res gestæ pares? De quo homine vos, ad quod maxime facit auctoritatem, tanta, & tam præclara iudicia fecistis? An verò ullam usquam esse oram tam desertam putatis, quo non illius diei fama pervaserit, cum univertus Populus Rom. referro foro, repletiisque omnibus templis, ex quibus hic locus conspici potest, unum sibi ad commune omnium gentium bellum, Cn. Pompeium Imperatorem deposuisset? Itaque, ut plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum huius auctoritas valeat in bello, ab eodem Cn. Pompeio omnium rerum egregiarum exempla suman-

mantur: qui, quo die à vobis maritimo bello præpositus est Imperator, tanta repente vilitas annonæ ex summa inopia, & caritate rei frumentariæ consecuta est unius spe, & nomine, quantam vix ex summa ubertate agrorum diuturna pax efficere potuisset. Iam verò, accepta in Ponto calamitate ex eo prælio, de quo vos paulò ante invitatus admonui, cum focii peritissent, hostium opes, animique crevisset, cum satis firmum præsidium provincia non haberet, amisissetis Asiam, Quirites, nisi ipsum id temporis divinitus Cn. Pompeium ad eas regiones fortuna Populi Rom. attulisset. Huius adventus, & Mithridatem insolitè inflammatum victoriâ continuit, & Tigranem magnis copiis minitantem Asiæ retardavit. Et quisquâ dubitavit, quid virtute perfecturus sit, qui tantum auctoritate perfecit? Aut quàm facile imperio, atque exercitu socios, & vectigalia conservaturus sit, qui ipso nomine, ac rumore defenderit? At verò, illa res quantam declarat eiusdem hominis apud hostes Populi Rom. auctoritatem, quòd ex locis tam longinquis, tamque diversis, tam brevi tempore omnes unà huic se dediderunt? Quòd Cretensium legati, cum in eorum insula noster Imperator, exercitusque esset, ad Cn. Pompeium in ultimas propè terras venerunt, eique se omnes Cretensium civita-

civitates dedere velle dixerunt? Quid? Idem ipse Mithridates, noane ad eundem Cn. Pompeium legatum usque in Hispaniam misit: cumque Pompeius legatum semper iudicavit, in quibus semper erat molestum ad eum potissimum esse missum, speculatorem, quàm legatum iudicare maluerunt? Potestis igitur iam constituere, Quirites, hanc auctoritatem, multis postea rebus gestis, manifeste vestris iudiciis amplificatam, quantum apud illos Reges, quantum apud exterarum nationum valituram esse existimetis. Reliquum est, ut de felicitate, quam præstare de se ipso nemo potest, meminisse, & commemorare de altero possimus, sicut æquum est homini de potestate deorum, timide, & pauca dicamus. Ego enim sic existimo, Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & ceteris magnis Imperatoribus, non solum propter virtutem, sed etiam propter fortunam, sæpius imperia mandata, atque exercitus esse commissos. Fuit enim profectò quibusdam summis viris quedam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas bene gerendas, divinitus adiuncta fortuna. De huius autem hominis felicitate, de quo nunc agimus, hæc utar moderatone dicendi, non ut in illius potestate fortunam positam esse dicam, sed ut præterita meminisse, reliqua sperare videamur: ne aut in vita diis im-

mortalibus oratio nostra, aut ingrata esse videatur. Itaque non sum predicaturus, Quirites, quantas ille res domi, militiaeque, terra, marique, quantaque felicitate gesserit, ut eius semper voluntatibus non modo cives assenserint, sed etiam obtemperarint, hostes obsecundarint. Hoc brevissime dicam, neminem unquam tam impudentem fuisse, qui a diis immortalibus tot, & tantas res tacitus auderet optare, quor, & quantas dii immortales ad Cn. Pompeium derulerunt. Quod ut illi proprium, ac perpetuum sit, Quirites, cum communis salutis, atque Imperij, tum ipsius hominis causa (sicuti tacitis) velle, & optare deberis. Quare cum & bellum ita necessarium sit, ut negligi non possit: ita magnum, ut ac curatissime sit administrandum: & cum ei Imperatorem perficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima autoritas, egregia fortuna: dubitatis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod a diis immortalibus oblatum, & datum est, in Rempub. conservandam, atque amplificandam, conferatis? Quod si Romę Cn. Pompeius privatus esset hoc tempore, tamen ad tantum bellum is erat deligendus, atque mittendus. Nunc cum ad ceteras summas utilitates hæc quoque opportunitas adiungatur, ut in ijs ipsis locis adsit, ut ha-

habeat exercitum, ut ab ijs qui habent, accipere statim possit, quid expectamus? Aut cur non, ducibus diis immortalibus, eidem, cui cetera summa cum salute Reipub. commissa sunt, hoc quoque bellum regium committimus? At enim vir clarissimus, Reipub. & vestris beneficijs amplissimis affectus Qu. Catulus, itemque summi ornamentis honoris, fortune, virtutis, ingenij prditus, Qu. Hortensius, ab hac ratione dissentium: quorum ego auctoritatem apud vos multis locis plurimum valuisse, & valere oportere confiteor: sed in causa, tamen cognoscitis auctoritates contrarias fortissimorum virorum, & clarissimorum, tamen, omisis auctoritatibus, ipsa re, & ratione exquirere possumus veritatem: atque hoc facilius, quod ea omnia, quæ adhuc a me dicta sunt, eidem isti vera esse concedunt, & necessarium bellum esse, & magnum, & in uno Cn. Pompeio summa esse omnia. Quis igitur ait Hortensius? Si uni omnia tribuenda sunt, nunquam dignissimum esse Pompeium: sed ad unum tamen omnia deferri non oportere. Obsolevit iam ista oratio, re multo magis, quam verbis, resutata. Nam tu idem, Qu. Hortensius, multa pro tua summa copia, ac singulari facultate dicendi, & in Senatu contra virum fortem A. Gabinium graviter, ornateque dixisti, cum

cum is de uno Imperatore contra prædones
constituendo legem promulgasset: & ex hoc
ipso loco permulta idem contra legem verba
fecit. Quid? tum, per deos immortales, si plus
apud Populum Romanum autoritas tua,
quàm ipsius Populi Romani salus, & vera cau-
sa, valuisse, hodie hanc gloriam, atque hoc or-
bis terræ imperium teneremus? An tibi tum
imperium esse hoc videbatur, cum Populi Ro-
mani Legati, Prætores, Quæstoriq; capiebantur? Nam ex omnibus provinciis commea-
tu, & privato, & publico prohibebantur? Cum
ita clausa erant nobis omnia maria, ut neque
privatam rem maritimam, neque publicam iam
olere possemus? Quæ civitas antea unquam
fuit, non dico Atheniensium, quæ satis late
quondam mare tenuisse dicitur: non Cartha-
genensium, qui permultum classe, maritimisq;
rebus valuerunt: non Rhodiorum, quorum vi-
que ad nostram memoriam disciplina navalis,
& gloria remansit. Quæ civitas antea inquam
tam tenuis, quæ tam parva insula fuit, quæ non
portus suos, & agros, & aliquam partem regio-
nis, atque ora maritimæ per se ipsa defende-
re? At hercle, aliquot annos continuos ante le-
gem Gabiniam, ille Populus Romanus, cuius, us-
que ad nostram memoriam, nomen invictum
in navalibus pugnis permanerat, magna, ac
multo

multo maxima parte non modo utilitatis, sed
dignitatis, atque imperij caruit. Nos, quorum
maiores Antiochum Regem classe, Persenque
superarunt, omnibusque navalibus pugnis
Carthaginienses, homines in maritimis rebus
exercitatissimos, paratissimosque vicerunt: ij
nullo in loco iam prædonibus pares esse pote-
ramus. Nos quoque, qui antea non modo Ita-
liam tutam habebamus, sed omnes socios in
ultramoris autoritate nostri Imperij salvos
præstare poteramus; tum, cum insula Delos,
tam procul a nobis in Ægeo mari posita, quo
omnes undique cum mercibus, atque oneribus
commebant, referta divitijs, parva, sine muro
nihil timebat: iidem non modo provincijs, at-
que oris Italiae maritimis, ac portibus nostris,
sed etiam Appia iam viâ carebamus: & his tem-
poribus non pudebat magistratus Populi Ro-
mani, in hunc ipsam locum ascendere; cum eum
vobis maioris vestri exuvijs nauticis, & classium
spolijs ornatum reliquissent. Bono se animo
tum, Qu. Hortensii, Pop. Roman. & ceteros,
qui erant in eadem sententia, dicere existima-
vit ea, quæ sentiebatis: sed tamen in salute
communium idem Pop. Rom. adolori suo maluit,
quàm autoritati vestre obtemperare. Itaque
una lex, unus vir, unus avarus, non modo nos
illâ miserâ, ac turpitudine liberavit, sed etiam
effecit,

effecit, ut aliquando verè videremur omnibus gentibus, ac nationibus, terrà, marique imperare. Quo mihi etiam in dignius videtur obrectatum adhuc, Gabinio dicam, ane Pompeio, an utriusque? Id quod est vetius, ne legaretur A. Gabinus Cn. Pompeio expetenti, ac postulanti. Utrum ille, qui postulat legatum ad tantum bellum, quem velit, idoneus non est, qui impetret, cum ceteri ad expilandos socios, dispendiatque Provincias, quos voluerunt, legatos eduxerint: an ipse, cuius lege salus, ac dignitas Pop. Roman. atque omnibus gentibus constituta est, expers esset debet gloriæ eius Imperatoris, atque eius exercitus, qui consilio ipsius, atque periculo est constitutus? An Cn. Falcidius, Q. Metellus, Qu. Cælius Latinienfis, Cn. Lentulus, quos omnes honoris causa nomino, cum tribuni pleb. fuissent, anno proximo legati esse potuerunt? In hoc uno Gabinio sum tam diligentes, qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc Imperatore, atque exercitu, quem per se ipse constituit, etiam præcipuo iure esse deberet? De quo legando spero consules ad Senatum relaturos. Qui si dubitabunt, aut grababuntur, ego me profiteor relaturum: neque me impediēt cuiusquā, Quirites, inimicum edictum, quominus freris vobis, vestrum ius, beneficiumque defendam; neque,

neque, præter intercessionem, quicquam audiam; de qua (ut arbitror) illi ipsi, qui minantur, etiam, atque etiam, qui id liceat, considerabunt. Mea quidem sententiâ, Quirites, unus A. Gabinus, belli maritimi, rerumque gestarum author, comes Cn. Pompeio adscribitur, propterea quod alter uni id bellum suscipiendum vestris suffragiis delulit: alter delatum, susceptumque contexit. Reliquum est, ut de Q. Catuli autoritate, & scientia dicendum esse videatur: qui cum ex vobis quæreret: si in uno Cn. Pompeio omnia poneretis, si quid de eo factum esset, in quo spem essetis habituri; cepit magnum iuc virtutis fructum, ac dignitatis, cum omnes propè una voce, in eo ipso vos spem habituros esse dixistis. Etenim talis est vir, ut nulla res tanta sit, ac tam difficilis, quam ille non, & consilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere possit. Sed in hoc ipso ab eo vehementissime dissentio, quod, quò minus certa est hominum, ac minus diuturna vita, hoc magis Respub. dum per deos immortales licet, frui debet summi homines vitâ, atque virtute. At enim nihil novi fiat contra exempla, atque instituta maiorum. Non dico hoc loco, maiores nostros semper in pace consuetudini in bello, utilitati paruisse: semper ad novos casus temporum, novorum consiliorum rationes accom-

modasse: non dicam, duo bella maxima, Punicum, & Hispaniense ab uno Imperatore esse confecta: duas urbes potentissimas, quæ huic imperio maxime minabantur, Carthaginem, atque Numandam, ab eodem Scipione esse delatas: non commemorabo, nuper ita vobis, patribusque vestris esse visum, ut in uno C. Martio spes imperii poneretur, ut idem cum Iugurtha idem cum Cimbris, idem cum Theutonibus bellum administraret. In ipso Cn. Pompeio, in quo novi constitui nihil vult Qu. Catulus, quam multa sint nova, summaque Catuli voluntate constituta, recoplamini. Quid tam novum, quam adolescentulum, privatam, exercitum difficili Reipub. tempore conficere? Confecit: huic præesse? Praefuit: rem optime ductu suo gerere? Gessit. Quid tam præter consuetudinem, quam homini per adolescentiam, e jus à Senatorio gradu aras longe abesset, Imperium, atque exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea administrandum? Fuit in his provinciis singulari innocentia, gravitate, virtute: bellum in Africa maximum confecit victorem exercitum deportavit. Quid verò tam inauditum, quam Equitem Roman. triumphare? At eam quoque rem Populus Romanus non modò vidit, sed etiam studio omni visendum putavit. Quid tam inusitatum,

tum, quam ut, cum duo Consules clarissimi, fortissimique essent, Eques Roman. ad bellum maximum, formidolosissimumque, pro Consule mitterentur? Nullus est. Quo quidem tempore cum esset non nemo in Senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem privatum pro Consule, L. Philippus dixisse dicitur, non se illum suâ sententia pro Consule, sed pro Consulibus mittere: tanta in eo Reipub. bene gerendæ spes constituebatur, ut duorum Consulium munus unius adolescentis virtuti committeretur. Quid tam singulare, quam ut ex Senatore Consul legibus solutus, Consul antè fieret, quam ullum alium magistratum per leges capere licuisset? Quid tam incredibile, quàm ut iterum Eques Roman. ex S. C. triumpharent? Quæ in omnibus hominibus nova post hominum memoriam constituta sunt, ea tam multa non sunt, quam hæc, quæ in hoc uno homine vidimus. Atque hæc tot exempla, tanta, ac tam nova profecta sunt in eundem hominem à Q. Catulo, atque à cæterorum eiusdem dignitatis amplissimorum hominum autoritate. Quare videant, ne sit perniqum, & non ferendum, illorum autoritatem de Cn. Pompeii dignitate à vobis comprobata semper esse: vestrum ab illis de eodem homine, iudicium, Populi Romæ, autoritatem improbari:

praesertim cum iam suo iure Populus Romanus in hoc homine tuam auctoritatem vel contra omnes, qui dissentiunt, possit defendere: propterea quod illis reclamantibus, vos unum illum ex omnibus delegistis, quem bello praedonum praeponeatis. Hoc si vos temere fecistis, & Republicae parum consulistis, recte illi studia vestra suis consiliis regere conantur. Sin autem vos plus tum in Republica vidistis, vos, his repugnantibus, per vos meptipfos dignitatem huic imperio, salutem orbi terrarum attulistis: aliquando isti principes, & sibi, & ceteris, Populi Romani universi auctoritati parendum esse fateantur. Atque in hoc bello Aethiopo, & Regio, non solum militaris illa virtus, quae est in Cn. Pompeio singularis, sed aliae quoque virtutes animi multae, & magnae requiruntur. Difficile est in Asia, Sicilia, Lycia, Syria, regni quoque exterarum nationum ita veritari vestrum Imperatorem, ut nihil aliud, quam de hoste, ac de laude cogitet. Deinde, etiam si qui sunt pudore, ac temperanti a moderatiores, tamen eos esse tales propter multitudinem cupidorum hominum, nemo adbitratur. Difficile est dictu, Quirites, quanto in odio sumus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eas hoc anno cum imperio misimus, iniurias, ac libidines. Quod enim sanum putatis in illis terris, nostris

magis,

magistratibus religiosum, quam civitatem sanctam, quam domum satis clausam, ac munitam fuisse? Urbes iam locupletes, ac copiose requiruntur, quibus causa belli propter diripiendi cupiditatem inseratur. Libenter haec coram cum Qu. Catulo, & Hortensio disputarem summis, & clarissimis viris. Noverunt enim sociorum vulnera; vident eorum calamitates; querimonias audiunt. Pro sociis vos contra hostes exercitum mittere putatis; an hostium simulatione, contra socios, atque amicos? Quae civitas est in Asia, quae non modo unius Imperatoris, aut Legati, sed unius Tribuni militum animos, ac spiritus capere possit? Quare, etiam si quem habetis, qui, collatis signis, exercitus Regios superare posse videatur; tamen nisi erit idem, qui se a pecunijs sociorum, qui ab auro, gazaque Regia, manus, oculos, animum cohibere possit, non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum, Regiumque mittatur. Equam pacatam fuisse, quae locuples sit? Equam esse locupletem, quae illis pacata esse videatur? Ora maritima, Quirites, Cn. Pompeium non solum propter rei militaris gloriam, sed etiam propter rei continentiam requisivit. Videbat enim Populum Romanum non locupletari quotannis pecunia publica, praeter paucos, neque eos quidquam aliud assequi clas-

C3

suum

sum nomine, nisi ut, detrimentis accipiendis, maiori affici turpitudine viderentur. Nunc, qua cupiditate homines in provincias, quibus iacurris, quibus conditionibus profecti cantur, ignorant, videlicet isti, qui ad unum deferenda esse omnia non arbitrantur. Quasi vero Cn. Pompeium non cum suis virtutibus, tum etiam alienis viris magnum esse videamus. Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia, qui inter annos tot unus inventus sit, quem socij in urbes suas cum exercitu veruisse gaudeant. Quod si auctoritatibus hanc causam, Quirites, confirmandam putatis, est vobis author, vir bellorum omnium, maximatumque rerum peritissimus, P. Servilius: cuius tanta res geste terra, marique extiterunt, ut cum de bello deliberetis, author vobis gravior esse nemo debeat: est C. Curio summis vestris beneficiis, maximisque rebus gestis, summo ingenio, & prudentia praeclitus: est Cn. Lentulus, in quo omnes, pro amplissimis vestris honoribus, summum consilium, summam gravitatem esse cognoscitis: est C. Calsius integritate, virtute, constantia singulari. Quare videte, num horum auctoritatibus, illorum orationi, qui dissentiunt, respondere posse videamur. Quae cum ita sint, C. Manili, primum istam tuam, & legem, & voluntatem, & sententiam laudo, vehementis-

simè-

que comprobo: deinde te hortor, ut auctore Populo Rom. maneas in sententia, neve cuiusquam vim, aut minas pertimescas. Primum in te satis esse animi, constantiaeque, arbitror: deinde, cum tantam multitudinem cum tanto studio adesse videamus, quantam non iterum in eodem homine proficiendo vidimus: quid est, quod aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? Ego autem, quidquid in me est studii, consilii, laboris, ingenii, quidquid hoc beneficio Populi Romani, atque hac potestate Praetoria, quidquid auctoritate, fide, constantia possum id omne ad hanc rem conficiendam, tibi, & Populo Romano polliceor, & defero, testorque omnes deos, & eos maxime, qui huic loco, Temploque praesideat, qui omnium mentes eorum, qui ad Rem. adeunt, maxime perspiciunt, me hoc neque rogari facere cuiusquam, neque quod Cn. Pompeij gratiam tibi per hanc causam conciliari putem, neque quo mihi ex cuiusquam amplitudine, aut praesidia periculis, aut adumenta honoribus quaeram: propterea quod pericula facile, ut hominem praestare oportet, innocentia recti pellemus: honores autem, neque ab uno, neque ex loco, sed eadem nostra illa laboriosissima ratione vitae, si vestra voluntas feret, consequemur. Quamobrem quidquid in hac causa

mihî susceptum est. Quirites, id omne me Reip.
causâ suscepisse confirmo: tantum que abest,
ut aliquam bonam gratiam mihi quæsisse vi-
dear, ut multas etiam similitates partim obscu-
ras, partim apertas intelligam, mihi non neces-
sarias, vobis non inutiles, suscepisse. Sed ego
me hoc honore prædicatum, tantis vestris be-
neficijs affectum, statui, Quirites, vestram vo-
luntatem, & Reipublicæ dignitatem, &
salutem provinciarum, atque socio-
rum, meis omnibus commo-
dis, & rationibus præ-
ferre oportere.

IN

IN L. CATILINAM, IN SENATU.

ORATIO.

Quousque tandem abutere, Catilina, pa-
tientia nostra? Quandiu nos etiam fu-
ror iste tuus eludet? Quem ad finem
se se effrenata iactabit audacia? Nihilne
te nocturnum præsidium palatii, nihil urbis vigi-
liæ, nihil timor populi, nihil consensus bono-
rum omnium, nihil hic munitissimus habendi
senatus locus, nihil horum ora, vultusque mo-
verunt? Patere tua consilia non sentis? Con-
stitam iam omnium horum conscientia teneri
coniurationem tuam non vides? Quid proxima
quid superiore nocte egeris, ubi tuens, quos
convocaveris, quid consilij ceperis, quem nos-
trum ignorare arbitraris? O tempora! O mores!
Senatus hoc intelligit, consul videt: hic tamen
vivit. Vivit? Imò verò etiam in senatum venit:
fit publici consilij particeps: notat, & designat
oculis ad eædem unumquemque nostrum. Nos
autem viri fortes satisfacere Reipub. videmur,
si istius furorem, ac tela vitemus. Ad mortem
te, Catilina, duci, iussu consulis iam pridem o-
portebat: in te conferri pestem istam, quam

tu

tu in nos omnes iam diu machinaris. An verò vir amplissimus P. Scipio Pontifex maximus, Tib. Gracchum mediocriter labefactantem statum Reipub. privatus interfecit: Catilinam verò, orbem terre caede, atque incendijs vastare cupientem, nos consules perferimus? Nam illa pumis antiqua praterco, quod Q. Servilius Hala Sp. Melium, novis rebus stuantem, manu sua occidit. Fuit, fuit ista quondam in hac Reipub. virtus, ut viri fortes acrioribus supplicijs civem perniciosam, quam acerbissimum hostem coercerent. Habemus enim Senatufconsultum in te, Catilina, vehementis, & graves non deest Reipub. consilium, neque auctoritas huius ordinis: nos, nos, dico aperte, Consules detumus. Decevit quondam Senatus, ut L. Opimius COS. videret, nequid Respub. detrimenti caperet: nox nulla intercessit: interfecit est propter quoddam seditionum suspiciones C. Gracchus, clarissimo patre natus, avis maioribus; occisus est cum liberis M. Fulvius Consularis. Simili Senatufconsulto, C. Mario, & L. Valerio COSS. permisa est Reipub. Num unum diem postea L. Saturninum tribunum plebis, & C. Servilium mors à Reipub. pœna remorata est? At nos vigesimum iam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis. Habemus enim huiusmodi Senatufconsultum,

ve-

verumtamen inclutum in tabulis, tanquam gladium in vagina reconditum: quo ex Senatusconsulto confessim interfectum te esse, Catilina, convenit. Vivis: & vivis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Cupio, P. C. me esse elementem: cupio in tantis Reip. periculis non didoluptum videri: sed iam me ipsum inertie, nequitiaque condemno. Cattra sunt in Italia contra Reip. in Etruriz faucibus collocata: crescit in dies singulos hostium numerus: eorum autem Imperatorem castrorum ducentque hostium, intra moenia, atque adeo in Senatu videmus, intestinam aliquam quotidie pernitiem Reip. molientem. Si te iam, Catilina, comprehendi, si interfici iussero, credo erit verendum mihi, ne non hoc potius omnes boni ferius à me, quam quicquam crudelius factum esse, dicant. Verim ego hoc, quod iam pridem factum esse oportuit, certa de causa nondum adducor, ut faciam. Tum denique interficiam te, cum iam nemo tam improbus, tam tui similis inveniri poterit, qui id non iure factum esse fateatur. Quoadi quilibet erit, qui te defendere audeat, vives: & vives ita, ut nunc vives, multis meis, & firmis praesidijs obsessus, ne commovere te contra Reipub. possis: multorum te etiam oculi, & aures non sentientem, sicut adhuc fecerunt, specularuntur, atque

cuf.

custodient. Etenim quid est, Catilina, quod iam amplius expectes, si neque nox tenebris obscurare cœtus nefarios, neque privata domus patriebus continere vocem coniurationis tuæ potest? Si illustratur, si erumpunt omnia? Mutata iam istam mentem, mihi crede; obliviscere cœdis, atque incendiõrum. Teneris undique: luce sunt elatiora nobis tua consilia omnia: quæ etiam tecum licet recognoscas. Meministe, me ante diem XII. Kalend. Novembris dicere in senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem VIII. Kalend. Novembris, C. Manlium, audaciæ satellitem, atque administrum tuæ? Num me fecellit, Catilina, non modò res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verum, id quod multò magis est admirandum, dies? Dixi ego idem in senatu, eadem te Optimatum contulisse in ante diem V. Kalend. Novembris; tum cum multi principes civitatis Romæ non tam sui conservandi, quam tuorum consiliorum reprimendorum causâ profugerunt. Num inficiari potes, te illo ipso die meis præsidij, meâ diligentia circumclusum, commovere te contra Remp. non potuisse, cum tu discessu cæterorum, nostra tamen, qui remansissemus, cæde contentum te esse dicebas? Quid? Cum te Preneste Kalen. ipsis Novemb. occupaturum nocturno impetu esse con-

fideres, sensitine, illam coloniam meo iussu, meis præsidij, custodiis, vigiliisque esse munitam? Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modò audiam, sed etiam videam, planeque sentiam. Recognoscere tecum tandem illam superiorem noctem: iam intelliges multò me vigilare actiõs ad salutem, quam te ad perniciem Reipub. Dico te priori nocte venisse inter falcarios (non agam obscure) in M. Leccæ domum: convenisse eodem complures eiusdem amentia, scelerisque socios. Num negare audes? Quid taces? Convincam, si negas. Video enim esse hic in Senatu quosdam, qui tecum unâ fuere. O dii immortales! Ubinam gentium sumus? Quam Remp. habemus? In qua urbe vivimus? Hic, hic sunt, in nostro numero, P. C. in hoc orbis terræ sanctissimoque, gravissimoque consilio, qui de meo, nostrumque omnium interitu, qui de huius urbis, atque adeò orbis terrarum exitio cogitent. Hosce ego video Consul, & Rep. sententiam rogo: & quos ferro trucidare oportebat, eos nondum voce vulnero. Fuiisti igitur apud Leccam ea nocte, Catilina: distribuisti partes Italia: statuisti quò quemque proficisci placeret: delegisti quò Romæ relinqueres, quos tecum educeres: descripsisti urbis partes ad incendia: confirmasti te ipsum iam esse exiturum: dixisti paululum tibi esse

esse etiam tum mora, quod ego viverem. Reper-
ti sunt duo Equites Rom. qui te ista cura liber-
arent, & sese illa ipsa nocte, paulo ante lucem,
me in meo lectulo interfecturos pollicerentur.
Hæc ego omnia, vix dum etiam coctu vestro di-
misso, comperi: donum nescam maioribus præ-
sidij munivi, atque firmavi: exclusi eos, quos
tu mane ad me iuratum miseris, cum illi ipsi
venissent, quos ego iam multis viris ad me ven-
turus id temporis esse prædixeram. Que cum ita
sint, Catilina, perge quo cœpisti, egredere ali-
quando ex urbe: patet portæ, proficere,
Nimium diu te Imperatorem illa tua Manliana
cattur desiderant: educ tecum etiam omnes
tuos, si minus, quam plurimos: purga urbem,
magna me metu liberabis, dummodo inter me,
atque te muros intersit: nobiscum veritari tam
diutius non potes: non feram, non finam. Magna
his immortalibus habenda est gratia, atque
huic ipsi Iovi Statori, antiquissimo custodi hu-
jus urbis, quod hanc tam terram, tam horribi-
lem, tamque infestam Reipublice pestem to-
ties iam effugimus: non est sepius in uno homi-
ne talis summa periclitanda Reipublica. Quã-
diu mihi Consuli designato, Catilina, infidus
es, non publico me præsidio, sed privata di-
ligentiâ defendi. Cum proximo comitijs con-
sularibus me Consulem in campo, & competi-
tores

tores tuos interficere voluisti, compressi tuos
netarios conatus amicorum præsidio, & copijs,
nullo tumultu publicæ concitato: denique, quo-
tielcumque me percisti, per me tibi oblitusquam
quam videbam perniciem meam cum magna
calamitate Reip. esse comunitam. Nunc iam
aperte Rempub. auvertam petis: Templâ deo-
rum immortalium, tecta urbis, vitam omnium
civium, Italiam denique totam, ad exitium, &
vastitatem vocas. Quare, quoniam id, quod pri-
mum, atque huius Imperij, disciplina, que ma-
forum proprium est, facere non audeo: faciam
id, quod est ad seueritatem lenius, ad commu-
nem salutem vtilius. Nam, si te interfici iulle-
ro, residet in Reipub., reliqua coniuratorum
manus: sin tu (quod te iam dudum horro-
)r exieris, exhaustur ex urbe tuorum comitum
magna, & perniciosa sentina Reip. Quid est, Ca-
tilina? Num dubitas id, me imperante, facere,
quod iam tua sponte lactebas? Exire ex urbe
Consul hoste iuber interrogas me, utinam es-
siliam? Non iudeo: sed si me consulis, iudeo,
Quid enim, Catilina, est, quod te iam in hac ur-
be delectare possit? In qua nemo est, extra vitam
coniuratorum perditorum hominum, qui te
non metuat, nemo, qui te non odert. Que no-
ta domestice turpitudinis non iniusta vitæ tue
est? Quod privatum rerum dedecus non heret
intâ-

infamia? Quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus unquam tuis, quod flagitium à toto corpore abfuit? cui tu adolescentulo (quem corruptelatum illecebris irreuitiles) non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætulisti? Quid verò nuper? Cum morte superioris uxoris rovis nuptijs domum vacuum fecisses, nonne etiam atq̃o incredibile scelere hoc scelus cumulasti? Quod ego prætermitto, & facile patior fileri: ne in hac civitate tanti facinoris immanitas, aut exiitisse, non aut vindicari esse videatur. Prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus senties. Ad illa venio, quæ non ad privatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatem, ac turpitudinẽ, sed ad summam Reipublice, atque ad omnium nostram vitam, salutemque pertinent. Potestne tibi huius vitæ hæc lux, Catilina, aut huius cœli spiritus esse incundus, cum scias horum esse incundus, cum scias horum esse neminem, qui nesciat te pridie Kaled. Ian. Lepido, & Tullo Consulibus stetit in comitio cum telo? Manum, Consulium, & Principum civitates interficiendorum causã, paravisse? Sceleri, ac furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuũ, sed fortunam Reipublice obtulisse? Ac iam illa omitto, neque enim sunt, aut obscura, aut non mul-

multo post me commissa. Quoties tu me delignatum, quoties me Consulẽ interficere voluisti? Quot ego tuas petitiones ita coniectas, ut vitari posse non viderentur, parva quadam declinatione, & ut aiunt, corpore effugi? Nichil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere valeat in tempore: neque tamen conari, ac velle desistis. Quoties iam, quoties iam tibi exorta est sica ista de manibus? Quoties verò excidit casu aliquo, & elapsa est? Tamen eã carere diutius non potes: quæ quidem, quibus abs te iniuriata sacris, ac devota sit, nescio, quòd eam necesse putas Consulĩ in corpore deligere. Nunc verò, quæ tua est ista vita? Sic enim iam tecum loquar, non ut odio peremptus esse videar, quo debeo; sed ut misericordia, quæ tibi nulla debetur. Venisti paulò ante in senatum: Quis te ex hac tanta frequentia, ex tot tuis amicis, ac necessarijs salutavit? Sic hoc post hominũ memoriam contigit ne minivocis expectas contumeliam, cum sis gravissimo iudicio taciturnitatis oppressus? Quid, quòd adventu tuo ista sublelia vacua facta sunt? Quid, quòd omnes Consulares, qui tibi p̃serte ad eãdem constituti fuerant, simulatque alledisti, partẽ istam sublelliorum nudam, atque inanem relinquerunt? Quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? Servi, me hercu-

le, mei, si me isto pacto meruerent, ut te me-
 trunt omnes cives tui, domum meam relin-
 quendam putarem: tu tibi urbem non arbitra-
 ris? Et, si me meis civibus iniuria suspectum
 tam graviter, atque infensum viderem, carere
 me aspectu civium, quam infestis oculis om-
 nium conspici mallet: tu, cum conscientia
 scelerum tuorum agnoscas odium omnium
 intum, & iam tibi diu debitum, dubitas, quo-
 rum mentes, sensusque vulneras, eorum as-
 pectum, presentiamque vitare? Si te parentes
 timerent, atque odissent tui, neque eos ulla ra-
 tione placere posses, ut opinor, ab eorum ocu-
 lis aliquid concederes. Nunc te patria, que com-
 monis est omnium nostrum parens, odit, ac
 metuit, & iam diu te nihil iudicat, nisi de patri-
 cidio tuo, cogitare. Huius tu neque authori-
 tatem verebere, neque iudicium sequere, ne-
 que vim perameres? Que tecum, Catilina, sic
 agit, & quodadmodum tacita loquitur. Nul-
 lum iam tot annos facinus exitit, nisi per tei
 tibi unius multorum civium neces, tibi vexatio,
 direptioque sociorum, impunita fuit, ac libera:
 tu non solum ad negligendas leges, & ques-
 tiones, verum etiam ad evertendas, perfurgen-
 dasque valuisti. Superiora illa, quamquam fe-
 renda non fuerunt; tamen, ut potui, tulimus:
 vero me totam esse in motu, propter te unum,
 quid-

quidquid increpucrit, Catilinam timere; nul-
 lum videri contra me consilium intri posse,
 quod a tuo scelere abhorreat, non est terren-
 dum. Quamobrem discede, atque hunc mihi
 timorem eripe: si verus, ne opprimar; sin, fal-
 sus, ut tandem aliquando timere desinam. Hæc
 si recum, ut dixi, patria loquatur, nonne im-
 petrare debeat, etiam si vim adhibere non pos-
 sit? Quid, quod tu te ipse in custodiam dedisti?
 Quid, quod vitandæ suspiciones causâ, apud
 M. Lipidum te habitare velle dixisti? A quo
 non receptus, etiam ad me venire ausus es, at-
 que ut domi mee te asservarem rogasti. Cum à
 me quoque id responsum tulisses, me nullo
 modo posse istdem periculo tutò esse tecum,
 qui magnò in periculo essem, quod istdẽ me-
 nibus contineremus, ad Q. Metullum præto-
 rem venisti, à quo repudiatus, ad sodalem tuum,
 virum optimum M. Marcellum demigrasti: quæ
 tu videlicet, & ad custodiendum te diligentis-
 simum, & ad suspicandum sagacissimum, &
 ad vindicandum fortissimum fore putasti. Sed
 quam longè videtur à carcere, atque à vincu-
 lis abesse debere, qui se ipsum iam dignum cus-
 todia iudicaverit? Quæ cum ita sint, Catilina,
 dubitas, si hic emori æquo animo non potes
 abire in aliquas terras, & vitam istam multis
 supplicijs iustis, debitique ereptam, fugis, so-

litudinē mandare? Refer, inquis, ad senatum, id enim postulas: & si hic ordo sibi placere decreverit, te ire in exilium, obtemperaturum te esse dicis. Non referam id, quod abhorret à meis moribus; & tamen faciam, ut intelligas, quid hi de te sentiant. Egredere ex urbe, Catilina, libera Romæ, metu: in exilium, si hanc vocem expectas, proficiscere. Quid est, Catilina? Ecquid at tendis, ecquid animadvertis horum silentium? Pariuntur, tacent. Quid expectas auctoritatem loquentium, quorum voluntatem tacitorum perspicis? At si hoc idem huic adolescenti optimo P. Sextio, si fortissimo viro M. Marcello dixissem, iam mihi Consuli hoc ipso in templo iure optimo senatus vim, & manus intulisses: de te autem, Catilina, cum quiescunt, probant: cum patiuntur, decernunt: cum tacent, clamant. Neque hi solum, quorum tibi auctoritas est videlicet chara, vita virginitas: sed etiam illi Equites Romani honestissimi, atque optimi viri, ceterique fortissimi cives, qui circumstant senatum, quorum tu, & frequentiam videre, & studia perspicere, & voces paulo ante exaudire potuisti. Quorum ego vix abs te iam diu manus, ac tela contineo, eisdem facile adducam, ut te hæc, quæ iam pridem valere studes, relinquentem, usque ad portas prosequantur. Quamquam quid loquor? Te ut ulla

res fragat? Tu ut unquam te corrigas? Tu ut ullam fugam meditere? Tu ullum ut exiliū cogites? Urinam tibi istam mentem dii immortales darent: tamen video, si mea voce perterritus ire in exilium, animum induxeris, quanta tempestas invidiæ nobis, sin minus in præsens tempus recenti memoriâ scelerum tuorum, at in posteritatem impendeat. Sed est mihi tantum, dummodò ista tua privata sit calamitas, & à Reipub. periculis seiungatur. Sed tu ut viriis tuis commoveare, ut legum pœnas pertimescas, ut temporibus Reipublice concedas, non est postulandum. Ne quo enim, Catilina, is es, ut te, aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore revocarit. Quamobrem, ut sæpe iam dixi, proficiscere: ac si mihi inimico, ut prædicas, tuò constare vis invidiam, rectè perge in exilium: vix teram termines hominum, si id feceris: vix molem istius invidiæ, si in exilium ieris iussu Consulis, sustinebo: sin autem servire mex laudi, & glorie mavis, egredere cum importuna scelatorum manu: confer te ad Manlium: concita perditos cives: secerne te à bonis: infer patriæ bellum: exulta impio latrocinio: ut à me non eiec-tus ad alienos, sed invitatus ad tuos ille videaris. Quamquam quid ego te invitem, à quo iam sciam esse præmissos, qui tibi ad Forum Aure-

lium præstolarentur armati? Sciam pacem, & constitutâ esse cum Manlio diem? A quo etiam Aquilam illam argenteam, quam tibi, ac tuis omnibus perniciosam esse confido, & funestam futuram, cui domi tuæ sacrarium scelerum tuorum confictum fuit, sciam esse præmissam? Tu, ut illa diutius carere possis, quam venerari, ad eedem proficiscens, solebas? A cuius altaribus sepe istam dextram impiam ad necem civium transfulisti? bis tandem aliquando, quò te iam pridem rux ista cupiditas effrenata, ac furiosa rapiebat: Neque enim tibi hæc res affert dolorem, sed quandam incredibilem voluptatem. Ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna servavit. Numquam tu non modo otium, sed ne bellum quidem, nisi nefarium, concupisti. Natus est ex perditis, atque ab omni non modo fortuna, verum etiam spe derelictis, constam improborum manum. Hic tu qua lætitia perfrues? Quibus gaudijs exultabis? Quanta in voluptate bacchabere, cum in tanto numero tuorum, neque audies virum bonum quemquam, neque videbis? Ad huius vitæ studiū meditati illi sunt, qui feruntur, labores tui; iacere humi non modo ad obsidendum stuprum, verum etiam ad facinus obeundum: vigilare non solum ad insidiandum somno maritorum, verum etiam

etiam bonis occisorum. Habes tibi ostent es illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopie rerum omnium, quibus te brevi tempore confectum esse senties. Tantum profeci tum, cum te à consulari repuli, ut exul potius tentare, quam Consul vexare Rempub. posses, atque ut id, quod esset à te sceleratè susceptum, latrocinium potius, quam bellum nominaretur. Nunc, ut à me, P. C. quandam prope iustam, patrie querimoniam detester, ac deprecet, petcipite, quaeso, diligenter, quæ dicam, & ea penitus animis vestris, mentibusque mandare. Etenim, si mecum patria, quæ mihi vita meâ multo est carior: si cuncta Italia, si omnis Reip. loquaturo: M. Tulli, quid agis? Tunc cum, quem esse hostem comperisti, quem ducem belli futurum vides, quem expectari Imperatorem in castra hostium sentis, auctorem sceleris, Principem conspirationis, evocatores servorum, & civium perditorum, exiri patieris, ut abs te non emissus ex urbe, sed immissus in urbem esse videatur? Nonne hunc in vincula duci, non ad mortem rapi, non summo supplicio mactari imperabis? Quid tandem impedit te? Mors maiorum? At per sepe etiam privati in hac Repub. perniciosos cives morte multarunt. An leges, quæ de civium Romanorum supplicio rogatæ sunt? At nunquam in hac ur-

be, ij, qui à Remp. defecerunt, civium iura tenuerūt. An invidiā posteritatis times? Preclarā verò Populo Rom. refers gratiam, qui te, hominem per te cognitum, nulla commendatione maiorum, tam maturè ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit; si propter invidiam, aut alicuius perituli metum, salutem civium tuorum negligis. Sed, si quis est invidiæ metus, num est vehementius severitatis, ac fortitudinis invidia, quàm inertie, ac nequitiæ pertimescenda? An, cum bello vastabitur Italia, vexabuntur urbes, testa ardebunt, tum te non existimas invidia incendio conflagraturum? His ergo sanctissimis Reip. vocibus, & eorum hominum, qui idem sentiunt, mentibus pauca respondebo. Ego, si hoc optimum factu iudicarem, P. C. Catilinam morte mulctari, unius usuram horæ gladiatorii isti ad vivendum non dedissem. Etenim, si summi viri, & clarissimi cives Saturnini, & Graccorum, & Flacci, non contaminantur, sed etiam honestantur: certe verendum mihi non erat, nequid, hoc parricida civium interfecto, invidiæ mihi in posteritatem redundaret. Quod si ea mihi, maxime impenderet; tamen hoc animo semper fui, ut invidiam vitæ partam, gloriam, non invidiam putarem. Quamquam nonnulli sunt in hoc ordine, quia ut ea, quæ imminent

non

non videant; aut ea, quæ vident, dissimulent; qui spem Catilinæ mollibus sententijs aluerūt, coniurationemque nascentem non credendo corroboraverunt: quorum autoritatem secuti multi, non solum improbi, verum etiam imperiti, si in hunc animadvertissem, crudeliter, & regiè factum esse dicerent. Nunc intelligo, si iste (quò intendit) in Manliana caltra pervenerit, neminem tam stultum fore, qui non videat coniurationem esse sacrati; neminem tam improbum, qui non fateatur. Hoc autem uno interfecto, intelligo, hanc Reipub. pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Quod si se eiecerit, secumque suos eduxerit, & eodem ceteros undique collectos naufragos aggregerit, extinguetur, atque deletur, non modo hæc tam adulta Reip. pestis, verum etiam stirps, ac semen malorum omnium. Etenim iamdiu, P. C. in his periculis coniurationis, insidiisque versamur: sed nescio quo pacto omnium scelerum, ac veteris furoris, & audaciæ maturitas in nostri consulatus tempus erupit. Quod si ex tanto latrocinio iste unus tolleretur, videbimur fortasse ad breve quoddam tempus curâ, & metu esse relevati: periculum autem residebit, & erit inclusum penitus in venis, atque in visceribus Reipub. Ut sæpe homines agrî morbo gravi, cum allu, febri-

que

que iactantur, si aquam gelidam biberint, primo revelari videntur; deinde multo gravius, vehementiusque affliguntur: sic hic morbus, qui est in Republica, relevatus istius poena, vehementius, vivis reliquis, ingravescet. Quare, P. C. secedant improbi, incernant se à bonis, unum in locum congregentur: muro denique (id, quod saepe iam dixi) secedantur à nobis: desinant insidari domi suae consuli, circumstare tribunal pratoris urbani, obsidere cum gladijs curiam, malleolos ad incendiam urbem, faecesque comparare. Sic denique inscriptum in fronte uniuscuiusque civis, quin de Repub. sentiat, Polliceor vobis hoc, P. C. tantam in nobis COSS. fore diligentiam, tantam in vobis auctoritatem, tantam in Equitibus Romanis virtutem, tantam in omnibus bonis confessionem, ut Catilinae profectioe omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata esse videatis. Hisce omnibus, Catilina, cum summa Reipb. salute, & cum tua peste, ac pernicie, eumque eorum exitio, qui se tecum omni scelere, parricidioque iunxerunt, proficiscere ad impium bellum, ac nefarium. Tum tu, Iupiter, qui isdem, quibus haec urbs, auspicijs à Romulo es constitutus, quem Statorum huius urbis, atque imperij vere nominamus, hunc, & huius socios à tuis aris caeterisque templis, à tec-

tis urbis, ac moenibus, à vita, fortunisque civium omnium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hostes patriae, latrones Italic, scelera sua foedere inter se, ac nefaria societate coniunctos, aeternis supplicijs vivos, mortuolique mactabis.

IN L. CATILINAM,
AD QUIRITES

ORATIO.

TAndem aliquando, Quirites, L. Catilinam, furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patrie nefarie molientem, vobis, atque huic urbi ferrum, flammamque minitantem, ex urbe vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem urbe profecuti sumus. Abijt, excessit, evasit erupit. Nulla iam perniciosa a monstro illo, atque prodigio manibus ipsis intra mania comitabitur. Atque hunc quidem unum huius belli domestici ducem sine controversia vicimus: non enim iam inter latera nostra sic illa vertabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domesticos parietes petrimescemus: loco ille motus est, cum est ex urbe depulsus: palam iam cum hoste, nullo impediendo, bellum iustum geremus. Sine dubio perdidimus hominem, magnificeque vicimus, cum illum ex oculis infidiis, in apertum latrocinium coniecimus. Quod vero non cruentum mucronem, ut voluit, extulit, quod vivis nobis egressus est, quod ei ferrum de manibus extor-

torisimus, quod incolumes cives, quod flantem urbem reliquit, quanto tandem illum dolore alictum esse, & profligatum putatis? laeet ille nunc prostratus, Quirites, & se percussum, atque abiectum esse sentit, & retorquet oculos profecto sepe ad hanc urbem, quam ex suis faucibus ereptam esse lugeat: quae quidem latari mihi videtur, quod tantam pestem evomuerit, forasque proiecerit. At si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso, in quo exultat, & triumphat oratio mea, me vehementer accuset, quod tam capitalem hostem non comprehenderim potius, quam emisim: non est ista mea culpa, Quirites, sed temporum. In-teremptum esse L. Catilinam, & gravissimo supplicio affectum iam pridem oportebat: idque a me, & mos maiorum, & huius imperij severitas, & Resp. postulabat. Sed quam multos fuisse putatis, qui, quae ego deserrem, non crederent? Quam multos, qui propter stultitiam non putarent? Quam multos, qui etiam defenderent? Quam multos, qui propter improbitatem faverent? At si, sublato illo, depelli a vobis omne periculum iudicaret, iam pridem ego L. Catilinam, non modo invidie mee, veram etiam vitae periculo sustulisset. Sed cum viderem, ne vobis quidem omnibus re etiam tum probata, si illum, ut erat meritis, morte mulc-

multassem fore, ne eius socios in vidia oppres-
 sos persequi non possem: rem huc deduxi, ut
 tum palam pugnare possentis, cum hostem aper-
 te videretis. Quem quidem ego hostem, Qui-
 rites, quam vehementer foris esse timendum
 putem, licet hinc intelligatis, quod illud etiam
 molere sero, quod ex urbe parum comitatus
 exierit: Vinam ille omnes secum suas copias
 eduxisset. Tongillum mihi eduxit, quem ama-
 re in pretexta calumnia coeperat. Publicium, &
 Munatium, quorum es alienum contractum in
 popina nullum Reipub. metum afferre poterat,
 reliquit: quos viros? Quanto alieno aere? Quam
 valentes? Quam nobiles? Vos videtis. Itaque ego
 illum exercitum ex Gallicanis legionibus, &
 hoc delectu, quem in agro Piceno, & Gallico
 Q. Metellus habuit, & his copiis, quae a nobis
 quotidie comparantur, magnopere contemno,
 collectum ex senibus desperatis, ex agresti lu-
 xuria, ex rusticis mendiculis, ex decetoribus,
 ex his, qui vadimonia deserere, quam illum exer-
 citum, maluerunt: quibus ego non modo si
 aciem exercitus nostri, verum etiam si edictum
 praeforis ostendero, concident. Hos, quos video
 volitare in foro, quos stare ad curiam, quos
 etiam in senatum venire, qui nitent unguentis,
 qui fulgent purpura, mallem secum tuos mili-
 lites eduxisset: qui si hic permanent, mementis

rote, non tam exercitum illum esse vobis quam
 hos, qui exercitum deseruerunt, pertimescendos.
 Atque etiam hoc magis sunt timendi, quod,
 quid cogitent, me scire sentiunt, neque tamen
 permoventur. Video, cui Apulia sit attributa,
 qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum, qui
 Gallicum, qui sibi has urbanas insidias caedis,
 atque incendiorum depoposcerit: omnia in-
 peritionis noctis consilia ad me perlata esse sen-
 titur: patrefeci in senatu hesterno die: Carili-
 na ipse pertimuit, profugit: hi qui expectant?
 Na illi vehementer errant, si illam meam pristi-
 nam lenitatem perpetuam sperant futuram:
 quod expectavi iam sum assecutus, ut vos om-
 nes factam esse aperte coniurationem contra
 Rempub. videretis: nisi vero si quis est, qui Car-
 ilinae similes cum Carilina sentire non putet.
 Non est iam lenitati locus: severitatem res ipsa
 flagitat: unum etiam nunc concedam: exant,
 proficiscantur, ne patiantur desiderio sui Car-
 ilinam viderum tabelle: demonstrabo iter Au-
 relia via profectus est: si accelerare volent, ad
 vesperum consequentur. O fortunatam Rem-
 pub. si quidem hanc sententiam huius urbis cie-
 cerit: Uno me hercule Carilina exhausto, rele-
 vata mihi, & recreata Reipub. videret. Quid
 enim mali, aut sceleris fingi, aut excogitari po-
 test, quod non ille conceperit? Quis tota Italia

veneficus, quis gladiator, quis latro, quis fectarius, quis parricida, quis testamentorum subsector, quis circumscriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuventutis, quis corruptos, quis perditus inventi potest, qui se cum Catilina non familiarissime vixisse fateatur? Quæ cædes per hocce annos sine illo facta est? Quod nefarium stuprum non per illum? Iam verò quæ tanta in ullo unquam homine iuventutis illecebra fuit, quanta in illo? Qui alios ipse amabat turpissimè; aliorum amoni flagitiosissime serbiebat. Alijs fructum libidinum, alijs mortem parentum, non modò impellendo, verum etiam advando, pollicebatur. Nunc verò, quàm subito non solum ex urbe, verum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegat? Nemo non modò Romæ, sed nec ullo in angulo totius Italiæ oppressus etc alieno fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris fœdus raverit. Atque, ut eius diversa studia in dissimili affione perspicere possitis, nemo est in ludò gladiatorio paulò ad facinus audacior, qui se non initium Catilina esse fateatur: nemo in scena levior, & nequior, qui se non eiusdem prope sodalem fuisse commemoret. Atque idem tamen, stuprorum, & scelerum exercitatione assuefactus, frigore, & fame, & siti, ac

vigi-

vigilijs perferendis, tortis ab istis suis socijs perdicabatur, cum industria subsidia, atque instrumenta virtutis in libidem, audaciamque consumerentur. Hunc verò si sui fuerint comites secuti, si ex urbe exierint desperatorum hominum flagitiosi greges, ò nos beatos! O Romæ, fortunatam! O præclaram laudem consulatus mei! Non enim iam sunt mediocres hominum libidines, non humana audaciæ, ac toleranda: nihil cogitant, nisi cædes, nisi incendia, nisi rapinas: patrimonia sua profuderunt: fortunas suas obligaverunt: res eos iam pridem, fides deficere nuper coepit: eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet. Quòd si in vino, & alea comestationes solum, & scortata quererent, essent illi quidem desperandi, sed tamen essent ferendi: hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortissimis viris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobrijs, dormientes vigilantibus? Qui mihi accubantes inconvivjs, complexi mulieres impudicas, vino languidi, confecti cibo, seris redimiti, unguentis obiti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis cædem bonorum, atque urbis incendia: quibus ego confido impendere fati aliud quod, & poenas iam diu improbitati, nequitie, sceleri, libidini debitas, aut instare iam plane, aut certe ià appropinquare. Quos si meus consula-

E

sula-

sulatus, quoniam sanare non potest, sustuleris non breue nescio quod tempus, sed multa saecula propagarit Reipub. Nulla est enim ratio, quam per timeamus: nullus Rex, qui bellum Populo Rom. inferre possit: omnia sunt externa unius virtute, terra, mariq; pacata. Domestici cum bellum manet: intus insidia sunt: intus inclusum periculum est, intus est hostis: cum luxuria nobis, cum amentia, cum scelere certandum est. Huic ego me bello ducem profiteor, Quirites: suscipio inimicinas hominum perditorum. Quae sanari poterunt, quaquumque ratione sanabo: quae ressecanda erunt, non patiar ad perniciem civitatis manere. Proinde, aut exeat, aut quiescant: aut si & in urbe, & in eadem mente permanent, ea, quae merentur, expectent. At etiam sunt, Quirites, qui dicant, a me in exilium eiecum esse Catilinam: quod ego si verbo assequi possem, istos ipsos eiecero, qui haec loquuntur: homo enim videlicet timidus, & per modestus vocem Consulis ferre non potuit, simul atque ire in exilium iussus est, paruit. Quid quod hesternis die, cum domi meae pene interfectus essem, tenatum in eadem Iovis Statoris convocavi: rem omnem ad P. conscriptos detuli: quod cum Catilina venisset, quis eum senator appellavit? Quis salutavit? Quis denique ita asperxit, ut perditum civem,

ac non potius ut importunissimum hostem? Quin etiam Principes eius ordinis partem illam subfelliorum, ad quam ille accesserat, nudam, atque inanem reliquerunt. Hic ego vehementer ille Consul, qui verbo cives in exilium eicio, quaesivi a Catilina, an nocturno conventu apud M. Leccam fuisset, necne. Cum ille homo audacissimus conscientiam comitatus, primo reticuisset, partefeci cetera: quid ea nocte egisset, ubi fuisset, quid in proxima contulisset, quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, docui: cum hesitaret, cum cunctaretur, quaesivi quid dubitaret proficisci eo, quo iam pridem pareret: cum arma, cum secores, cum fascies, cum tubas, cum signa militaria, cum Aquilam illam argenteam, cui ille etiam sacrarium scelerum domi suae fecerat, scirem esse praemissam. In exilium eiciebam, quem iam ingressum in bellum esse videbam? Etenim, credo, Manlius iste Centurio, qui in agro Fesulano castra posuit, bellum Populo Rom. suo nomine indixit: & illa castra hunc, non Catilinam ducem expectare: & ille eiecus in exilium, se Mafsiliam, ut aiunt, non in haec castra conferet. O conditionem miseram non modo administrandae, verum etiam conservandae Reipub! Nunc si L. Catilina consilij, laboribus, periculis meis circumsu-

molitus, ac debilitatus, subito pertimuerit, sententiam mutaverit, deseruerit inos, consilium belli faciendi abiecerit, ex hoc cursu secleris, & belli iter ad fugam, atque exilium converterit; non ille à me spoliatus armis audaciae, non obtusopetactus, ac perterritus mea diligentia, non de spe, conatuque depulsus, sed indemnatus, innocens, in exilium eiectus à Consule, vi, & minis esse dicitur: & erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum; me non diligentissimum Consulem, sed crudelitissimum tyrannum exilium velint. Est mihi tanti, Quirites, huius invidie falsae, atque inique tempestatae subite, dummodo à vobis huius horribilis belli, ac nefarii periculum depellatur. Dicatur sane eiectus esse à me, dummodo eat in exilium: sed mihi credite, non est iturus. Numquam ego à dijs immortalibus optabo, Quirites, invidie meae levandae causa, ut L. Catilinam ducere exercitum hostium, atque in armis volitare audiat: sed tunc tamen audietis: multoque magis illud timeo, ne mihi sit invidiosum aliquando, quod illum emiserim potius, quam quod eiecerim. Sed cum sint homines, qui illum, cum profectus sit, eiectum esse dicunt: idem, si interfectus esset, quid dicerent? Quamquam isti, qui Catilinam Massiliam ire distitant, non tam hoc

que,

queruntur, quam verentur. Nemo est illorum tam misericors, qui illum non ad Mantium, quam ad Massilienses ire malit. Ille autem si me hercule hoc, quod agit, nunquam ante cogitasset: tamen atrociantem se interfici mallet, quam exulem vivere: nunc verò, cum ei nihil adhuc praeter ipsius voluntatē, cogitationemque acciderit, nisi quod vivis nobis, Roma profectus est, optemus potius ut ear in exilium, quam queratur. Sed cur tandem de uno hoste loquimur, & de eo hoste, qui iam fatetur se esse hostem, & quem, quia, quod semper volui, minus interest, non timeo? De his, qui dissimulant, qui Romam remaneant, qui noviscum sunt, nihil dicimus? Quos quidem ego, si ullo modo fieri posset, non tam ulcisci studeo, quam sanare, & ipsos placare Republicae: neque id quare fieri non possit, si me audire voluerint, intelligo. Exponam enim vobis, Quirites, ex quibus generibus hominum ista copia compareatur: deinde singulis medicinam consilii, atque orationis meae, siquam poterò, asferam. Primum genus est eorum, qui magno in ere alieno maiores etiam possessiones habent, quarum amore adducti dissolvi nullo modo possunt. Horum hominum species est honestissima: sunt enim locupletes; voluntas verò, & causa impudentissima. Tu agris, tu edi-

E 3

ficijs,

ficijs, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus, & copiosus sis, & dubites aliquid de possessione detrahere, ac fidem acquirere? Quid enim expectas? Bellum? Quid? Ergo in vastatione omnium tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? An tabulas novas? Errant, qui istas à Catilina expectant: meo beneficio tabule nove proferuntur, verum auctionariæ. Neque enim isti, qui possessiones havent, alia ratione ulla salvi esse possunt. Quod si maturius facere voluissent, neque (id quod stultissimus est) certate cum utinis, fructibus prediorum, locupletioribus his, & melioribus civibus uteremur. Sed hosce homines minime puto pertimescēdos, quod aut deducti de sentētia possūt, aut si permanebunt, magis mihi videtur vora facturi contra Rempublicam, quàm arma laturi. Alterum genus est eorum, qui quamquam premuntur arte alieno, dominationem tamen experunt: rerum potiri volunt: honores, quos quæra repub. desperant, perturbata consequi se posse arbitrantur. Quibus hoc precipiendum videtur, unum scilicet, & idem, quod cæteris omnibus, ut desperent sed id, quod conantur, consequi posse: primum omnium me ipsum vigilare, adesse, providere Reip. deinde magnos animos esse in bonis viris, magnam concordiam, maximam multitudinem, magnas

nas præterea copias militum; deos denique immortales huic invicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimæ urbi, contra tantam vim ioceris præsentis auxilium esse laturos. Quod si iam sint, id, quod cum summo furore capiunt, adepti, num illi in cinere urbis, & sanguine civium, quæ mente conscelerata, ac nefaria concupierunt, se consules, ac dictatores, aut etiam reges sperant futuros? Non vident se cupere id, quod si adepti fuerint, fugitivo alicui, aut gladiatori concedi sint necesse? Terrium genus est ætate iam confectum, exercitatione robustum, quo ex genere est ipse Manlius, cui nunc Catilina successit. Hi sunt homines ex his colonis, quas Pæfulis Sylla constituit, quas ego universas civium esse optimorum, & fortissimorum virorum sentio: sed tamen hi sunt coloni, qui se imperatis, repentinique pecunijs sumptuosius, insolentiusque iactant. Hi dum ædicant, tanquam beati, dum præteritis, lecticis, familijs magnis, convivijs, apparatus delectantur, in tantum es alienum inciderunt, ut si salvi esse velint, Sylla sit is ab interis excitandus, qui etiam nonnullos agrestes homines tenues, atque egentes in eadem illam spem rapinarum veterum impulerunt. Quos ego utroque, Quirites, in eodem genere prædatorum, direptorumque pono. Sed eos hoc mo-

neo, desinant furere, & proscriptiones, & dicitur cogitare; tantus enim illorum temporum dolor inultus est civitati, ut iam illa non modo homines, sed ne pecudes quidem mihi passura esse videantur. Quartum genus est sane varium, & mistum, & turbulentum, qui iam pridem premuntur: qui numquam emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negotia, partim etiam sumptibus in veteri aere alieno vacillant: qui vadimonijs, iudicijs, proscriptionibus bonorum defatigati, permulti, & ex urbe, & ex agris se in illa castra conferre dicuntur. Hosce ego non tam milites acres, quam inficiatores leatos esse arbitror: qui homines primum si stare non possunt, corruant; sed ita ut non modo civitas, sed ne vicini quidem proximi sentiant. Nam illud non inteligo, quamobrem, si vivere honeste non possunt, pereire turpiter velint; aut cur minori dolore perituros se cum multis, quam si soli pereant, arbitrentur. Quintum genus est parricidarum, sicariorum, denique omnium facinorosorum, quos ego à Catilina non revoco, nam neque develli ab eo possunt: & pereant sane in latrocinio, quoniam sunt ita multi, ut eos capere carcer non possit. Postremum autem genus est, non solum numero, verum etiam genere ipso, atque virà, quod proprium est Catilinae de eius delectu,

delectu, imò verò de complexu eius, ac sinu: quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos videtis, manicatis, & talaribus tunicis, velis amictos, non togis: quorum omnis industria vitæ, & vigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur: in his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudicique versantur: hi pueri tam lepidi, ac delicati, non solum amare, & amari, neque cantare, & saltare: sed etiam ficas vibrare, & spargere venena didicerunt: qui nisi exeunt, nisi pereunt, etiam si Catilina perierit, scitote hoc in Repub. seminarium Catilinarum futurum. Veruntamen, quid sibi isti miseri volunt? Num suas secum muliereculas sunt in castra ducturi? Quemadmodum autem illis carere poterunt, his presertim iam noctibus? Quo autè pacto illi Apenninum, atque illas pruinas, ac nives perferent? Nisi idcirco se facilius hyemem toleraturos putant, quòd in convivijs nudi saltare didicerunt. O bellum magnoperè pertimescendum, cum hanc sit habiturus Catilina scortorum cohortem prætoriam! Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinae copias vestra præsidia, vestroque exercitus: & primum gladiatori illi confecto, & saucio Consules, Imperatoresque vestros opponite: deinde contra illam naufragorum cieciam, ac debilitatam

matum florem totius Italiae, ac robur educite.
 lam vero urbes coloniarum, ac municipiorum
 respondebunt Catilinae tumulis siluestribus.
 Neque vero ceteras copias, ornamenta, praesi-
 dia vestra, cum illius laetionis inopia, atq; egesta-
 te debeo conficere. Sed si omisis his rebus
 omnibus, quibus nos suppeditamus, eger ille
 Senatu, Equitibus Romanis, populo, urbe,
 aratio, vectigalibus, cuncta Italia, provinciis
 omnibus, exteris nationibus: si his rebus omis-
 sis, ipsas causas, quae inter se confligunt, con-
 tendere velimus: ex eo ipso, quam valde ipsi ia-
 ceant intellegere possumus. Ex hac enim parte
 pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudici-
 tia, illinc itupum: hinc fides, illinc fraudatio:
 hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc
 furor: hinc honestas, illinc turpido: hinc
 continentia, illinc libido: denique aequitas, te-
 perantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes
 errant cum iniquitate, cum luxuria, cum ig-
 navia, cum temeritate, cum vitijs omnibus: pos-
 tremo copia cum egestate, bona ratio cum per-
 dita, mens sana cum amentia, bona denique
 spes cum omnium rerum desperatione con-
 fligit. In huiuscemodi certamine, ac paelio, non-
 ne, etiam si hominum studia desiciant, dii ipsi
 immortales cogent ab his praclarissimis vir-
 tutibus tot, & tanta vicia superari? Quae cum
 ita

ita sint, Quirites, vos (quemadmodum iam an-
 tea dixi) vestra recta custodijs, vigilijsque de-
 fendite: mihi, ut urbi sine vestro motu, ac sine
 ullo tumultu, satis esset praesidij, consultum,
 ac provisum est. Coloni omnes, municipijsque
 vestri certiores a me facti de hac nocturna ex-
 cursione Catilinae, facile urbes suas, finesque
 defendent: gladiatores, quam sibi ille maximam
 manum, & certissimam fore putavit, quam-
 quam meliores animo sunt, quam pars Patri-
 ciorum, potestate tamen in vestra continebun-
 tur. Q. Metellus, quem ego prospiciens hoc, in
 agrum Gallicanum, Picenumque praemisi, aut
 opprimet hominem, aut omnes eius motus, co-
 natuque prohibebit. Reliquis autem de rebus
 constituendis, maturandis, agendis, iam ad Se-
 natum referemus, quem vocari videtis. Nunc
 illos, qui in urbe remanserunt, atque adeo co-
 tra urbis salutem, omniumque vestrum in urbe
 a Catilina relictus sunt, quamquam sunt hostes,
 tamen quia nati sunt cives, monitos etiam, at-
 que etiam volo. Mea lenitas adhuc, si cui solu-
 tior visa est, hoc expectavit, ut id quod latebat,
 erumperet. Quod reliquum est, iam non pos-
 sum oblivisci: meam hanc esse patriam, me ho-
 rum esse Consulem: mihi aut cum his vivendum,
 aut pro his esse moriendum: nullus est portae
 custos, nullus insidiator viae: si qui exire volunt,
 con-

consulere sibi possunt; qui verò in urbe se con-
 moyerit, cuius ego non modo factum, sed in-
 ceptum ullum, conatum ve contra patriam de-
 prehendero, sentiet in hac urbe esse Consules
 vigilantes, esse egregios magistratus, esse for-
 tem Senatam, esse arma, esse carcerem, quem
 vindicem nefariorum, ac manifestorum scelerum
 maiores nostri esse voluerunt. Atque hæc
 omnia sic agentur, Quirites, ut res maximæ
 minimo motu, pericula summa nullo tumultu,
 bellum intestinum, ac domesticum, post homi-
 num memoriam crudelissimum, ac maximum,
 me uno togato duce, & Imperatore sedetur.
 Quod ego sic administrabo, Quirites, ut si ullo
 modo fieri poterit, ne improbus quidem quis-
 quam in hac urbe pœnam sui sceleris fufferat.
 Sed si vis manifeste audacie, si impendens pa-
 triæ periculo me necessario de hac animi leni-
 tate deduxerint: illud profecto perficiam, quod
 in tanto, & tam insidioso bello vix optandum
 videtur, ut ne quis bonus intereat, paucorum-
 que pœnâ vos omnes iam salvi esse possitis.
 Quæ quidem ego neque meâ prudentiâ, neque
 humanis consilijs fretus polliceor vobis, Qui-
 rites, sed multis, & non dubijs deorum immor-
 talium significationibus: quibus ego ducibus
 in hac spem, sententiamque tum ingressus: qui
 iam non procul, ut quondam solebant, ab ex-
 terno

terno hoste, atque longinquo, sed hic præsentis
 suo numine, atque auxilio sua templa, atque
 urbis tecta defendunt: quos vos, Quirites, pre-
 cari, venerari, atque implorare debetis, ut quâ
 urbem pulcherrimam, florentissimam, poten-
 tissimamque esse voluerunt, hæc omnibus hos-
 tium copijs, terrâ, marique superatis, à perdi-
 tissimorum civium nefario scelere defendant.

PRO A. LICINIO ARCHIA,

P O E T A.

ORATIO.

Siquid est in me ingenij, Indices, quod sen-
 tio quàm sit exiguum: aut si qua exerci-
 tatio dicendi, in qua me non inficior me-
 dioeriter esse versatum; aut, si huiusce rei ratio:
 aliqua ab optimarum artium studijs, & discipli-
 na profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis
 meæ tempus abhorruisse: earum rerum om-
 nium, vel in primis hic A. Licinius fructum à
 me reperere propè suo iure debet. Nam quoad
 longissime potest mens mea respicere spatium
 præteriti temporis, & pueniæ memoriam re-
 cordari ultimam, inde usque reperens, hunc
 video mihi principem, & ad suscipiendam, &
 adin-

ad ingrediendam rationem horum studiorum
 exitiile. Quod si hæc vox huius hortatu, præ-
 ceptisque conformata nonnullis aliquando sa-
 luti fuit, à quo id accepimus, quo cæteris opi-
 lulari, & alios servare possemus, huic profecto
 ipsi, quantum est situm in nobis, & operi, &
 salutem ferre debemus. Ac ne quis à nobis hoc
 ita dici forrè miretur, quòd alia quædam in
 hoc facultas sit ingenij, neque hæc dicendi ra-
 tio, aut disciplina: nec nos quidem huic cunc-
 ti studio penitus unquam dediti fuimus. Ete-
 nim omnes artes, quæ ad humanitatem perti-
 nent, habent quoddam commune vinculum,
 & quasi cognatione quadam inter se conti-
 nentur. Sed ne cui vestram mirum esse videatur,
 me in questione legitima, & in iudicio publico,
 cum res agatur apud Prætozem Populi Rom.
 lectissimum virum, & apud severissimos Iudice-
 es, tanto conventu hominum, ac frequentia,
 hoc uti genere dicendi, quod non modò à con-
 suetudine iudiciorum, verum etiam à forensi
 sermone abhorreat: quæro à vobis, ut in hæc
 causa mihi detis hanc veniam accommodatam
 huic reo, vobis, quemadmodum spero, non
 molestam: ut me pro summo Poeta, atque eru-
 ditissimo homine dicentem, hoc concursu ho-
 minum literatissimorum, hac vestra humanita-
 te, hoc denique Prætoze exerceente iudicium,
 patia-

patiamini de studiis humanitatis, ac literarum
 paulò loqui liberius: & in eiusmodi persona,
 qua propter otium, ac studium minime in iu-
 dicij, periculisque tractata est, uti propè novo
 quodam, & inuitato genere dicendi. Quod si
 mihi à vobis tribui, concedique sentiam, perficiam
 profecto, ut hunc A. Licinium non modò
 non itegrandum, cum sit civis, à numero ci-
 vium: verum etiam, si non esset, patetis alicif-
 ecandum fuisse. Nam ut primùm ex pueris ex-
 celsit Archias, atque ab ijs artibus, quibus
 ætas puerilis ad humanitatem informari solet,
 se ad scribendi studium contulit: primùm An-
 tiochia (nam ibi natus est, loco nobili, & cele-
 bri quondam urbe, & copiosa, atque eruditis-
 simis hominibus, liberalissimisque studiis af-
 fluenti) celeriter antecellere omnibus ingenij
 gloria contigit: post in cæteris Asiæ partibus,
 cunctaque Græciæ sic eius adventus celebraba-
 tur, ut famam ingenij expectatio hominis, ex-
 pectationem ipsius adventus, admiratioque su-
 peraret. Erat Italia tunc plena Græcarum ar-
 tium, ac disciplinarum; studiaque hæc & in La-
 tio vehementius tum colebantur, quam nunc
 iisdem in oppidis, & hic Romæ propter tran-
 quillitatem Reipub. non negligebantur. Ita-
 que hunc & Tarentini, & Rhegyii, & Neapoli-
 tani, civitate, cæterisque præmijs donarunt: &

omnes, qui aliquid de ingenijs poterant iudicare, cognitione, atque hospitio dignum existimarunt. Hac tanta celebritate famæ, cum esset iam absentibus notus, Romam venit, Matio Consule, & Catulo. Nactus est primum Cōsules eos, quorum alter res ad scribendum maximas; alter cum res gestas, tum etiam studium, atque aures adhibere posset. Statim Luculli, cum prætextatus etiam tum Archias esset, cum domum suam receperunt. Sed enim hoc non solum ingenij, ac literarum, verum etiam naturæ, atque virtutis fuit, ut domus, quæ huius adolescentiæ prima fuerit, eadem esset familiarissima senectuti. Erat temporibus illis iucundus Q. Metello illi Numidico, & eius Pio filio: audiebatur à M. Emilio: vivebat cum Q. Catulo, & patre, & filio: à L. Crasso colebatur: Lucullos verò, & Drusum, & Octavios, & Catonem, & totam Hortensiorum domum devictam consuetudine cum teneret, afficiebatur summo honore, quod cum non solum colebant, qui aliquid percipere, aut audire studebant, verum etiam, si qui forte simulabant. Interim satis longo, intervallo, cum esset cum L. Lucullo in Ciliciam profectus; & cum ex ea provincia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracleam. Quæ cum esset civitas acquisitimo iure, ac fædere, alicubi se in eam civitatem

voluit: idque, cum ipse dignus putaretur, tum autoritate, & gratiâ Luculli ab Heracleiensibus impetravit. Data est civitas Syllani lege, & Carbonis, si qui fœderatis civitatibus ascripti fuissent: si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent: & si sexaginta diebus apud Prætozem essent professi. Cum hic domicilium Romæ multos iam annos haberet, professus est apud Prætozem Q. Metellum familiarissimum suum. Si nihil aliud nisi de civitate, ac lege dicimus, nihil dico amplius, causa dicta est. Quid enim horum infirmari, Græcæ, potest? Heracleæ ne esse eum ascriptum negabis? Adest vir summa autoritate, & religione, & fide L. Lucullus, qui se non opinari, sed scire: non audivisse, sed vidisse: non interfuisse, sed egisse dicit. Ad sunt Heracleienses legati, nobilissimi homines, qui huius iudicij causâ, cum mandatis, & cum publico testimonio venerunt, qui hunc ascriptum Heracleiensem dicunt. Hic tu, tabulas desideras Heracleiensem publicas, quas Italico bello, incenso tabulario, interisse scimus omnes. Est ridiculum ad ea, quæ habemus, nihil dicere: querere quæ habere non possumus: & de hominum memoria tacere, literarum memoriam flagitare: & cum haveat amplissimi viri religionem, integerrimi municipij iusurandum, fidemque, ea quæ de pra-

vari nullo modo possunt, repudiare: tabulas
 quas idem dicis solere corrumpi, desiderare.
 Ad domicilium Roma non habuit is, qui tot
 annis ante civitatem datam, sedem omnium re-
 rum, ac fortunarum harum Romæ Collocavit.
 At non est professus, inò verò his tabulis pro-
 fessus, quæ sola ex illa professione, collegio-
 que Prætorum obtinent publicarum tabula-
 rum auctoritatem. Nam cum Appij tabula ne-
 gentius aservata dicerentur, Gabinij, quan-
 diu inebriatus fuit, levitas, post damnationem,
 calamitas omnem tabularum fidem resignasset;
 Merellus, homo sanctissimus, modestissimus-
 que omnium, tantâ diligentia fuit, ut ad L.
 Licatulum Prætorum, & ad Iudices venerit, &
 unius nominis liturâ se commocum esse dixerit.
 His igitur tabulis nullam lituram in nomen A.
 Licij videns. Quæ cum ita sint, quid est, quod
 de eius civitate dubites, præsertim cum alijs
 quos in civitatibus sæpe adscriptos? Etenim
 cum medicoribus malus, & aut nuda, aut hu-
 mili aliquâ arte præditus, gratiis civitatem in
 Græciâ honestis impetiebantur; Rhogynos,
 crederet, aut Locrentes, aut Neapolitanos, aut
 Tarentinos, quod scænicis artificibus largiri so-
 lebant, id huic summa ingenij præditi gloria
 notuisse? Quis? Cum ceteri non modo post ci-
 vitem datam, sed etiam post legem Papiam,

aliquo modo in eorum municipiorum tabulas
 irrepererunt: hic, qui nec utitur quidem illis, in
 quibus est scriptus, quod se semper Heraclien-
 sem esse voluit, rejicietur? Censuram nostram requi-
 ris scilicet. Est enim obscurum, proximum Cen-
 soribus huic cum clarissimo Imperatore L. Lucul-
 lo, apud exercitum fuisse: superioribus, cum eo-
 dem Questore fuisse in Asia: primis, Julio, & Cra-
 sso, nullâ populi partem esse censam. Sed, quo-
 niam census non ius civitatis confirmat, ac tan-
 tummodò indicat, eum, qui sit census, ita se iam
 tum gessisse pro cive: his temporibus, quæ tu
 examinas, ne ipsius quidem iudicio in civium
 Romanorum, & in beneficijs adæquatium
 delatus est à L. Lucullo Prætorum, & Consule.
 Quare argumenta, si qua potes: nunquam
 cum hic neque suo, neque amicorum iudicio
 revinceret. Quæres à nobis Græche, cur tan-
 to opere hoc hominem delectemur? Quia suppedi-
 tat nobis, ubi & animus ex hoc forensi strepi-
 tu rejiciatur, & aures convicio defessæ con-
 quiescant. An tu existimas, aut suppetere no-
 bis posse, quod quotidie dicamus in tanta va-
 rietate rerum, nisi animos nostram doctrinâ ex-
 colamus? Aut ferre animos tantam posse con-
 tentionem, nisi eos doctrinâ eadem relaxemus.

Ego verò fateor, me his studiis esse deditum: caeteros pudeat, si qui ita se literis abdiderunt, ut nihil possint ex his neque ad communem afferre fructum, neque in aspectum, lucemque proferte. Me autem quid pudeat, qui tot annos ita vivo, Iudices, ut ab illis nullo me unquam tempore, aut commodum, aut otium meum abstraxerit, aut voluptas avocarit, aut denique somnus retardarit? Quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure succenseat, si quantum ceteris ad has res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates, & ad ipsam requiem animi, & corporis conceditur temporis, quantum alij tribuunt in respiciivis convivij, quantum deniq; alee, quantum pile, tantum mihi egomet ad hæc studia recolenda sumpsero? Atque hoc ideo mihi concedendum est magis, quod ex his studiis hæc quoque crescit oratio, & facultas, quæ quantacumque in me est, nunquam amicorum periculis defuit. Quæ si cui levior videretur, illa quidem certe, quæ summa sunt, ex quo fonte hauriam, sentio. Nam nisi multorum præceptis, multaque literis mihi ab adolescentiâ suavissem, nihil esse in vita magnopere expectandum, nisi laudem, atque honestatem; ea autem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis, atque

exilij parvi esse ducenda: nunquam me pro salute vestra in tot, ac tantas dimicationes, atq; in hos profligatorum hominum quotidianos impetus obiectissem. Sed pleni omnes sunt libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas, quæ iacerent in tenebris omnia, nisi literarum lumen accederet. Quàm multas nobis imagines, non solum ad intuendum, verum etiam ad imitandum, fortissimorum virorum expressas scriptores, & Græci, & Latini reliquerunt? Quas ego mihi semper in administranda Rep. proponens, animum, & mentem meam ipsa cogitatione hominum excellentium conformabam. Queret quispiam, quid illi ipsi summi viri, quorum virtutes literis proditæ sunt, ista ne doctrina, quam tu laudibus effers, erudiri succunt? Difficile est hoc de omnibus confirmare, sed tamen est certum quid respondeam. Ego multos homines excellenti animo, ac virtute fuisse, & sine doctrina, naturæ ipsius habitu propè divino, per se ipsos, & moderatos, & graves extitisse fateor. Etiam illud adiungo, sæpius ad laudem, atque virtutem, naturam sine doctrina, quam sine natura valuisse doctrinam: atque idem ego contendo, cum ad naturam eximiam, atque illustrem accesserit ratio quædam, conformatioque doctrinæ; tum illud nescio quid præclarum, ac singula-

gulari solere existere. Ex hoc esse hunc numero, quem patres nostri viderunt, divinum hominem, Africanum: ex hoc C. Lelium, L. Furium, modestissimos homines, & continentissimos: ex hoc fortissimum virum, & illis temporibus doctissimum, M. Catonem illum senem: qui profecto, si nihil ad percipiendam, colendamque virtutem literis adjuvarentur, nunquam se ad earum studium contulissent. Quod si non hic tantus fructus ostenderetur, & si ex istis studiis delectatio sola peteretur, tamen, ut opinor, hanc animi remissionem humanissimam, ac liberalissimam iudicaretis. Nam cetera neque temporum sunt, neque aetatis omnium, neque eorum: haec studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium, ac solatium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pervocant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. Quod si ipsi haec neque attingere, neque sensu nostro gustare possemus, tamen ea mutari deberemus, etiam cum in aliis videremus. Quis nostrum tan animo agrelli, ac duro fuit, ut Roicij morte nuper non commoveretur? Qui eum esset senex mortuus: tamen propter excellentem artem, ac venustatem, videbatur omnino mori non debuisse. Ergo ille corporis motu tantum amorem sibi conciliarat à nobis omnibus: nos animorum incre-

dibi-

dibiles morus, celeritatemque ingeniorum negligemus? Quoties ego hunc Archiam vidi, iudices (utrum enim vestra benignitate, quoniam me in hoc novo genere dicendum non diligenter attenditis) quoties ego hunc vidi, cum literam scripsisset nullam, magnum numerum optimorum versuum de his ipsis rebus, quae tum agerentur, dicere ex tempore? Quoties rebocatum eandem rem dicere, commutatis verbis, atque sententiis? Quae vero accurate, cogitateque scripsisset, ea sic vidi probari, ut ad veterum scriptorum laudem pervenirent. Hunc ego non diligam? Non admirer? Non omni ratione defendendum putem? Atqui sic a summis hominibus, eruditissimisque accepimus ceterarum rerum studia, & doctrinam, & preceptis, & arte constare: Poetam naturam ipsam valere, & mentis viribus excitari, & quasi divino quodam spiritu affari. Quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat Poetas, quod quasi Deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis esse videantur. Sic igitur, iudices, sanctum apud vos humanissimos homines hoc Poetae nomen, quod nulla unquam barbaria violavit, Saxa, & solitudines vocis respondent, bestiae (spe immanes cantu flebantur, atque constitunt: nos instituti rebus optimis non Poetarum voce moveamur? Homerum Colophonij civem esse dicunt

F 4

eunt suum. Chii suum vendicant, Salaminij repetunt, Smyrnaei verò suum esse confirmant: itaque etiam delubrum eius in oppido dedicaverunt: per multam præterea pugnant inter se, atque contendunt. Ergo illi alienum, quia Poeta fuit, post mortem etiam expectant: nos hunc vivum, qui & voluntate, & legibus noster est, repudiabimus: præterim, cum omne olim studium atq̃ omne ingenium contulerit Archias ad populi Rom. gloriam, laudemque celebrandam: Nam, & Cimbricas res adolescens attigit, & ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia videbatur, iucundus fuit. Neque enim quisquam est tam aversus à musis, qui non mandari versibus ætærum suorum laborum facile præconium patiatur. Themistoclem illum, summum Athenis virum dixisse aiunt, cum ex eo quæretur, quod acroama, aut cuius vocem libentissime audiret: Eius, à quo sua virtus optime predicaretur. Itaque ille Marius item eximie L. Plotium dilexit, cuius ingenio putabat ea, quæ gesserat, posse celebrari. Mithridaticum verò bellum magnum, atque difficile, & in multa varietate texta, marique veriatum, totum ab hoc expressum est: qui libri non modò L. Lucullum fortissimum, & clarissimum virum, verum etiam Populi Romani nomen illustrent. Populus enim Rom. aperuit, Lucullo imperante, Pö-
rum,

tum, & regijs quondam opibus, & ipsa natura regionis vallatum: Populi Rom. exercitus eodem duce, non maxima manu innumerabiles Armeniorum copias fudit: Populi Roman. laus est, urbem amicissimam Cycicenorum eiusdem consilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore, ac faucibus ereptam esse, atque conservatam. Nostra semper feretur, & prædicabitur, L. Luccullo hincante, cum interfecisset duces depresta hostium classis, & incredibilis apud Tenendum pugna illa navalis: nostra sunt trophæa, nostra monumenta, nostri triumphii. Quare, quorum ingenijs hæc feruntur, ab ijs Populi Rom. fama celebratur. Charus fuit Africano superiori noster Ennius, itaque etiam in sepulchro Scipionis putatur is esse constitutus è marmore. At ijs laudibus certè non solum ipsi, qui laudantur: sed etiam Populi Rom. nomen ornatur. In cælum huius proavus Cato rollitur: magnus honos populi Rom. rebus adiungitur: omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fulvii non sine communi omnium nostrum laude decorantur. Ergo illum, qui hæc fecerat, Rhodium hominem, maiores nostri in civitatem receperunt: nos hunc Heraclientem, multis civitatibus expertum, in hac autem legibus constitutum, de nostra civitate eiecimus: Nam si quis minorem gloriæ fructum putat ex Graecis

eis versibus percipi, quam ex Latinis, vehementer errat: propterea quod Græca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina suis finibus, exiguis sane continentur. Quare, si res hæ, quas geisimus, orbis terræ regionibus definiuntur, cupere debemus, quo minus manuum nostrarum tela pervenerint, eodem gloriam, famamque penetrare. Quod cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur, hæc amplè sunt: tum ijs certe, qui de vita, gloriæ causa dimicant, hoc maximum, & periculorum incrementum est, & laborum. Quam multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur? Atque is tamen, cum in sigo ad Achillis tumulum astuisset. O fortunate, inquit, adolescens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneras. Et verè, nam nisi Ilias illa extitisset, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obtulisset. Quid nos hic Magnus, qui cum virtute fortunam adequaverit? Nonne Theophanem Mytilenæum scriptorem rerum suarum in concione militum civitate donavit? Et nostri illi fortes viri, sed rustici, ac milites, dulcedine quadam gloriæ commoti quasi participes eisdem laudis magno illud clamore approbaverunt? Itaque, credo, si civis Romanus Atque legibus non esset, ut ab aliquo Imperatore civitate donaretur, perficere non po-

potuit? Sylla cum Hispanos, & Gallos donaret, credo, hunc petentem repudiasset? Quem nos in concione vidimus, cum ei libellum malus Poeta de populo subiecisset, quod epigramma in eum fecisset tantummodo alterius versibus longiusculis, statim ex his rebus, quas tunc vendebat, iubere ei præmium tribui, sub ea conditione, ne quid postea scriberet. Qui sedulitate malè Poetæ duxit aliquo tamen præmio dignam, huius ingenium, & virtutem in scribendo, & copiam non expetisset? Quid? & Q. Metello Pio familiarissimo suo, qui civitate multos donavit, neque per se, neque per Lucillos impetravisset? Qui præsertim usque eo de suis rebus scribi cuperet, ut etiam Cordubæ natis Poetis, pingue quiddam sonantibus, atque peregrinum, tamen aures suas dederet. Neque enim est hoc dissimulandum, quod obscurari non potest, sed præ nobis ferendum: trahunt omnes laudis studio, & optimus quisque maxime gloriâ ducitur. Ipsi usi Philosophi, etiam in illis libellis, quos de contemenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt in eo ipso, in quo prædicationem, nobilitatemque despiciunt, prædicati se, ac nominari volunt. Decius quidem Brutus, summus ille vir, & imperator, Accij amicissimi sui carminibus reuplorum, ac monumentorum aditus exortavit suorum. Jam

vero ille, qui cum Aetolis, Ennio, comite, bellavit
 Fulvius, non duxit Martis manubias musis
 consecrare. Quare in qua urbe imperatores
 prope armati Poetarum nomen, & musarum
 delubra coluerunt, in ea non debent togati iu-
 dices à munusculis honoribus, & à Poetarum salute
 abhorere. Atque ut id liberius faciatis, iam me
 vobis, iudices, iudicabo, & de meo quodam amo-
 re gloriae, nimis acti fortasse, verum tamen ho-
 nesto, vobis consitebor. Nam quas res nos in
 Consulatu nostro vobiscum simul pro salute
 huius urbis, atque imperij, & pro vita civium,
 proque universa Repub. gessimus, attingit hic
 veribus, atque inchoavit, quibus auditis, quod
 mihi magna res, & iucunda visa est, huc ad per-
 sciendum hortatus sum. Nullam enim vires
 aliam mercedem laborum, periculorumque desi-
 derat, præter hanc laudis, & gloriae: qua quidem
 detracta, iudices, quid est quod in hoc tam exi-
 guo vitae curriculo, & tam brevi, tantis nos in
 laboribus exerceamus? Certe si nihil animus
 præcaveret in posterum, & si quibus regioni-
 bus vitae spatium circumscriptum est, eisdem
 omnes cogitationes terminaret suas, nec tantis
 se laboribus frangeret, neque tot curis, vigilan-
 tiis, insidietur, nec toties de vita ipsa dimicaret.
 Nunc, insidet quaedam in optimo quoque vir-
 tus, quae noctes, & dies animi gloriae stimulis
 con-

concitatur, atque admonet, non cum vite tem-
 pore esse dimittendam commemorationem ho-
 minis nostri, sed cum omni posteritate ada-
 quamdam. An vero tam parvi animi videamur
 esse omnes, qui in Repub. atque in his vite pe-
 riculis, laboribusque vertamur, ut cum usque ad
 extremum spatium, nullum tranquillum, atque
 otiosum spiritum duxerimus, nobiscum simul
 moritura omnia arbitremur? An cum statuas,
 & imagines, non animorum simulacra, sed cor-
 porum, studiosè multi summi homines relique-
 rint, consiliorum reliquere, ac virtutum nostrarum
 effigiem nonne multo male debemus, summis
 ingenij expressam, & politam? Ego verò omnia,
 quae gererem, iam tum in gerendo spargere me,
 ac disseminare arbitrabar, in orbis terrae memo-
 tiam sempiternam. Haec verò, sive à meo sensu
 post mortem abitura sunt, sive, ut sapientissi-
 mi homines putaverunt, ad aliquam animi mei
 partem pertrahunt, tunc quidem certe cogi-
 tatione quadam, speque delector. Quare conser-
 vate iudices, hominem pudore eo, quem ami-
 corum studiis videtis comprovari, tum dignitate,
 tum etiam vehulitate ingenio autem tanto, quā-
 tum id convenit exultari, quod summorum
 hominum ingenij expeditum esse videatis: cau-
 sa vero eiusmodi, quae beneficio legis, autho-
 ritate municipij, testimonio Luculli, tabulis Me-
 telli cō-

comprobetur. Quæ cum ita sint, perimus à vobis iudices, si qua non modo humana, verum etiam Divina in tantis negotiis commendatio debet esse: ut cum qui vos, qui vestros Imperatores, qui Populi Romæ res gestas semper ornavit, qui etiam his recentibus nostris, vestrisque domesticis periculis æternum se testimonium laudum daturum esse proficitur, qui quoque est eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habitus, atque dicti, sic in vestram accipiat fidem, ut humanitate vestra levatus potius, quam acerbitate violatus esse videatur. Quæ de causa pro mea consuetudine, breviter, simpliciterque dixi, iudices, ea confido probata esse omnibus: quæ non solum, neque iudiciali consuetudine, & de hominis ingenio, & communiter de ipsius studio locutus sum, ea, iudices, à vobis sperare esse in bonam partem accepta: ab eo, qui iudicium exercet, certe scio.

AD

AD QUIRITES POST REDITUM

ORATIO.

Quod precatus à Iove optimo maximo, ceterisque diis immortalibus, sum, Quirites, eo tempore, cum me fortunæque meas pro vestra incolumitate, otio, concordia que devoti, ut, si meas rationes unquam vestre salutis anteposuissem, sempiternam penam sustinerem, mea voluntate susceptam: in & ea, que ante gesseram, conservandæ civitatis causa gessissem, & illam miseram protectionem vestre salutis gratiâ suscepissem: ut, quod odium sequebatur homines, & audaces in Rempub. & in omnes bonos conceptum iam diu continerent, id in me unum potius, quam in optimam quemque, & in universam Rempub. collecterent: hoc si animo in vos, liberisque vestros fuisset, ut aliquando vos, patres conscriptos, Italiamque universam, memoria mei, misericordiâ, desideriumque teneret: eius devotionis me esse convictum iudicio decorum immortalium, testimonio senatus, consensu Italie, confessione inimicorum, beneficio divino, immor-

mortalique vestro, maxime lætor, Quirites. Et si homini nihil est magis optandum, quam prospera, æquabilis, perpetuaque fortuna, secundo vite sine ulla offensione curi; tamen mihi tranquilla, & pacata omnia fuissent, incredibile quadam, & penè divina, qua nunc vestro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruissem. Quid dulcius hominum generi à natura datum est, quam sui cuique liberi? Mihi veto, & propter indulgentiam meam, & propter excellens eorum ingenium, vitæ sunt mea chariores: tamen non tanta voluptate erant suscepti, quàm nunc sunt restituti. Nihil cuiquam fuit unquàm iucundius, quam mihi meus frater: Non tam id sentiebam, cum fruebar, quam tunc cum carebam, & posteaquam vos me illi, & mihi eum reddidistis. Res familiaris sua quemque delectat, reliquæ mea fortuna recuperare plus mihi nunc voluptatis afferunt, quam tunc incolumi afferebant. Amicitie, consuetudines, vicinitates, clientelæ, ludii denique, & dies festi, quid haberent voluptatis, carendo magis intellexi, quàm fruendo. Iam verò honos, dignitas, locus, ordo, beneficia vestra, quamquam mihi semper clarissima visa sunt, tamen ea nunc renovata illustriora videntur, quàm si obscurata non essent. Ipsa autem patria, dii immortales, dici vix potest, quid charitatis, quid voluptatis

ha-

habet! Quæ species Italia? Quæ celebritas oppidorum? Quæ forma regionum? Qui agri? Quæ fruges? Quæ pulchritudo urbis? Quæ humanitas civium? Quæ Reip. dignitas? Quæ vestra maiestas? Quibus ego omnibus antea rebus sic fruebar, ut nemo magis. Sed tanquam bona valerudo iucundior est eis, qui è gravi morbo recreati sunt, quam qui nunquam ægro corpore fuerunt: sic ea omnia desiderata magis, quam assidue percepta, delectant. Quorsum igitur hæc disputo? Quorsum? Ut intelligere possitis, neminem unquam tantæ eloquentiæ fuisse, neque tam divino, atque incredibili genere dicendi, qui vestrorum magnitudinem, multitudinemque beneficiorum, quæ in me, fratremque meum, liberisque nostros contulitis, non modo augere, aut ornare oratione, sed enumerare, aut consequi possit. A parentibus, id quod necesse erat, parvus sum procreatus: à vobis natus sum contularis. Illi mihi fratrem incoGITUM, qualis futurus esset, dederunt: vos spectatum, & incredibili pietate eorum: unum reddidistis. Rempub. illis accepi temporibus eam, quæ penè amissa est: à vobis eam recuperavi, quam aliquando omnes unius opera servatam iudicaverunt. Dii immortales mihi liberos dederunt: vos reddidistis. Multa præterea à Dijs immortalibus optata consecuti sumus: nisi vestra

G

tra

tra voluntas fuisset, omnibus divinis muneribus caruissimus: vestros denique honores, quos eramus gradatim singulos assecuti, nunc a vobis universos habemus: ut quantum aeterna parentibus, quantum Diis immortalibus, quantum vobis metipsis, tantum hoc tempore, universim cuncto Populo Romano debebamus. Nam cum in ipso beneficio vestro tanta magnitudo est, ut eam complecti oratione non possim: tum in studiis vestris tanta animorum declarata est voluntas, ut non solum calamitatem mihi detraxisse, sed etiam dignitatem auxilium videamus. Non enim pro meo reditu, ut pro P. Popilio nobilissimi hominis adolescentem filium, & multi praeterea cognati, atque affines deprecati sunt: non ut pro Q. Metello clarissimo viro iam spectata aetate filius: non L. Dalmaticus consularis summa auctoritate vir: non Q. Metellos Centorius, non eorum liberi, non Q. Metellus nepos, qui tum consulatum periebat, non fororum filii, Luculli, Scervilii, Scipiones: perimulti enim tum Metelli, aut Metellorum liberi pro Q. Metelli, reditu vobis, ac patribus vestris supplicaverunt. Quod si ipse summa dignitas, maximeque res gestae non satis valeret: tamen filii pietas, propinquorum preces, adolescentium squalor, maiorum natu lacrymae Populum Rom. movere potuerunt.

Nam

Nam C. Marij, qui post illos veteres clarissimos copulantes vestra, patrumque memoria, tertius ante me consularis, subijt indignissimam fortunam praestantissima sua gloria, dissimilis fuit ratio. Non enim ille deprecatione redijt, sed in dissenso civium, exercitu te, armisque revocavit. Me autem nudum a propinquis, nulla cognatione munitum, nullo armorum, ac tumultus metu, Caij Pisonis generi mei divina quadam, & inaudita auctoritas, atque virtus, fratrisque mei miserissimi, atque optimi quotidiana lacrymae, sordisque lugubres a vobis deprecati sunt. Frater erat unus, qui suo squalore vestro oculos inflecteret: qui suo fletu desiderium mei, memoriamque renovaret: qui statuerat, Quirites, si vos me sibi non reddidissetis, candentem subire fortunam, & tanto in me amore exiit, ut negaret fas esse non modo domicilio, sed ne sepulchro quidem se a me esse seiunctum. Pro me presente senatus, hominumque praeterea viginti milia vellem mutaverunt: pro eodem me absente unius squalorẽ sordisque viuisis. Unus hic, qui domi, qui in foro posset esse mihi aetate filius, inventus est beneficio patris, amore idem, qui semper fuit, frater. Nam coniungis miserum squalorẽ, & luctus, atque optimi filii moerent aetate, filijque parvi desiderium mei, lacrymaeque pueriles, aut itineribus necessa-

G2

tis,

rijs, aut magna parte rectis, ac tenebris cōtinebatur. Quare hoc maius est vestrum in nos promeritum, quod non multitudinem propinquorum, sed nobis metipsum pos reddidistis. Sed quemadmodum propinqui, quos ego parare non potui, mihi ad deprecandam calamitatem meam non assuerunt: sic illud, quod mea virtus prestare debuit, adiutores, autores, hortatoresque ad me restituendum ita multi fuerunt, ut longe superiores omnes hac dignitate, copiaque superarem. Numquam de P. Popilio fortissimo, atque fortissimo viro, nunquam de Q. Metello nobilissimo, & constantissimo cive, nunquam de C. Mario custode civitatis, atque imperij vestri, in Senatu mentio facta est. Tribunitijs superiores illi rogationibus, nulla auctoritate Senatus sunt restituti. Marius vero non modo non a Senatu, sed etiam oppresso Senatu est restitutus: nec rerum gestarum memoria in reditu C. Marii, sed exercitus, atque arma valuerunt. At de me, ut valeret, semper Senatus flagitavit: ut aliquando periret, cum primum licuit, frequentia, atque auctoritate perfecit. Nullus in eorum reditu motus municipiorum, & coloniarum factus est: at me in patriam ter suis decretis Italia cuncta revocavit. Illi inimicis interfectis, magna civium caede facta, reducti sunt: ego ijs, a quibus eiectus sum, pro-

provincias obrinentibus, inimico autem optimo viro, & mitissimo, altero Consule referente reductus sum: cum is inimicus, qui ad eam meam perniciem vocem suam communibus hostibus praeuisset, spiritu dumtaxat viveret, re quidem infra omnes mortuos amandatus esset. Nunquam de Popilio L. Oppimius fortissimo Consul, nunquam de Q. Metello, non modo C. Marius, qui erat inimicus, sed ne is quidem, qui secutus est, M. Antonius, homo eloquentissimus, cum A. Albino collega senatum, aut populum est cohortatus: at pro me superiores Consules semper, ut referrent, estlagitati sum: sed veriti sunt ne gratiae causa facere viderentur, quod alter mihi affinis erat, alterius causam capitis receperam: qui provinciarum foedere irretiti, totum illum annum querelas Senatus, iustum bonorum, Italiae gemitum petulerunt. Kalend. vero Jan. posteaquam orba Resp. Consulis fidem, tamquam legitimi tutoris imploravit, P. Lentulus Consul, patres, Deus, salus nostrae vitae, fortunae, memoriae, nominis, simul ac de solemni religione retulit, nihil humanarum rerum sibi prius, quam de me agendum indicavit. Atque eo die confecta res esset, nisi is Tribunus pleb. quem ego maximis beneficijs quaestorem Consul ornaveram, cum & cunctus ordo, & multi summi viri orarent,

& Cn. Optimus socer, optimus vir, ad pedes eius flens iaceret, nocte sibi ad deliberandum postulasset, que deliberatio non in reddenda, quemadmodum nonnulli arbitrabantur, sed ut patefactum est, in augenda mercede consumpta est. Postea res acta est in Senatu alia nulla, & cum alijs rationibus impediretur, voluntate tamen perspecta Senatus, causa ad vos mense Ianuar. deferrebat. Hic tantum interfuit inter me, & inimicos meos. Ego cum homines in tribunali Aurelio palam conscribi, centuriatique vidissem cum intelligerem veteres ad spem ceddis Catilinae copias esse revocatas: eum viderem ex ea parte homines: cuius partis nos vel principes numerabamur, partim quod mihi inviderent, partim quod sibi timerent, aut proditores esse, aut desertores salutis meae, cum duo Consules imp. i. pactione provinciarum auctores se inimicis Reip. tradidissent: cum egestatem, avaritiam, libidines suas viderent expleri non posse, nisi me constructum domesticis hostibus dedidissent: cum Senatus, equitesque Rom. flere pro me, ac mutata veste vobis supplicare edicis, atque imperiis verarentur: cum omnium provinciarum pactiones, cum omnia cum omnibus foedera, reconciliationes gratiarum, sanguine meo sancirentur, cum omnes boni non recusarent, quin vel pro me, vel mecum

cum perirent: armis decertare pro mea salute nolui, quod & vincere, & vinci luctuosum Reipub. fore putavi. At Inimici mei mense Ianuari cum de me ageretur, corporibus civium trucidatis, flumine sanguinis meum reditum intercludendum putaverunt. Itaque cum ego abfuissem Reipub. habuistis, ut aequae me, atque illam restituendam putaretis: ego autem in qua civitate nihil valeret Senatus, omnis esset impunitas, nulla iudicia, vis, & ferrum in foro verarentur: cum privati se patriam praesidio, non legum, tuerentur, Tribuni pleb. vobis inspectantibus vulnerarentur, ad magistratum domos cum ferro, & facibus iretur, consulis faeces frangerentur, Deorum immortalium templa incenderentur, Reip. nullam esse putavi. Itaque neque Rep. exterminata, mihi locum in hac urbe esse dicit, nec si illa restitueretur, dubitavi quin me secum ipsa reduceret. An ego, cum mihi esset exploratissimum, P. Lentulum proximo anno Consulem futurum, qui illis ipsis periculosis temporibus & dilis curulis, mo. Consule omnium meorum consiliorum particeps, periculorumque socius fuisset: dubitarem? cum is me confectum consularibus vulneribus consulari medicina ad salutem reduceret? Hoc duce, collega autem eius, clementissimo, atque optimo viro, primo non adverian-

te, post etiã adiuvante, reliqui magistratus penè omnes fuerunt defensores salutis meae, ex quibus excellenti animo, virtute, auctoritate, praesidio T. Afnius, & P. Sextius, praestanti in me benevolentia, & divino studio extiterunt, eodemque P. Lentulo auctore, & pariter referente collega, frequentissimus senatus, uno dissentiente, nullo intercedente, dignitatem meam, quibus potuit verbis amplissimis, ornavit: salutem vobis, municipijs, coloniisque, omnibus commendavit. Ita me nudum à propinquis, nulla cognatione munitum, Consules, Praetores, Tribuni plebis, senatus, Italia cuncta semper à vobis deprecata est: denique omnes, qui vestris maximis beneficijs, honoribusque sunt ornati, producti ad vos ab eodem, non solum ad me conservandum vos cohortati sunt: sed etiam rerum mearum gestarum auctores, testes, laudatoresque fuerunt. Quorum principes ad cohortandos vos, & ad rogandos fuit Cn. Pompeius, vir omnium, qui sunt, fuerunt, erunt, virtute, sapientia, ac gloria princeps: qui mihi unus privato amico eadem omnia dedit, quae univèrsi Reip. salutem, orium, dignitatem. Cuius oratio fuit, quemadmodum accipi, tripartita. Primum, vos docuit, meis consilijs Rempub. esse servatam: causamque meam cum communi salute coniunxit, hortatusque est, ut aucto-

thoritatem senatus, statum civitatis, fortunas civis benemeriti defenderetis: tum in perorando posuit, vos rogari à senatu, rogari ab Equitibus Rom. rogari ab Italia cuncta. Denique ipse ad extremum pro mea vos salute non rogavit solum, verum etiam obsecravit. Huic ego homini, Quirites, tantum debere, quantum hominem homini debere vix fas est. Huius consilia, P. Lentuli sententiam, senatus auctoritatem vos secuti in eo me loco, in quo vestris beneficijs fueram, iisdem centurijs, quibus collocaretis, reposuistis. Eodem tempore audistis, eodem ex loco summos viros, ornatissimos, atque amplissimos homines, principes civitatis, omnes consulares, omnes praetorios eadem dicere, ut omnium testimonio per me unum Rempub. conservatam esse constaret. Itaque cum P. Servilius gravissimus vir, & ornatissimus civis dixisset, opera mea Rempub. incolumem magistratibus deinceps traditam, dixerunt in eandem sententiam ceteri. Sed audistis eo tempore clarissimi viri non solum auctoritatem, sed etiam testimonium L. Gellij, qui, quia suam classem attentatam magno cum suo periculo penè sensit, dixit in concione vestra, si ego Consul, cum fui, non fuisset, Rempub. funditus interituram fuisse. En ego tot testimonijs, Quirites, hac auctoritate senatus, tanta consensione Italiae, tanto stu-

to studio bonorum omnium, agente P. Lenu-
lo, consentientibus cæteris magistratibus, de-
precante Cn. Pompeio, omnibus hominibus
faventibus, Diis denique immortalibus, feti-
gum ubertate, copia, vilitate reditum meum
comprobanibus, mihi, in eis, Reipub. restitutus,
tantum vobis, quantum facere possum, Quirites,
pollicebor: primum, qua sanctissimi homines
pietate erga Deos immortales esse solent,
eadem me erga populum Rom. semper fore,
nomenque vestrum aequè mihi grave, & sanctum,
ac Deorum immortalium in omni vita futurum:
deinde quoniam me in civitatem Resp. ipsa
reduxit, nullo me loco Reip. defuturum,
Quod si quis existimat, me aut voluntate esse mutata,
aut debilitata virtute, aut animo fracto,
vehementer errat: mihi, quod potuit vis, & iniuria,
& scelera totum hominum furor detrahere, eripuit;
abstulit, dissipavit: quod viro forti adimi non potest,
id manet, & permanebit. Vidi ego
fortissimum virum, municipem meum C. Marium,
quoniam nobis quasi aliqua fatali necessitate
non solum cum his, qui hæc delere voluissent,
sed etiam cum fortuna belligerandum fuit:
cum tamen vidi, cum esset summa senectute,
non modo non infracto animo propter
magnitudinem calamitatis, sed confirmato, atque
reovato: quem ego nec dicere adivi-
tum

tum se fuisse miserum, cum careret patria, quæ
obsidione liveravisset: cum sua bona possideri
ab inimicis, ac dissiipi audiret, cum adolescentem
filium videret eiuſdem socium calamitatis:
cum in paludibus veniens concurrens, ac mite-
rior sita Minturnensium corpus, ac vitam suam
conservasset: cum parvâ navicula trajectus in
Africam, quibus regna ipse dederat, ad eos
inops, supplicesque venisset: recuperata verò sua
dignitate, se non commisiturum, ut cum ea, quæ
amiserat, sibi restituta essent, virtutem animi
non haberet, quam nunquam perdidisset. Sed
hoc inter me, atque illum interest: quod ille,
quæ re plurimum potuit, ea ipsa se inimicos
suos ultus est armis: ego quæ consuevi, utar pietate:
quoniam illi arti in bello, ac seditione locutus
est, hinc in pace, atque otio. Quamquam ille
animo irato nihil nisi de inimicis ulciscendis
agebat: ego de ipsis inimicis tantum, quantum
mihi Resp. permittet, cogitabo. Denique,
Quirites, quoniam me quatuor omnino genera
hominum violarunt, unum eorum, qui odio Reip.
quod eam ipsis invitis conservatam, mihi inimicissimi
fuerunt: alterum, qui per simulationem amicitie,
nefarie prodiderunt: tertium, qui cum propter
inertiam suam eadem assequi non possent,
inviderunt laudi, & dignitati meæ: quartum,
qui cum custodes Reipublice esse

se debuerunt, salutem meam, statum civitatis, dignitatemque eius imperij, quod erat penes ipsos, vendiderunt: sic ulciscar genera singula, quemadmodum à quibusque sum provocatus: malos cives, Rempub. bene gerendos; perfidos amicos, nihil credendo, atque omnia cavendo: invidos, virtuti, & gloriae serviendo: mercatores provinciarum, revocando domum, atque ab ijs provinciarum rationem repetendo. Quàmquam mihi maiori curæ est quemadmodum quidem vobis, qui de me estis optimè meriti, gratiam referam, quàm quemadmodum inimicorum iniurias, crudelitatemque persequar. Etenim ulciscendæ iniuria facilior ratio est, quàm beneficij remunerandi: propterea quòd superiorem esse contra improbos, minus est negotij, quàm bonis exequari: tum etiam ne tam necessarium quidem est male meritis, quàm optimè meritis referre quòd debeas. Odium vel precibus mitigari potest, vel temporibus Reip. communique utilitate deponi, vel difficultate ulciscendi teneri, vel vetustate sedari: bene meritos quin colas, nec exorari fas est, nec id Reipub. repetere utcumque necesse est; neque est excusatio difficultatis, neque æquum est tempore, & die memoriam beneficii definire. Postremo qui in ulciscendo remissior fuit, mox aperte laudatur: at gravissimè vituperatur qui

in

in tantis beneficijs, quanta vos in me contulistis, remunerandis est tardior: neque solum ingratus, quod ipsum grave, verum etiam inspius appelletur, necesse est. Atque in officio persolvendo dissimilis est ratio, & pecunia debita: propterea quòd pecuniam qui retinet, non dissolvit: qui reddidit, non habet: gratiam, & qui retulit, habet, & qui habet dissolvi. Quapropter, memoriam vestri beneficii colam benevolentia sempiterna, non solum dum animam spirabo mea, sed etiam cum mortuo monumenta vestri in me beneficii permanebunt. In referenda autem gratia hoc vobis repromitto, semperque præstabo, mihi neque in consilijs de Reipub. capiendis diligentiam, neque in periculis à Rep. propulsandis animum, neque in sententia simpliciter referenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro Reipub. laudandis libertatem, nec in perferendo labore industriam, nec in vestris commodis augendis gratam animi benevolentia defuturam. Atq; hæc cura, Quirites, erit infra aui- mo meo sempiterna, ut cum vobis, qui apud me Deorum immortalium vim, & numen tenetis, tum posteris vestris, cunctisque generibus, dignissimus ea civitate videar, quæ suam dignitatem non posse tenere se, nisi me recuperasset, cunctis suffragijs iudicavit.

POST REDITUM, IN
SENATU
ORATIO.

SI, Patres conscripti, pro vestris immortalibus in me, fratremque meum, liberosque nostros meritis parum vobis cumulare gratias egero, quaeso, obtestorq; ne mea naturae potius, quam magnitudini vestrorum beneficiorum, id tribuendum putetis. Quae enim tanta potest exillere ubertas ingenij, quae tanta dicendi copia, quod tam divinum, atque incredibile genus orationis, quo quisquam possit vestra in nos universa pro merita, non dicam complecti orando, sed percernere numerando? Qui mihi fratrem optantissimum, me fratri amantiissimo, libens nostris parentes, nobis liberos: qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui amplissimam Rempub. qui patriam, qua nihil potest esse iucundius, qui denique nos meritos nobis reddidit. Quod si parentes charatissimos habere debemus, quod ab ipsis nobis vita, patrimonium, libertas, civitas tradita est: si Deos immortales, quorum beneficio, & haec tepuimus, & ceteris rebus aucti sumus: si populum Rom.

cu-

tuius honoribus in amplissimo consilio, & in altissimo gradu dignitatis, atq; in hac omnium terrarum arce collocari sumus: si hunc ipsum ordinem, à quo sepe magnificentissimus decretis sumus honestati: immentum quidam, & infinitum est, quod vobis debeamus, qui vestro singulari studio, atque consensu parentum beneficia, Deorum immortalium munera, populi Rom. honores, vestra de me multa iudicia, nobis omnia uno tempore reddidistis: ut cum multa vobis, magna populo Rom. innumeralia parentibus, omnia Deis immortalibus debeamus, quod haec antea singula per illos habuerimus, nunc universa per vos recuperavimus. Itaque P. C. quod ne optandum quidem est homini, immortalitatem quandam per vos adepti videmur: quod enim tempus erit unquam, quo vestrorum in nos beneficiorum memoria, ac fama moriatur? Qui illo tempore, cum viro, merito, merui, mihi obtulerunt, non multo post discesserunt: meum universi me revocavistis, referente L. Mummius fortissimo, atque optimo viro: quem habuit ille pestifer annus, & maxime fidelem, & minime timidum, & si dignitate placuisset, defensorem salutis meae. Postea quam vobis potestas decernendi non est permisa per eum Tribuum plebis, qui cum per se Rempub. lacerare non posset, sub alieno

ice-

fecere delevit, numquam de me siluistis, nunquam meam salutem non ab his Consulibus, qui vendiderant, flagitavistis. Itaque vestro studio, atque auctoritate perfectum est, ut ille ipse annus, quem ego mihi, quam patriæ malueram esse fatalem, octo Tribunos haberet, qui promulgarent de salute mea, & ad vos saepenumero referrent. Nam Consules modesti, legumque metuentes, impediebantur lege, non ea, quæ de me, sed ea, quæ de ipsis lata erat, cum meus inimicus promulgavit. Ut si revixissent hi, qui hæc pene deleverunt, tum ego redire: quo facto utrumque confessus est, & se illorum vitam desiderare, & magno in periculo Remp. futuram, si aut hostes, atque interfectores Reip. revixissent, aut ego non revertissem. Itaque illo ipso anno, cum ego cecissem, princeps autem civitatis, non legum præsidio, sed parietum vitam suam tueretur; Reip. sine Consulibus esset, neque solum parentibus perpetuis, verum etiam tutoribus annuis esset orbata, sententias dicere prohiberemini, caput meæ proscriptio- nis recitari: nunquam dubitatis meam salutem cum communi salute coniungere. Postea vero quam singulari, & præstantissima virtute P. Lentuli Consul, ex superioris anni caligine, & tenebris lucem in Rep. Kalend. lanuar. respicere cœpistis, cum Q. Metelli nobilissimi homi-

nis,

nis, atque optimi viri summa dignitas, cum Prætorum, Tribunorum plebis pene omnium virtus, & fides Reipub. subvenisset; cum virtute, gloria, rebus gestis Cn. Pompeius omnium gentium, omnium sæculorum; omnis memoriæ facile princeps, tuto se in senatum venire arbitraretur; tantus vester consensus de salute mea fuit, ut licet corpus abesset meum, dignitas iam in patriam revertisset. Quo quidem mente, quid inter me, & meos inimicos interesset, existinare potuistis. Ego meam salutem deserui, ne propter me civium vulneribus Reipub. cruentaretur: illi meum reditum non populi Romani suffragiis, sed flumine sanguinis intercludendum putaverunt. Itaque postea nihil vos civibus, nihil socijs, nihil regibus respondistis: nihil iudices sententijs, nihil populus suffragijs; nihil hic ordo auctoritate declaravit: mutum forum, elinguem curiam, tacitam, & factam civitatem videbatis: quo quidem tempore, cum is excessisset, qui cædi, & flammæ vobis auctoribus restiterat, cum ferro, & facibus homines tota urbe volitantes, magistratuum tecta oppugnata, Deorum templa inflammata, summi viri, & clarissimi Consul, fascis fractos, fortissimi, atque optimi viri Tribuni plebis tantissimum corpus non solum tractum, ac violatum manu, sed vulneratum ferro, confectumque vi-

H

dis

distis. Qua strage nonnulli permoti magistratus, partim metu mortis, partim desperatione Reipub. paululatim à meâ causâ recesserunt: reliqui fuerunt, quos neque terror, nec vis, nec spes, nec promissa, nec minæ, nec tela, nec factes à vestra auctoritate, à populi Rom. dignitate, à meâ salute depellerent. Princeps P. Lentulus parens ac Deus nostræ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, hoc specimen virtutis, hoc iudicium animi, hoc lumen consulatus sui fore putavit, si me mihi, si meis, si vobis, si Reipub. reddidissent. Qui, ut est designatus, nunquam dubitavit sententiam de salute meâ se, & Rep. dignam dicere. Cum à Tribuno pleb. vetaretur, cum prælatum caput recitaretur, ne quis ad vos referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus irer, ne scribendo adesset: totam illâ clausulam, ut antè dixi, profectionem, non legem putavit, quæ civis optime de Rep. meritis nominatum, sine iudicio, cum unâ Senatu, Reip. esset creptus. Ut verò iudicium magistratum, non dicam, quid egerit prius: sed quid omnino egerit aliud, nisi ut me conservato, vestram in posterum dignitatem, auctoritatemque sanciret? Dij immortales, quantum mihi beneficium dedisse videmini, quod hoc anno P. Lentulus Consul fuit, quo quanto maius dedissetis, si superiore anno fuisset! Nec enim

enim eguissem medicina consulari, nisi consulari vulnere concidissem. Audieram ex sapientissimo homine, atque optimo cive, & viro, Q. Catulo non sepe unum Consulē improbum, duos verò nunquam, excepto illo Cinnano tempore, fuisse. Quare meam causam semper fore firmissimam dicere solebat, dum vel unus in Repub. esset Consul. Quod verè dixerat, si illud de duobus Consulibus, quod antè in Rep. non fuerat, perenne, ac proprium manere potuisset. Quod si Q. Metellus illo tempore Consul fuisset unicus, dubitatis, quo animo fuerit in me conservando futurus, cum in restituendo auctorem fuisse, adscriptoremque videatis? Sed fuerunt duo Consules: quorum mentes angustæ, humiles, prævæ, oppletæ tenebris, ac sordibus, nomen ipsum consularis, splendorem illius honoris, magnitudinem tanti imperij nec intrueri, nec sustinere, nec capere potuerunt: non Consules, sed mercatores provinciæ, ac venditores vestre dignitatis, quorum alter à me Catulinam amatorem suum multis audientibus, alter Cethegum consobrinum suum respicebat: qui me duo sceleratissimi post hominum memoriam non Consules, sed latrones, non modo deseruerunt in causâ præsertim publica, & consulari, sed prodiderunt, oppugnaverunt, omni auxilio non solum suo, sed etiam

110, ceterorumque ordinum, spoliatum esse voluerunt: quorum alter tamen neque me, neque quemquam fefellit. Quis enim ullam ullius boni spem haberet in eo, cuius primum tempus aetatis palam fuisset ad omnes libidines divulgatum? Qui ne a sanctissima quidem parte corporis potuisset hominum impuram intemperantiam propullare? Qui cum suam rem non minus strenue quam postea publicam confecisset, egestatem, & luxuriam domestico lenocinio sustentavit: qui nisi in aram tribunatus confugisset, nequam praetoris, nec multitudinem creditorum, nec bonorum proscriptioem effugere potuisset? Qui in magistratu: nisi rogationem de pyratice bello tulisset, profecto, & egestate, & improbitate coactus, pyratice ipse fecisset: ac minore quidem cum Reip. detrimento, quam quod intra mœnia nefarius hostis, predoque versatus est: quo inspectante, ac sedente legem tribunus plebis tulit, ne auspiciis obtemperaretur, ne obnuntiare concilio, aut eum minus, ne legi intercedere liceret, ut lex Alia, & Fusia ne valeret, quae nostri maiores certissima subsidia Reip. contra tribunitios furoris esse voluerunt: idemque postea, cum innumerabilis multitudo bonorum de Capiolio supplex ad eum, sordidata venisset, cumque adolescentibus nobilissimi, cunctique Equites Roma-

ni se ad leonis impurissimi pedes abiecerunt, quo vultu cincinnatus ganeo non solum civium lacrymas, verum etiam patriae preces repudiavit? Neque eo contentus fuit, sed etiam in concionem ascendit, eaque dixit, quae, si eius vir Carilina revixisset, dicere non esset ausus: se Nonarum Decembrium, quae me Consule fuissent, clivique Capitolini poetas ab Equitibus Rom. esse reperiturum: nec solum id dixit, sed ei quos commodum fuit, compellavit: L. vero Lamiam, Equitem Roman. praestanti dignitate hominem, & saluti meae pro familiaritate Reip. pro fortunis suis amicissimum, Consul imperiosus exire urbe iussit, & cum vos vestem mutandam censuissetis, cunctique mutassetis, atque idem omnes boni iam ante fecissent: ille unguentis oblitus, cum toga praetexta, quam omnes praetores, aedileque tum abiecerant, irrisit squallorem vestrum, & luctum gravissimae civitatis fecitque, quod nemo unquam tyrannus, ut quod minus occulte vestrum malum gemerentis, nihil diceret, ne aperte incommoda patriae lugerentis, ediceret. Cum vero in Circo Flaminio non a Tribuno pleb. Consul in concionem, sed a latrone archipyrata productus esset, primum processit, quae auctoritate vir? Vini, somni, stupri plenus, madenti coma, composito capillo, gravibus oculis, fluentibus buccis,

pressa voce, & temulëta. Quod in civis indem-
natos esset animadversum, id sibi dixit gravis
author vehementissime displicere: ubi nobis
hæc autoritas tandiu tanta latuit? Cur in lus-
tris, & helluationibus huius calamistrati salta-
toris, tam eximia vicus tandiu cessavit? Nam
ille alter Celsinus Calventius ab adolescentia
versatus est in foro, cum cum præter simulatâ,
versatamque tristitiam nulla res commēdaret,
non Consulis studium, non dicendi inia rei
militaris, non cognoscendorum hominum, non
liberalitas. Quem præteriens cum incultum,
horridum, mortuumque vidisses, etiam si agrel-
tem, & inhumanum exiliinares, tamen libidi-
nosum, & perditum non dubitares. Cum hoc
homine, aut cum stipite Æthiopo, si in foro
constitisses, nihil crederes interesse: sine sensu,
sine sapore elinguen, tardum, inhumanū, neg-
lectum, Cappadocem modò abreptum de gre-
ge venalium diceres. Idem domi quàm libidi-
nosus? Quam impurus? Quam imtemperans,
non tanuâ receptis, sed pseudothyro intromis-
sis voluptatibus? Cum verò etiam litteris stu-
dere incipit, & hellue immanis cum Græculis
philosophari; tum est Epicureus, non penitus
illi disciplinæ, quæcumque est, dedimus, sed
captus uno verbo voluptatis. Habet autē ma-
gistros non ex illis inepris, qui dies totos de of-
ficio,

ficio, ac de virtute dissertunt, qui ad laborem ad
industriam, ad pericula pro patria subeunda ad-
horrantur: sed eos, qui dispulent, horam nul-
lam vacuam voluptate esse debere; in omni
parte corporis semper oportere aliquod gau-
dium, delectationemque versari: his utitur,
quasi præfectis libidinum suarum: hi volup-
tates omnes vestigant, atque odorantur: hi sunt
conditores, instructoresque convivij, idem ex-
pendunt, atque æstimant voluptates, senten-
tiamque dicunt, & iudicant, quantum cuique
libidini tribuendum esse videatur. Horum ille
artibus eruditus ita contempst hanc prudētis-
simam civitatem, ut omnes suas libidines, om-
nia flagitia latere posse arbitraretur, si modò
vultum importunum in forum detulisset. Is nō
me (namque equidem cognoram propter Pifa-
num affinitatem, quàm longè hunc ab hoc ge-
nere cognatio materna Transalpini sanguinis
abstulisset) sed vos, populūque Roman, non
consilio, neque eloquentia, quod in multis se-
pe accidit, sed rugis, supercilioque decepit. L.
Piso tunc ausus es isto ocuto, non dicam isto
animo; ista fronte, non vitæ, tanto supercilio,
non enim possum dicere, tantis gestis, cum Ga-
binio confociare consilia pestis meæ? Non te il-
lius unguentorum odor, non vini anhelitus,
non frons calamistræ notata vestigijs in eâ cog-
nitio-

nitionem adducebat, ut cum illius te similis
 fuisses, frontis tibi integumento ad occultanda
 tanta flagitia diutius uti non liceret; cum hoc
 coire ausus es, ut consularem dignitatem, ut
 Reip. statum, ut senatus auctoritatem, ut civis
 optimè meriti fortunas provinciarum foedere
 addideres? Te Consule, tuis edictis, & imperijs
 senatus, populoque Roman. non est licitum non
 modo sententijs, atque auctoritate sua, sed ne
 luctu quidem, ac velutu Reip. subvenire. Capua
 ne te putabas, in qua urbe domicilium
 quondam superbiae fuit, Consulem esse, sicut
 eras eo tempore, an Romae, in qua civitate omnes
 ante vos Consules senatus paruerunt? Tu
 es ausus in Circo Flamini productus cum tuo
 illo pari dicere, te semper misericordem fuisse?
 Quo verbo senatum atque omnes bonos tunc,
 cum à patria pestem expellerent, crudeles demon-
 strabas fuisse. Tu misericors me affinem
 tuum quem comitijs praerogative primum cus-
 todem praefeceras, quem Kal. Ianuar. tertio loco
 lenientiam rogans, constrictum inimicis
 Reipub. tradidisti: tu meum generum propin-
 quum tuum, tu affinem tuam meam filiam su-
 perbisissimis, & crudelissimis verbis à genibus
 tuis repulisti: idemque tu clementiam, ac miseri-
 cordiam singulari, cum ego unà cum Reipub. non
 tribunitio, sed Consulari ictu concidissetem, tan-

to scelere, tantaque intemperantiâ fuisti, ut ne
 unam quidem horam interesse paterere inter
 meam pestem, & tuam praedam, saltem dum
 conticesceret illa lamentatio, & gemitus urbis.
 Nondum palam factum erat, concidisse Remp.
 cum tibi arbitria funeris solvebantur: uno, co-
 demque tempore domus mea diripiebatur, ar-
 debar: bona ad vicinum Consulem de Palatio, de
 Tusculano ad item vicinum alterum Consulem
 deferiebantur: cum istidem operis suffragium fe-
 rentibus, eodem gladiatore latore, vacuo non
 modo à bonis, sed etiam à liberis, atque inani
 foro, ignato populo Rom. quid ageretur, sena-
 tu vero oppresso, & afflicto, duobus impijs, ne-
 farijsque Consulibus, ararium provinciae legio-
 nes, imperia donabantur. Horum Consulium
 ruinas vos Coaules vestra virtute fulsistis sum-
 ma tribunorum plebis, praetoremque fide, &
 diligentia sublevati. Quid ego de praestantissi-
 mo viro T. Annio dicam? Aut quis de tali cive
 satis digne unquam loqueretur? Qui cum videret
 scelera tum civem, aut domesticum potius hos-
 tem, si legibus uti liceret, iudicio esse frangen-
 dum, si ipsa iudicia vis impediret, ac tolleret,
 audaciam virtute, furorem fortitudine, temeri-
 tatem consilio, manum manu, vim vi esse supe-
 randam, primo de vi postulavit: postea quàm ab
 eodem iudicia sublata esse vidit, ne illa omnia

vi posset efficere, curavit: qui docuit, neque tecta, neque templa, neque forum, neque curiam sine summa virtute, ac maximis opibus, & copijs ab intestino latrocinio posse defendi: qui primus, post meum discessum, merum bonis, timorem huic ordini, servitutem depulit civitati. Quam rationem patri virtute, animo, fide, P. Sextus secutus, pro mea salute, pro vestra autoritate, pro statu civitatis nullas sibi inimicitias, nullam vim, nullos impetus, nullum vitæ discrimen vitandum unquam putavit: qui causam senatus exagitata concionibus improborum sic suâ diligentia multitudini commendavit, ut nihil tam populare, quam vestrum nomen, nihil tam omnibus copijs aliquandò, quam vestra uxoritas videretur: qui me cum omnibus rebus, quibus tribunus plebis potuit, defendit: tum reliquis officijs iuxta, ac si meus sceler esset, sustentavit: cuius ego clientibus, libertis, familia, copijs, litteris, ita sum sustentatus, ut meæ calamitatis non adiutor solum, verum etiam socius videretur. Iam exterorum officia, studiaque vidistis: quam cupidus mei C. Sestilius, quam studiosus vestri, quam non varius fuerit in causa. Quid M. Cispus? Cui ego ipsi, parenti, fratrique eius senio quantum debeam: qui cum à me voluntas eorum in privato iudicio esset offensa, publici mei beneficij me-

mo-

moriam privatam offensionem obliteraberunt. Iam T. Fadius, qui mihi quaestor fuit, M. Curtius, cuius ego patri quaestor fui, studio, amore, animo, huic necessitudini non defuerunt. Multa de me C. Melsinius, & amicitia, & Reipub. causa dixit; legemque separatim initio de salute mea promulgavit. Q. Fabricius, si qua de me agere conatus est, ea contra vim, & ferrum perficere potuisset; mensè Ianuario nostrum statum recuperassemus: quem ad salutem meam voluntas impulit, vis tetardavit, autoritas vestra revocavit. Iam vero prætores quo animo in me fuerint, vos existimare potuistis. Cum L. Cæcilius privatim me suis omnibus copijs studuerit sustentare, publice promulgavit de salute mea cum collegis penè omnibus: directoribus autem meorum honorum in ius adeundi potestatem non fecerit. M. autem Calidius statim designatus sententia suâ quam esset cara sibi mea salus, declaravit. Omnia Officia C. Sestimij, Q. Valerij, P. Cra'ssi, Sext. Quincti, Cornuti summa, & in me, & in Remp. constituerunt, quæ cum libenter commemoro, tum non invitus nonnullorum in me nefarie commissa prætereo: non est mei temporis iniuras meminisse, quas ego etiâ si ulcisci possem, tamen oblivisci malle: alio transferenda mea tota vita est, ut bene de me meritis referam gratiam, cum apertis hostibus

bel.

bellum geram, timidis amicis ignoscam, proditoribus meis non indicem dolorem protectionis meae, defensores reditus dignitate contoler, Quod si mihi nullum aliud esset officium in omni vita reliquum, nisi ut erga duces ipsos, & principes, atque authores salutis meae satis gratus iudicaret: tamen exiguum reliquae vitae tempus non modo ad referendam, verum etiam ad commemorandam gratiam mihi relictae putarem: quando enim ego huic homini, ac liberis eius, quando omnes mei gratiam referent? Quae memoria, quae vis ingenuae, quae magnitudo observantiae, tot, tamisque beneficiis respondere poterit? Qui mihi primus afflicto, & iacenti Consularem sidem, dextramque porrexit: qui me à morte ad vitam, à desperatione ad spem, ab exitio ad salutem revocavit: qui tanto amore in me, studio in Rempub. fuit, ut excogitaret, quemadmodum calamitatem meam non modo levaret, sed etiam honoraret: quid enim magnificentius, quid praeclearius mihi accidere potuit, quam quod illo petente vos decrevistis? Ut cuncti ex omni Italia, qui Rempub. salvam vellent, ad me unum hominem tractum, & prope dissipatum, restituerent, & defendendum venirent: ut qua voce à te, Romule, post Romam conditam Consul utus esset pro universa Rep. apud eos solum, qui eius vocem exaudire pos-

possent, eadem voce sanatus omnibus agris, vicis, atque oppidis, cives, totamque Italiam ad unius salutem defendendam excitaret. Quid ego gloriosius meis posteris potui relinquere, quam hoc senatum iudicasse, qui civis me non defendisset, cum Rempub. salvam noluit? Itaque tantum vestra auctoritas, tantum eximia Consulis dignitas valuit, ut omnes flagitium te committere putarent, si quis non veniret. Idemque Consul, cum illa incredibilis multitudo Romanam, & pene Italia ipsa venisset, vos frequentissimos in Capitolium convocavit. Quo tempore quantam vim naturae bonitas haberet, aut vera nobilitas, intelligere potuistis. Nam Q. Metellus, & inimicus, & frater inimici perspecta vestra voluntate, omnia privata odia deposuit: quem P. Servilius vir cum clarissimus, tum verò optimus, mihique amicissimus, & auctoritatis, & orationis suae divina quadam gravitate ad sui generis, communisque sanguinis facta, virtutesque revocavit: ut haberet in consilio, & fratrem ab infensis focum rerum mearum, & omnes Metellos praesantissimos civeis pene ex Acheronte excitatos, in quibus Numidicum illum Metellum, cujus quondam de patria discessus honestus ipsi, omnibus lucuosus tandem visus est. Itaque fuit is non modo salutis defensor, qui ante hoc unum beneficium fuerat ini-

micus, verum etiam adscriptor dignitatis meae. Quo quidem die cum CCCCXII. senatores essetis, magistratusque omnes adessent, dissenfit unus is, qui sua lege coniuratos etiam ab inferis excitandos putaret: atque illo die, quo Remp. meis consiliis conservatam gravissimis verbis, & plurimis iudicassetis, idem Consul curavit, ut eadem a principibus civitatis in concione postero die dicerentur. Cum quidem ipse egit ornatissime causam meam, perfecitque aditante, atque audiente Italia tota, ut nemo cuiusquam conducti, aut perditii vocem acerbam, atque inimicam bonis posset audire. Ad haec, non modo adiumenta salutis, sed etiam ornamenta dignitatis meae reliqua vos iidem addidistis: decrevistis, nequis ulla ratione rem impediret: qui id impedisset, graviter, molestaque laturus: illum contra Remp. salutemque bonorum, concordiamque civium facturum: & ut ad vos ea statim referrentur: meque, etiam si diutius calumniarentur, redire insilistis. Quid ut his agerentur gratiae, qui e municipiis venissent? Quid, ut ad illam diem, res cum redissent, rogarentur, ut pari studio convenirent? Quid denique illo die, quem P. Lentulus mihi, patrique meo, liberisque nostris natalem constituit, non modo ad nostram, verum etiam ad sempiterni memoriam temporis? Quo die nos comi-

tis centuriatis, quae maxime maiores iusta diei, haberique noluerunt, accessit in patriam: ut eadem centuria, quae me Consullem fecerant, Consularum meum comprobarent. Quo die quis civis fuit, qui fas esse putaret, quacunque aut aetate, aut valetudine esset, non se de salute mea sententiam ferre? Quando tantam frequentiam in campo, tantum splendorem Italiae totius ordinumque omnium, quando illa dignitate rogatores, dimitatores, custodesque vidistis? Itaque P. Lentuli beneficio excellenti, atque divino non solum redudi sumus in patriam, sicut nonnulli clarissimi viri, sed equis insignibus, & curru aurato reportati. Postum ego satis in Cn. Pompeium unquam gratus videri? Qui non solum apud vos, qui omnes idem sentiebatis, sed etiam apud universum Populum Rom. salutem Reipub. & conservatam per me, & coniunctam esse cum mea dixerit: qui causam meam prudentibus commendavit, imperitos edocuerit, eodemque tempore improbos auctoritate sua compellerit, bonos exortavit: qui Populum Rom. pro me tanquam pro fratre, aut pro parente, non solum hortatus sit: verum etiam obsecravit: qui cum ipse propter metum dimicationis, & sanguinis domo se teneret, etiam a superioribus tribunis petierit, ut de salute mea, & promulgarent, & referrent: qui in colo-

lonia nuper constituta cum ipse gereret magistratum, in qua nemo erat emptus intercessorum, vim, & crudelitatem privilegij autoritate honestissimorum hominum, & publicis litteris consignavit, princepsque Italiae totius praesidium ad nostrum salutem implorandum putavit: cum ipse mihi semper amicissimus fuisset, etiam ut suos necessarios mihi amicos redderet, elaboravit. Quibus autem officijs T. Annij beneficia remunerabor? Cuius omnis actio, ratio, cogitatio, totus denique tribunatus, nihil aliud fuit, nisi constans, perpetua, foris, invicta defensio salutis meae? Quid de P. Sexio loquar? Qui suam erga me benevolentiam, & fidem non solum animi dolore, sed etiam corporis vulneribus ostendit? Vobis vero P. C. singulis, & egi, & agam gratias universis: egi initio, quantum potui: satis ornate agere, nullo modo possum. Et quamquam sunt in pace praecipua merita multorum, quae sciri nullo modo possunt; tamen huius temporis, ac timoris mei non est conari commemorare beneficia in me singulorum: nam difficile est non aliquem, nefas, quemquam preterire. Ego vos universos, patres conscripti, Deorum numero colere debeo. Sed ut in ipsis Diis Immortalibus non semper eosdem, atque alias alios solemus, & venerari, & precari; sic in hominibus de me divinitus

mei.

meritis omnis erit aetas mihi ad eorum egregia merita praedicanda, atque recolenda: hodierna autem die nominatim a me magistratibus statui gratias esse agendas, & de privatis uni, qui pro salute mea municipia, coloniasque adisset, Populum Romanum, suppliciter obsecrasset, sententiam dixisset eam, quam vos secuti, mihi dignitatem in eam reddidistis: vos me florentem semper ornatis, laborantem mutatione vestris, & prope luctu vestro, quod licuit defendistis. Nostra memoria senatores ne in suis quidem periculis mutare vestem solebant: in meo periculo senatus veste mutata fuit quoad licuit per eorum edicta, qui mea pericula non modo suo praesidio, sed etiam vestra deprecatione nudarunt. Quibus ego rebus obiectis, cum mihi privato conflegendum viderem cum eodem exercitu, quem Consul non armis, sed vestra autoritate superaram, multa mecum ipse reputavi. Dixerat in concione Consul, sed clivi Capitolini poenas ab Equitibus Romanis repetiturum: nominatim alij compellabantur; alij citabantur, alij relegabantur: aditus templorum erant non solum praesidijs, & manu, verum etiam demolitione sublati: alter Consul, ut me, & Rempub. non modo defererent, sed etiam hostibus Reip. proderent, pactionibus eos suorum praemiorum obligarat. Erat alius ad portas cum

I

im,

imperio in multos annos, magnoque exercitur quem ego inimicum mihi fuisse non dico; tacuisse, cum diceretur esse inimicus, scio. Duæ partes esse in Rempub. cum putarentur, altera me deposcere propter inimicitias, altera timide defendere propter suspensionem cædis putabatur. Qui autem me deposcere videbantur, in hoc auxerunt dimicationis metum, quod nunquam inficiando suspensionem hominum, curamque minuerunt. Quare, cum viderem senatum ducibus orbatum, me à magistratibus partim oppugnatum, partim proditum, partim delictum, servos simulatione collegiorum nominatum esse co-scriptos, copias omnes Catilinae pene iidem ducibus ad capem cædis, & incendiolorum esse revocatas, Equites Rom. profcriptionis, municipia vastitatis, omnes cædis metu esse perhoros: potuit, potui P. C. multis auctoribus fortissimis, viris me vi, armisque defendere, nec mihi ille ipse animus, idem meus vobis non incognitus desuit: sed videbam si vicissem præsentem adversarium, nimium multos mihi alios esse vincendos: si dictus essem, multis bonis, & pro me, & mecum etiam pro me esse pereundum, tribunatijque sanguinis ultores esse presentes, meæ mortis poenas, iudicio, & posteritati reservari nolui, cum Consul communem salutem sine ferro defendissem, meam pri-

va-

vatus armis defendere, bonisque viros lugere malui meas fortunas, quam suis desperare: ac si solus essem interfectus, mi turpelic cum multis, Reipub. functum fore videbatur. Quod si mihi æternam esse propositam ærumnam arbitrater, morte me ipse potius, quam sempiterno dolore multassem: sed com videre me non diutius, quam ipsam Rempub. ex hac urbe abfuturum: neque ego illa exterminata, mihi remanendum putavi: & illa simul atque revocata est, me secum pariter reportavit: mecum leges, mecum questiones, mecum iura magistratum, mecum Senatûs auctoritas, mecum libertas, mecum etiam frugum ubertas, mecum Deorum, & hominum sanctitates omnes, & religiones abfuerunt. Quæ si semper abessent, magis vestras fortunas lugerem, quam desiderarem meas: sin aliquando revocarentur, intelligebam mihi cum illis unâ esse redeundum. Curus mei sensus certissimus: reus est hic idem, qui custos capitis fuit, Cn. Plautius, qui omnibus provincialibus ornamentis, commodisque depositis, totam suam questuram in me sustentando, & conservando collocavit: qui si mihi quaestor imperatorii fuisset, in huij loco fuisset: nunc certe erit in parentis, cum fuerit, cum fuerit quaestor non imperij, sed doloris mei. Quapropter P. C. quoniam in Rempublicam sum

12

pari;

pariter cum Republica restitutus, non modò in ea defendenda nihil minam de libertate mea passina, sed etiam adaugebo. Etenim si eam solum defendebam, cum aliquid mihi illa debebat: quid nunc me facere oportet, cum ego illi plurimum debeo? Nam quid est, quod animum meum frangere, aut debilitate possit; cuius ipsam calamitatem non modò nullius delicti, sed etiam divinorum in Rempub. beneficiorum testem videatis? Nam & importata est, quia defenderam civitatem: & mea voluntate suscepta est; ne à me defensa Respub. per eundem me extremum in discrimen vocaretur. Pro me non ut pro P. Popillio nobilissimo homine adolecentes filii, non propinquorum multitudo populum Rom. est deprecata, non ut pro Q. Metello summo, & clarissimo viro spectata iam adolescentia filius, non L. & C. Metelli Consulares, non eorum liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum Consulatum peribat, non Lucullus, Servilius, Scipiones, Metellorum filii fletus, ac sordidati Populo Romano supplicaverunt: sed unus frater, qui in me pietate filius, consiliis parens, amorem (ut erat) frater inventus est, Iqualore, & lacrymis, & quodidianis precibus, desiderium mei nominis revocari, & rerum gestarum memoriam usurpari coegit: qui cum statuisset, nisi per vos me recuperasset,

can-

eandem subire fortunam, atque idem sibi domicilium, & vitæ, & mortis deposceret, nequam nec magnitudinem negotii, nec sollicitudinem suam, nec vim inimicorum, ac tela pertinuit. Alter fuit propugnator imperium fortunarum, & defensor assiduus, summa virtute, & pietate C. Piso generus quædam inimicorum meorum, qui inimicitias affinis mei, propinqui tui, Consulibus, qui Pontum, & Bithoniam quaestor pro mea salute neglexit. Nihil unquam senatus de P. Popillio decrevit: Nequam in hoc ordine Q. Metelli mentio facta est: tribunitijs sunt illi rogationibus, interfectis inimicis, demique nulla auctoritate senatus restitutis cum alter eorum senatui paruisset, alter vim, eademque fugisset. Nam C. quidem Marius, qui hac hominum memoria tertius ante me Consularis tempestate civili expulsum est, non modò à senatu non est restitutus, sed reditu suo senatum eustum penè delevit, nulla de illis magistratum consensio, nulla ad Remp. defendendam Populi Rom. convocatio, nullus Italiae motus, nulla decreta municipiorum, & coloniarum extiterunt. Quare, cum me vestra auctoritas accesserit, Populi Romani revocari, Reip. implorari, Italia cuncta precibus suis humeris reportari, non committam P. C. ut eum ea mihi sunt restituta, quæ in potestate mea non

13

fue-

fuerunt, ea non habeam, quæ ipse præstare pos-
sim: præsertim, cum illa amissa recuperarim,
virtutem, & fidem nunquam amitterim.

PRO T. ANNIO MI-
LONE,

ORATIO.

ET si vereor, Iudices, ne turpe sit, pro for-
tissimo viro dicere incipientem, timere:
minimeque debeat, cum T. Annius Mi-
lo ipse magis de Republicæ salute, quam de
sua perturbetur, me ad eius causam parem ani-
mi magnitudinem asserere non posse: tamen
hæc novi iudicii nova forma terret oculos, qui
quoquinque inciderint, veterem consuetudi-
nem fori. & pristinum morem iudiciorum mi-
nime vident: non enim coronâ concessus vester
cinctus est, ut solebat: non usitata frequentia
stipari sumus: nam illa præsidia, quæ pro templis
omnibus cernitis, etsi contra vim collocata
sunt, avertunt tamen oratori horrores aliquid,
ut in foro, & in iudicio, quamquam præsidii
salutaribus, & necessariis septi sumus, tamen
ne non timere quidem sine aliquo timore pos-
simus; quæ si opposita Miloni putarem, cede-
rem

rem tempori, Iudices, nec inter tantam vim
armorum existimarem oratori locum esse. Sed
me recreat, & reficit Cn. Pompeij sapientissimi,
& iustissimi viri consilium: qui profecto nec ius-
titia suæ putaret esse, quæ eorum sententiis iudi-
cum tradidisset, eundem telis militum deedere: nec
sapientiæ, temeritatem multitudinis authorita-
te publica armare. Quamobrem, illa arma, cen-
turiæ, cohortes, non periculum nobis, sed
præsidium denuntiant: neque solum ut quieto,
sed etiam ut magno animo simus, hortantur:
neque auxilium modò defensionis meæ, verum
etiam silentium pollicentur. Reliqua verò mul-
titudo quæ quidem est civium, tota nostra est:
neque eorum quisquam, quos undique in-
tuentes ex hoc ipso loco cernitis, unde aliqua
pars fori aspici potest, & huius exitum iudi-
cii expectantes non cum virtuti Milonis favor,
tum de se, de liberis suis, de patria, de fortunis
hodierno die decertari putat. Unum genus est
adversum, infestumque nobis, eorum, quos P.
Clodij furor rapinis, & incendiis, & omnibus
exitibus publicis pavit: qui hesternam etiam con-
cione incitati sunt, ut vobis voce præirent, quid
iudicaretis: quorum clamor, si quis forte fue-
rit, admonete vos debebit, ut cum civem reti-
neatis, qui semper genus illud hominum cla-
morefque maximos pro vestra salute neglexit.

Quamobrem, adesse animis, Iudices, & timorem, si quem habetis, deponite. Nam si unquam de bonis, & fortibus viris, si unquam de benemeritis civibus potestas vobis iudicandi fuit: si denique unquam locus amplissimorum ordinum delectis viris datus est, ubi sua studia erga fortes, & bonos cives, quæ vultu, & verbis sæpe significassent, re, & sententiis declararent: hoc profecto tempore eam potestatem omnem vos habetis, ut statuat, utrum nos, qui semper vestrae auctoritati dediti fuimus, semper miseri luceamus: an diu vexati a perditissimis civibus, aliquando per vos, ac vestram fidem, virtutem, sapientiam que recreeur. Quid enim nobis duobus, Iudices, laboriosus? Quid magis sollicitum, magis exercitum, dici, aut fingi potest? Qui sæpe amplissimorum pramiorum ad Rempublicam adducti, metu crudelissimorum exitiorum carere non possumus. Et quidem ceteras tempestates, & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum semper putavi Miloni esse subendas, quod semper pro bonis contra improbos senferat: in iudicio vero, & in eo concilio, in quo ex cunctis ordinibus amplissimi viri iudicarent, nunquam existimavi, spem ullam esse habituros Milonis amicos, ad eius non salutem modo extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infu-

fringendam. Quamquam in hac causa Iudices, T. Annii Tribunatu, rebus omnibus pro salute Reipublicæ gestis, ad huius criminis defensionem non abutemur, nisi oculis videritis infidias Miloni à Clodio factas: nec deprecaturi sumus, ut crimen hoc nobis, multa propter præclara in Reipublica merita condonatis: nec postulaturi, ut si mors P. Clodij salus vestra fuerit, id circo eam virtuti Milonis potius, quam Populi Rom. felicitati assignetis: sed si illius infidiæ clariores hac luce tuerint, tum denique obsecrabo, obtestaborque vos, Iudices, si cætera amisimus, hoc saltem nobis ut relinquatur, ab inimicorum audacia, relicque vitam ut impune liceat defendere. Sed antequam ad eam orationem venio, quæ est propria nostra questionis, videntur ea esse resuranda, quæ in senatu ab inimicis sæpe iactata sunt, & in concione ab improbis, etiam paulo ante ab accusatoribus, ut omni errore sublato, rem planè, quæ venit in iudicium, videre possitis. Negant intueri lucem fas esse ei, qui à se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? Nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen Populi Rom. comitijs liberatus est, cum sua manu sororem interfecit esse fateatur. An est quisquam, qui hoc

ignoret, cum de homine occiso queratur, aut negari solere omnino esse factum, aut recte, ac iure factum esse defendi? Nisi verò exilimatis dementem P. Africanum fuisse, qui cum à C. Carbone tribuno plebis in concione seditione interrogaretur, quid de Tib. Gracchi morte sentiret, respondit, iure cesum videri. Neque enim posset, aut Hala ille Servilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut mo Consul Senatus, non nefarius haberi, si sceleratos cives interfici nefas esset. Itaque hoc, Iudices, non sine causa fidei tabulis doctissimi homines memoriae prodiderunt, cum, qui patris ulciscendi causa matrem necavisset, variatis hominum sententiis, non solum humana, sed etiam de sapientissima sententia liberatum. Quod si duodecim tabulae nocturnum fuerem quoquo modo, diurnum autem, si te telo defenderit, interfici impune voluerunt: quis est, qui quoquo modo quis interfectus sit, puniendum puter, cum videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus? Atqui si tempus est ullum iure hominis necandi, quae multa sunt, certe illud est non modo iustum, verum etiam necessarium, cum vi vis illata defenditur. Pudicitiam cum eriperet militi Tribunus militaris in exercitu C. Marii, propinquus eius Imperatoris, interfectus ab eo est, cui vim

affe-

afferebat: facere enim probus adolescens periculose, quam perpeti turpiter maluit. Atque hunc ille vir summus scelere solum periculo liberavit. Insidiatori verò, & latroni quae potest afferri iniusta nex? Quid comitatus nostri? Quid gladii volunt? Quos havere certe non licet, si uti illis nullo pacto liceret. Est enim haec, Iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus, haulimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non illituri, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela, aut latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honestatio esset expedienda salutis: silent enim leges inter arma, nec se expectari iubent, cum ei, qui expectare velit, ante iniusta peccata luenda sit, quam iusta rependa. Et si persapienter, & quondam modo tacite dat ipsa lex potestatem defendendi: quae non modo hominem occidi, sed esse cum telo hominis occidendi causa, verat: cum causa, non telum quereretur, qui sui defendendi causa telo esset usus, non hominis occidendi causa habuisse telum iudicaretur. Quapropter hoc maneat in causa, Iudices, non enim dubito, quin probaturus sim vobis defensionem meam: sed id meminertis, quod oblivisci non potestis insidiatorem iure interfici posse. Sequitur illud, quod à

Mi-

Milonis inimicis sapissime dicitur, cedem, qua P. Clodius occisus est, Senatui iudicasse contra Rempublicam esse factam. Illud vero Senatui, non suis leuitatis solum, sed etiam studiis comprobavit. Quoties enim est illa causa à nobis acta in senatu? Quibus assentionibus universi ordinis? Quam nec tacitis, nec occultis? Quando enim frequentissimo senatu quatuor, ad summum quinque sunt inventi, qui Milonis causam non probarent? Declarant huius ambum Tiburini plebis ille inter motus conciones, quibus quotidie meam potestatem invidiose criminabatur; cum diceret, senatum non quod sentiret, sed quod ego vellem, discernere. Quæ quidem si potentia est appellanda potius quam propter magna in Rempublica merita, mediocri in bonis causis auctoritas, aut propter officios labores meos nonnulla apud bonos gratia appellatur ita sanè, dummodo ea nos utamur pro salute bonorum contra amentiam perditorum. Hanc vero questionem, & si non est iniqua, nunquam tamen senatus constituendam putavit; erant enim leges, erant questiones, vel de cæde, vel de vi: nec tantum moerorem, ac lucrum senatus mors P. Clodi afferebat, ut novæ questionis constituerentur. Cuius enim senatus de illo incesto stupro iudicium decernendi potestas esset erepta, de eius interitu quis potest cre-

credere senatum iudicium novum custodiendum putasse? Curigitur incendium curie, oppugnationem ædium M. Lepidi, eadem hanc ipsam contra Rempublicam senatus factam esse decrevit? Quia nulla vis unquam est in libera civitate suscepta inter civis non contra Rempublicam. Non enim est ullæ defensionis contra vim unquam optanda, sed nonnunquam est necessaria: nisi verò, aut ille dies, in quo Tib. Grachus est cæsus, aut ille, quo Caius, aut quo arma Saturnini oppressa sunt, etiam si de Rempublicam tamen non vulnerarunt. Itaque ego ipse decrevi, cum eadem in Appia factam esse constaret, non eum, qui se defendisset contra Rempublicam fecit: sed cum inesset in te vis, & insidiæ, crimine iudicio reservati, rem notavi. Quod si perfunctum illum Tribunum senatus, quod sentiebat, perferre licuisset, novam questionem nunc nullam haberemus: decernebat enim, ut veteribus legibus tantummodo extra ordinem quaereretur: divisa sententia est postulante nescio, quo nihil enim necesse est omnium flagitia protegere: sic reliqua auctoritas senatus impia intercessione sublata est. At enim Cn. Pompeius rogatione sua, & de re, & de causa iudicavit: tulit enim de cæde, que in Appia via facta esset, in qua P. Clodius occisus fuit: quid ergo tulit? Nempe ut quaeretur: quid porro quaerendum est? Factum

tum ne sit? At constat: à quot At patet: videt
 etiam, in confessione facti, iuris tamen defen-
 sionem suscipi posse: quod nisi vidisset, posse
 absolvi eum, qui fateretur, cum videret nos fa-
 teri, neque quari unquam iussisset, nec vobis
 tam salutarem hanc in iudicando literam,
 quam illam tristem dedisset, Mihi verò Cn. Pom-
 peius non modo nihil gravius contra Milonem
 iudicasse, sed etiam statuisse videtur, quid vos
 in iudicando spectare oporteret: nam qui non
 poenam confessioni, sed defensionem dedit, is
 causam interim querendam, non interitum pu-
 tavit. Iam illud dicit ipse profecto, quod sua
 sponte fecit, P. ne Clodio tribuendum putet, an
 tempori? Domi suae nobilissimus vir, Senatus
 propugnator, atque illis quidem temporibus
 pene patronus, avunculus huius nostri iudicis
 fortissimi viri, Catois tribunus plebis M. Dru-
 sus occisus est: nihil de eius morte populus con-
 sultus nulla, quaestio decreta à Senatu est. Quan-
 tum laetum in hac urbe fuisse, à nostris patribus
 accepimus, cum P. Africano domi suae quies-
 centi illa nocturna vis esset illata? Quis tum
 non gemuit? Quis non astitit dolore? Quem im-
 mortalem, si fieri posset, omnes esse cuperent,
 eius ne necessariam quidem expectam esse mor-
 tem? Num igitur ulla quaestio de Africani mor-
 te lata est? Certe nulla. Quid ita? Quia non alio
 faci-

facinore clari homines, alio obscuri necantur,
 Interfit inter vitæ dignitatem summorum, at-
 que infimorum: mors quidem illata per seclum, il-
 dem poenis teneatur, & legibus. Nisi forte ma-
 gis erit parricida, si quis consularem patrem,
 quam si quis humilem necaverit: aut eo, mors
 atrocior erit P. Clodii, quod is in monumentis
 maiorum suorum fit interfectus: hoc enim sepe
 ab illis dicitur: per inde quasi Appius ille caecus
 viam munierit, non qua populus uteretur, sed
 ubi impune sui posteri lattocinarentur. Itaque in
 eadem ista Appia via cum ornatissimum Equi-
 tem Roman. M. papirum occidisset, non fuit
 illud facinus puniendum, homo enim nobilis
 in ius monumentis Equitem Roman. occide-
 rat. Nunc eiusdem Appiae nomen quantas tra-
 gœdias excitat? Quae truentata antea exde hon-
 nesti, atque innocenti viri fletatur, eadem
 nunc crebro usurpatur, postea quam lattonis,
 & parricide sanguine imbuta est. Sed quid ego
 illa commemoro? Comprehensus est in templo
 Castoris servus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pom-
 peium interficiendum collocarat: extorta est
 consenti sicca de manibus: caruit foro postea
 Pompeius, caruit Senatu, caruit publico: ianua
 se, ac patribus, non iure legum, iudiciorum-
 que textit. Num quæ rogatio lata? Num quæ
 nova quaestio decreta est? Atque si res, si rem-
 pus

pus ullum dignum fuit, cerè hæc in illa causa summa omnia fuerunt: insidiator erat in foro collocatus, atque in vestibulo ipso Senatûs: ei viro autem mors parabatur, cuius in vita nitebatur salus civitatis: eo porro Reipub. tempore, quo si unus ille occidisset, non hæc solum civitas sed gentes omnes concidissent: nisi forte, quia perfecta res non est, non fuit puniēda, perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia legibus vindicentur: minus dolendum fuit re non perfecta, sed puniēdum certè nihilominus. Quones ipse, Iudices, ex P. Clodij telis, & ex cruentis eius manibus effugi? Ex quibus si me non mea, vel Reip. fortuna servasset, quis tandem de interitu meo quæstionem tulisset? Sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompeium, nos in ipsos, cum P. Clodio conferre audēamus. Tolerabilia fuerunt illa: P. Clodij mortem æquo animo nemo forte poterit: luget Senatus, mæret equetæ ordo, tota civitas confecta senio est: quærent municipia, afficiantur colonie, agri denique ipsi tam beneficium, tam salutarem, tam mansuetum civem desiderant. Non fait ea causa, Iudices, non sui, cur sibi censeret Pompeius quæstionem ferendam: sed homo sapiens, & alta quadam mente præditus, multa vidit: fuisse sibi illum inimicum, familiarem Milonem: in communi omnium letitia, si etiã ipse gauderet, timuit, ne videretur infirmior

mior fides reconciliatæ gratiæ: multa etiã alia vidit, sed illud maxime: quamvis atrociter ipse tulisset, vos tamen fortiter iudicaturos. Itaque delegit è florentissimis ordinibus ipsa lumina: neque verò, quòd nonnulli dicunt, secrevit in ducibus legendis amicos meos; neque enim hoc cogitavit vir iustissimus, neque in bonis viris legendis id assequi potuisset, etiã si cupisset: non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quæ late patere non possunt, propterea quòd consuetudines victus non possunt esse cum multis: & ex quibus si quid possumus, ex eo possumus, quòd Resp. nos coniunxit cum multis: ex quibus ille cum optimos viros legeret, idque maxime ad fidem suam pertinere arbitraretur, non potuit legere non studiosos mei. Quòd verò te, Cn. Domiti, huic quæstioni præesse maxime voluit, nihil quæsit aliud, nisi iustitiam, gravitatem, humanitatem, fidem: tulit, ut consulari necesse esset: credo, quòd Principum munus esse ducebat, resistere, & levitati multitudinis, & perditorum temeritati: ex consularibus te creavit potissimum: dederas enim, quàm contemneres populares infans, iam ab adolescentia documenta maxima. Quamobrem, Iudices, aliquando ad causam, crimenque venimus, si neque omnis confessio facti est inusitata, neque de causa quidquam nostra aliter, ac nos

K velle-

vellemus, à Senatu iudicatum est; & laor ipse legis, cum esset controversia nulla facti, iuris tamen disceptationem esse voluit; & electi iudices, & illi prepositus quæstioni, qui hæc iustis, sapienterque disceperet, reliquum est, iudices, ut nihil iam aliud quærere debeatis, nisi uter utri insidias fecerit: quod quo facilius argumentis perspicere possitis, rem gestam vobis dum breviter expono, quæso, diligenter attendite. P. Clodius cum statuisset omni scelere in Prætura vexare Remp. videretque ita tracta esse comitia anno superiore, ut non multos menses Præturam gerere posset: qui non honoris gradum spectaret, ut ceteri, sed & L. Paulum collegam effugere vellet singulari virtute civem, & annum integrum ad dilacerandam Rempub. quæteret: subito reliquit annum suum, seque in annum proximum transfudit, non religione aliqua, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad Præturam gerendam, hoc est, ad evertendam Rempub. publicam plenum annum, atque integrum: occurrebat, maneam, ac debilem Præturam suam futuram Consule Milone: cum porro summo contentu Popul. Rom. Consulem fieri videbat: contulit se ad eius competitorum: sed hæc, totam ut pensionem ipse solus etiam in vitis illis gubernaret: tota ut comitia suis, ut dictabat, humeris sustineret, convocabat tribus, se inter-

pone-

ponebat, coloniam novam, delectum perdissimorum scribebat civium: quanto ille plura miscebat, tanto hic magis in dies convalescebat: ubi vidit homo ad omne facinus paratissimus fortissimum virum inimicissimum suum, certissimum Consulem, idque intellexit, non solum sermonibus, sed etiam suffragijs Popul. Rom. sepe esse declaratum, palam agere cepit, & aperte dicere, occidendum Milonem. Servos agrestes, & barbaros, quibus silvas publicas deppopulatus erat, Hæturiamque vexarat, ex Apeninno deduxerat, quos videbatis res erat minime obscura: etenim palam dictabat, consulum Miloni eripi non posse, vitam posse: significavit hoc sepe in senatu, dixit in concione: qui etiam Favonio fortissimo viro quærenti ex eo, qua spe fueret Milone vivo, respondit triduo illum, ad summum quattiduo periturum, quam vocem eius ad hunc M. Catonem statim Favonius detulit. Interim cum sciret Clodius (neque enim erat difficile scire) iter solenne, legitimum, necessarium, ante diem XIII. Kalend. Febr. Miloni esse Lanucium ad Flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuvij Milo: Roma subito ipse profectus pridie est, ut ante suum fundum (quod te intellectum est) Miloni insidias collocaret, atque ita profectus est, ut concionem turbulentam, in qua eius su-

K 2

101

ror desideratus est, quæ illo ipso die habita est, relinquere: quam, nisi obire facinoris locum, tempusque voluisset, nunquam reliquisset. Milo autem, cum in senatu fuisset eo die, quoad senatus dimissus est, domum venit: calceos, & vestimenta mutavit: paulisper, dum se uxor (ut fit) comparat, commemoratus est: deinde profectus est id temporis, cum iam Clodius (si quidem eo die Romam venturus erat) redire potuisset: obviam fit ei Clodius expeditus in equo, nullâ rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut solebat, sine uxore, quod nunquam ferre: cum hic insidiator, qui iter illud ad caedem faciendam apparasset, cum uxore veheretur in rheda penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum, puerorumque comitatu: fit obviam Clodio, ante fundum eius horâ ferè undecimâ, aut non multò secus; statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore imperum: adversi rhedarium occidunt: cum autem hic de rheda, reiectâ penulâ, desiluisset, seque acri animo defenderet: illi, qui erant cum Clodio, gladijs eductis partim recurrere ad rhedam, ut à tergo Milonem adoscerentur: partim, quod hunc iam interfecitum putarent, cedere incipiunt eius servos, qui post erant: ex quibus, qui animo fideli in dominum erant, & praesentes fuerunt, partim occisi sunt,

sunt, partim, cum ad rhedam pugnari viderent, & domino succurere prohiberentur, Milonemque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent: fecerunt id servi Milonis (dicam enim non derivandi criminis causa, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque praesente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset. Hæc, sicut exposui, ita gesta sunt, Iudices: insidiator superatus, vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est. Nihil dico quid Respublica consecuta sit: nihil, quid vos: nihil, quid omnes boni: nihil sane id prosit Miloni, qui hoc fato natus est, ut ne se quidem servare potuerit, quin unâ Reipub. volque servaret. Si id iure non posset, nihil habeo quod defendam: sin hoc, & ratio doctis, necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa prescripsit; ut omnem semper vim, quacumque ope possent, à corpore, à vita sua propulsarent: non potestis hoc facinus improbum iudicare, quin simul iudicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut vestris sententijs esse pereundum: quod si ita parasset, certè oprabilius Miloni fuit dare iugulum P. Clodio non semel ab illo, neque tum primum petitum, quàm iugulari à vobis, quia se illi non iugulandum tradidisset. Sin hoc nemo vestrum ita sentit; illud iam in iudicium

venit, non occisus ne sit, quod fatemur: sed iure, an iniuria: quod multis antea in causis iam quaesitum est. Insidias factas esse constat: & id est, quod senatus contra Rempub. factum esse, iudicavit: ab utro facte sit incertum est: id hoc igitur laetum est, ut quae rector, lia, & senatus rem, non hominem noravit, & Pompeius de iure, non de facto questionem tulit. Numquid igitur aliud in iudicium venit, nisi uter utri insidias fecerit? Profecto nihil, si hic illi, ut ne sit impune: si ille huic, tum nos scelere solvamur. Quoniam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? Satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua docere magnam ei causam, magnam spem in Milonis morte positam, magnas utilitates fuisse. Itaque illud Cassianum, CUI BONO FUERIT, in his personis valeat: est boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi saepe parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc assequabatur, non modo ut Praetor esset non eo Consule, quo scelus nihil facere posset: sed etiam ut his Consulibus Praetor esset, quibus si non adiuvantibus, at convenientibus certe sperasset, se posse Remp. eludere in illis suis cogitatis futuribus: cuius ille conatus, ut ille ratiocinabatur, nec, si experenti, reprimere possent: cum tantum beneficium ei se debere arbitrarentur: & si vel-

si vellent, fortasse vix possunt frangere hominis sceleratissimi corroboratam iam veritate audaciam. An vero iudices, vos soli ignoratis? Vos hospites in hac urbe vertamini? Vestrae peregrinatur aures? Neq. in hoc pervagatio civitatis sermone versantur, quas illae leges (si leges nominandae sunt ac non faeces urbis, & peites Reip.) fuerit impositurus nobis omnibus, atque inulturus. Exhibe, quaeso, Sexte Clodi, exhibe librum illud legum vestrarum, quod te aiunt eripuisse e domo, & ex medijs armis, turbaeque nocturna, tamquam Palladium sustulisse, ut praeclarum inde munus, atque intractatum Tribunatus ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio Tribunatum gereret, deserte posses. Et aspexit me quidem illis oculis, quibus tum solebat, cum omnia omnibus minabatur. Mover me quippe lunem curiae. Quid? Tu me iratum, Sexte, putas tibi, cuius tu inimicissimum multo crudelius etiam punitus es, quam erat humanitatis mea postulare? Tu P. Clodij eruentum e cadaver eiecisti domo, tu in publicum proiecisti: tu spoliatum imaginibus, exequijs, pompa, laudatione, infelicissimis lignis semiohulatum nocturnis caribus dilaniandum reliquisti: quam rem et si necessario fecisti: tamen quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam laudare non possum, irasci cer-

re non debeo P. Clodij Preturam non sine maximo rerum novatum motu proponi solitam esse videbatis: nisi esset is Cōsul, qui eam auderet, posset que confringere. Eum Milonem esse, cum sentiret universus Populus Rom. quis dubitavit suffragio suo se metu, periculo Remp. liberare? At non P. Clodio mortuo, usitatis iam rebus obtinendum est Miloni, ut tueatur dignitatem suam: singularis illa huic uni concessa gloria, quæ quondam augebatur frangendis furoribus Clodianis, iam morte Clodij cecidit: vos adepti estis, ne quem civem metueretis: hic exercitationem virtutis, suffragationem Consulatus, frontem perennem gloriæ suæ perdidit. Itaque Milonis Consulatus, qui vivo Clodio, labefactari non poterat, mortuo denique tentari cepit. Non modò igitur nihil prodest, sed obest etiam P. Clodij mors Miloni. At valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor iniuriæ, punitor doloris sui: quid si hæc, non dico maiora fuerunt in Clodio, quàm in Milone; sed in illo maxima, nulla in hoc? Quid vultis amplius? Quid enim odisset Clodium Milo, segetem, ac materiam suæ gloriæ, præter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? Ille erat, qui odisset primum defensorem salutis nostræ, deinde vexatorem furoris, domitorem armorum suorum; postremò etiam accusatorem su-

suum: reus enim Milonis lege Plotia fuit Clodius, quoad vixit: quo tandem animo hoc tyrannum tulisse creditis? Quantum odium ipsius & in homine iniusto, quàm etiam iniustum esse? Reliquum est, ut iam illum natura ipsius, consuetudoque defendat; hanc autem hæc eadem coarguant: nihil per vim unquam Clodius, omnia per vim Milo. Quid ergo iudices? Cùm mœrentibus vobis urbe cecisset, non servos, non arma, non vim intentavit? Quæ fuisset igitur causa restituendi mei, nisi fuisset iniusta ejiciendi? Diem mihi, credo, dixerat, multam irrogatam actionem perduellionis intenderat, & mihi, Iudices, in causa, aut vestra mala, aut mea nec præclarissima, etiam iudicium timendum fuit? Servorum, egeatium civium, & facinorosorum armis meos, cives meis consilijs, periculisque servatos pro me obijci nolui, vidi enim, vidi hunc ipsum Q. Hortensium lumen, & ornamentum Reipub. penè interfici servorum manu, cum mihi adesset: qua in turba C. Vibienus senator vir optimus, cum hoc, cum esset unà, ita est multatus, ut vitam amiserit. Itaque quando illius postea sic illa, quàm à Catilina acceperat, conquevit? Hæc intentata nobis est: huic ego vos obijci pro me non sum passus, hæc insidiata Pompeio est: hæc istam Apiam viam monumentum sui nominis, nece Papirij cruentavit: hæc

eadem longo intervallo conversa rursus est in me: nuper quidem, ut scitis, me ad regiam penè consecit. Quid simile Milonis? Cuius vis omnis hæc semper fuit, ne P. Clodius eum in iudicium detrahi non posset, vi oppressam civitatem teneret: quem si interficere voluisset, quantæ quoties occasiones, quam præclaræ fuerunt? Potuitne, cum domum, ac deos penates suos, illo oppugante, defenderet, iure se ulcisci? Potuitne, cive egregio, & viro fortissimo, P. Sextio collega suo vulnerato? Potuitne, Fabricio viro optimo cum de reditu meo legem ferret, pulso, crudelissima in foro eade facta? Potuitne L. Cæcilij iustissimi, fortissimique Prætoris, oppugnata domo? Potuitne illo die, cum est lata lex de me? Cum totius Italie concursus, quæ mea salus concitaret, facti illius gloriam libens agnovisset, ut, etiam si id Milo fecisset, cuncta civitas eam laudem pro sua vendicaret? Atqui erat id temporis clarissimus, & fortissimus Consul, inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor sceleris illius, propugnator Senatus, defensor veteræ voluntatis, patronus illius publici consensus, restitutor salutis mee: septem Prætores, octo Tribuni pleb. illius adversarii, defensores mei: Cn. Pompeius auctor, & dux mei reditus, illius hostis: cuius sententiam Senatus omnis de salute mea gravissimam, & ornatissimam secu-

secutus est: qui Populum Roman. cohortatus est: qui, cum de me decretum Caput fecisset, ipse cunctæ Italiz cupienti, & cuius fidem imploranti signum dedit, ut ad me restituendum Romam concurrerent: omnia tum denique in illum odia civium ardebant desiderio mei: quæ qui tum interemisisset, non de impunitate eius, sed de præmijs cogitaretur. Tamen se Milo continuit, & P. Clodium ad iudicium bis, ad vim numquam vocavit? Quid privato Milone, & reo ad Populum accusante P. Clodio cum in Cn. Pompeium pro Milone dicentem impetus factus est, quæ tum non modo occasio, sed etiam causa opprimenda fuit? Nuper verò cum M. Antonius summam spem salutis bonis omnibus attulisset, gravissimamque adolescens nobilissimus Reipub. partem fortissime suscepisset: atque illam belluam iudicij laqueos declinantem tum ireritam teneret: qui locus, quod tempus illud, dii immortales, fuit? Cum se ille fugiens in scalarum tenebras abdidiisset, magnum Miloni fuit conficere illam pestem nulla suâ invidia, Antonij verò maximâ gloriâ? Quid? Cominus in campo quoties potestas fuit? Cum ille vi in septa irruisset, gladios distringendos, lapides iaciendos curasset, deinde subito vultu Milonis perterritus fugeret ad Tiberim, vos, & omnes boni vota faceretis, ut Miloni.

loni uti virtute sua liberet? Quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc voluit cum aliorum querela? Quem iure, quem loco, quæ tempore, quem impune non est ausus, hunc iniuriâ, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis non duxit occidere? Præsertim, Iudices, cum honoris amplissimi contentio, & dies Comitiorum subesset: quo quidem tempore (scio enim quam timida sit ambitio, quantaque, & quam sollicita cupiditas Consulatus) omnia non modo, quæ reprehendi palam; sed etiam, quæ obscure cogitari possunt, timemus: rumorem, fabulam fictam, falsam perhorrescimus: ora omnium, atque oculos intuemur; nihil enim est tam molle, tam temerum, tam aut fragile, aut flexibile, quam voluntas erga nos, sensusque civium, qui non modo improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam in rectè factis sepe fastidiunt. Hunc diem igitur campi speratum, atque exoptatum sibi proponens Milonem, cuius manibus scelus & facinus præferens, & confitens, ad illa augusta centuriarum auspicia veniebat? Quam hoc non credibile in hoc? Quam idem in Clodio non duxit occidendum, qui se interfecto Milone, regnaturum putaret? Quid? Quod caput audaciaz est, Iudices, quis ignorat, maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem? In utro igitur hæc fuit? In Milone, qui etiam

etiam nunc reus est facti, aut præclari, aut certe necessarij; an in Clodio, qui ita iudicium poenamque contempserat, ut eum nihil delectaret, quod aut, per naturam fas esset, aut per leges liceret? Sed quid ergo argumentor? Quid plura disputo? Te Q. Petilli, appello optimum, & fortissimum civem: te M. Caro testor, quos mihi divina quædam fors dedit indices: vos ex M. Favonio audistis Clodium sibi dixisse, & audistis vivo Clodio petiturum Milonem triduo: post diem tertium gestas res est, quam dixerat: cum ille non dubitaret, aperire quid cogitaret, vos potestis dubitare, quid fecerit? Quem admodum igitur non dies non sefellit? Dixi equidem modo: Dictatoris Lanuvini stata facticia nocte, negotij nihil erat: vidi necesse esse Miloni proficisci Lanuvium illo ipso, quo profectus est, die: itaque ante venit: at quo die? Quo, ut antè dixi, insanissima concio ab ipsius mercenario Tribuno plebis est concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores, nisi ad cognatum facinus approperaret, numquam reliquisset. Ergo illi ne causa quidem itineris etiam causa manendi, Miloni nulla facultas manendi, excundi non causa solum, sed etiam necessitas fuit. Quid, si ut ille scivit Milonem fore eo die in via, sic Clodium Milo ne suspicari quidem potuit? Primum quæro, qui

scire potuerit? Quod vos idem in Clodio querere non potestis: ut enim neminem alium, nisi T. patinam familiarissimum suum rogasset, scire potuit illo ipso die Lanuvij à Dictatore Milone prodi flammam necesse esse: sed erant permulti alij, ex quibus id facillimè scire potest; omnes scilicet Lanuvini: Milo de Clodij reditu unde quaesivit? Quæstio sane. Videte, quid vobis largiar, servum etiam, ut Arius meus amicus dixit, corruerit. Legite testimonia testium vestrorum: dixit C. Casinius, cognomento Schola, Interamnis familiaris meus, & idem comes P. Clodij, cuiusiam pridem testimonio Clodius eadem horâ Interamne fuerat, & Romæ P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse: sed subito ei esse nunciatum, Cyrum architectum esse mortuum, itaque Romanè repente constituisse proficisci, dixit hoc comes item P. Clodij, C. Clodius. Videte, Iudices, quantæ res his testimoniis sint confectæ. Primum certè liberatus Milo non eo consilio profectus esse, ut insidiaretur in via Clodio: quippe qui ei obvisus futurus omnino non erat, deinde (non enim video, cur non meum agam negotium) scitis, Iudices, fuisse qui in hac rogatione suadenda dicerent: Milonis manu eadem esse factam, concilio vero maioris alicuius: videlicet me latronem, ac sicarium abiecti homi-

mines, & perditis describentibus, iacent suis testibus, qui Clodium negant eo die Romam, nisi de Cyro auditum esset, rediturum fuisse. Respiravi: liberatus sum: non vereor ne quod ne suspicari quidem potuerim, videat id cogitasse. Nun persequar cætera, nam occurrit illud: ne Clodius quidem de insidijs cogitavit, quoniam fuit in Albano mansurus, siquidem exiurus, ad eadem è villa non fuisset: video enim illum, qui dicitur de Cyri morte nuntiasse, non id nuntiasse, sed Milonem appropinquare: nam quid de Cyro nuntiaret, quem Clodius Româ proficiscens, reliquerat morientem? Unâ fuit, testamentum simul obsignavi cum Clodio: testamentum autem palam fecerat, & illum, heredem, & me scripserat: quem pridie hora tertia animam essantem reliquisset, eum mortuum post die horâ decimâ nuntiabatur? Age, sit ita factum: quæ causa cur Romam properaret? Cur in noctem se coniecerit? Quid attenderat felicitationem? Quod hæres erat? Primum verat nihil cur properatio opus esset: deinde, si quid esset, quid tandem erat, quod ea nocte consequi posset, amitteret autem, si post die mane Romam venisset? Atque ut illi nocturnus ad urbem adventus virandus potius, quam expetendus fuit, sic Miloni, cum insidiator esset si illum ad urbem noctu accessurum scie-

sciebat, subsistendum, atque expectandum, fuit: noctu invidioso, & pleno latronum in loco occidisset, nemo ei neganti non credidisset, quem esse omnes saluum etiam confidentem volunt. Sustinuisset hoc crimem primum ipse ille latronum occulator, & receptor locus, dum neque muta sollicitudo indicasset, neque caeca nox ostendisset Milonem: deinde ubi multi ab illo violati, spoliati, bonis expulsi, multi etiam hæc timentes in suspicionem eaderent tota denique rea citaretur Hetruria. Atque illo die certe Aricia rediens divertit Clodius ad Albanum; quod nisi sciret illum Milo Aricia fuisse, suspicari tamen debuit eum etiam si Romam illo die reverti vellet, ad villam suam, quæ viam tangeret, divertiturum, cur neque ante occurrit, ne in villa resideret: nec eo in loco subsedit, quo ille noctu venturus esse? Video adhuc collaret omnia iudices, Miloni etiam utile fuisse, Clodium vivere: illi ad ea, quæ concupierat optatissimum interitum Milonis fuisse: odium illius in hunc acerbissimum, in illum huius nullum, consuetudinem illius perpetuam in vi inferenda, huius tantum in repellenda: mortem ab illo denuntiata palam Miloni, & prædicatam; nihil unquam auditum ex Milone: profectio huius diem illi notum; reditum illius huic ignotum fuisse; huius inter necessarium;

rium; illius etiam potius alienum: hunc præ se tulisse illo die Romam exiturum; illum eo die se dissimulasse rediturum: hunc nullius rei mutasse consilium; illum causam mutandi consilij finxisse: huic, si insidiaretur, nocte prope urbem expectandum: illi etiam si hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum. Videamus nunc id, quod caput est: locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior. Id vero Iudices, etiam dubitandum diutius, & cogitandum est? Ante fundum Clodij: quo in fundo, propter insanas illas substructiones facile mille hominum versabatur valentium. Atqui excelso loco superiorem se fore putabat Milo, & ob eam causam eum locum ad pugnam potissimum delegerat; at in eo loco potius expectandum ab eo, qui ipsius loci spe facere imperum cogitavit. Res loquitur, Iudices, ipsa, quæ semper valet plurimum, si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis, tamen appareret, uter esset insidiator, uter nihil cogitaret mali, cum alter veheretur thedâ penulatus, unâ sederet uxor: quid horum non impeditissimum? Vestitus, an vehiculum, an comes? Quid minus promptum ad pugnam? Cum penula irretitus, thedâ impeditus, uxore penè constrictus esset. Videte nunc illum primum egredientem, ex villa subi-

ro, cur vesperi? Quid necesse est tarde? Qui con-
venit, preteritum id temporis? Divertit in villam
Pompeii, Pompeium, ut videret? Sciebat in Al-
fienti esse prociū inde, villam ut perspiceret?
Milites in ea fuerat, quid ergo erat mora, & ter-
giverationis? Dum hic veniret, locum relin-
queret noluit. Age, nunc iter expediti latronis
cum Milonis impedimentis comparate. Sem-
per ille antea cum uxore, tum sine ea: num-
quam non in rheda, tum in equo: comites Gra-
culi quocumque ibat, etiam cum in castra He-
trusca prosperabat: tum nugarum in comita-
tu nihil: Milo, qui nunquam, tum casu pueros
symphonicos uxoris ducebat, & ancillarum
greges: ille, qui semper secum scorta, semper
exoletos, semper lupas ducebat, tum neminem,
nisi ut virum à viro lectum esse diceret. Cur
igitur victus est? Quia non semper viator à la-
trone, nonnunquam etiam latro à viatore oc-
ciditur: quia quamquam paratus in imparatos
Clodius, tamen in hunc incidit in viros: nec
verò sic erat unquam non paratus Milo contra
illum, ut non satis ferè esset paratus: semper il-
le, & quantum interesset, P. Clodij se perire, &
quanto illi odio esset, & quantum ille auderet,
cogitabat. Quamobrem vitam suam, quam
maximis premijs propositam, & penè addictam
sciebat: nunquam in periculum sine praedio,
&

& sine custodia procedebat. Adde casus, adde
incertos exitus pugnarum, Martemque com-
munem: qui saepe spoliante iam, & exultan-
tem evertit, & perculit ab absceto: adde insci-
tiam pransi, poti, oscitantis ducis: qui cum à
tergo hostem interclusum reliquisset, nihil de
eius extremis comitibus cogitavit: in quos in-
censos irà, vitamque domini desperantes, eum
incidisset, haesit in his poenis, quas a b eo servi
fideles pro domini vita expetiverunt. Cur igitur
eos manumisit? Metuebat scilicet ne indi-
cateretur, ne dolorem preferre non possent, ne
tormentis cogenterentur, occillum esse à servis
Milonis in Appià via P. Clodium, confiteri.
Quid opus est torrore? Quid quaeris, occiderit
nec? Occidit: iure, an iniuria? Nihil ad tortorem:
facti enim in equuleo quaestio est, iuris in iudi-
cio. Quod igitur in causa querendum est, id
agamus: hoc, quod tormentis invenire vis, id fa-
temur. Manu verò cur miserit, si id potius que-
ris, quam cur parum amplis affecerit premijs,
necis inimici factum reprehendere: dixit enim
hic idem, qui omnia semper constanter, & for-
titer, M. Cato, dixitque in turbulenta con-
dione, quae tamen huius autoritate placata est:
non libertate solium, sed etiam omnibus pre-
mijs dignissimos fuisse, qui domini caput de-
fendissent: quod enim premium satis magnum
est

est tam benevolis, tam bonis, tam fidelibus servis, propter quos vivit? Etsi id quidem non tanti est, quam quod propter eisdem non sanguine, & vulneribus suis crudelissimi inimici mentem, oculosque satiavit: quos nisi manu misisset, tormentis etiam dedendi fuerunt conservatores domi, ultores scelestis, defensores necis? Hic vero nihil habet in his malis, quod minus moleste ferat, quam, etiam si quid ipsi accidat, esse tamen illis meritum premium persolutum. Sed quaestiones urgent Milonem, quae sunt habitae nunc in atrio libertatis: quibusnam de servis? Rogas? De P. Clodij: quis eos postulavit? Appius. Quis produxit? Appius. Unde? Ab Appio. Dū boni, quid potest agi severius: de servis nulla quaestio est in dominum, nisi de incestu, ut fuit in Clodium. Proxime deos accessit Clodius, proprius quam tum, cum ad ipsos penetrarat: cuius de morte tamquam de caeremoniis violatis queritur. Sed tamen maiores nostri in dominum de servo quaeri noluerunt, non, quia non posset verum inveniri: sed quia videbatur indignum esse, & domini morte ipsa tristius. In rerum de servis accusatoris cum queritur, verum inveniri potest? Age vero, quae erat, aut qualis quaestio? Heus ubi Rufcio, ubi Casca? Clodius insidias fecit Miloni? Fecit: certa crux; nullas fecit? Sperata

libertas, quid hac quaestione, certius? Subito arrepti in quaestionem, tamen separantur à ceteris, & in arcas collocantur, nequis cum ijs colloqui possit: hi centum dies penes accusatorem cum fuissent, ab eo ipso accusatore producti sunt, quid hac quaestione dici potest integrus? Quid incorruptus? Quod si nondum satis cernis, cum res ipsa totam claris argumentis, signisque luceat, pura mente, atque integra Milonem, nullo seere imbutum, nullo metu perterritum, nulla conscientia examinatum Romam revertisse: recordamini per deos immortales, quae fuerit celeritas reditus eius? Qui ingressus in forum ardente curia? Quae magnitudo animi? Qui vultus? Quae oratio? Neque verò se Populo solam, sed etiam senatui tradidit: neque senatui modo, sed etiam Publicis praesidijs, & armis: neque ijs tantum, verum etiam eius potestati, cui senatus totam Rempub. omnem Italiam pubem, cuncta Populi Romani arma commiserat: cui se nunquam profecto tradidisset, nisi causae suae consideret, praesertim omnia audienti, magna mententi, multa suspicanti, nonnulla credenti. Magna vis est conscientiae, Iudices, & magna in utranque partem: ut neque timeant, qui nihil commiserint; & panam semper ante oculos versari possent, qui peccarint. Neque verò sine ratione certa,

causa Milonis semper à Senatū probata est: videbat enim sapientissimi homines, facti rationem, presentiam animi, defensionis constantiam. An verò oblitus estis, Iudices, recenti illo nuntio necis Clodiane non modo inimicorum Milonis sermones, & opiniones: sed nonnullorum etiam imperitorum, qui negabant eum Romam esse rediturum? Sive illud animo irato, ac percito fecisset, ut incensus odio trucidaret inimicum, arbitrabantur, eum tanti mortem. P. Clodii putasse, ut equo animo patriam careret, cum sanguine inimici expleisset odium suum: sive etiam illius morte patriam liberare voluisset, non dubitaturum forem virum, quin cum suo periculo salutem Reip. attulisset, cederet quo animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam, nobis hæc fruenda relinqueret, quæ ipse servasset. Multi etiam Catilinam, atque illa portentosa loquebantur: erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriæ faciet: mileros interdum cives optime de Republica meritos, in quibus homines non modo res preclarissimas obliviscuntur: sed etiam nefarias suspiciantur. Ergo illa falsa fuerunt, quæ certè vera extitissent, si Milo admisisset aliquid, quod non posset honestè, verèque defendere. Quid, quæ postea sunt in eum congesta? Quæ quamvis etiam mediocrium delictorum conscientiam

per-

perculissent, ut sustinuit, dii immortales! Sustinuit! Imò verò ut contempsit, ac pro nihilo putavit! Quæ neque maximè nocens, neque innocens, nisi fortissimus vir negligere potuisset. Scutorum, gladiatorum, fraxorum, spæcorum, pilorumque etiam multitudo deprehendi posse iudicabatur: nullum in urbe vicum, nullum angiporum esse dicebant, in quo Miloni non esset conducta domus: arma in villam Otriculanam devecta Tiberis: domus in elivo Capitolino scuis referta, plena omnia malleorum ad urbis incendia comparatorum. Hæc non delata solum, sed penè credita: nec ante repudiata sunt, quàm quæ sita. Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeij: sed dicam ut sentio. Iudices, nimis multa audire coguntur, neque aliter facere possunt ii, quibus tota commissa est Respublica: quum etiam audiendus fuit Poppæ Licinius nescio quis de circo maximo servos Milonis apud se ebrios factos, sibi confessos esse de interficiendo Cn. Pompeio coniurasse: de inde postea se gladio percussum esse ab uno de illis, ne indicaret, Pompeio in hortos nuntiavit. Arecessit in primis de amicorum sententia, rem desert ad senatum: non poteram in illius mei, patriæque catholicis tanta suspitione non metu exanimari: sed mirabar tamen credi Poppæ ebriosorum confess-

L4

fio-

sionem feruorum audiri: vulnus in latere, quod
 acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris
 putari. Verum etiam, ut intelligo, cavebat ma-
 gis Pompeius, quam timebat, non ea solum,
 quæ timenda erant, sed omnino omnia, ne ali-
 quid vos timeretis. Oppugnata domus C. Cas-
 sari clarissimi, & fortissimi viri per multas noctis
 horas nunciabatur; nemo audierat tam celebri
 loco, nemo fererat; tamen audiebatur. Non
 poteram. Cn. Pompeium præstantissima virtute
 civem timidum suspicari: diligentiam, tota Re-
 pub. suscepta, nimiam nullam putabam. Fre-
 quentissimo Senatu nuper in Capitolio lenator
 inventus est, qui Milonem cum telo esse dice-
 ret: nudavit se in sanctissimo templo, quoniam
 vita talis, & civis, & viri fidem non faciebat, ni-
 si, eo tacente, res ipsa loqueretur: omnia falsa,
 atque insidiosè ficta comperta sunt. Quod si
 tamen metuitur etiam nunc Milo; non hoc iam
 Clodianum crimen timeamus, sed tuas, Cn.
 Pompei (te enim iam appello ea voce, ut me
 audire possis) tuas inquam suspiciones perhor-
 rescimus. Si Milonem times, si hunc de tua vita
 nefariè aut nunc cogitare, aut molitum aliquã-
 do aliquid putas; si Italiae delectus, ut nonnul-
 li conquistores tui dicuntur, si hec arma, si
 Capitolinæ cohortes, si excubiæ, si vigiliæ, si
 delecta iuventus, quæ tuum corpus, domum-
 que

que custodit, contra Milonis impetum armata
 est, atque illa omnia in hunc unum instituta,
 parata, intenta sunt, magna in hoc certè vis, &
 incredibilis animis, & non unius viri vires, at-
 que opes indicantur, siquidem in hunc unum,
 & præstantissimus dux electus, & tota Respub.
 armata est. Sed quis non intelligit omnes tibi
 Respub. partes agras, & labantes, ut eas his
 armis sanares, & confirmares, esse committas?
 Quod si Miloni locus datus esset, probasset
 profectò tibi ipsi, neminem unquam hominem
 homini cariorum fuisse, quam te sibi: nullum
 se unquam periculum pro tua dignitate fugisse:
 cum illa ipsa terribili peste sæpissime pro tua
 gloria contendisse: tribunatum suum ad salu-
 tem meam, quæ tibi carissima fuisset, consi-
 lijs tuis gubernatum: se à te postea defensum
 in periculo capitis, adiutum in periculis Præ-
 turæ; duos se habere amicissimos spe-
 rasse, te tuo beneficio, me suo. Que si non pro-
 baret: si tibi ita penitus insidisset illa suspicio,
 nullo ut evelli modo posses: si dentique Italia à
 delectu, urbs ab armis, sine Milonis clade nun-
 quam esset conquietura; næ iste haud dubitans
 celsisset patria, is, qui ita natus est, & ita con-
 suevit: te; Magne, tamen atestaretur, quod
 nunc etiam facit. Vide quàm sit varia vitæ,
 commutabilisque ratio, quàm vaga, volubilif-
 que

que fortuna, quanta infidelitates in amicis, quam ad tempus apra simulationes, quanta in periculis fuga proximorum, quanta timiditates. Erit, erit illud profecto tempus, & illucecet aliquando ille dies, cum tua salutaribus, ut spero, rebus tuis, sed fortasse motu aliquo communium temporum immutatus (qui quam crebro accidat, experiri debemus scire) & amicissimi benevolentiam, & gravissimi hominis fidem, & unius post homines natos fortissimi viri magnitudinem animi desideres. Quamquam quis hoc credat, Cn. Pompeium iuris Publici, moris maiorum, rei denique Publicae peritissimum cum Senatus ei commiserit, ut videret, ne quid Respub. detrimenti caperet (quo uno verbo satis armati semper Consules fuerunt, etiam nullis armis datis) hunc exercitu, hunc delectu dato, iudicium expectaturum fuisse in eius consilijs vindicandis, qui vel iudicia ipsa tolleret? Satis iudicatum est à Pompeio, falso ista confecti in Milonem, qui legem tulit, qua, ut ego sentio, Milonem absolvi oporteret, ut omnes contententur, liceret. Quod verò in illo loco, atque illis Publicorum Praesidiorum copijs circumfusus sedet, satis declarat se non terrorem inferre vobis (quid enim illo minus dignum, quam cogere, ut vos eum condemnatis, in quem animadvertere ipse, & more maiorum,

rum, & suo iure posse) Sed Praesidio esse: ut intelligatis: contra hebeterram concionem illam licere vobis, quod sentitis libere iudicare. Nec verò me, Iudices, Clodianum crimen movet, nec tam sum demens, tanque vestri sensus ignarus, atque expertus, ut neciam, quid de morte Clodii sentiat. Je quasi iam nollem ita diluere crimen, ut dilui tamen impunè Miloni passim clamare, atque mentiri gloriose liceret: Occidi, occidi, non Sp. Melium, qui annona levanda, iacturisque rei familiaris, qua nimis amplecti plebem putabant, in suspicionem incidit regni appetendi: non Tiberium Gracchum, qui collegae magistratum per seditionem abrogavit, quorum interfectores implerunt orbem terrarum nominis sui gloria: sed eum) auderet enim dicere, cum Patriam periculo suo liberasset) cuius nefarium adulterium in pulvinaribus sanctissimis nobilissime foemine comprehenderunt. Eum, cuius supplicio Senatus solemnes religiones expandas impè censuit: eum, quem cum sorore gerinana netarum strupum fecisse L. Lucullus iuratus se, quaestione habita, dixit comperisse: eum, qui civem, quem Senatus, quem Populus, quem omnes gentes urbis, ac vita civium conservatorem iudicabant, servorum armis exterminavit: eum qui regna dedit, ademit: orbem terrarum quibus-

cum

cum voluit partus est: cum, qui pluribus ca-
 dibus in foro factis singulari virtute, & gloria
 civem domum vi, & armis compulit: cum, cui
 nihil unquam nefas fuit, nec in facinore, nec in
 libidine: cum, qui adem Nynpharum incendit,
 ut memoriam publicae recessionis tabulis pub-
 licis impressam extingueret. Eum denique,
 cui iam nulla lex erat, nullum civile ius, nulli
 possessionum terminus: qui non calumnia li-
 tiam, non iniustis vindicijs, ac sacramentis
 alienos fundos, sed castis, exercitu, signis in-
 ferendis periebat: qui non solum Hetruscos
 (cos enim penitus contempserat) sed hunc Cn.
 Pompeium virum fortissimum, atque optimum
 civem, iudicem nostrum pellere possessionibus,
 armis castrisque conatus est: qui cum architec-
 tis, & decempedis villas multorum, hortosque
 peragrabat: qui lamculo, & Alpius spem pos-
 sessionum terminabat suarum: qui cum ab-
 Equite Rom. splendidissimo, & forti viro T. Pa-
 canio non impetrasset, ut insulam in lacu Pre-
 tio venderet, repente litribus in eam insulam
 materiam, calcem, cimenta, atque arenam con-
 vexit: dominoque trans ripam inspectante, non
 dubitavit aedificium extruere in alieno. Quid
 huic T. Furfanio, cui vero dii immortales! Quid
 etiam de muliercula Sanchia? Quid de adolef-
 cente Apronio dico? Quorum utriusque mortem
 est

est minitatus, nisi sibi hortorum possessione
 cessisset) sed ausus est Furfanio dicere, si sibi
 pecuniam quantam poposcerat, non dedisset,
 mortuum se in domum eius illaturum. Qua
 invidia huic esset tali viro conflagrandum: Qui
 Appium fratrem hominem mihi coniunctum
 fidelissimam gratiam absentem de possessione fun-
 di detecit: qui parietem sic per vestibulum so-
 roris instituit ducere, sic agere fundamenta, ut
 forem non modo vestibulo privaret, sed om-
 ni aditu, & lumine. Quamquam haec quidem iam
 tolerabilia videbantur: est equabiliter in Rem-
 publicam, in privatos, in longiuos, in propin-
 quos, in alienos, in suos iruebat: sed nescio
 quomodo iam usu obduruerat, & percalluerat
 civitatis incredibilis patientia: quae verò ade-
 rant iam, & impendebant, quoniam modo ea
 aut depellere potuissetis, aut terre impediunt,
 si ille nactus esset? Omitto socios, ceteras na-
 tiones, reges, Tetrarchas (vota enim feceratis,
 ut in eos se potius mitteret, quam in vestras
 possessiones, vestra tecta, vestras pecunias) pec-
 unias dico? A liberis, medijs fidijs, a coniugibus
 vestris numquam ille effragatas suas li-
 bidines cohibuisset. Fingi haec putatis, quae pa-
 rent, quae nota omnibus, quae tenentur? Servo-
 rum exercitus illum in urbe conscripturum
 fuisse, per quos totam Rempub. privatas om-
 niu[m]

nium possideret. Quamobrem, si cruentum gladium tenens clamaret T. Annius: Adeste quæso, atque audite, cives: P. Clodium interfecit: eius furores, quos nullis iam legibus, nullis iudicijs frenare poteramus, hoc terro, & hac dextera à cervicibus vestris repuli: per me unum effectum est, ut ius æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia, in civitate manerent: enim vero timendum quoniam modo id factum ferret civitas? Nunc enim quis est, qui non probeat? Qui non laudet? Qui non unum post hominum memoriam T. Annium plurimum Reipublicæ profuisse: maximam lætitiã Populum Rom. cunctam Italiam, nationes omnes affecisse, & dicat, & ientiat? Nequeo vetera illa Populi Romani, quanta fuerint gaudia iudicare: multas tamen iam summorum Imperatorum clarissimas victorias ætas nostra vidit, quarum nulla neque tam diuturnam attulit lætitiã, nec tantam. Mandate hoc memoria, Iudices: spero multa vos, liberoique vestros in Republica bona esse vituros, in his singulis ita semper existimabitis, vivo P. Clodio, nihil horum vos vituros fuisse. In spem maximam, & quemadmodum confido verissimam adducti sumus, hunc ipsum annum, hoc summo viro Consule, concussa hominum licentiã, cupiditatibus fractis, legibus, & iudicijs constitutis, salutarem civitati

fati fore. Num quis igitur est tam demens, qui hoc P. Clodio vivo contingere potuisse arbitretur? Quid? Ea, quæ tenens privata, atque vectra, dominante homine furioso, quod ius perpetuæ possessionis habere potuissent? Non timeo, Iudices, ne odio inimicitiarum mearum inflammatum libentiùs hæc in illum evomere videar, quàm verius. Etenim et si præcipuum esse debebat; tamen ita communis erat omnium ille hostis, ut in communi odio penè equaliter versareret odium meum. Non potest dici satis, ne cogitari quidem, quantum in illo scelere, quantum exitij fuerit. Quin sic attendite, Iudices, neumpe hæc est questio de interitu P. Clodij: fingite animis, (libera enim sunt cogitationes nostræ, & quæ volunt, sic intuentur, ut ea cernimus, quæ videmus) fingite igitur cogitatione imaginem huius conditionis mee, si possim efficere, ut milonem absolvaris. Sed ita, si P. Clodius revixerit, Quid vultu extimulisti? Quoniam modo ille vos vivus affecerat; qui mortuus inanis cogitatione percursi? Quid? Si ipse Cn. Pompeius, qui ea virtute, ac sapientia est, ut ea potuerit temperare quæ nemo præter illum: si is nunquam potuisset, ut quæstionem de morte P. Clodij ferre, sic ipsum ab inferis exirare: si ruina putatis facturum fuisse? Etiam si propter amicitiam vellet illum ab inferis revocare, propter

Retra-

Remp. non fecisset. Eius igitur mortis sedetis ultores, cuius vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis: & de eius nece lata quaestio est, qui si eadem lege reviviscere posset, lata lex nunquam esset. Huius ergo interfector non esset etiam confitendo ab his impetraturus, ne poenam timeret, quos liberavisset? Graeci homines decorum honores tribuant his viris, qui tyrannos necaverunt. Quae ego vidi Athenis? Quae alijs in urbibus Graeciae? Quas res divinas talibus institutas viris? Quos cantus? Quae carmina? Prope ad immortalitatem, & religionem, & memoriam consecrantur. Vos tanti conservatorem Populi, tanti sceleris ultorem, non modo honoribus nullis afficietis, sed ad supplicium rapi etiam patiimini? Confteretur, inquam, si fecisset, & magno animo, & libere se fecisse libertatis omnium causa: quod certe ei non confitendum modo fuisset, verum etiam praedicandum. Etenim si id non negat, ex quo nihil petit, nisi ut ignoscatur, dubitare id tateni, ex quo etiam praemia laudis essent petenda? Nisi vero gratus putat esse vobis, sui se capitis, quam vestri ordinis defensorem fuisse: cum praeterea in ea confessione, si gratia esse velletis, honores assequeretur amplissimos: in factum vobis non probaretur (quamquam qui poterat salus sua cuique non probari?) Sed tamen si minus for-

tissimi viri virtus civibus grata cecidisset, magno animo, constantique cederet ex ingrata civitate. Nam quid esset ingratus, quam letari ceteros, lugere cum solum, propter quem ceteri letarentur? Quamquam hoc animo semper omnes fuimus in patriae proditoribus opprimendis, ut quoniam nostra futura esset gloria, periculum quoque, & invidiam nostram putaremus. Nam quae mihi contribuenda laus esset ipsi cum tantum in consulatu meo pro vobis, ac liberis vestris ausus essem, si id, quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me esse ausurum arbitraret? Quae mulier sceleratum, ac perniciosum civem occidere non auderet, si periculum non timeret? Proposita invidia, morte, poena, qui nihilo segnius Remp. defendit, is vir verè putandus est. Populi gratus est, praemijs afficere benemeritos de Rep. cives: viri fortis, ne supplicij quidem moveri, ut fortiter fecisse poeniteat. Quamobrem uteretur eadem confessione T. Annius, qua Hala, qua Nafica, qua Opimius, qua Marius, qua nos metipsi: & si grata Respub. esset, laetaretur: si ingrata, tamen in gravi fortuna, conscientia sua iuteretur. Sed huius beneficii gratiam, ludices, fortuna Populi Rom. & vestra felicitas, & dii immortales sibi debere putant. Nec verò quisquam aliter arbitrari potest, nisi qui nullam vim coelestem

exillimat, numenve divinum: quem neque imperij vestri magnitudo, neque sol ille, nec coeli, & signorum motus, nec vicissitudines rerum, atque ordines movent, neque id, quod maximum est, maiorum sapientia, qui sacra, qui caeremonias, qui auspicia, & ipsi sanctissime coluerunt, & nobis suis posteris prodiderunt. Est, est profecto illa vis: neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra in est quiddam quod vigeat, & sentiat, & non in est in hoc tanto nature, tam praclaro motu: nisi forte idcirco esse non putant, quia non apparet, nec cernitur: perinde quasi nostram ipsam mentem, qua providemus, qua haec ipsa agimus, ac dicimus, videre, aut plane qualis, aut ubi sit, sentire possimus. Ea vis, ea est igitur, quae sepe incredibiles huic urbi felicitates, atque opes attulit: quae illam perniciem extinxit, ac sustulit, cui primum mentem iniecit, ut vi icritate, ferroque lacessere fortissimum virum auderet, vincerereturque ab eo, quem si vicisset, habiturus esset impunitatem, & licentiam sempiternam. Non est humano consilio ne mediocri quidem, iudices deorum immortalium cura res illa perfecta: religiones, me hercule, ipsa, atque, cum illam veluam cadere viderunt, commovisse se videntur, & ius in illo suum retinuisse. Vos enim Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro, atque

que obsecro, vosque Albanorum obruta aequae, sacrorum Populi Rom. socię, & aequales, quas ille praecipue amentia, casis, prostratisque sanctissimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat: vestrae tum aequae, vestrae religiones viguerunt, vestra vis valuit, quam ille omni scelere polluerat: tuque ex tuo edito monte, Latialis sancte iupiter, cuius ille lacus, nemora, sinefque sepe omni nefario stupro, & scelere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti: vobis vestro in conspectu seque, sed iustae tamen, & debita poena soluta sunt. Nisi forte hoc etiam casu factum esse dicimus, ut ante ipsum sacrum Bonae deae, quod est in fundo T. Sextij Galli in primis honesti, & ornati adolescentis, ante ipsam, inquam, bonam deam, cum praelium commisisset, primum illud vulnus acceperit, quo terribilissimam mortem obiret: ut non absolutus iudicio illo nefario videretur, sed ad hanc insignem poenam reservatus. Nec vero non eadem ira deorum hanc eius satellitibus iniecit amentiam, ut sine imaginibus, sine cantu, sine ludis, sine exequiis, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere, oblitus cruore, & luto, spoliatus illius supremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici solent, ambureretur, etiam obiectus. Non fuisse credo fas clarissimum virorum formas illi terribilissimo parricidae

Ma
ali-

aliquid decoris afferre, neque ullo in loco potius mortem eius lacerari, quam in quo vita esset damnata. Dura mihi mediis fidiis iam fortuna Populi Romani, & crudelis videbatur, quæ tot annos illum in hanc Remp. insultare videret, & pateretur. Polluerat strupo Sanctissimas Religiones: senatus gravissima decreta perfrugerat: pecuniâ se palam à iudicibus redemerat: vexarat in Tribunatu Senatum: omnium ordinum consensu pro salute Reipub. gesta resciderat: me patriâ expulerat: bona diripuerat: domum incenderat: liberos, coniugem meam vexaverat: Cn. Pompeio, nefarium bellum indixerat: magistratum, privatorumque cedes effecerat: domum mei fratris incenderat: vastarat Hetruriam: multos fedibus, ac fortunis eiecerat, instabat, urgebat: capere eius amentiam civitas, Italia, Provincia, regna non poterant: incidebantur iam domi leges, quæ nos nostris servis addicerent: nihil erat cuiusquam, quod quidem ille adamasset, quod non hoc anno suum fore putaret. Obstabat eius cogitationibus meo, præter Milonem illum ipsum, qui poterat obstare. Cn. Pompeium novo reditu in gratiam quasi devictam arbirratur: Cæsaris potestiam, suam potentiam esse dicebat: bonorum animos etiam in meo casu contempserat. Milo unus urgebat. Hic dii immortales, ut supra dixi, mentem de-

derunt illi perditio, ac furioso, ut huic faceret insidias: aliter perire pestis illa non potuit: nunquam illum Resp. suo iure esset ulta: Senatus, credo, Prætozem eum circumscripisset. Ne cum solebat quidem id facere, in privato eodem hoc, aliquid profecerat. An Consules in Prætoze coercendo fortes fuissent? Primum, Milone occiso, habuisset suos Consules: deinde quis in eo Prætoze Consul fortis esset, per quem Tribunum virum Consularem crudelissimè necatum esse meminisset? Omnia possideret, teneret: lege nova, quæ est inventa apud eum cum reliquis legibus Clodianis, servos nostros libertos suos fecisset. Postremo nisi eum dii immortales in eam mentem impulsissent, ut homo effeminatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie Remp. nullam haberetis. An ille Prætor, ille verò Consul, si modo hæc templa, atque ipsa mœnia stare, eo vivo, tandiu, & Consulatum eius expectare possident, ille denique vivus, mali nihil fecisset, qui mortuus, uno ex suis satellitibus Sext. Clodio duce, curiam incenderit? Quo quid miserius, quid acerbius, quid luctuosius vidimus? Templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, arma sociorum, portum omnium gentium, sedem ab universo Pop. Rom. concessam tui ordini inflammati, excindi, funectari? Neque id fieri à

multitudine imperita (quamquam esset miserum id ipsum) sed ab uno, qui cum tantum ausus sit ultor pro mortuo, quid signifer pro vivo non esset ausus? In curiam potissimum abiicit, ut eam mortuus incenderet, quam vivus everterat. Et sunt qui de via Appia quarantur, taceant de curia? Equando ab eo spirante forum potuisset defendi, cuius non relliterit cadaveri curia? Excitate, excitare eum, si potestis, ab inferis: frangeatis impetum vivi, cuius vix sustinetis furias insepulti? Nisi verò sustinuisistis eos, qui eum facibus ad curiam cucurrerunt, cum falcibus ad Castoris, cum gladijs toto foro volitarunt. Cadi vidistis Populum Rom. concionem gladijs disturbati, cum audiretur silentio M. Caelius Tribunus plebis vir fortissimus, & in suscepta causa firmissimus, & bonorum voluntati, & authoritati Senatus deditus, & in hac Milonis sive invidia, sive fortuna, singulari, divina, & incredibili fide. Sed iam satis multa de causa, extra causam etiam nimis fortasse multa. Quid restat? Nisi ut orem, obtesterque vos, Iudices, ut eam misericordiam tribuaris fortissimo viro, quam ipse non implorat, ego autem repugnantem hoc, & imploro, & exposco. Nolite, si in vestro omnium fletu nullam lacrymam aspexistis Milonis, si vultum semper eundem, si vocem, si orationem stabilem, ac non mutatam videtis,

hoc

hoc minus ei parcere: atque haud scio, an multo etiam sit adiuvandus magis. Etenim si in gladiatorijs pugnis, & infimis generis hominum conditione, atque fortuna timidos, & supplices, & ut vivere liceat obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes, & animosos, & se acriter ipsi morti offerentes servare cupimus: eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quam, qui illam affligunt: quanto hoc magis in fortissimis civibus facere debemus? Me quidem, Iudices, exanimant, interimunt hæc voces Milonis, quas audio assidue, & quibus interitum quotidie. Valeant, inquit, valeant cives mei: sint incolumes, sint florentes, sint beati: set hæc urbs præclara, mihi que patria charissima, quoquo modo merita de me: erit tranquilla Repub. cives mei (quoniam mihi cum illis non licet) sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur: ego cedam, a que abibo. Si mihi Rep. bona frui non licuerit, at carebo mala: & quam primum tetigero, bene moratam, & liberam civitatem, in ea conqueiscam. O frustra, inquit, suscepti mei labores? O spes fallaces! O cogitationes innanes meæ! Ego eum Tribunus Pleb. Rep. oppressa me tenatui dedissem, quem extincti acceperam: Equibus Rom. quorum vires erant debiles, bonis viris, qui omnem authoritatem Clodianis armis abiecerant:

mihī unquam honorum praesidium defuturum putarem? Ego cum te (mecum enim sapissimē loquitur) patria redidissem, mihī non futurum in patria putarem locum? Ubi nunc senatus est, quem secuti sumus? Ubi Equites Romani illi, illi, inquit, tui? Ubi studia municipiorum? Ubi Italiae voces? Ubi denique tua, M. Tulli, quae plurimis fuit auxilio, vox, & defensio? Mihī ne caesoli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil potest opitulari? Nec verō haec, Iudices, ut ego nunc, fiens, sed hoc eodem loquitur vultu, quo videretis; negat enim se, negat ingratis civibus fecisse, quae se ferit: timidus & omnia circumspicientibus pericula non negat. Plebem, & infimā multitudinem, quae, P. Clodio duce, fortunis vestris imminerebat, eam, quo tutior esset vita vestra, se fecisse commemorat, ut non modō virtute steteret, sed etiam tribus suis patrimonijs definirer: nec timeret, ne, cum plebem munibus placarit, vos non conciliari meritis in Remp. singularibus; senatus erga se benevolentiam temporibus his ipsis saepe esse perspectam, vestras verō, & vestrorum ordinum occurratōnes, studia, sermones, quemcumque cursum fortuna dederit, secum se ablaturum esse dicit. Meminit etiam sibi vocem praecōnis modō defuisse, quam minimē desiderarit: Populi verō cuncti suffragijs, quod unum cupierit, se Con-

sulem declaratum. Nunc denique, si haec arma contra se sint futura, sibi facinoris suspitionem, non facti crimen ob stare. Addit hoc, quae certē vera sunt, fortes, & sapientes viros non tam praemia sequi solere recte factorem, quam ipsa recte facta: se nihil in vita, nisi praeclearissimē fecisse: si quidem nil sit praestabilis viro, quā periculis patriam liberare: beatos esse quibus ea res honori fuerit à suis civibus; nec tamen eos miseros, qui beneficio cives suos vicerint. Sed tamen ex omnibus premijs virtutis, si essent habenda ratio praemiorum, amplissimum esse praemium, gloriam esse hanc unam, quae brevitate viri posteritatis memoria consolaretur, quae efficeret, ut absentes adessemus, mortui viveremus: hanc denique esse, cuius gradibus etiam homines in caelum videantur ascendere. De me, inquit, semper Populus Rom. semper omnes gentes loquentur, nulla unquam obmutescet vetustas: quin hoc tempore ipso, cum omnes à tuis inimicis faces invidiae meae subiciuntur; tamen omni in hominum cœtu gratijs agendis, & gratulationibus habendis, & omni sermone celebramur. Omitto Hetruriae festos, & actōs, & institutos dies: centesima lux est haec ab interitu P. Clodij, & opinor, ultra quam fines Imperij Populi Rom. sunt, non solum fama iam de illo, sed etiam leni-

lætitia peragravit. Quamobrem ubi corpus hoc
 sit, non inquit, laboro, quoniam omnibus in
 terris, & iam versatur, & temperabitur nomi-
 nis mei gloria. Hoc tu mecum sæpe his ab-
 sentibus: sed iisdem audientibus, hæc ego te-
 rum, Milo. Te quidem, quod isto animo es,
 satis laudare non possum: sed quæ est illa ma-
 gis divina virtus, eo maiore à te dolore devel-
 lor. Nec vero si mihi eriperis, reliqua est illa ta-
 men ad consolandum querela, ut his irasci pos-
 sim, à quibus tantum vulnus accepero. Non
 enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissi-
 mi: non male aliquando de me meriti, sed sem-
 per optime. Nullum unquam, Iudices, mihi tan-
 tum dolorem inutetis. (& si quis potest esse tan-
 tus?) Sed ne hunc quidem ipsum, ut obliviscar,
 quanti me semper feceritis. Quæ si vos cepit
 oblivio, aut si in me aliquid offendistis, cur non
 id meo capite potius luitur, quam Milonis? Præ-
 clare enim vixero, si quid mihi acciderit prius,
 quam hoc tantum mali videro. Nunc me una
 consolatio sustentat, quod tibi, o T. Anni,
 nullum à me amoris, nullum studij, nullum
 pietatis officium detuit. Ego inimicitias po-
 tentium pro te appetivi: ego meum sæpe cor-
 pus, & vitam obieci armis inimicorum tuo-
 rum: ego me plurimis pro te supplicem ab-
 icci: bona, fortunas meas, ac liberorum meo-
 rum

rum in communionem tuorum temporum con-
 tuli: hoc denique ipso die, si qua vis est parata,
 si qua dimicatio capitis futura, deposco. Quid
 iam restat? Quid habeo, quod dicam, quod faci-
 am pro tuis in me meritis, nisi ut eam fortunam,
 quæcumque erit tua, dicam mea? Non re-
 cuso, non abuno: vosque obsecro, Iudices, ut
 vestra beneficia, quæ in me contulistis, aut in
 huius salute augeatis, aut in eiusdem exitio
 occasura esse iubeatis. His lacrymis non move-
 tur Milo: est quodam incredibili robore animi:
 exilium ibi esse putat, ubi virtuti non sit locus:
 mortem naturæ finem esse, non poenam. Sed hic
 ea mente natus est. Quid, vos Iudices? Quo tan-
 dem animo eritis? Memoriam Milonis retine-
 bitis? Ipsum eijcietis? Et erit dignior locus in
 terris ullus, qui hanc virtutem excipiat, quam
 hic, qui procreavit? Vos, vos appello, fortissimi
 viri, qui multum pro Rep. sanguinem effudistis:
 vos in viri, & in civis invicti appello periculo, cen-
 turiones, vosque milites: vobis non modo in-
 spectantibus: sed etiam armatis, & huic iudicio
 præsidentibus, hæc tanta virtus ex hac urbe ex-
 pelleretur? Exterminabitur? Eijcietur? O me mi-
 serum! O me infelicem! Revocare tu me in patriam,
 Milo, potuisti pro hos, ego te in patria per eosdē,
 retinere nō poterō? Quid respondebo liberis meis
 qui te parentem alterum putant? Quid tibi, Q.
 frater,

ter, qui nunc abes, conforti mecum temporum illorum? Me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille servasset? At in qua causa non potuisse? Quae est grata gentibus: à quibus non potuisse? Ab iis, qui maxime P. Clodij morie acquirunt. Quo deprecante? Me. Quodnam concepi tantum scelus? Aut quod in me tantum facinus admisi, Iudices, cum illa indicia communis exitij indagavi, patefeci, protuli, extinxi? Omnes in me, meoque redundant ex illo fonte dolores. Quid me reducem esse voluistis? An ut inspectante me expellerentur ij, per quos essem restitutus? Nolite, obsecro, vos pati, mihi acerbiorum reditum esse, quam fuerit ille ipse diceffus. Nam qui possum putare, me restitutum esse, si distrahior ab iis, per quos restitutus sum? Utinam dii immortales fecissent (pace tua, patria, dixerim: metuo enim ne scelerate dicam in te, quod pro Milone dicam pie) ut P. Clodius non modo viveret, sed etiam Praetor, Consul, Dictator esset, antequam hoc spectaculum viderem. O dii immortales, fortem, & à vobis, Iudices, conservandum virum! Minimè, minimè, inquit, imò verò penas ille dabitur fuerit: nos subeamus, si ita necesse est, non debitas. Hicne vir patrie natus, usquam nisi in patria morietur? Aut, si fortè pro patria, huius vos animi monimen-

ta retinebitis, corporis in Italia nullum sepulchrum esse patiemini? Huc sua quisquam sententia ex hac urbe expellet, quem omnes urbes expulsum à vobis ad se vocabunt? O terram illam beatam, quae hunc virum exceperit: hanc ingraram, si ceciderit: miseram, si amiserit. Sed finis sit, neque enim praeter lacrymas iam loqui possum, & hic se lacrymis defendi verat. Vos oro, obtestorque, Iudices, ut in sententijs ferendis, quod sentietis, id audeatis. Vestram virtutem, iustitiam, fidem (mihi credite) is maxime probabit, qui in iudicibus legendis, optimum, & sapientissimum quemque legit.

PRO M. MARCELLO,

ORATIO.

Duturni silentij, P. C. quo erant his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundia, finem hodiernus dies attulit, idemque initium, quae vellem, quaeque sentirem, meo pristino more dicendi. Tantam enim mansuetudinem, tam inusitatam, inauditamque clementiam, tantum in summa potestate rerum omnium modum, tam denique incredibilem sapientiam, ac

ter, qui nunc abes, conforti mecum temporum illorum? Me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille seruasset? At in qua causa non potuisse? Quae est grata gentibus: à quibus non potuisse? Ab iis, qui maxime P. Clodij morie acquirunt. Quo deprecante? Me. Quodnam concepi tantum scelus? Aut quod in me tantum facinus admisi, Iudices, cum illa indicia communis exitij indagavi, patefeci, protuli, extinxi? Omnes in me, meoque redundant ex illo fonte dolores. Quid me reducem esse uoluistis? An ut inspectante me expellerentur ij, per quos essem restitutus? Nolite, obsecro, vos pati, mihi acerbiorum redirum esse, quam fuerit ille ipse diceesus. Nam qui possum putare, me restitutum esse, si distrahior ab iis, per quos restitutus sum? Utinam dii immortales fecissent (pace tua, patria, dixerim: metuo enim ne scelere dicam in te, quod pro Milone dicam pie) ut P. Clodius non modo uiveret, sed etiam Praetor, Consul, Dictator esset, antequam hoc spectaculum viderem. O dii immortales, fortem, & à vobis, Iudices, conseruandum virum! Minimè, minimè, inquit, imò verò penas ille dabitur fuerit: nos subeamus, si ita necesse est, non debitas. Hicne vir patrie natus, usquam nisi in patria morietur? Aut, si fortè pro patria, huius vos animi monumen-

ta retinebitis, corporis in Italia nullum sepulchrum esse patiemini? Huc sua quisquam sententia ex hac urbe expellet, quem omnes urbes expulsum à vobis ad se uocabunt? O terram illam beatam, quae hunc virum exceperit: hanc ingraram, si ceciderit: miseram, si amiserit. Sed finis sit, neque enim praeter lacrymas iam loqui possum, & hic se lacrymis defendi uetat. Vos oro, obtestorque, Iudices, ut in sententijs ferendis, quod sentietis, id audeatis. Vestram uirtutem, iustitiam, fidem (mihi credite) is maxime probabit, qui in iudicijs legendis, optimum, & sapientissimum quemque legit.

PRO M. MARCELLO,

ORATIO.

Duturni silentij, P. C. quo erant his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim uerecundia, finem hodiernus dies attulit, idemque initium, quae uellem, quaeque sentirem, meo pristino more dicendi. Tantam enim mansuetudinem, tam inusitatam, inauditamque clementiam, tantum in summa potestate rerum omnium modum, tam denique incredibilem sapientiam, ac

penè divinam tacitus nullo modo præterire possum. M. enim Marcello vobis, P. C. rei que pub. reddito, non solum illius, sed meam etiam vocem, & auctoritatem, & vobis, & Reip. conservatam, ac restitutam puto. Dolebam enim, P. C. ac vehementer angebat, cum viderem virum talem, qui in eadem causa, in qua ego, fuisset, non in eadem esse fortuna: nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebatur, versari me in nostro veteri curriculo, illo emulo, atque imitatore studiorum, ac laborum meorum quasi quodam socio à me, & comite distracto. Ergo, & mihi mea pristinae vitæ consuetudinem, C. Cæsar, interclusam aperuisti, & his omnibus, ad bene de omni Republica sperandum quasi signum aliquod sustulisti. Intellectum est enim mihi quidem in multis, & maxime in me ipso, sed paulo ante omnibus, cum M. Marcello senatui, Populoque Romano, & Reipublicæ concessisti, commemoratis præferim etiam offensionibus, te auctoritatem huius ordinis, dignitatemque Reipublicæ tuis, vel doloribus, vel suspicionibus anteferre. Ille quidem fructum omnis antea vitæ hodierno die maximum cepit, cum summo consensu senatus, tum præterea iudicio tuo gravissimo, & maximo, ex quo profecto intelligis, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. Est

verè

vetè fortunatus ille, cuius ex salute non minor penè ad omnes, quam ad illum ventura sit, lætitia pervenerit. Quod ei quidem merito, atque optimo iure contigit: quis enim est illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium studio, aut innocentia, aut ullo genere laudis præstantior? Nullius tantum est flumen ingenii, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tantaque copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare, C. Cæsar, res tuas gestas possit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tua, nullam in his esse laudem ampliozem, quam eam, quam hodierno die consecutus es. Soleo sæpe ante oculos, ponere, idque libenter crebris usurpare sermonibus, omnes nostrorum Imperatorum, omnes exterarum gentium, potentissimorumque Populorum, omnes clarissimorum regum res gestas cum tuis, nec contentionum magnitudine, nec numero præliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum posse conferri: nec vero dissimilissimas terras citius cuiquam passibus portuisse peragrari, quam tuis non dicam cursibus, sed victorijs illustrare sunt. Quæ quidem ego nisi ita magna esse fatear, ut ea vix cuiusquam mens, aut cogitatio capere possit, amens sim: sed tamen sunt alia maiora. Nam bellicis laudes solent quidam extenuare

verè

verbis, easque detrahere ducibus, communica-
 re cum militibus, ne proprie sint Imperatorum:
 & certe in armis militum virtus, locorum op-
 portunitas, auxilia sociorum, classes, commea-
 tus, multum iuvant. Maximam vero patrem
 quasi suo iure Fortuna sibi vendicat, & quid-
 quid est prosperè gestum, id penè omne ducit
 suum. At vero, huius gloriæ C. Cæsar, quam es
 paulo antè adeptus, socium habes neminem;
 totum hoc quantumcumque est, quod certe
 maximum est, totum est, inquam, tuum: nihil
 ex ista laude Centurio, nihil præfectus, nihil sibi
 cohors, nihil turma decerpit quin etiam illa ip-
 sa rerum humanarum domina Fortuna in istius
 se societatem gloriæ non offert, tibi cedit, tuam
 esse totam, & propriam faterur: numquam
 enim temeritas cum sapientia cōmiscetur, nec
 ad consilium casus admittitur. Domuisti gentes
 immanitate barbaras, multitudinem innumera-
 biles, locis infinitas, omni copiarum genere
 abundantes: sed tamen ea vicisti, quæ & natu-
 ram, & conditionem, ut vinci possent, habebant,
 nulla est enim tanta vis, tanta copia, quæ non
 ferro, ac viribus debilitari, frangique possit: ve-
 rum animum vincere, iracundiam cohibere, vic-
 toriam temperare, adversarium nobilitate, in-
 genio, virtute præstantem non modò extollere
 iacentem; sed etiam amplificare eius præstantiam
 dig-

dignitatem, hæc qui faciat, non ego eum cum
 summis viris comparo, sed simillimum Deo ius-
 dico. Itaque, C. Cæsar, bellicæ tuæ laudes ce-
 lebrantur ille quidem non solum nostris, sed
 penè omnium gentium litteris, atque linguis,
 neque ulla unquam ætas de tuis laudibus con-
 ticescet. Sed tamen eiusmodi res, nescio quo-
 modo, etiam dum audiuntur; aut dum legun-
 tur; obstrepi clamore militum videntur, &
 tubarum sono: at verò cum aliquid clementer,
 mansuete, iuste, moderate, sapienter factum, in
 itacundia præferim, quæ est inimica consilio;
 & in victoria, quæ naturâ insolens, & superba est,
 aut audimus, aut legimus; quò studio incendi-
 mur, non modò in gestis rebus, sed etiam in fic-
 tis. Ut eos sepe, quos nunquam vidimus, diliga-
 mus. Te vero, quem præsentem intuemur, cuius
 mentem, sensusque, & os cernimus, ut quid-
 quid belli fortuna reliquum Reip. fecerit, id esse
 saluum velis, quibus laudibus efferemus? Quibus
 studiis prosequemur? Qua benevolentia
 complectemur? Parietes mediis fidius, C. Cæsar,
 ut mihi videtur; huius curiæ tibi gratias agere
 gestiunt, quòd brevi tempore futura sit illa au-
 thoritas in his maiorum suorum, & suis sedi-
 bus. Equidem eum C. Marcelli, viri optimi com-
 memorabili pietate, ac virtute præditi lachrymas
 modo vobiscum viderem, omnium Marcellorū
 N
 rum

rum meum pectus memoria effodit, quibus tu etiam mortuis, M. Marcello conservato, dignitatem suam reddidisti, nobilissimamque familiam, iam ad paucos redactam pene, ab interitu vindicasti. Huic tu igitur diem tuis maximis, & innumerabilibus gratulationibus iure antepones: hæc enim res unius est propria Cæsaris: cetera duce te gesta, magna ille quidem; sed tamen multo, magnoque comitatu: huius autem rei tu idem es, & dux, & comes: quæ quidem tanta est, ut trophæis, monumentisque tuis, non ulla unquam allatura sit finem ætas: nihil enim est opere, aut manu factum, quod aliquando non conficiat, & consumat vetustas: at verò hæc tua iustitia, & lenitas animi flore fecit quotidie magis, ita ut quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus. Et ceteros quidem omnes victores bellorum civilium iam ante æquitate, & misericordiâ viceras: hodierno verò die te ipsum vicisti. Vereor, ut hoc, quod dicam, non petinde intelligi audiri possit, atque ego ipse cogitans: sentio ipsam victoriam vicisse videris, cum ea ipsa, quæ illa erat, adepti, victis remisisti. Nam cum ipsius victoria conditione iure omnes victi occidimus, clementiæ tuæ iudicio conservati sumus. Rectè igitur unus invictus es, à quo etiam ipsius victoriæ conditio, visque devicta est. Atque hoc C.

Cæsaris iudicium, P. C. quàm late pateat, atque tendere: omnes enim, qui ad illa arma fato sumus nescio quo Reip. misero, funestoque compulsi, et si aliquâ culpâ tenemur erroris humani, à scelere certe liberati sumus. Nam cum M. Marcello, deprecantibus vobis, Reipub. conservavit, memet mihi, & item Reipub. nullo deprecante, reliquos amplissimos viros, & sibi ipsis, & patriæ reddidit: quorum & frequentiam, & dignitatem hoc ipso in consensu videtis: non ille hostes induxit in curiam, sed indicavit, à plebisque ignoratione potius, & falso, atque inani meru, quàm cupiditate, aut crudelitate civile bellum esse susceptum. Quo quidem in bello semper de pace agendum, audiendumque esse putavi: semperque dolui, non modo pacem, sed orationem etiam civium pacem efflagitatum repudiari. Neque enim illa, nec ulla unquam secutus sum arma civilia, semperque mea consilia pacis, & toga focia, non belli, atque armorum fuerunt, hominem sum secutus privato officio, non publico: tantumque apud me grati animi fidelis memoria valuit, ut nulla non modo cupiditate, sed ne spe quidem, prudens, & sibiens tanquam ad interitum ruerem voluntarium. Quod quidem meum consilium minimè obscurum fuit: nam, & in hoc ordine, integritate, multa de pace dixi, & in ipso bello eadem

etiam cum capitis mei periculo sensi. Ex quo nemo erit tam iniustus rerum æstimator, qui dubitet, quæ Cæsaris voluntas debello fuerit, cum pacis auctores conservandos statim censuerit; cæteris fuerit iratus. Atque id minus mirum videretur fortasse tum cum esset incertus exitus, & anceps fortuna belli: qui verò victor, pacis auctores diligit, is profecto declarat, maluisse se non dimicare, quam vincere. Atque huius quidem rei, M. Marcello summo testis: nostri enim sensus, ut in pace semper, sic tum etiam in bello congruebant. Quoties ego eum, & quanto cum dolore vidi, cum insolentiam certorum hominum, tum etiam ipsius victoriae ferocitatem extimescentem? Quo gratior tua liberalitas, C. Cæsar, nobis, qui illa vidimus, debet esse. Non enim iam causæ sunt inter se, sed victoriae comparandæ. Vidimus tuam victoriam præliorum exitu terminatam: gladium vaginam vacuum in urbe non vidimus. Quos amissimus civis, eos Martus vis percussit, non ira victoriae: ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri posset, C. Cæsar ab inferis excitaret, quoniam ex eadem acie conservat, quos potest. Alterius verò patris, nihil amplius dicam, quam id, quod omnes verebatur, nimis iracundam futuram fuisse victoriam. Quidam enim non modo armatis, sed interdum etiam otiosis minabantur:

nec

nec quid quisque sensisset, sed ubi fuisset, cogitandum esse dicebant: ut mihi quidem videantur dii immortales, etiam si poenas à Pop. Rom. ob aliquod delictum experiverunt, qui civile bellum tantum, & tam luctuosum excitaverunt, vel placati iam, vel etiam futuri aliquando omnem spem salutis ad clementiam victoris, & sapientiam contulisse. Quare gaude tuo isto tam excellenti bono, & fructe eum fortunam, & gloria, tum etiam naturam, & moribus tuis: ex quo quidem maximus est fructus iucunditasque sapienti. Cetera cum tua recordaberis, etsi persepe virtuti, tamen plerumque felicitati tuæ congratulaberis: de nobis, quos in Republica tecum simul salvos esse voluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties de singulari sapientia tua cogitabis: quæ non modo summa bonas, sed nimirum audebo vel sola dicere. Tantus est enim splendor in laude vera, tanta in magnitudine animi, & consilii dignitas, ut hæc à virtute donata, cætera à fortuna commodata esse videantur. Non igitur in conservandis bonis viris defatigari, non cupiditate præsertim, aut pravitate aliqua lapsis, sed opinione officij, stulta fortasse, certe non improba, & specie quadam Republice. Non enim tua ulla culpa est, si te aliqui timuerunt: contraque summa laus, quod plerique

N3

que

que minime timendum fuisse senferunt. Nunc vero venio ad gravissimam querelam, & atrocissimam suspicionem tuam: que non tibi ipsi magis, quam cum omnibus civibus, maxime nobis, quia te conservati sumus, providenda est. Quam essi spero esse falsam, nunquam tamen verbis extenuabo: tua enim cautio nostra cautio est: ut si in alterutro peccandum sit, malum videri nimis timidus, quam parum prudens. Sed quidnam est ille tam demens, qui scilicet tibi insidiaretur? De tuisne? Tamen qui magis sunt tui, quam quibus tu salutem insperantibus reddidisti? An ex eo numero, qui una tecum fuerint? Non est credibilis tantus in ullo furor, ut, quo duce omnia summa sit adeptos, huius vitam non anteponat suae. At, si tui nihil cogitant sceleris, cavendum est, ne quid inimici. Qui? Omnes enim, qui fuerunt, aut sua pertinacia vitam amiserunt, aut tua misericordia retinuerunt: ut aut nulli super sint de inimicis: aut qui superfuerunt amicissimi sint. Sed tamen cum in animis hominum tanta laetitia sit, & tanti recessus, augeamus sane suspicionem tuam: Simul enim augebimus, & diligentiam. Nam quis est omnium tam ignarus rerum, tam tudis in Repub. tam nihil unquam nec de sua, nec de communi salute cogitans, qui non intelligat tua salute contineri suam? Et ex unius tui, vitam pendere

om-

omnium? Equidem de te dies, noctesque, ut de hoc, cogitans, catus dumtaxat humanus, & incertos eventus valetudinis, & naturae communis fragilitatem extimesco: doleoque, cum Respub. immortalis esse debeat, tam in unius mortalis anima consistere. Si vero ad humanos casus, incertoque eventus valetudinis, sceleris etiam accedat, insidiarumque consensio; quem deum, etiam si cupiar, optulari posse Respub. credamus? Omnia sunt excitanda tibi, C. Cæsar, uni, que iacere sentis belli ipsius impetu, quod necesse fuit, percussa, atque prostrata; constituenda iudicia, revocanda fides, comprimendæ libidines, propaganda soboles: omnia, quae lapsa iam fluxerunt, seyeris legibus vincienda sunt. Non fuit reculandum in tanto civili bello, tantoque animorum ardore, & armorum, quin quædam Respub. quicumque belli eventus fuisset, multa perderet, & ornamenta dignitatis, & prædia stabilitatis suae, multaque uterque dux faceret armatus, que idem rogatus fieri prohibuisset: quæ quidem nunc tibi omnia belli vulnera curanda sunt, quibus præter te mederi nemo potest. Itaque illam tuam præclarissimam, & sapientissimam vocem invitus audivi, satis te diu, vel natura visisse, vel gloriae factis, si ita vis, naturæ fortasse: addo etiam, si placeat, gloria: ut, quod maximum est, patrie certe parum. Qua-

N4

re

re omitte, quæso, istam doctorum hominum in
contemnenda morte prudentiam, noli nostro
periculo sapiens esse. Sape enim venit ad aures
meas, te idem istud nimis crebro dicere, satis te
tibi vixisse. Credo: sed tum id audirem, si tibi
soli viveres: aut si tibi etiam soli natus esses:
nunc cum omnium salutem civium, cunctamque
Rempub. res tuæ gestæ complexæ sint, tantum
abes a perfectione maximorum operum, ut fun-
damenta, quæ cogitas, nondum ieceris. Hic tu
modum tuæ vitæ, non salute Reipub. sed equi-
tate animi delinies? Quid si istud ne gloriæ qui-
dem tuæ satis est? Cuius te esse avidissimum,
quamvis sis sapiens, non negabis. Parumne igitur,
inquires, gloriæ magnam relinquemus? Im-
mo verò alijs, quamvis multis, satis, tibi uni pa-
rum. Quidquid enim est, quamvis amplum sit, ad
certè parum est tui, cum est aliquid amplius.
Quod si rem tuarum immortalium, C. Cæsar, hic
exitus futurus fuit, ut devictis adversarijs Remp.
in eo statu reliqueres, in quo nunc est: vide que-
so, ne tua divina virtus ad imitationis plus sit ha-
bitura, quam gloriæ: siquidem gloria est illustris,
ac pervagata multorum, & magnorum, vel in
suos cives, vel in patriam, vel in omne genus
hominum fama meritorum. Hæc igitur tibi re-
liqua pars est: hic restat actus: in hoc elaboran-
dum est, ut Remp. condituas, eaque tu in primis
com-

composita, summa tranquillitate, & otio per-
fruare: tum te, si voles, cum & patriæ, quod de-
bes, solveris, & naturam ipsam expleveris, iac-
tate vivendi, satis diu vixisse, dicito. Quid est
enim omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid
extremum? Quod cum venerit, omnis voluptas
præterita pro nihilo est, quia postea nulla futura
sit. Quamquam iste tuus animus nunquam his
angustijs, quas natura nobis ad vivendum de-
dit, contentus fuit, semperque immortalitatis
amore flagravit. Nec verò hæc tua vita dicenda
est, quæ corpore, & spiritu continetur: illa, in-
quam, illa vita est tua, Cæsar, quæ vigebit me-
moriâ seculorum omnium, quam posteritas alet,
quam ipsa æternitas semper intuebitur. Huic tu
inservias, huic te ostentes oportet: quæ quidem,
quæ miretur iam pridem multa habet: nunc,
etiam quæ laudet, expectat. Obstupescant pos-
teri certè imperia, provincias, Rhenum, Oceana-
num, Nilum, pugnas innumerabiles, incredibi-
les victorias, monumenta, munera triumphos
audientes, & legentes tuos. Sed nisi hæc urbis
stabilita tuis consilijs, & institutis erit, vagabitur
modò nomen tuum longè, atque late: se-
dem quidem stabilem, & domicilium certum
non habebit. Erit inter eos etiam, qui nascen-
tur, sicut inter nos fuit magna disilencio: cum
alii laudibus ad cælum res tuas gestas efferent:
alii

alij fortasse aliquid requirunt, idque vel maxi-
 mum, nisi belli civilis incendium salute patriæ
 resllexeris: ut illud facti fuisse videatur, hoc con-
 silij. Servi igitur ijs etiam iudicibus, qui multis
 post sæculis de te iudicabunt, & quidem haud
 scio, an incorruptius, quàm nos: nam, & sine
 amore, & sine cupiditate, & rursus sine odio, &
 sine invidia iudicabunt. Id autem, etiam si tunc
 ad te, ut quidam falsò putant, non pertinebit
 nunc certe pertinet, te esse talem, ut tuas late-
 des obsecratura nulli unquam sit oblivio. Di-
 versæ voluntates civium fuerunt, distractæque
 sententiæ. Non enim consilij solum, & studij,
 sed armis etiam, & castris dissidebamus. Erat
 autem obsecratura quædam, erat certamen inter
 clarissimos duces: multi dubitabant, quid op-
 timum esset: multi, qui sibi expediret: multi,
 quid deceret: nonnulli etiam, quid liceret. Per-
 functa Resp. est hoc misero, fatalique bello: vi-
 cit is, qui non fortuna inflamaret odium sanguis,
 sed bonitate leniret: neque omnes, quibus ira-
 tus esset, eosdem etiam exilio, aut morte dig-
 nos iudicaret. Arma ab alijs posita, ab alijs erep-
 ta sunt. Ingratus est, iniustusque civis, qui ar-
 morum periculo liberatus, animum tamen re-
 tinent armatum: ut etiam ille sit melior, qui in
 acie cecidit, quàm qui in causa animam profu-
 dit. Quæ enim pertinacia est quibusdam, eadem
 ali-

alijs constantia videri potest. Sed quia iam om-
 nis fracta dissensio est armis, & extracta æquita-
 te victoris, testat, ut omnes unum velint, qui
 modo havent aliquid non solum sapientiæ, sed
 etiam sanitatis: quia nisi te, C. Caesar, salvo, &
 in ista sententia, qua cum antea, tum hodie vel
 maxime usus es, manente, salvi esse non possu-
 mus. Quare omnes te, qui hæc salva esse volu-
 mus, & hortamur, & obsecramus, ut vitæ, ut
 salutis tuæ consulas: omnesque tibi (ut pro alijs
 etiam loquar, quod de me ipse sentio) quoniam
 subesse aliquid putas, quod cavendum sit, non
 modo exuebias, & custodias, sed etiam laterum
 nostrorum oppositus, & corporum pollicemur.
 Sed, ut unde est orsa, in eodem terminetur ora-
 tio mea, maximas tibi omnes gratias agimus, C.
 Caesar, maiores etiam habemus. Nam omnes
 idem sentiunt: quod ex omnium precibus, &
 lachrymis sentire potuisti. Sed quia non est astu-
 tibus omnibus necesse dicere: à me certe dici
 volunt: cui necesse est quodammodo, & quod
 volunt, & quod M. Marcello à te huic ordini,
 Populoque Rom. & Reip. reddito, præcipue id
 à me fieri deberi intelligi. Nam lætari omnes,
 non ut de unius solum, sed ut de communi om-
 nium salute, sentio. Quod autem summæ be-
 nevolentie est, quæ mea erga illum omnibus
 semper nota fuit, ut vix C. Marcello optimo, &
 aman-

amantissimo fratri, præter eum quidem, cedere rem nemini; cum id sollicitudine, curâ, labore tantum præstiterim, quamdiu est de illius salute dubitatum: certe hoc tempore magnis curis, molestiis, doloribus liberatus præstare debeo. Itaque, C. Cæsar, sic tibi gratias ago, ut omnibus me rebus à te non conservato solum, sed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri iam posse non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus accesserit.

PRO Q. LIGARIO AD C.
CÆSAREM,
ORATIO.

NOVUM crimen, C. Cæsar, & ante hunc diem in auditum, propinquus meus ad te Qu. Tubero detulit, Qu. Ligarium in Africa fuisse, idque C. Pansa præstanti vir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate, quæ est ei tecum, ausus est confiteri. Itaque quod me verum nescio: paratus enim veneram, cum tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses, ut ignoratione tua ad hominis miseriam salutem abuterer. Sed quoniam diligentiam ini-

mihi investigatum est quod latebat, confitendum est, ut opinor: præsertim cum meus necessarius C. Pansa fecerit, ut id fami integrum non esset: omniaque controversia, omnis oratio ad misericordiam tuam conferenda est, qua plurimi sunt conservati, eum à te non solum liberationem culpæ, sed errati veniam impetavissent. Habes igitur, Tubero, quod est acculatorum maxime optandum, confitentem rerum: sed tamen ita confitentem, se in ea parte fuisse, quæ te, Tubero, qua virum omni laude dignum patrem tuum. Itaque prius de vestro delicto confiteamini necesse est, quam Ligarij ullam culpam reprehendatis. Qu. igitur Ligarius, cum esset adhuc nulla belli suspicio, legatus in Africam cum Proconsule C. Confidio profectus est: qua in legatione, & civibus, & socijs ita se probavit, ut decedens Confidius provinciam, satisfacere hominibus non posset, si quemquam alium provincie præfesset. Itaque Qu. Ligarius, cum diu reculans nihil prescisset, provinciam accepit invitus, cui sic præfuit in pace, ut & civibus, & socijs gratissima esset eius integritas, & fides. Bellum subito exarsit: quod qui erant in Africa, ante audierunt geri, quam parati: qui audito, partim cupiditate inconsiderata, partim eoque quodam timore, primo salutis causa, post etiam studij sui, quærebant aliquem du-

cen: tum Ligarius domum spectans, & ad suos
 redire cupiens, nullo se implicari negotio pas-
 situs est. Interim P. Aëtius Varus, qui Prætor Afri-
 cam, obtinuerat, Uticam venit. Ad eum statim
 concursum est, atque ille non mediocri cupidi-
 tate arripuit Imperium: si illud Imperium esse
 potuit, quod ad privatum clamore multitudi-
 nis impente, nullo publico consilio defereba-
 tur. Itaque Ligarius, qui omne tale negotium
 cuperet effugere, paululum adventu Vari con-
 quievit. Adhuc, C. Cæsar, Q. Ligarius omni cul-
 pa vacat: domo est egressus non modo nullum
 ad bellum; sed ne ad minimam quidem suspi-
 cionem belli: legatus in pace profectus, in pro-
 vincia pacatissima ita se gessit, ut ei pacem ef-
 se expediret. Profectio certe animi non non
 debet offendere. Num igitur remansio? Multo
 minus, nam profectio voluntatem habuit non
 turpem; remansio etiam necessitatem honestam.
 Ergo hæc duo tempora earent crimine:
 unum, cum est legatus profectus; alterum, cum
 esset in provincia, prepositus Africae est.
 Tertium est tempus, quo post adventum Vari
 in Africa restitit. Quod si est criminofum, ne-
 cessitatis crimen est, non voluntatis. An ille, si
 potuisset illinc ullo modo evadere, Uticæ po-
 tuus, quam Romæ cum P. Aëtio, quam cum con-
 cordissimis fratribus, cum alienis esse, quam
 cum

cum suis maluisset? Cum ipsa legatio plena de-
 siderij, ac sollicitudinis fuisset, propter incredi-
 bilem quemdam fratrum amorem: hæc equo ani-
 mo esse potuit, bellis desiderio distractus a fratri-
 bus? Nullum igitur habes, Cæsar, adhuc in Q.
 Ligario signum alienæ à te voluntatis, cuius ego
 causam, animadvertite, quæro, qua, hæc defen-
 dam, cum prodo meant. O clementiam admira-
 bilem, atque omni laude, predicatione, litteris,
 monumentisque decorandam! Ma. Cicero apud
 te defendit, alium in ea voluntate non fuisse, in
 qua se ipsum confiteretur simile: nec tuas tacitas
 cogitationes eximere sibi: nec quid tibi de alio
 audienti de se ipso occurrat, reformidat. Vide
 quam, non reformidem, vide quanta lux libera-
 litatis, & sapientiarum: mihi apud te dicenti obo-
 riarur: quantum potui voce contendam, ut
 hoc populus Rom. exaudiat. Suicæptoy ello, Cæ-
 sar, gello etiam ex magna parte nulla vi coactus,
 iudicio meo, ac voluntate ad ea arma profectus
 sum, quæ erant sumpta contra te, ad quod quem
 igitur hoc dico? Nempe apud eum, qui cum hoc
 sciret, tamen me, antequam vidit, Reipub. dedi-
 didit: qui ad me ex Egypto litteras misit; ut
 essem idem, qui fuisset: qui cum ipse Impera-
 tor in toto Imperio Populi Romani vultus esset,
 esse me alterum passus est: à quo, hoc ipso C.
 Pansa mihi nuntium perferente, concessis saices
 lau-

haureratis tenui, quoad tenendos putavi: qui mihi tum denique se salutem putavit reddere, si eam nullis spoliata ornamentis redderet. Vide, quaeso, Tubero, ut qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarii non audeam confiteri. Atque haec propterea de me dixi, ut mihi Tubero, cum de se eadem dicerem, ignosceret: cuius ego industriae gloriaeque faueo, vel propter propinquam cognationem, vel quod eius ingenio, studiisque delector, vel quod laudem adolescentis propinqui existimo etiam ad meum aliquem fructum redundare. Sed hoc quaero, quis putet fuisse crimen, esse in Africa Ligarium? Nempe is, qui & ipse in eadem Africa esse voluit, & prohibitum se à Ligario queritur, & certe contra ipsum Caesarem est congressus armatus. Quid enim, Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? Cuius latus ille mucro petebat? Qui sensus erat armorum tuorum? Quae tua mens? Oculi? Manus? Ardor animi? Quid cupiebas? Quid optabas? Nimis urgeo: commoveri viderur adolescens: ad me revertar, ipsidem in armis fui. Quid autem aliud egimus, Tubero, nisi ut quod hic potest, nos possidemus? Quorum igitur impunitas, Caesar, tuae clementiae laus est, eorum ipsorum ad crudelitatem aequae oratio? Atque in hac causa non nihil equidem, Tubero, etiam tuam, sed multo magis patris tui

prudenciam desidero: quod homo cum ingenio, tum etiam doctrina excellens, genus hoc causa quod esset, non viderit; nam si vidisset, quo vis profecto, quam isto modo à te agi maluisset. Arguis fateantem: non est satis: accusas eum, qui causam habet, aut, ut ego dico, meliorem quam tu, aut, ut tu vis, parem. Haec non modo mirabilia sunt, sed prodigijs similia, quae dicam. Non habet eam vim ista accusatio, ut Q. Ligarius condemnentur, sed ut necetur: hoc egit civis Romanus antè nemo: externi isti mores usque ad sanguinem incitare solent odium, aut levium Graecorum, aut immanium barbarorum. Nam quid aliud agis? Ut Romae ne sit? Ut domo careat? Ne cum optimis fratribus, ne cum hoc T. Brocho avunculo suo, ne cum eius filio consobrino suo, ne nobiscum vivat? Ne sit in patria? Num in patria est? Num potest magis carere his omnibus, quam careret? Italia prohibetur, exultat. Non tu ergo hunc patriam privare, qua caret, sed vitare vis. At istud ne apud eum quidem Dictatorem, qui omnes, quos oderat, morte mulcabat, quisquam egit isto modo: ipse iubebat occidi, nullo postulante: promissis etiam invitabat: quae tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis post, quem tu nunc crudelem esse vis, vindicata est. Ego vero istud non postulo, inquires: ita me hercule existimo,

Tubero; novi enim, te novi patrem tuum, novi
 domum, nomenque vestrum: studia denique ge-
 neris, ac familiae vestrae, virtutis, humanitatis,
 doctrinae, plurimasque artium, atque optimarum
 nota sunt mihi omnia. Itaque certo scio, vos non
 petere sanguinem; sed parum atreditis, res enim
 eo spectat, ut ea poena, in qua adhuc Q. Liga-
 rius sit, non videamini esse consenti. Quae est igitur
 alia praeter mortem? Si enim in exilio est, sicuti
 est, quid amplius postulatis? An ne ignoscatur?
 Hoc vero multo acerbius, multoque est gravius;
 quod nos domi petimus precibus, & lachrymis
 prostrati ad pedes, non tam nostrae causae fiden-
 tes, quam huius humanitatis; id ne impetremus
 pugnabis, & in nostrum solum irumpes? Et
 nos incedentes ad pedes, supplicum voce prohibe-
 bis? Si cum hoc domi faceremus, quod & feci-
 mus; & ut spero, non frustra fecimus, tu de
 repente ista ipilles, & clamare coepisses: C. Ca-
 sar, cave credas, cave ignoscas, cave te fratrum
 pro fratris salute obsecrantium misereas; non-
 ne omnem humanitatem exuisses? Quanto hoc
 durius, quod nos domi petimus, id a te in foro
 oppugnari? Et in tali miseria multorum perfu-
 gium misericordiae tollere? Dicam plane, C. Ca-
 sar, quod sentio: si in hac tanta tua fortuna le-
 nitas tanta non esset, quantum tu per te, per
 te, inquam, obtines (intelligo, quid loquar) acer-
 bis.

bismoductu redundaret ista victoria: quam mul-
 ti enim essent de victoribus, qui te crudeliter ef-
 fe vellent, cum etiam de victis reperiantur? Quam
 multi, qui, cum a te nemini ignosci vellent, im-
 pedirent clementiam tuam: cum etiam ii, qui-
 bus ipse ignovisti, nolint te in alios esse miseri-
 cordem? Quod si probare Caesari possemus, in
 Africa Ligarium omnino non fuisse; si honesto,
 & misericordiae mendacio, saluti civis calamitose
 consularum esse vellemus: tamen hominis non
 esset, in tanto discrimine, & periculo eius, resel-
 lere, & coarguere nostrum mendacium: & si
 esset alicuius, eius certe non esset, qui in eadem
 causa, & fortuna fuisset. Sed tamen aliud est er-
 rare Caesarem nolle, aliud nolle misereri. Tum
 diceres: Cave Caesar credas: fuit in Africa Liga-
 rius: tulit arma contra te: nunc quid dicis? Ca-
 ve ignoscas. Haec nec hominis, nec ad hominem
 vox est, qua qui apud te, C. Caesar, uterur, suam
 civis abijcit humanitatem, quam extorquebit
 tuam. Ac primus aditus, & postulatio Tubero-
 nis haec, ut opinor, fuit, velle se de Q. Ligarii
 scelere dicere: non dubito, quin admiratus sis,
 vel quod de nullo alio quisquam, vel quod is,
 qui in eadem causa fuisset, vel quinam novi fa-
 cinoris afferret. Scelus tu illud vocas, Tubero?
 Cur? Illo enim nomine illa adhuc causa caruit,
 alij errorem appellant, alij timorem; qui durius,

spem, cupiditatem, odium, pertinaciam; qui gravissime temeritatem, scelus, præter te, adhuc nemo. Ac mihi quidem, si proprium, & verum nomen nostri mali queratur, fatalis quedam calamitatis incidisse videatur, & improvidas hominum mentes occupavisse: ut nemo mirari debeat humana consilia divina necessitate esse superata. Liceat esse miseris, quamquam hoc victore esse non possumus, sed non loquor de nobis, de illis loquor, qui occiderunt: fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: sceleris vero crimine, furoris, patricidii liceat Cn. Pompeio mortuo, liceat multis alijs carere. Quando hoc quisquam ex te, Cæsar, audivit, aut tua quid aliud arma voluerunt, nisi à te contumeliã propullare? Quid egit tuus ille invictus exercitus, nisi, ut suum ius tueretur, & dignitatem tuam? Quid? Tu cum pacem esse cupiebas, id negabas, ut tibi eum sceleratis, an ut cum bohis civibus conveniret? Mihi vero, Cæsar, tua in me maxima merita, tanta certe non viderentur, si me ut sceleratum à te conservatum putarem. Quomodo autem tu de Repub. bene meritus esses, si tot sceleratos incoluisti dignitate esse voluisses? Seccessionem tu illam exitimavisti, Cæsar, initio, non bellum: non hostile odium, sed civile dissidium: utriusque cupientibus Remp. salvam, sed partim consilijs, partim studijs, à

communi utilitate aberrantibus. Principum dignitas erat penè par, non par fortasse eorum, qui sequebantur: causa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte, quod probari posset, nuuc melior certè ea iudicanda est, quam etiam dii adiuverint: cognitã verò clementia tuã, quis non eam victoriam prober, in qua occiderit nemo, nisi armatus? Sed, ut omittam communem causam, veniamus ad nostram. Utrum tandem exitimas facilius fuisse, Tubero, Ligarium ex Africa exire, an vos in Africam non venire? Poteramusne, inquires, cum Senatus censuisset? Si me consulis, nullo modo, sed tamen Ligarium Senatus idem legaverat; atque ille eo tempore paruit, cum parere Senatui necesse erat: vos tunc parvulus, cum paruit nemo, qui noluit. Reprehendo igitur? Minime verò: neque enim licuit aliter vestro generi, nonini, familie, disciplina; sed hoc non concedo, ut quibus rebus gloriã in vobis, easdem in alijs reprehendatis. Tuberonis fors coniecta est ex S. C. cum ipse non adesset, morbo etiam impediretur, statuerat se excusare. Hæc ego novi propter communes necessitudines, quæ mihi sunt cum L. Tubero, domi unã eruditi, militia contubernales, post affines, in omni deniq. vita familiares: magnum etiam vinculum, quod ipsdem semper studijs usi sumus. Scio igitur Tuberonem domi ma-

nere voluisse: Sed ita quidam agebant, ita Respublicam sanctissimum nomen opponebant, ut etiam si aliter sentiret, verborum tamen ipsorum pondus sustinere non posset: cessit auctoritati amplissimi viri, vel potius paruit: unâ est profectus cum iis, quorum erat una causa: tardius iter fecit: itaque in Africam venientiam occupatâ. Hinc in Ligarium crimen oritur, vel ira potius: nam si crimen est prohibere illum voluisse, non minus magnum est, vos Africam, omnium provinciarum arcem matrem ad bellum contra hanc urbem gerendum obtinere voluisse, quàm aliquem se Imperatorem esse maluisse. Atque is tamen aliquis, Ligarius non fuit. Varus Imperium se habere dicebat: fasces certe habebat. Sed quo modo sese illud habet, hæc querela vestra, Tubero, quid valet? Recepi in provinciam non sumus. Quid si essetis? Cesarine eam tradituri fuissetis, an contra eum retenturi? Vide quid licentia, Cesar, nobis tua liberalitas det, vel potius audacia. Si responderit Tubero, Africam, quò Senatus eum, forsque miserat, tibi patrem suum traditurum fuisse, non dubito apud ipsum te, cuius id eum facere interfuit, gravissimis verbis eius consilium reprehendere: non enim si tibi ea res grata fuisset, esset etiam probata. Sed iam hoc totum omitto, non tam, ut ne offendam tuas patientissimas aures, quàm ne Tube-

ro, quod nunquam cogitavit, facturus fuisse videatur. Veniebatis igitur in Africam Provinciam unam ex omnibus huic victoriae maximè infestam: in qua erat rex potentissimus inimicus huic causæ, aliena voluntas, conventus firmi, atque magni: quero, quid facturi fuissetis? Quàmquam quid facturi fueritis non dubitem, cum videam, quid feceritis: prohiberi estis in provincia vestra pedem ponere: & prohiberi, ut perhiberis, summa cum iniuria: quomodo id tulistis? Accepte iniuriæ querelam ad quem detulistis? Nempe ad eum, cuius auctoritatem secuti in societatem belli veneratis. Quod si Cesaris causa in provinciam veniebatis, ad eum profecto exelusi provincia venissetis: venistis ad Pompeium. Quæ est ergo apud Cesarem querela, cum eum accusetis, à quo queramini vos prohibitos contra Cesarem bellum gerere? Atque in hoc quidem, vel cum mendacio, si vultis gloriari, per me licet, vos provinciam fuisse Cesari tradituros, etiam si à Varo, & quibusdam alijs prohiberi essetis: ego autem confitebor culpam esse Ligarii, qui vos tantæ laudis occasione privaverit. Sed vide quæso, C. Cesar, constantiam ornatissimi viri L. Tuberonis: quam ego, quamvis ipse probarem, ut probò, tamen non commemorarem, nisi à te cognovissem in primis, eam virtutem solere laudari. Quæ fuit igitur unquam

in ullo homine tanta constantia? Constantiam dico? Nescio an melius patientiam possem dicere: quotus enim istud quisque fecisset, ut à quibus partibus in dissensione civili non esset receptus, essetque etiam cum crudelitate eiectus, ad eas ipsas rediret? Magni cuiusdam animi, atque eius viri est, quem de suscepta causa, propositaque sententia, nulla contumelia, nulla vis, nullum periculum posset depellere. Ut enim cetera patris Tuberoni cum Varo fuissent, honores, nobilitas, splendor, ingenium, quae nequaquam fuerunt: hoc certe, praecipuum Tuberonis fuit, quod iusto cum Imperio, ex S. C. in Provinciam suam venerat: hinc prohibitus non ad Caesarem, ne iratus; non domum, ne iners; non aliquam in regionem, ne condemnare causam illam, quam secutus esset, videretur: in Macedonia, in Cn. Pompei castra venit, in eam ipsam causam, à qua erat reiectus cum iniuria. Quid? Cum ista nihil commovissent eius animum, ad quem veneratis, languidiore credo studio in causa fuistis? Tantummodo in praesidijs gratissimum animi veto à causa abhorrebant: an ut sit in civilibus bellis (nec in vobis magis, quam in reliquis) omnes vincendi studio tenebamur? Pacis ecquidem semper author fui, sed tum sero erat enim amentia, cum aciem videres, pacem cogitare. Omnes inquam vincere volebamus, tu

cer-

certe praecipue, qui in eum locum venisses, ubi tibi esset per eundem, nisi vicisses: quamquam, ut nunc se res habet, non dubito, quin hanc salutem anteponas illi victorie. Haec ego non dicerem, Tubero, si aut vos constantie, vestrae, aut Caesarem beneficii sui pariteret. Nunc quaero, utrum vestras iniurias, an Reipub. persequamini? Si Reipub. quid de vestra in ea causa perseverantia respondebitis? Si vestras, videre ne erretis, qui Caesarem vestris inimicis iratum fore putetis, cum ignoverit suis. Iraque num tibi videor, Caesar, in causa Ligarii occupatus esse? Num de eius facto dicere? Quidquid dixi, ad unam summam referri volo, vel humanitatis, vel clementiae, vel misericordiae tuae. Causas, Caesar, egi multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio bonorum tuorum, certe nunquam hoc modo. Ignoscere, Iudices, erravit, lapsus est, non puravit, si unquam post haec: ad parentem sic agi solet: ad iudices, non fecit, non cogitavit, falsi testes, fictum crimen. Dic te, Caesar, de facto Ligarii iudicem esse: quibus in praesidijs fuerit, quare: taceo: ne haec quidem colligo, quae fortasse valeret etiam apud iudicem. Legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppressus, in eo non acerbus: tum etiam fuit totus animo, & studio tuus. Ad iudicem sic agit solet, sed ego ad parentem loquor:

Er-

Erravi; temerè feci; poenitet, ad clementiam tuam confugio, delicti veniam potò ut ignoscas oro: si nemo impetravit, arroganter peto; si plurimi, tu idem fer opem, qui spem dedisti. An sperandi Ligario causa non sit, cum mihi apud te sit locus etiam pro alreto deprecandi? Quamquam neque in hac oratione spes est posita cause, nec in eorum studiis, qui à te pro Ligatio petunt tui necessarii. Vidi enim, & cognovi, quid maxime spectares, cum pro alicuius salute multi laborarent: causas apud te rogantium gravior esse, quam preces, neque spectare, quam tuus esset necessarius, qui te oraret, sed quam illius, pro quo laboraret. Itaque tribuis tu quidem tuis ita multa, ut mihi beatiore illi esse videantur interdum, qui tua liberalitate fruuntur, quam tu ipse, qui illis tam multa concedis: sed video tamen apud te causas, ut dixi, rogantium valere plus, quam preces: ab illis te moveri maxime, quorum iustissimum dolorem videas in petendo. In Q. Ligario conservando multis tu quidem gratum facies necessariis tuis: sed hoc quæso considera, quod soles: possum fortissimos viros Sabinos tibi probatissimos, totumque agrum Sabinum, florem Italie, robur Respub. proponere nostri optime homines: animadvertite horum omnium invidiam, & dolorem; huius T. Brochi, de quo non dubito quid exis-

existimes, lachrymas, squalloremque ipsius, & filij vides. Quidde fratribus dicam? Noli, Casur, putare de unius capite nos agere: aut tres Ligarij in civitate retinendi sunt, aut tres ex civitate exterminandi: quodvis exilium his est optatius, quam patria, quam domus, quam dii penates, uno illo exulante: si fraternè, si piè, si cum dolore faciunt, moveant te horum lachrymæ, moveat pietas, moveat germanitas, valeat tua vox illa quæ vicit: te enim dicere audiebamus, nos omnes adversarios putare, nisi qui nobiscum essent: te omnes, qui contra te non essent, tuos. Vide hæc igitur hunc splendorem, omnem hanc Brochorum domum, hunc L. Marrium, C. Cestium, L. Cornificium, hosce omnes equites Rom. qui adsunt, velle mutata, non solum notos tibi, verum etiam probatos viros, qui tecum fuerunt? Atque his maxime irascebamur, & hos requirebamus, & his nonnulli etiam minabantur. Conserva igitur tuis suos, ut quemadmodum cetera, quæ dicta sunt à te, sic hoc vetustissimum reperitur. Quod si penitus perspicere posses concordiam Ligariorum, omnes fratres tecum iudicares fuisse. An potest quisquam dubitare, quin si Q. Ligarius in Italia esse potuisset, in eadem sententia futurus fuerit, in qua fratres fuerunt? Quis est, qui horum consensum conspirantem, & penè conflatum, in hac propè æqualitate fratres

na non noverit? Quis hoc non sentiat, quidvis prius futurum fuisse, quam ut fratres, divitas sententias, fortunaeque sequerentur? Voluntate igitur omnes tecum fuerunt, tempestate abrep- tus est unus: qui si consilio id fecisset, esset eorum similis, quos tu tamen salvos esse voluisti. Sed iterum ad bellum discesserit non a te solum, verum etiam a fratribus: hi te orant tui. Equidem cum tuis omnibus negotiis interesset, memoria teneo, qualis tum T. Ligarius Quaestor urbanus fuerit erga te, & dignitatem tuam. Sed parum est hoc meminisse: spero etiam te, qui oblivisci nihil soles, nisi iniurias quoniam hoc est animi, quoniam etiam ingenij tui, te aliquid de huius Quaestoris officio cogitantem, etiam de alijs quibusdam Quaestoribus reminescentem recordari. Hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud (neque enim haec divinabat) nisi, ut tu eum tui studiosum, & bonum virum iudicares, nunc a te supplex fratris salutem petit: quam huius admonitus officio cum utriusque dederis, tres fratres optimos, & integerrimos, non solum sibi ipsis, neque his tot, ac talibus viris, neque nobis necessariis suis, sed etiam Reipub. condonaveris. Fac igitur, quod de homine nobilissimo, & clarissimo M. Marcello restituto fecisti nuper in curia, nunc quidem in foro de optimis, & huius omni frequentiae probatissimis fratribus: ut

con-

concessisti illum senatus, sic da hunc populo cuius voluntatem charissimam semper habuisti: & si ille dies tibi gloriosissimus, Populo Rom. gratissimus fuit, noli, obsecro, dubitare, C. Caesar, similem illi gloriae laudem quam sepiissime quaereres nihil est enim tam populare, quam bonitas: nulla de virtutibus tuis plurimis, nec gratior, nec admirabilior misericordia est: homines enim ad deos nulla re proprius accedunt, quam salutem hominibus dando: nihil habet, nec fortuna tua maius, quam ut possis: nec natura tua melius, quam ut velis conservare quam plurimos. Longiorem orationem causa forsitan postulat, tua certe natura brevior. Quare cum utilius esse arbitret te ipsum, quam me, aut quemquam loqui tecum, finem iam faciam. Patrum te ipsum admonebo, si illi absentis salutem dederis, praesentibus his omnibus te daturum.

PRO REGE DEIOTARO,
AD C. CAESAREM,
ORATIO.

Cum in omnibus causis gravioribus, C. Caesar, initio dicendi commoveri soleam vehementius, quam videretur vel usus, vel aetas mea postulare: tum in hac causa

ita

ita me multa perturbant, ut quantum mea fides studij mihi adferat ad salutem Regis Deiorari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. Primum ilico pro capite, fortunisque Regis: quod ipsum etsi non iniquum est, in tuo dumtaxat periculo; tamen est ita inusitatum, Regem capitis rerum esse, ut ante hoc tempus non sit auditum. Deinde cum Regem, quem ornare antea cuncto cum Senatu solebamus pro perpetuis eius in nostram Rempub. meritis, nunc contra atrocissimum crimen cogor defendere. Accedit, ut accusatorum alterius crudelitate, alterius indignitate perturber. Crudelis Castor, ne dicam sceleratum, & impium, qui nepos avum in dis crimen capitis adduxerit, adolescentiæque suæ terrorem intulerit ei, cuius senectutem tueri, & regere debebat, commendationemque incuntes ætatis ab impietate, & scelere duxerit, avi servum corruptum premijs ad accusandum dominum impulerit, & à Legatorum pedibus abduxerit. Fugitivi autem dominum accusantis, & dominum absentem, & dominum amicissimum nostræ Reip. cum os videbam, cum verba audiebam, non tam afflictam regiam conditionem dolebam, quam de fortunis communibus extimescebam. Nam cum more maiorum de servo in dominum, ne tormentis quidem quæri liceat, in qua quæstione dolor

veram vocem elicere possit: etiam ab invito: exortus est servus, qui quem in equleco appellare non posset, cum accuset solutus. Perturbat me, C. Cesar, etiam illud interdum, quod tamen, cum te penitus recognovi, timere desino: te enim iniquum est, sed tuâ sapientia sit æquissimum: nam dicere apud eum de facinore, contra cuius vitam consilium facinoris inisse arguere, si per se ipsum consideres, grave est: nemo enim est, qui sui periculi iudex, non sibi se æquiores, quam teo præbeat. Sed tua, C. Cesar, præstans, singularisque natura hunc mihi merum minuit; non enim tam timeo quid tu de Rege Deiorato, quam intelligo, quid de te ceteros velis iudicare. Moveor etiam loci si ipsius insolentia, quod tantam causam, quanta nulla unquam in discepratione versata est, dico intra domesticos parietes, dico extra conventum, & eam frequentiam, in qua oratorum studia nisi solent, in tuis oculis, in tui ore, vultuque acquiescent te unum intueor: ad te unam omnis mea spectat oratio: quæ mihi ad spem obtinende veritatis gravissima sunt, ad morum animi, & ad omnem impetum dicendi, contentionemque leviora. Hanc enim, C. Cesar, causam si in foro dicerem, eodem audiente, & disceprante, quantam mihi alacritatem Pop. Rom. concursus affretet? Quis enim civis ei regi non faveret; cu-

ius omnem eratem in Populi Rom. bellis consumprant esse meminisset? Spectarem curiam, intrerem forum, caelum denique testarer ipsum, sic cum, & deorum immortalium, & Populi Rom. & Senatus beneficium in Regem Deioratum recordarer, nullo modo mihi deesse posset oratio. Quae quoniam angustiora parietes faciunt, atque causa maxime debilitatur loco: tuum est, Caesar, qui pro multis saepe dixisti, quid nunc mihi animi sit ad te ipsum referte; quod facilius tui aequitas tua, tui audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam. Sed antequam de accusatione ipsa dico, de accusatorum spe pauca dicam: qui cum videantur, neque ingenio, neque usu, atque exercitatione rerum valere, tamen ad hanc causam non sine aliqua spe, & cogitatione venerunt. Iratum te regi Deiorato fuisse non erant nescij: affectum illum quibusdam incommotis, & detrimentis propter offensionem animi tui meminerant: teque cum huic iratum, tui sibi amici cognoverant: cumque apud ipsum te de tuo periculo dicerent, fore putabant, ut in exulcerato animo facile fictum crimen insideret. Quamobrem hoc nos primum metu, C. Caesar, per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne resideat in te ullam partem iracundiae suspicemus. Per dexteram te istam oro, quam Regi Deiorato hospes hospitii

por-

portexisti: istam, inquam, dexteram, non tam in bellis, neque in preliis, quam in promissis, & fide firmiorem. Tu illius domum intrare, tu vetus hospitium renovare voluisti: te eius dii penates acceperunt: te amicum, & placatum Deiorati regis ara, focique viderunt. Cum facile exorari, Caesar, tum semel exorari soles: nemo unquam te placavit inimicus, qui ullas resedisse in te similitatis reliquias senserit. Quamquam cui sunt inaudita cum Deiorato quae te tua? Numquam tu illum accusavisti, ut hostem, sed ut amici officio parum functum, quod propensior in Cn. Pompeij amicitiam fuisset, quam in tuam: cui tamen ipsi regi veniam te daturum fuisse dicebas, si cum auxilia Pompeio, vel si etiam filium misisset, ipse tamen executione aetatis usus esset. Itaque cum maximis cum rebus liberares, per parvam amicitiae culpam relinquebas. Itaque non solum in eum non animadvertisti, sed omnino meru liberavisti, hospitem agnovisti, regem reliquisti: neque enim ille odio tui progressus, sed errore communi lapsus est. Is Rex, quem Senatus, hoc nomine saepe honorificentissimis decretis appellavisset, qui que illum ordinem ab adolescentia gravissimum, sanctissimumque duxisset, iidem rebus est perturbatus, homo longinquus, & alienigena, quibus nos in media Republica, semperque versati. Cum audisset Senatus

P

con-

continentis auctoritate arma sumpta, Consulibus, Praetoribus, Tribunis Pleb. nobis Imperatoribus Rom. defendendam datam, movebatur animo, & vir huius Imperio amicissimus de salute Populi Rom. extimescerebat, in qua etiam sua inclusam esse videbat: summo tamen timore quiescendum sibi esse arbitrabatur: maxime vero perturbatus est, ut audivit Consules ex Italia profugisse: omnesque Consulatus (sic enim nuntiabatur) eundem Senatui, totam Italiam esse effusam: talibus enim nuntiis, & rumoribus patebat ad Orientem via, nec ulli veri subsequerentur: nihil ille de conditionibus tuis, nihil de studio concordiae, & pacis, nihil de conspiratione audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam: que enim ita essent, tamen utique eo se tenent, quoad a Cn. Pompeio ad eum legati, litteraeque venerunt. Ignosce, ignosce, Caesar, si eius viri auctoritati Rex Deiotarus celsit, quem nos omnes secuti sumus, in quem cum dii, atque homines omnia ornamenta congestissent, tum tu ipse plurima, & maxima. Neque enim sit tuae res gestae ceterorum laudibus obscuritatem attulerunt, idcirco Cn. Pompeij memoriam amissimus: quantum nomen eius fuerit, quantae opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores Populi Romani, quanti senatus, quanti tui, quis ignorat? Tanto ille superiores vicerat

glo.

gloria, quanto tu omnibus praestitisti. Iraque Cn. Pompeij bella, victorias, triumphos, consulatus admirantes numerabamus: tuos enumerare non possumus. Ad eum igitur Rex Deiotarus venit hoc misero, fatalique bello, quem ante iustis, hostilibusque bellis adiuvet, quo cum erat non hospitio solum, verum etiam familiaritate coniunctus: & venit vel rogatus ut amicus, vel accersitus ut socius, vel evocatus ut is, qui senatui parere didicisset: postremo venit ut ad fugientem, non ut ad insequentem, id est, ad periculum, non ad victoriae societatem: itaque Pharsalico praelio facto, a Pompeio discessit, spem infinitam persequi nosuit: vel officio, siquid debuerat, vel errori, siquid nescierat, iactis factum esse duxit: domum se contulit, reque Alexandrium bellum gerente, utilitatibus tuis paruit: ille exercitum Cn. Domitij amplissimi viri suis relictis, & copiis sustentavit: ille Ephesum ad eum, quem tu ex tuis fidelissimum, & probatissimum omnibus delegisti, pecuniam misit: ille iterum, ille tertio auctonibus factis, pecuniam dedit, qua ad bellum uteris: ille corpus suum periculo obiecit: tecumque in acie contra Pharnacem fuit, tuumque hostem esse duxit suum. Quae quidem a te in eam partem accepta sunt, C. Caesar, ut eum amplissimo Regis honore, & nomine affectis, is igitur non modo a te periculo liberatus,

Pa
sed

sed etiam honore amplissimo ornatus, arguitur domi te suæ interficere voluisse: quod tu, nisi cum furiosissimum iudicas, suspicari profecto non potes. Ut enim omittam, cuius tanti sceleris fuerit, in conspectu deorum penatum necare hospitem: cuius tantæ importunitatis, omnium gentium, atque omnis memoriæ clarissimum lumem extinguere: cuius tantæ ferocitatis, victorem orbis terrarum non extimescere: cuius tam inhumani, & ingrati animi, a quo Rex appellatus esset, in eum tyranum inventi: ut hæc omittam, cuius tanti furoris fuit, omnes Reges, quorum multi erant suavi, omnes liberos populos, omnes socios, omnes provincias, omnia denique omnium arma contra se unum excitare? Quomam ille modo cum Regno, cum domo, cum coniuge, cum charissimo filio distractus esset, tanto scelere non modo perfecto, sed etiam cogitato? At credo hæc homo inconsultus, & temerarius non videbat. Quis considerator illo? Quis tectior? Quis prudentior? Quamquam hoc loco Deiotarum non tam ingenio, & prudentia, quam fide, & religione vitæ descendendum puto. Nota tibi est, C. Cæsar, hominis probitas, noti mores, nota constantia: cui porro, qui modo Populi Romani nomen audivit, Deiotari probitas, integritas, gravitas, virtus, fides non sit audita? Quod igitur facinus nec in

hominem imprudentem cadere posset, propter metum præsentis exitii, nec in facinorosum nisi esset idem amenissimus: id vos, & à viro optimo, & ab homine minime stulto cogitatum esse confingitis. At quàm non modo non credibiliter, sed ne suspiciose quidem! Cum, inquit, in castellum Lucciam venisses, & ad domum Regis hospitis tui divertisses, locus erat quidam, in quo erant ea composita, quibus Rex te munerare cõstituerat: hæc te à baleno, prius quàm accumberes, ducere volebat: ibi enim erant armati, qui te interficerent, in eo ipso loco collocati. En crimen, en causa, cur Regem fugitivus, dominum servus accuset. Ego, me hercule, C. Cæsar, inuito, cum est ad me ista causa delata, Philippum medicum servum regium, qui eum legatis missus esset, ab ipso adolescente existimavi esse corruptum. Hæc suspitione sum percussus: medicum indicem subornavit, finget videlicet aliquod crimen veneni: etsi à veritate longe, tamen à consuetudine criminandi non multum res abhorrebat. Quid autem medicus? Nihil de veneno. At id fieri potuit, primo occultus in potione, vel in cibo, deinde etiam impunitus sit, quod cum est factum, negari potest. Si palam te interemisset, omnium in se gentium non solum odia, sed etiam arma converdisset: si veneno, lovis illius quidem Hospitalis numen

nunquam celare potuisset, homines verò fortasse, celavisset. Quod igitur, & oculius conari, & efficere cautiùs potuit id tibi, & medico callido, & seruo, ut putabat, fideli non credidit, de armis, de ferro, de insidijs celare noluisti? At quam festiue crimen contexitur! Tuà te, inquit, eadem, quæ semper fortuna servavit, negavisti tum te inspicere velle. Quid postea? An Deioratus te illo tempore non perfecta, continuo dimisit exercitum? Nullus erat alius insidiandi locus: At eodem te, cum cenavisses, rediturum dixerat: itaque fecisti horam unam, aut duas eodem loco armatos, ut collocari fuerant, retinere magnum fuit? Cum in convivio comiter, & iucunde fuisses, tum illic ivisti, ut dixerat: quo in loco Deioratarum talem erga te cognovisti, qualis Rex Attalus in P. Africanum fuit, cui magnificentissima dona, ut scriptum legimus, usque ad Numantiam militi ex Asia; quæ Africanus, inspectante exercitu, accepit: quod cum presens Deioratus regio & animo, & more fecisset, tu in cubiculum dicecessisti. Obsecro, C. Cæsar, repete temporis illius memoriam, pone illum ante oculos diem, vultus hominum te intuentium, atque admirantium recordare: numquam trepidatio? Numquis tumultus? Numquid nisi moderate, nisi quietè, nisi ex hominis gravissimi, &

fanc-

sanctissimi disciplina? Quid igitur causæ excogitari potest, cur te laurum voluerit, cenarum noluerit occidere? In posterum, inquit, diem distulit, ut cum in castellum Luceium ventum esset, ibi cogitata perficeret. Non video causam loci mutandi, sed tamen acta res criminose est. Cum, inquit, vomere potest cenam velle te dixisses, in balneum te ducere ceperunt: ibi enim erant insidiæ: at te eadem tua fortuna servavit: in cubiculum te ire malle dixisti. Dii te perdant, fugitive: ita non modò nequam, & improbus, sed, & fatuus, & amens es. Quid? Ille signa aenea in insidijs posuerat, quæ in balneo in cubiculum transferri non possent? Habes crimina insidiarum: nihil enim dixit amplius. Horum, inquit, eram conscius: quid tum? Ita demens ille erat, ut eum, quem conscium tanti sceleris habebat, à se dimitteret? Romam etiam mitteret, ubi, & inimicissimum sciret esse nepotem suum, & C. Cæsarem, cui fecisset insidias? Praesertim cum is unus esset, qui posset de absente se vindicare? Et fratres meos, inquit, quod erant consci, in vincula coniecit. Cum igitur eos vinceret, quos secum habebat, te solurum Romam mittebat, qui eadem scires, quæ illos scire dicis? Reliqua pars accusationis duplex fuit: una, Regem semper in speculis tuisse, cum à te animo esset alieno: altera, exercitum cum

P4

cum

cum contra te magnum comparasse. De exercitu dicam breviter, ut cetera. Nunquam eas copias Rex Deioratus habuit, quibus inferre bellum Populo Rom. posset, sed quibus fines suos ab excursionibus hostium, & atrocibus incurret, & Imperatoribus nostris auxilia mitteret: atque antea quidem maiores copias alere poterat, nunc exiguas vix tueri potest. At misit ad Caelium nescio quem sed eos, quos misit, quod ille noluerunt, in vincula coniecit. Non quero, quam verisimile sit, aut non habuisse Regem, quos mitteret: aut eos, quos misisset, non paruisse: aut qui dicto audientes in tanta te non fuissent, eos victos potius, quam necatos fuisse. Sed tamen cum ad Caelium mittebat, utrum causam illam victam nesciebat, an Caelium illum magnum hominem putabat? Quem profecto is, qui optime nostros homines novit, vel qui non nosset, vel si nosset, contemneret. Addidit etiam illud, Equites non optimos misisse tibi: veteres, credo. Cæsar: nihil ad tuum equitatum, sed misit ex iis, quos habuit, electos. Aut nescio quem ex eo numero, servum iudicatum: non arbitror: non audiui: sed in eo etiam, si accidisset, culpam Regis nullam fuisse arbitror. Alieno autem a te animo fuit, quomodo? Sporavit, credo, difficiles tibi Alexandrie fore exitus, propter regionis naturam, & fluminis. At eo ipso tem-

pore pecuniam dedit, exercitum aluit: quem Africa prefecerat, ei nulla in re defuit: tibi victori non solum ad hospitium, sed ad periculum etiam atque ad aciem pressus fuit. Secutum est bellum Africanum: graves de te rumores sparsit: qui etiam furiosum illum Caelium excitaverunt: quo tum erga te Rex animo fuit, qui auctionatus sit; seque, & filium suum expoliare maluerit, quam tibi pecuniam non subministrare? At eo, inquit, tempore ipso Nicæam, Ephesumque mittebat, qui rumores Africanos exciperet, & celeriter ad se referrent. Itaque cum esset ei nuntiatum, Domitium naufragio perisse, te in castello circumfideri: de Domitio dixit verbum Græcum eadem sententia, qua etiam nos habemus Latinum: *Pereant amici: dum una inimici intercitant*: quod ille, si esset tibi inimicissimus, nunquam tamen dixisset: ipse enim mansuetus, verus humanis. Qui autem Domitio poterat esse amicus; qui tibi esset inimicus? Tibi porro inimicus cur esset, a quo eum vel interfici belli lege potuisset, Regem, & se, & filium suum confutatos esse meminisset? Quid deinde furciter? Quo progreditur? Aut hac læticia Deioratum elatum viro se obruisse, in convivioque nudum salvasse. Quæ crux huic fugitivo potest satis supplicij adterre? Deioratum salutem quisquam, aut ebrium vidit aliquam? Omnes sunt in illo re-

gie virtutes: quod te, Cæsar, ignorare non ar-
 bitror, sed precipue singularis, & admiranda
 fugalitas. Et si hoc verbo scio laudari Reges
 non solere: frugi hominem dici, non multum
 habet, laudis in Rege: fortem, iustum, severum,
 gravem, magnanimum, largum, beneficum, li-
 beralem, hæc sunt Regie laudes, illa privata est.
 Ut volet quique accipiat: ego tamen fugali-
 tatem, id est, modestiam, & temperantiam, vir-
 tutem esse maximam iudico: hæc in illo est ab
 ineunte ætate, tum à cuncta Asia, tum à magis-
 tratribus, Legatisque nostris, tum ab Equitibus
 Rom. qui in Asia negotiari sunt, perspecta, &
 cognita. Multis ille quidem gradibus officiorum
 erga Rempub. nostram ad hoc regium nomen
 ascendit: sed tamen quidquid à bellis Populi
 Rom. vacabat, cum hominibus nostris consue-
 tudines, amicitias, res, rationesque iungebat,
 ut non solum Terratcha nobilis, sed optimus
 paterfamilias, & diligentissimus agricola, & pec-
 uariis haberetur. Qui igitur adolescens, non
 dum tantæ gloriæ præditus, nihil unquam, nisi
 severissime, & gravissime fecerit, is ea existima-
 tione, eaque ætate saltavit? Imitari potius, Cæs-
 tor, avi tui mores, disciplinamque debebas,
 quam optimo, & clarissimo viro fugitivi ore
 maledicere. Quod si saltatorem avum habuisses,
 neque cum virum, unde pudoris, pudicitieque

exempla peterentur, tamen hoc maledictum mi-
 nimè in illam ætatem conveniret: quibus ille
 studiis ab ineunte ætate se imbuerat, non saltan-
 di, sed bene ut armis, optimo, ut equis uteretur:
 ea tamen illam cuncta iam ætate exacta defecce-
 rant. Itaque, Deiorarum cum plures in equum
 sustulisset, quod habere in eo senex posset, admi-
 rari solebamus. Hic verò adolescens, qui meus
 in Cilicia miles, in Græcia comilito fuit, cum
 illo nostro exercitu equitaret cum suis delectis
 equitibus, quos unà cum eo ad Pompeium, pa-
 ter miserat, quos concursus facere solebat!
 Quàm se iactare! Quàm se ostentare! Quàm ne-
 mini in illa causa studio, cupiditate concede-
 re! Cum verò exercitu amisso, ego, qui pacis
 author semper fui, post Pharsalicum autem præ-
 lium suavor fuisse armorum non deponendo-
 rum, sed abijciendorum, hunc ad meam auro-
 ritatem non potui adducere, quod & ipse arde-
 bat studio ipsius belli, & patri satisfaciendum es-
 se arbitrabatur. Felix ita domus quæ non impu-
 nitatem solum adeptæ sit, sed habet etiam ac-
 cusandi licentiam! Calamitosus Deiotarus, qui
 ab eo, qui in ipsdem castris fuerit, non modo
 apud te, sed etiam à suis accusetur! Vos vestra
 secundâ fortuna, Cæstor, non potestis sine præ-
 proximorum calamitate esse contenti. Sint sanè
 inimicitia quæ esse non debebant: Rex enim De-

ioratus vestram familiam abiectam, & obscuram à tenebris in lucem vocavit. Quis tuum patrem, antea qui esset, quam cuius gener esset audivit? Sed quamvis ingratus, & impie necessitudinis nomen repudiaretis, tamen inimicitias hominum more gerere poteratis, non sic in crimine insectari, non expetere vitam, non capitis accersere. Esto, concedatur hæc quoque accersitis, & omni magnitudo: adeone, ut etiam omnia virg, salutisque committatis, atque etiam humanitatis iura violentur? Scervum sollicitate verbis, spe, promissisque corrumpere, abducere domo, contra dominum armare, hoc est, non uni propinquo, sed omnibus familiis belli netarum indicere: nam ista corruptela servi, si non modo impunita fuerit, sed etiam à tanta auctoritate approbata, nulli patietes nostram salutem, nulle leges nulla iura custodient: ubi enim id quod intus est, atque nostrum, impune evolare potest, contraque nos pugnare, sit in dominatu servitus, in servitute dominatus. O tempora! O mores! Cui Domitius iste, quem nos pueri Consulem, Censorem, Pontificem maximum vidimus, cum Tribunus pleb. M. Scavrum Principem civitatis in iudicium Populi vocavisset, Scavrumque servus ad eum clam domum venisset, & crimina in dominum delaturum se esse dixisset, comprehendi hominem iussit, ad Scavrumque deduci. Vide quid

quid intersit (est inique Calistorem cum Domitio comparo) sed tamen ille inimico servum remisit, tu ab avo abduxisti: ille incorruptum audire noluit, tu corrupisti: ille adiutorem servum contra dominum repudiavit, tu etiam accusatorem adhibuisti. At sciel iste est corruptus à vobis? Nonne, cum esset productus testis, & cum tecum fuisset, refugit ad Legatos? Nonne etiam ad hunc Cui Dominum venit? Nonne audiente hoc Ser. Sulpitio clarissimo viro, qui tum castris apud Domitium cernabat, & hoc T. Torquato optimo adolescente, se à te corruptum, tuis promissis in fraudem impulsam esse, confessus est? Quæ est ista tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas: Idcirco in hanc urbem venisti, ut huius urbis iura, & exempla corumperes, domesticæque tua inhumanitate nostræ civitatis humanitatem inquinares? At quam acutè collecta crimina! Blefamius, inquit (cuius enim nomine optimi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad Regem scribere solebat, te invidiose tyrannum existimari: statua inter Reges posita animos hominum vehementer offensos: plaudì tibi non solet. Nonne intelligis, Cæsar, ex urbanis malevolorum sermunculis hæc ab histis esse collecta? Blefamius tyrannum Cæsarem scriberet? Multorum enim civium capita viderat: multos iustus

Caesaris vexatos, verberatos, necatos: multas afflictas, & everfas domos: armatis militibus refertum forum: qua semper in civili victoria sensimus, ea, te victore, non vidimus: solus, inquam, es, C. Caesar, cuius in victoria ceciderit nemo, nisi armatus, & quem nos liberi in summa Reipub. libertate nati, non modo non tyrannum, sed etiam clementissimum in victoria videmus ducem: is Blesamio, qui vivit in regno, tyrannus videri potest? Nam de statua quis queritur, una praesertim, cum tam multas videat? Valde enim invidendum est eius statuae, cuius trophaeis non invidemus: nam si locus adfert invidiam, nullus locus est, ad statuam quidem, rostris clarior. De plausu autem quid respondeam? Qui nec desideratus unquam a te est, & nonnunquam obstupefactis hominibus, ipsa admiratione compressus est, & fortasse eo pretermisus, quia nihil vulgare te dignum videri potest. Nihil a me arbitror pretermisum, sed aliqua ad extremam causae partem reservatum, id autem aliquid est: te ut plane Deiotaro reconciliet oratio mea. Non enim iam metuo, ne tu illi succensas: illud veteor ne tibi illum succensere aliquid suspicere, quod abest longissime, mihi crede, Caesar; quid enim retineat pete, meminit, non quid amiserit: neque se a te mulctatum arbitratur, sed, cum existimares mul-

tis tibi multa esse tribuenda, quo minus a se, qui in altera parte fuisset, ea lumeres, non recula- vit. Etenim si Antiochus, magnus ille Rex Asiae, cum posteaquam a Scipione devictus, Taurō tenus regnare iussus esset, omnemque hanc Asia, quae est nunc nostra provincia, amisset, dicere est solitus, benigne sibi a Populo Rom. esse factum, quod nimis magna procuratione liberatus, mox se regni terminis uteretur: potest multo facilius se Deiotarus consolari; ille enim furoris mulctam sustinuerat, hic erroris. Omnia tu Deiotaro, Caesar, tribuisti, cum & ipsi, filio nomen regium concessisti. Hoc nomine relicto, atque conservato, nullum beneficium Populi Romani, nullum iudicium de se senatus inimicatum putat: magno animo, & erecto, est nec unquam succumbet inimicis, ne fortunae quidem. Multa se arbitratur, & peperisse antea factis, & habere in animo, atque virtute, quae nullo modo possit amittere; quae enim fortuna, aut quis casus, aut quae tanta possit iniuria omnium Imperatorum de Deiotaro decreta delere? Ab omnibus enim est ornatus, qui postquam in castris esse potuit per gratiam, in Asia, Cappadocia, Ponto, Sicilia, Syria, bella gesserunt. Senatus vero iudicia de illo tam multa, tamque honorifica, quae publicis Populi Rom. litteris, monimentisque consignata sunt, quae unquam

veritas obruet, aut que tanta delebit oblivio. Quid de virtute eius dicam? Quid de magnitudine animi, gravitate, constantia? Quæ omnes docti, atque sapientes summa, quidam etiam ipsa bona esse dixerunt; hisque non modò ad bene, sed etiam ad beatè vivendum contentam virtutem esse. Hæc ille reputans, & dies, & noctes cogitans, non modò tibi non succenset (esset enim non solum ingratus sed etiam amens) verum omnem tranquillitatem, & quietem senectutis acceptam refert clementiæ tuæ. Quo quidem animo cum antea fuerit, tum non dubito quin tuis litteris quarum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huic Blesamio dedisti, se magis etiam crexerit, ab omni que sollicitudine abstraxerit: iubes enim cum bene sperare, & bono esse animo: quod scio te non frustra scribere solere, nemini enim isdem fere verbis ad me rescribere, meque tuis litteris bene sperare non frustra esse iussum. Laboro equidem Regis Deiorari causâ, quocum mihi amicitiam Respub. conciliavit, hospitium voluntas utriusque coniunxit, familiaritatem consuetudo attulit, summâ vero necessitudinem magna eius officia in me, & in exercitum meum effecerunt: sed cum de illo laboro, tum de multis amplissimis viris, quibus semel esse ignotum à te oportet, nec beneficium tuum in dubium vocari: nec herere in ani-

animis hominum sollicitudinem sempiternam, nec accidere, ut quisquam te timere incipiat eorum, qui semel à te sint liberati timore. Non debeo, C. Cæsar, quod fieri solet in tantis periculis, tentare, quoniam modo dicendo, misericordiam tuam commovere possim: nihil opus est: occurrere ipsa solet supplicibus, & calamitosi, nullius oratione evocata. Proponere tibi duos Reges, & id animo contemplare, quod oculis non potes, dabis profectò misericordiæ, quod iracundiæ negasti. Multa sunt tuæ clementiæ monumenta: sed maximè eorum incolumitates, quibus salutem dedisti. Quæ si in privatis gloriosa sunt, multo magis commemorabuntur in Regibus: semper regium nomen in hac civitate sanctum fuit: sociorum verò regum, & amicorum, sanctissimum. Quod nomen hi reges, ne amitterent, te victore, timuerunt: retentum, & à te confirmatum posteris etiam suis tradituros esse, confido. Corpora verò sua pro salute Regum suorum hi Legati tibi regi tradunt, Hieras, & Blesamius, & Antigonus, tibi, nobisque omnibus iandiu notj, eademque fide, & virtute præditus Dorylaus, qui nuper cum Hiera Legatus est ad te missus, tum Regum amicissimi, tum tibi etiam, ut spero, probati. Exquire de Blesamio, numquid ad Regem contra dignitatem tuam scripserit. Hieras quidem cau-

fam omnem suscipit, & criminibus illis pro Rege se supponit reum: memoriam tuam implorat, qua vales plurimum: negat unquam se à te in Deiotari reitarchia pedem discessisse: in primis finibus tibi se praesto fuisse dicit, utique ad ultimos persecutum: cum è balneo exisses, tecum se fuisse: cum illa munera inspexisses coenatus: cum in cubiculo recubuisses: eademque assiduitatem tibi se prebuisse postredie. Quamobrem, siquid eorum, quae obiecta sunt, cogitatum sit, non recusat, quin id facinus suum iudices. Quocirca C, Caesar, velim existimes, hodierno die sententiam tuam, aut cum summo dedecore miserrimam pestem importuram esse regibus, aut incolumem famam cum salute: quorum alterum optare illorum crudelitas est: alterum conservare, clementiae tuae.

IN M. ANTONIUM PHILIPPICAM I.

ORATIO.

Antequam de Repub. Patres conscripti, dicam ea, quae dicenda hoc tempore arbitror, exponam vobis breviter consilium, & profectiois, & reversionis meae. Ego cum sperarem aliquando ad vestrum consilium, auctoritatemque Remp. esse revocatum, mandatum mihi ita tuebam, quasi in vigilia quadam consulari, ac senatoria: nec verò usquam discebam, nec à Repub. deieceram oculos: ex eo die, quo in aedem Telluris convocati sumus, in quo templo, quantum in me fuit, ieci fundamenta pacis. Atheniensiumque renovavi vetus exemplum, Graecum etiam verbum usurpavi, quod tum in sedandis discordijs usurpaverat civitas illa, atque omnem memoriam discordiarum oblivione sempiterna delendam censui. Praeclara tum oratio M. Antonij: egregia etiam voluntas: pax denique per eum, & per liberos eius cum praestantissimis civibus confirmata est. Atque his principijs reliqua consentiebant: ad des-

fam omnem suscipit, & criminibus illis pro Rege se supponit reum: memoriam tuam implorat, qua vales plurimum: negat unquam se à te in Deiotari reitarchia pedem discessisse: in primis finibus tibi se praesto fuisse dicit, utique ad ultimos persecutum: cum è balneo exisses, tecum se fuisse: cum illa munera inspexisses coenatus: cum in cubiculo recubuisses: eademque assiduitatem tibi se prebuisse postredie. Quamobrem, siquid eorum, quae obiecta sunt, cogitatum sit, non recusat, quin id facinus suum iudices. Quocirca C. Caesar, velim existimes, hodierno die sententiam tuam, aut cum summo dedecore miserrimam pestem importuraturam esse regibus, aut incolumem famam cum salute: quorum alterum optare illorum crudelitas est: alterum conservare, clementiae tuae.

IN M. ANTONIUM PHILIPPICAM I.

ORATIO.

ANtequam de Repub. Patres conscripti, dicam ea, quae dicenda hoc tempore arbitror, exponam vobis breviter consilium, & profectiois, & reversionis meae. Ego cum sperarem aliquando ad vestrum consilium, auctoritatemque Remp. esse revocatum, mandandum mihi statuebam, quasi in vigilia quadam consulari, ac senatoria: nec verò usquam discebam, nec à Repub. deieceram oculos: ex eo die, quo in aedem Telluris convocati sumus, in quo templo, quantum in me fuit, ieci fundamenta pacis. Atheniensiumque renovavi vetus exemplum, Graecum etiam verbum usurpavi, quod tum in sedandis discordijs usurpaverat civitas illa, atque omnem memoriam discordiarum oblivione sempiterna delendam censui. Praeclara tum oratio M. Antonij: egregia etiam voluntas: pax denique per eum, & per liberos eius cum praestantissimis civibus confirmata est. Atque his principijs reliqua consentiebant: ad des-

liberationes eas, quas habebat domi de Republica, principes civitatis adhibebat, ad hunc ordinem res optimas deferebat: nihil tum, nisi quod erat norum omnibus, in C. Cæsaris comitatu reperiebatur: summa constantia ad ea, quæ quaesita erant, respondebat. Numqui exules restituti? Unum aiebat, præterea neminem. Num immunitates date? Nulla respondebat. Assentiri etiam nos Scipio clarissimo viro, voluit, nequa tabula post idus Martias ullius deceret Cæsaris, aut beneficii figeretur. Multa præterea, ea quæ præclara: ad singulare enim M. Antonij factum festinat oratio. Dictaturam, quæ vim iam regie potestatis offenderat, funditus ex Republica sustulit: de qua ne sententias quidem diximus, scriptum senatusconsultum quod fieri vellet, attulit, quo recitato, auctoritatem eius summo studio secuti sumus eique amplissimis verbis per Senatusconsultum gratias egimus. Lux quædam videbatur oblata non modo regno, quod pertuleramus, etiam regni timore sublato: magnamque pignus ab eo Reip. datum, se liberam civitatem esse velle, cum Dictatoris nomen, quod sepe istum fuisset, propter perpetuam dictaturæ recentem memoriam funditus ex Rep. sustulisset. Liberatus cædis periculo paucis post diebus senatus, uncus impactus est fugitivo illi qui in C. Marij nomen inveterat.

At-

Atque hæc omnia communiter cum collega, alia porro propria Dolabella: quæ, nisi collega abfuisset, credo eis fuisse futura cõmunia. Nam cum serperet in urbe infinitum malum, idque manaret in dies latius: iidemque bustum in foro facerent, qui illam insepultam sepulchram effecerant, & quotidie magis magisque perdit homines, cum sui similibus servis, tectis ac templis urbis minarentur: talis animadversio fuit Dolabellæ, cum in audaces, sceleratosque servos, tum in impuros, & nefarios liberos, talisque everfio illius execratæ columnæ, ut mirum mihi videatur, tam valde reliquum tempus ab illo uno die disensisse. Ecce enim Kal. Iunii, quibus ut adessemus, edixerat, mutata omnia: nihil per senatum: multa, & magna per se ipsum, & absente Populo, & invito. Consules designati se audere negabant in senatum venire: patriæ liberatores urbe carebant ea, cuius à cervicibus iugum servile deiecerant: quos tamen ipsi Consules, & in concionibus, & in omni sermone laudabant. Veterani, qui appellabantur, quibus hic ordo diligentissimè caverat, non ad conservationem earum rerum, quas habebant, sed ad spem novarum prædarum incitabantur. Quæ cum audire mallet, quam videre, haberemque ius legationis liberum, eâ mente discessi, ut adessem Kal. Januar. quod initium senatus cõ-

Q3

gen4

gendi fore videbatur. Exposui, P. C. profectio-
 consilium: nunc reversionis, quæ plus admira-
 tionis habet, breviter exponam. Cum Brundisium,
 iterque illud, quod tritum in Græciam est,
 non sine causa vitavissem, Kal. Sextilibus
 veni Syracusus, quod ab urbe ea transmissio in
 Græciam laudabatur, quæ tamen mihi urbs
 coniunctissima plus una me nocte cupiens veni-
 nere non potuit, ventus sum, ne meus repen-
 tinus ad meos necessarios adventus suspitionis
 aliquid affertret, si essem commoratus. Cum autem
 me ex Sicilia ad Leucopetram, quod est pro-
 montorium agri Rhegini venti detulissent, ab
 eo loco conscendi, ut transmitterem: nec ita
 multum proventus, reiectus austru sum in eum
 ipsum locum, unde conscenderam, cumque in-
 tempesta nox eûet, mansissemque in villa P. Val-
 erij comitis, & familiaris mei, postridieque apud
 eundem, ventum sperans, manerem, muni-
 cipes Rhegini complures ad me venerunt, ex
 his quidam Romæ recentes: à quibus primum
 accipio M. Antonij concionem: quæ ita mihi
 placuit, ut eâ lectâ, de reversione primum cœ-
 perim cogitare: nec ita multo post edictum Bru-
 ti affertur, & Cassi, quod quidem mihi, fortasse
 quod eos etiam plus Reip. quam familiaritatis
 gratiâ diligo, plenum æquitatis videbatur. Ad-
 debant præterea (sit enim plerumque, ut ii qui

boni quid volunt, atterre, affingant aliquid, quo
 faciant id, quod nuntiant, lætius) rem conven-
 turam: Kalend. Sextilibus Senatam frequentem
 fore: Antonium, repudiatis malis suavoribus,
 remissis Gallijs Provinciis, ad autoritatem Sen-
 atus esse rediturum. Tum verò tanta sum cupi-
 ditate incensus ad reditum, ut mihi nulli ne-
 que remi, neque venti satisfacerent: non quò
 me ad tempus occursum non putarem, sed ne
 tardius, quam cuperem, Reip. gratularer. At-
 que ego celeriter Veliam deVectus Brutum vidi,
 quanto meo dolore, non dico: turpe mihi ipsi
 videbatur, in eam urbem me audere reverti, ex
 qua Brutus excederet: & ibi velle tutò esse, ubi
 ille non posset. Neque verò illum similiter atque
 ipse eram, commotum esse vidi: erectus enim
 maximi, ac pulcherrimi facti conscientia, nihil
 de suo casu, multa de nostro querebatur. Ex
 quo primum cognovi, quæ Kalend. Sextilibus in
 Senatu fuisset L. Pisonis oratio: qui quamquam
 parum erat (id enim ipsum à Bruto audiveram)
 à quibus debuerat adiutus: tamen, & Bruti testi-
 monio (quo quid potest esse gravius?) & om-
 nium prædicatione, quos post eâ vidi, magnam
 mihi videbatur gloriam consecutus. Hunc igitur
 ut sequeretur, properavi, quem presentes non
 sunt secuti: non ut proficerem aliquid (neque
 enim sperabam id, neque præstare poteram) sed

ut, siquid mihi humanitas accidisset (multa autem impendere videbantur præter naturam etiã, præterque fatum) huius diei vocem testem Reip. relinquerem: meæ perpetuæ erga se voluntatis. Quoniam utriusque consilij causam, P. C. probatam vobis esse confido, priusquam de Republica dicere incipio, pauca querat de hesterna Marci Antonij iniuria, cui sum amicus: idque nonnullo eius officio debere esse, etiam præ me semper ruli. Quid tandem erat causæ, cur in Senatu hesterno die tam acerbe solus cogerer? Solus aberam: an non sæpe minus frequentes fuistis? An ea res agebatur, ut etiam agrotos deferri oportere? Annibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam causam etiam Appium illum, & cæcum, & senem delatum esse, memoria proditum est. De supplicationibus referebatur, quo in genere Senatores deesse non solent: coguntur enim non pignibus, sed eorum, quorum de honore agitur, gratiã: quod idem fit, cum de triumpho referatur, ita sine cura Consules sunt, ut penè liberum sit Senatori non adesse: qui cum mihi mos notus esset, cumque è via languerem, & mihi met displicerem, nisi pro amicitia, qui hoc ei diceret. At ille, vobis audientibus, cum fabris se domum meam venturum esse dixit; nimis iracundè hoc quidem, & valdè intemperanter:

cu-

cuius enim maleficij ista pœna est, ut dicere in hoc ordine auderet, se publicis operis disturbaturum publicè ex Senatus sententia ædificatam domum? Quis autem unquam tanto damno Senatorem coegit? Aut quid est ultra pignus, aut multam? Quod si scilicet quam sententiam diciturus essem, remisisset aliquid profectò de severitate cogendi. An me censetis, P. C. quod vos iniuri secuti estis, decrerum fuisse: ut parentalia cum supplicationibus miscerentur? Ut inespialibiles Religiones in Remp. inducerentur? Ut decernerentur supplicationes mortuò? Nihil dico quis fuerit ille L. Brutus qui & ipse regio dominatu Remp. liberavit, & ad similem virtutem, & simile factum stirpem iam propè in quingentesimum annum propagavit: aduci tamen non possem, ut quemquam mortuum coniugerem cum deorum immortalium religione: ut cuius sepulchrum nusquam exier, ubi patenteretur, ei publicè supplicetur. Ego verò eam sententiam dixissem, P. C. ut me adversus populùm Rom. si quis accidisset gravior Reip. casus, si bellum, si morbus, si fames, facile possem defendere: quæ partim iam sunt, partim timeo ne impendant. Sed hoc ignoscant dii immortales velim, & pop. Romano, qui id non probat, & huic ordini, qui decrevit iuvitus. Quid? De reliquis Reip. malis licet ne dicere? Mihi verò licet, & semper licebit,

bit, dignitatem tuam, mortem contemnere: potestas modo veniendi in hunc locum sit, dicendi periculum non recuso. Atque utinam, P. C. Kalendis Sextilibus a lesse potuissem: non quò profici potuerit aliquid, sed ne unis modo consularis, quod tui accidit, dignus illo honore, dignus Rep. inveniretur. Qua quidem ex re magnum accipio dolorem, homines amplissimis populi Romani beneficiis usus, L. Pisonem ducem optima sen. entia non secutos. Idcirco nos populus Romanus Consules fecit, ut in altissimo, amplissimoque gradu dignitatis locati Rempub. pro nihilo haberemus? Non modo vocem nemo L. Pisoni consularis, sed ne vultu quidem assensus est. Quanam est ista voluntatis servitus? Foverit quaedam necessaria, nec ego hoc ab omnibus ijs desiderio, qui tenuissimi loco Consulari dicunt: alia causa est eorum, quorum silentio ignosco, alia eorum, quorum vocem requiro: quos quidem doleo in suspitione populo Rom. venire, non modo metus, quod ipsum esse turpe, sed alium alia de causa deesse dignitati suæ. Quare primum maximas gratias & habeo & ago, L. Pisoni, qui non quid efficere posset in Rep. cogitavit, sed quid ipse facere deberet: deinde à vobis, P. C. peto, ut etiam si sequi minus audebitis orationem, atque auctoritatem meam, benigne me tamen, ut fecistis adhuc, audiatis,

Primum igitur acta Cæsaris servanda cenleo: non quò probem (quis enim id quidem potest?) sed quia rationem habendam maxime arbitror pacis, atque orij. Vellem adesset Antonius, modo sine advocatis, sed ut optior, licet ei minus valere, quod mihi heri per illum non licebat: doceret me, vel porius vos, P. C. quemadmodum ipse Cæsaris acta defenderet. An in commentariolis, & chirographis, & libellis se uno auctore prolatis, nec prolatis quidem, sed tantummodo dictis, acta Cæsaris firma erunt? Quæ ille in es incidit, in quo populi iussa, perpetuaque leges esse voluit, pro nihilo habebuntur? Equidem sic existimo, nihil tam esse in actis Cæsaris, quàm leges: an si cui quid ille promissit, id est fixum? Quod idem facere non potuit, ut multis multa promissa non fecerit, quæ tamen multo plura reperia sunt illo mortuo, quàm vivo beneficiis per omnes annos tributa, & data: sed ea non multo non mor eo summo etiam studio preclara illius acta deiendo: pecunia vitæ ad Opes maneret, cruenta illa quidem: sed his temporibus, cum his quorum est, non redditur, necessaria: quamquam ea quoque si esset, si ita in actis fuit. Equid est, quod tam proprie dici possit actum eius, qui rogatus in Republica cum potestate, imperioque versatus sit, quàm lex? Quære acta Gracchi: leges Semproniz profere-

tur quare Syllæ, Cornelie, quid? Cn. Pompeij
 tertius consulatus in quibus actis consistit? Nē-
 pē in legibus; a Cæsare ipso si quæretes quid
 nam egisset in urbe, & in toga? Leges multas
 responderet se, & preclaras tulisse: chirographa
 verò, aut mutaret, aut non daret, aut si dedisset,
 non illas res in actis suis duceret. Sed ea ipsa
 concedo: quibusdam in rebus etiam conniveo:
 in maximis verò rebus, id est legibus, acta Cæsa-
 ris dissolvi, ferendū non puto. Que lex melior, uti-
 lior, optima etiam Rep. sæpius efflagitata quàm
 ne prætorie provincie, plus quàm annum, neve
 plus, quàm biennium consulates obrinerentur?
 Hæc lege sublata, videnturne vobis acta Cæsaris
 servari? Quid? Ea lege, quæ promulgata est de ter-
 tia decuria iudicium, nonne omnes iudicariæ
 leges Cæsaris dissolvuntur? Et vos acta Cæsaris
 defenditis, qui leges eius evertitis? Nisi forte si-
 quid memoriæ causâ reculit in libellum, id nu-
 merabitur in actis, & quamvis iniquum, & inuti-
 le sit defendetur: quod ad populum centuriatis
 comitijs tulit, id in actis Cæsaris non habebitur.
 At quæ est ista tertia decuria? Centurionum,
 inquit: quid? Isti ordini iudicatus lege Julia,
 etiam ante Pompeia, Aurelia nõ patebat? Cen-
 sus præfiniebatur, inquit, non Centurioni qui-
 dem solum, sed Equiti etiam Romano; itaque
 viri fortissimi, atque honestissimi, qui ordines
 duxe-

duxerunt, res & iudicant, & iudicaverunt. Non
 quæro, inquit, illos, quicumque ordinem duxit,
 iudicet. At si feretis: quicumque equo meruisse,
 quod est laudatius, nemini probaretis: in
 iudicæ enim spectari, & fortuna debet, & dig-
 nitatis. Non quæro, inquit, ista: addo etiam iu-
 dices manipularos ex legione Alaudarum. Aliter
 enim nostri negant posse se salvos esse. O contu-
 meliosum honorem iis, quos ad iudicandum nec
 opinantes vocatis! Hic enim est legis index, ut ij
 in tertia decuria iudicent, qui liberè iudicare
 non audeant: in quo quantus error, dii immor-
 tales, eorum qui istam legem excogitaverunt!
 Ut enim quisque sordidissimus videbitur, ita
 libentissimè severitate iudicandi sordes suas
 eluet: laborabitque ut honestis decurijs potius
 dignus videatur, quàm in turpem iure coniec-
 tus. Altera promulgata lex est, ut & de vi, & de
 maiestati damnati, ad populum provocent, si
 velint: hæc utrum tandem lex est, an legum om-
 nium dissolutio? Quis est hodie, cuius interfit
 istam legem manere? Nemo reus est legibus illis,
 nemo est, quem futurum puremus: armis enim
 gesta nunquam profecto in iudicium vocabuntur.
 At res popularis. Utinam quidem velletis
 aliquid esse populare; omnes enim iam cives de
 Reip. salute, una & mente, & voce consentiunt.
 Quæ est igitur ista cupiditas legis eius ferendæ,
 quæ

impitandinem summam habeat, gratiam nullam? Quid enim turpis, quam qui maiestatem populi Rom. per vim minuerit, eum damnatum iudico, ad eam ipsam vim reverti, propter quam sit iure damnatus? Sed quid plura de lege disputo? Quasi verò id agatur, ut quisquam provocet, id fertur, ne quis omnino unquam istis legibus reus fiat. Quis enim, aut acculator tam amens reperietur, qui reo condemnato abijci se multitudinè conductæ velit? Aut iudex, qui reum damnare audeat, ut ipse ad operas mercenarias statim protrahatur? Non igitur provocatio ista lege datur: sed duæ maximè salutares leges quæstionesque tolluntur. Quid est igitur aliud, quam adhortari adolescentes ut turbulenti, ut seditiosi, ut perniciosi cives velint esse? Quam autem ad pestem furor tribunicius impelli non poterit, his duabus quæstionibus de vi, & de maiestate sublati? Quis, quod abrogatur his legibus Cæsaris, quæ iubent ei, qui de vi, & iniquè ei, qui maiestatis damnatus sit, aqua, & igni interdici? Quibus cum pro vacatio datur, nonne acta Cæsaris rescinduntur? Quæ quidem ego P. C. qui illa nunquam probavi, ita conservanda concordie causâ arbitratus sum, ut non modo, quas vivus Cæsar leges tulisset, infirmandas hoc tempore non putarem, sed ne illas quidem, quas post mortem Cæsaris prolatas esse,

esse, & fixas videris. De exilio reducti à mortuo, civitas data non solim singulis, sed etiam nationibus, & Provinciis universis à mortuo: immunitatibus iniunctis sublata vœdgalia à mortuo. Ergo hæc uno, verum optimo auctore, domo proclara defendimus: eas leges, quas ipse vobis inspectantibus recitavit, pronuntiavit, tulit, quibus satis gloriabatur, istique legibus Remp. contineri putabat de provinciis, de iudiciis, eas, inquam, Cæsaris leges nos, qui defendimus acta Cæsaris, evertendas putamus? Ac ijs tamen legibus, quæ promulgatæ sunt saltem quæri possumus: de ijs, quæ iam late dicuntur, ne istud quidem licuit: illæ enim nulla promulgatione latæ sunt, ante quam scriptæ. Quærent, quid sit cur, aut ego, aut quisquam vestrum P. C. bonis Tribunis plebis leges malas metuat: paratos habemus, qui intreedant, paratos qui Rempub. Religione defendant: vacui metu esse debemus. Quas mihi iure recessiones, inquit, quas Religionem nominas? Fas scilicet, quibus Remp. salus continetur. Negligimus illa, & nimis antiqua, & stulta ducimus: forum sepietur: omnes clauduntur aditus: ut mares in præsidiijs multis in locis collocabuntur, quid tum? Quod erit ita gestum, id lex erit, & in es iheldi iubetis? Cedo illa legitima, *Consules populum iure rogaverunt*, hoc enim à maioribus accipimus ius

ius rogandi? *Populusque iure seruit*, qui populus sine qui exclusus est? Quo iure? An eo, quod vi, & armis omne sublatum est? Atque hæc dico de futuris: quod est augurum, ante dicere ea, quæ vitari possint: quæ si facta non erunt, reselleretur ratio mea. Loquor de legibus promulgatis, de quibus est integrum vobis: demonstro vitia, tollite: denuntio vim, arma remove. Irascite quidem mihi, Dolabella, pro Repub. dicenti non oportebat, quamquam quidem te id facturum non arbitror: novi facilitatem tuam. Collegarum, aiunt, in hac sua fortuna, quæ bona ipsi videtur: mihi, ne gravius quippiam dicam, avorum, & avunculi sui consulatum simitaretur, fortunatior videretur: sed cum iracundum audio factum. Video autem quàm sit odiosum habere iratum eundem, & armatum: cum tanta præsertim gladiatorum sit impunitas: sed proponam ius, ut opinor, æquum, quod M. Antonium non arbitror repudiaturum. Ego siquid in vitam eius, aut in mores cum contumelia dixerò, quominus mihi inimicissimus sit, non reculabo: si consuetudinem meam, quam semper in Rep. habui, tenuero, id est, si liberè quæ sentiam, de Repub. dixerò: primum deprecor, ne irascatur: deinde, si hoc non impetro, peto ut sic irascatur, ut quibus armis utatur, si ita necesse est, ut dicit, sui defendendi causa ijs, qui pro

Re;

Rep. quæ ipsis vita erit, dixerint, ista arma ne nocent. Quid hac postulatione dici potest æquius? Quod si, ut à quibusdam mihi eius familiaribus dictum est, omnis eum, quæ habetur contra voluntatem eius oratio, graviter offendit, etiam si nulla inest contumelia, feremus amici naturam, sed iidem illi ita mecum: non idem tibi adversario Cælaris licebit, quod Pisoni societo: & simul admonent quiddam, quod cavebimus: nec erit iustior, P. C. in Senatum non veniendi morbi causa, quàm mortis. Sed per deos immortales, te enim intuens, Dolabella, qui es mihi charissimus, non possum de utriusque vestrum errore tetricere. Credo enim vos homines nobiles, magna quædam spectantes, non pecuniam, ut quidam nimis creduli suspicantur, quæ semper ab amplissimo quoque, clarissimoque contempta est, non opes violentas, & populo Rom. minime ferendam potentiam, sed charitatem civium, & gloriam concupisse. Est autem gloria laus rectè factorum, magnorumque in repub. meritorum, quæ cum optimi cuiusque, tum etiam multitudinis testimonio comprobatur. Dicerem, Dolabella, qui rectè factorum fructus esset, nisi te paulisper esse expertum viderem. Quem recordari in vita tibi illuxisse diem lætiorum, quàm cum expiato fo-

ro, dissipato concursu impiorum, principibus

R

sce-

sceleris poenā affectis, urbe incendio, & caedis inermi liberata, te domum recepisti? Cuius ordinis, cuius generis, cuius denique fortunae studia tum laudi, & gratulationi tuae se non obtulerunt? Quin mihi etiam, quo auctore te in ijs rebus uti, arbitrabantur, & gratias boni viri agebant, & tuo nomine gratulabantur, Recordare, quae, Dolabella, contentum illum theatri, cum omnes earum rerum obliti, propter quas tibi fuerant offensi, significarunt se beneficio novo memoriam veteris doloris abiecit. Hanc tu potuisti, Dolabella (magno loquor cum dolore) hanc tu, inquam, a quo animo potuisti tantam dignitatem deponere? Te autem, M. Antoni, absentem appello: unum illum diem, quo in aede Telluris tenatus fuit, non omnibus ijs mensibus, quibus te quidam multum à me dissentientes beatum putant, anteponis? Quae fuit oratio de concordia? Quanto metu veterani, quanta sollicitudine civitas tum à te liberata est? Collegam tuum depositis inimicitijs, oblitus auspicioꝝ, auguria te ipso augure nuntiante, illo primū die collegam tibi esse voluisti: tuus parvus filius in Capitolinum à te missus pacis obfes fuit: quo Senatus die letior? Quo Populus Romanus? Qui quidem nulla in concione unquam frequentior fuit, tum denique liberati per viros fortissimos videbamus: quia ut

illi

illi volluerant, libertatem pax consequeretur. Proximo, altero, tertio, denique reliquis consecutis diebus, non intermitterebas, quasi domum aliquod quotidie adferre Reipublicae: maximum autem illud, quod Dictaturae nomen sustulisti, haec iniusta est à te, à te inquam, mortuo Caesari nota ad ignominiam sempiternā. Ut enim propter unius Manlij scelus, decreto gentis Malinae, neminem patricium M. Manlium vocari licet: sic tu propter unius Didaroris odium, nomen Dictatoris funditus sustulisti. Nū huiusce, cum pro salute Reip. tanta gessisses, fortunae te, num amplitudinis, num claritatis, num gloriae poenitebas? Unde igitur subito tanta ista mutatio? Nō possum adduci, ut susciper te pecuniā caprum, licet quod cuique licebit, loquatur, credere non est necesse: nihil enim unquam in te sordidum, nihil humile cognovis: quamquam nihil est tam sanctum, quod non soleant domestici depravare nonnunquam: sed novi firmitatem tuam, atque viciniam ut culpam, sic etiam suspicionem vitare potuisses: illud magis vereor, ne ignorans verum iter gloriae, gloriosum putes, plus te unum posse, quam omnes, & metui à civibus tuis, quam diligi malis. Quod si ita putas, totam ignoras viam gloriae. Charum esse civem, bene de Rep. mereri, laudari, coli, diligi, gloriosum est: metui vero, & in odio, invidiosum, detestabi-

R2

bi.

bile, imbecillum, caducum. Quod videmus etiā in fabula, ipsi illi, qui, *oderint, dum metuant*, dixerit, perniciosum fuisse. Utinam, Antoni, avum meminisses: de quo tamen multa audisti ex me, eaque sapissimè. Putasne illum immortalitatem mereri voluisse, ut propter armorum habendorum licentiam metueretur? Illa erat vita, illa secunda fortuna, libertate esse parem ceteris, principem dignitate. Itaque, ut omittam res tibi prosperas, acerbissimum eius diem supremum malim, quàm L. Cinnae dominatum, à quo ille crudelissimè est interfectus. Sed quid oratione te flectam? Si enim exitus C. Cæsaris efficere hoc non potest, ut malis charus esse, quàm metui, nihil cuiusquam proficiet, nec valebit oratio: quem, qui beatum fuisse putant, miserissimi ipsi sunt. Beatus est nemo, qui ea lege vivit, ut non modo impune, sed etiam cum summam interfectionis gloria interfici possit. Quare, flecte te, queso, & maiores tuos respice: atque ita governa Rempub. ut natum te esse civis tui gaudeant: sine quo nec beatus, nec clarus esse quisquam potest. Et populi quidem Rom. iudicia multa ambo habetis, quibus vos non satis moveri, permoleste fero. Quid enim gladiatoribus clamores innumerabilium civium? Quid populi versus? Quid Pompeij statuis plausus inhiat? Quid duobus Tribunis plebis, qui vobis ad-

ver-

versantur? Parumne hæc significant incredibiliter consentientem Populi Rom. universi voluntatem? Quid? Apollinaribus laudis plausus, vel testimonia potius, & iudicia Populi Rom. vobis parva esse videbantur? O beatos illos, qui cum adesse ipsis propter vim armorum non liceret: aderant, tamen, & in medullis Populi Romani, ac visceribus hærebant. Nisi forte Accio tum plaudì, & sexagesimo post anno palmam dari putabitis, non Bruto, qui suis ludis ita caruit, ut in illo apparatusissimo spectaculo studium Populus Rom. tribuerit absenti, desiderium liberatoris sui perpetuo plausu, & clamore lenierit. Equidem is sum, qui plausus, cum à popularibus civibus tribuerentur, semper contempserim: idem cum à summis, mediis, infimis, cum denique ab universis hoc idem fit: cumque illi, qui ante sequi Populi consentum solebant, fugiunt: non plausum illum, sed iudicium puto. Sin hæc leviora vobis videntur, quæ sunt gravissima: num etiam hoc contentis, quod sensistis tam charam Populo Rom. vitam A. Hirtii fuisse? Scitis enim erat probatum illum esse Populo Romano, ut est: iucundum amicis, in quo vincit omnes: charum suis, quibus est ipse charissimus: tantam tamen sollicitudinem bonorum, tantum timorem omnium, in quo meminimus? Certè in nullo. Quid igitur? Hoc vos, per Deos immor-

R 3

ta:

tales, quale sit, non interpreteramini: quid eos de vestra vita cogitare censeatis, quibus eorum, quos sperant Reipublicæ consulaturos, vita tam chara sit? Ceteri, P. C. reversionis meæ fructum: quoniam ea dixi, ut quicumque casus contigerit esset, extaret conscientiæ meæ testimonium, & sum à vobis benigne, ac diligenter auditus. Quæ potestas, si mihi sapius sine meo, vestroque periculo fiet, utar: si minus quantum poterō, non tam mihi me, quàm Reipublicæ reservabo. Mihi fere satis est quod vixi, vel ad ætatem, vel ad gloriam: huc si quid accesserit, non tam mihi, quàm vobis, rei que publicæ accesserit.

IN M. ANTONIUM PHILIPPICA. IX.

ORATIO.

Vellem dii immortales fecissent, P. C. ut vivo potius Ser. Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuò honores quaeremus. Nec verò dubito, quàm si ille vir renuntiare legationem potuisset, reditus eius, & nobis gratus fuerit, & Reipub. salutaris futurus: non quod L. Philippo, & L. Pisoni aut studium, aut

cura defuerit in tanto officio, tantoque munere, sed cum Ser. Sulpitius ætate illos anteciret, sapientia omnes, subito ereptus & causa totam legationem orbam, & debilitatam reliquit. Quod si cuiquam iustus honos habitus est in morte legato, in nullo iustior, quàm in Ser. Sulpitio reperietur. Ceteri, qui in legatione mortem obierunt, ad incertum vitæ periculum, sine ullo mortis metu, profecti sunt. Ser. Sulpitius cum aliqua perveniendi ad Marcum Antonium spe profectus est, nulla revertendi: qui cum ita effectus esset, ut si ad gravem valetudinem labor vix accessisset, sibi ipsi discederet, non recusavit, quo minus vel in extremo spiritu, siquam opè Reip. afferre posset, expetiretur. Itaque non illum vis hyemis, non nives, non longitudo itineris, non alperitas viarum, non morbus ingravescens retardavit: cumque iam ad congreium, colloquiumque eius pervenisset, ad quem erat missus, in ipsa cura, & meditatione obeundi sui muneris excessit & vita. Ut igitur alia, sic hoc, G. Pansa, preciare, quod nos ad ornandum Ser. Sulpitium cohortatus es, & ipse multa copiose de illius laude dixisti, quibus à te dictis, nihil præter sententiam dicerem, nisi P. Servilio respondendum putarem, qui hunc honorem statim nemini tribuendum censuit, nisi qui ferro esset in legatione interfectus. Ego autem, P. C. sic interpretor sensisse ma-

tales, quale sit, non interpreteramini: quid eos de vestra vita cogitare censeatis, quibus eorum, quos sperant Reipublicæ consulaturos, vita tam chara sit? Ceteri, P. C. reversionis meæ fructum: quomā ea dixi, ut quicumque casus contigerit esset, extaret conscientie meæ testimonium, & sum à vobis benigne, ac diligenter auditus. Quæ potestas, si mihi sapius sine meo, vestroque periculo fiet, utar: si minus quantum poterō, non tam mihi me, quā Reipublicæ reservabo. Mihi fere satis est quod vixi, vel ad ætatem, vel ad gloriam: huc si quid accesserit, non tam mihi, quā vobis, rei que publicæ accesserit.

IN M. ANTONIUM PHILIPPICA. IX.

ORATIO.

Vellem dii immortales fecissent, P. C. ut vivo potius Ser. Sulpitio gratias ageremus, quā mortuō honores quaeremus. Nec verō dubito, quā si ille vir renuntiare legationem potuisset, reditus eius, & nobis gratus fuerit, & Reipub. salutaris futurus: non quod L. Philippo, & L. Pisoni aut studium, aut

cura defuerit in tanto officio, tantoque munere, sed cum Ser. Sulpitius ætate illos anteciret, sapientia omnes, subito ereptus & causa totam legationem orbam, & debilitatam reliquit. Quod si cuiquam iustus honos habitus est in morte legato, in nullo iustior, quā in Ser. Sulpitio reperietur. Ceteri, qui in legatione mortem obierūt, ad incertum vitæ periculum, sine ullo mortis metu, profecti sunt. Ser. Sulpitius cum aliqua perveniendi ad Marcū Antonium spe profectus est, nulla revertendi: qui cum ita effectus esset, ut si ad gravem valetudinem labor vitæ accessisset, sibi ipsi discederet, non recusavit, quo minus vel in extremo spiritu, siquam opē Reip. afferre posset, expetiretur. Itaque non illum vis hyemis, non nives, non longitudo itineris, non alperitas viarum, non morbus ingravescens retardavit: cumque iam ad congreſſum, colloquiumque eius pervenisset, ad quem erat missus, in ipsa cura, & meditatione obeundi sui muneris excessit & vita. Ut igitur alia, sic hoc, G. Pansa, preciare, quod nos ad ornandum Ser. Sulpitium cohortatus es, & ipse multa copiose de illius laude dixisti, quibus à te dictis, nihil præter sententiam dicerem, nisi P. Servilio respondendum putarem, qui hunc honorem statim nemini tribuendum censuit, nisi qui ferro esset in legatione interfectus. Ego autem, P. C. sic interpretor sensibile ma-

iores nostros, ut causam mortis censuerint, non genus esse querendum. Etenim cui legatio ipsa morti fuisset, eius monumentum extare voluerunt: ut in bellis periculosis obirent homines legationis munus audacius. Non igitur exempla maiorum querenda, sed consilium est eorum, à quo ipsa exempla nata sunt, explicandum. Lartes Tolumnius, Rex Veientium, quatuor legatos Populi Rom. Fidenis interemit: quorū statue steterunt usq. ad meā memoriā in rostris iustus honos, ijs enim maiores nostri, qui ob Rēp. mortē obierant, pro brevi vita diuturnam memoriā reddiderunt. Cn. Octavius clarus viri, & magni, qui primus in eam familiam, quę postea viris fortissimis floruit, attulit consulatum, statuas videmus in rostris: nemo tum novitatem invidabat, nemo virtutem non honorabat. At ea fuit legatio Octavii, in qua periculo suspicio non subeslet. Nam cum esset missus à Senatu ad animos Regum perspicandos liberorumque populorum, maximeque ut nepotem Antiochi Regis, qui cum maioribus nostris bellum gesserat, classes habere, elephantos alere prohiberet, Laodiceæ in gymnasio à quodam Leptine est interfectus. Reddita est tum à maioribus statua pro vita, qua multos per annos progeniem eius honestaret, nunc ad tantę familię memoriā sola restaret. Atqui & huic, & Tullo Cluvio, & L. Roscio, & Sp. Antio, & C.

Ful-

Fulcinio, qui à Veientium Rege casti sunt, non sanguis, qui profusus est in morte, sed ipsa mors ob Rēp. obita honoris fuit. Itaque, P. C. si Ser. Sulpitio casus mortem attulisset, dolorem quidem tanto Rēp. vulnere, mortem verò eius, non monumentis, sed luctu publico esse orandam putarem. Nunc autem quis dubitat, quin ei vitam abstulerit ipsa legatio? Secū enim ille mortem extulit: quam, si nobiscum remansisset, suā curā, optimi filii, fidelissimęque coniungis diligentia vitare potuisset. At ille, cum videret, si veltre auctoritati non paruisset, dissimilem se futurum sui: si paruisset, munus sibi illud pro Rēp. susceptum vitę finem allaturam: maluit in maximo Rēp. discrimine emori, quàm minus, quàm potuisset, videri Rēp. profuisse. Multis enim in urbibus, qua iter faciebar, reficiendi se, & curandi potestas fuit: aderat hospitium invitatio liberalis pro dignitate summi viri, & eorum hortatio, qui una erant missi, ad requiescendum & vitę lux. consulendum. At ille propter festinas, mandata veltre conficere cupiens, in hac constantia, morbo adversante, perseveravit. Cuius cum adventu maxime perturbatus esset Antonius, quod ea, quę sibi iussu nostro denuntiarentur, auctoritate erant, & sententię Ser. Sulpitii constituta: declaravit quàm odisset Senatū, cum auctorem Senatūs extinctū, la-
at-

atque insolenter tulit. Non igitur magis Octaviū
Leptines, nec Veientium Rex eos, quos modo
nominavi, quam Ser. Sulpitium occidit Anto-
nius. Is enim profecto mortem attulit, qui causa
mortis fuit. Quocirca etiam ad posteritatis me-
moriā pertinere arbitror, extare, quod fuerit
de hoc bello iudicium Senatus: erit enim statua
ipsa testis, bellum tam grave fuisset, ut legati in-
teritus honoris memoriā cōsecutus sit. Quod
si excusationem Ser. Sulpitij, P. C. legationis
obcuſe recordari volueritis, nulla dubitatio re-
linquetur, quin honore mortui, quam vivo iniu-
riam fecimus, sarciamus. Vos enim, P. C. (grave
dictum est, sed dicendum tamen) vos, inquam,
Ser. Sulpitium vitā privatis. Quem cum videre-
tis se magis morbo, quam oratione excusantem,
non vos quidem crudeles fuistis (quid enim mi-
nus in hunc ordinem convenit?) sed cum specta-
retis nil esse, quod non illius auctoritate, & sa-
pientiā effici posset, vehementius excusationi
obstitistis, atque eum, qui semper vestrum con-
sensum gravissimum iudicavisset, de sententiā
deiecit. Ut verò Panſe Consulſis accessit co-
hortatio gravior, quam aures Ser. Sulpitij ferre
didicissent, tum verò denique illū, meque item
seduxit, atque ita locutus est, ut auctoritatem
vestram vitę suę se diceret anteferre: cuius nos
virtutem admirati, non ausi sumus adversari vo-

Iurati: movebatur singulari pietate filius: non
multum perturbationi eius meus dolor conce-
debat, sed uterque nostrum cedere cogebatur
magnitudini animi, orationisque gravitati: cum
quidem ille maxima laude, & gratulatione om-
nium vestrum pollicitus est, se quod velleris, esse
facturum, neque eius sententię periculum vita-
turum, cuius ipse author fuisset, quem exequi
mandata vestra properantē mane postridie pro-
secuti sumus: qui quidem discedens vicum ita
locutus est, ut eius oratio omen fati videretur.
Reddite igitur, P. C. ei vitam, cui ademistis, vita
enim mortuorum in memoria est posita vivo-
rum: perficite, ut is, quem vos inſci ad mortem
miſiſtis immortalitatem habeat à vobis: cui si
statuam in rostris decreto vestro statueritis, nul-
la eius legationem posteritatis obscurabit obli-
vio. Nam reliqua Ser. Sulpitij vitā multis erit, pre-
clarisque monumentis ad omnem memoriā
commendata: semper illius gravitatem, constan-
tiam fidem, præstantem in Rep. tuenda curam,
atque prudentiam, omnium mortalium fama
celebrabit. Nec verò filebitur admirabilis quæ-
dam, & incredibilis, & penè divina eius in legi-
bus interpretandis, & equitate, explicanda sci-
entia. Omnes ex omni etate, qui in hac civitate in-
telligentiam iuris habuerunt, si unum in locum
conferantur, cum Ser. Sulpitio non sunt compa-

rādi. Neque enim ille magis Iuriscōsultus, quā
iustitię fuit. Itaque quę proficerebantur à le-
gibus, & à iure civili, semper ad facilitatem, equi-
tatem referebat: neque instituire litium actiones
malebat, quā controberfias tollere. Ergo hoc
statuę monumento non eget: habet alia maiora;
hęc enim statuę mortis honestatē testis erit: illa
memoria vitę gloriolę, ut hoc magis monumē-
tum grāti Senatūs, quā clarī viri futurum sit.
Multum etiam valuisse ad patrīs honorem pietas
filiū videbitur: qui quāquam afflictus luctu non
adest, tamen sic animati esse debetis, ut si illē
adesset: est autem ira affectus, ut nemo unquam
pater filij mortem magis doleat, quā ille mor-
tetis patris. Et quidem etiam ad famam Ser. Sulpi-
tij filij arbitror attingere, ut videatur honorem
debitum patri præstitisse, quāquam nullum
monumentum clarior Ser. Sulpitius relinquere
potuit, quā effugiem morum tuorum, virtutis,
constantię, pietatis, ingenij illius: cuius luctus,
aut hoc honore vestro, aut nullo solatio levari
potest. Mihi autem recordati Ser. Sulpitij multos
in familiaritate nostra sermones, gratior illi vi-
deretur, si quis est sensus in morte, aenea statuā futu-
ra: & ea pedestris, quā inaurata equestris,
qualis L. Syllę, prima statuā est: magnificē enim
Servius maiorum continentiam diligebat, huius
sęculi insolentiā vituperabat. Ut igitur si ipsum
con-

consulam, quid velit, sic pedestrem ex ære sta-
tuam, tamquam ex eius auctoritate, & volunta-
te decerno, quę quidem magnum civium dolo-
rem, & desiderium honore monumenti minuet,
& leniet. Atque hanc meam sententiam, P. C. P.
Servilij sententiā comprobati necesse est, qui se-
pulchrum publicē decernendum Ser. Sulpitio
censuit, statuam non censuit. Nam si mors lega-
ti sine cęde, atque ferro nullū honorē desiderat,
cur decernit honorem sepulchrę, qui maximus
haberi potest mortuo? Sin id tribuit Ser. Sulpitio,
quod non est datum Cn. Octavio, cur quod illi
datum est, huic dandū esse non censeat? Maiores
quidem nostri statuas multis decreverunt, sepul-
chra paucis: sed statuę intēreunt tempestare, vi,
vetustate: sepulchrorum autem sanctitas in ipso
solo est, quod nulla vi moveri, neque deleri po-
test: atque ut cętera extinguuntur, sic sepulchra
sanctiora fiunt vetustate. Augeatur igitur isto
etiam honore is vir, cui nullus honor tribui non
debitus potest: grati sumus in eius morte decora-
da, cui nullam iam aliam gratiam referre possu-
mus: notetur etiam Antonij nefarium bellum
gerentis scelerata audacia: his tum honoribus
habitis Ser. Sulpitio, repudiatę, reiectęque lega-
tionis ab Antonio manebit testificatio sempiterna.
Quas ob res, ita censeo, CVM Ser. Sulpitius
Q. F. Lemonia Rufus difficillimo Reip. tempore,

gra.

gravi, periculosoque morbo affectus auctoritatem Senatus, salutemque Populi Rom. vitam suam preposuerit, contraque vim, gravitatemque morbi contenderit, ut ad castra Antonii, quo Senatus cum miserat perveniret: isque cum iam prope castra venisset, vi morbi oppressus vitam amiserit in maximo Reip. munere, eiusque mors contenta vita fuerit sanctissime, honestissimeque acta, in qua saepe magno ului Reip. Ser. Sulpitius, & privatus, & in magistratibus fuerit: cum talis vir ob Remp. in legatione mortem obierit, Senatui placere Ser. Sulpitio statum pedestrem cneam in rostris huius ordinis sententiam statui, circumque eam altarum locum gladiatoribus, ludisque liberos, posterosque eius quaeverfus pedes quinque habere, quod is ob Remp. mortem obierit, eamque causam imballi inscribitur: utique C. Pansa, A. Hirrius Consules, alter ambove, si eis videatur quaestoribus urbanis imperent, ut eam basim, statuarumque, faciendam, & in rostris statuendam locent: quantique locarint, tantam pecuniam redemptori solvendam, attribuendamque current: cumque antea Senatus auctoritatem suam in virorum fortium funeribus, ornamentisque ostenderit, placere eum quam amplissime supremo die suo offerri: & cum Ser. Sulpitius Q. F. Lemoxia Rufus ita de Rep. meritis sit, ut his ornamentis decorari debeat Senatum censere, atque e Rep.

Rep. existimare, & diles curules edictum, quod de funeribus habeant: Ser. Sulpitii Q. F. Lemoxia Rufi funeri mittere, utique locum sepulchro in Campo Esquilino C. Pansa Consul, scilicet quo in loco videtur, pedes triginta quoquo versus designet, quo Ser. Sulpitius inferatur: quod sepulchrum ipsi, liberorum, posterorumque eius sit, uti quod optimo iure publice Sepulchrum datum est.

BREVE RHETORICÆ COMPENDIUM.

LIBER PRIMUS.

Rhetorica est ars, vel doctrina dicendi. Dicere est, ornate, graviter, & Copiose loqui.

Officium Rhetoricæ est, dicere appositè ad persuasionem: finis persuadere dictione.

Artis materia est, in qua omnis ars, & ea facultas, quæ conficitur ex arte, versatur: ut Medicinæ materiam dicimus esse morbos, ac vulnera.

Materia oratori ad dicendum, subiecta quaestio est.

Questionum duo sunt genera: alterum infinitum, quod Græci Thesis, Cicero Propositum

vocat; alterum certum, & definitum, quod Hypothesin illi, Latini vel causam, vel controversiam appellare solent. Thesis est, in qua aliquid generatim quaeritur, ut, experenda ne sit eloquentia? Causa est, quæ certis temporibus, actionibus, negativisque certatur, ut an Socrates iure fuerit ab Atheniensibus damnatus? Causarum tria sunt genera; exornationis, deliberationis, & iudicii.

Genus exornativum, quo ad aliquem laudandum, vel vituperandum utimur aliter demonstrativum, & encomiasticum appellatur: cuius partes sunt duæ, laus, & vituperatio.

Genus deliberativum est, in quo suademus, dissuademus, hortamur, dehortamur, petimus, & commendamus. Eius duæ sunt partes, suasio, & dissuasio.

Genus iudiciale est, in quo accusamus, aut defendimus.

His addi potest genus didascalicum, quod non tantum complectatur quaestionem finitam, sed etiam ad infinitam extendatur, & ad quamcumque rem, de qua possit dari ratio. Hoc genere continentur Theses: hoc Theologi disserunt de Deo, Angelis, Anima, Fide, Spe, Charitate, cæterisque virtutibus.

Debet orator causam, seu Hypothesin, ad Thesis revocare; v.g. ut probem Aristotelis Philosophi-

phiam esse perdiscendam, primo probabo Philosophiam esse perdiscendam.

Quinque sunt rhetoricæ partes, & quasi membra eloquentiæ: Inventio, dispositio, elocutio, memoria, pronuntiatio. Inventio est, rerum verarum, aut verisimilium excogitatio, quæ quaestionem probabilem reddant. Dispositio, rerum inventarum in ordinem distributio. Elocutio est, idoneorum verborum, & sententiarum ad inventionem accommodatio. Memoria est, summa orationis perceptio. Pronuntiatio est, corporis, & vocis ex rerum, & verborum dignitate moderatio.

DE INVENTIONE

Primum oratoris munus est, invenire quid dicat; tum, ut doceat auditorem; tum, ut fidem faciat; tum, ut permoveat, & in sententiam suam pertrahat. Fidem facit orator argumentis, movet amplificationibus, incitando aut ad voluptatem, aut ad modestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem.

Argumentum est, probabile inventum ad faciendam fidem, vel ratio rei dubiæ faciens fidem, id est, quo res dubia demonstrari potest. Fides est, summa opinio; opinio est, imbecilla assensio. In proposito fidem solum facit orator: in causa verò fidem, & morum. Argumentatio est, argumenti explicatio; locus est sedes argumenti;

locos dicimus propositiones maiores, seu axiomata, & quædam argumentorum promptuarum.

Argumentorum alia insita dicuntur, quia in eo ipso, de quo agitur, hærent: alia remota, quod extrinsecus assumuntur.

Loci argumentorum insitorum sunt sedecim: alia enim sunt à definitione, alia à partium enumeratione, alia à notatione, alia à coniugatis, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrario, alia ex adiunctis, alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex causis, alia ex effectis, alia ex comparatione maiorum, aut parium, aut minorum.

Loci argumentorum remotorum Quintiliano sunt sex: præiudicia, fama, tormenta, tabulæ, ius iurandum, testes.

Definitio est oratio, quæ rei naturam breviter exponit, ut: *Rhetorica est ars dicendi: ergo est utilis.*

Argumentum à partium distributione est, cum aliquid in partes suas distribuitur: ut virtus in Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem, Temperantiam; v. g. *Omnis virtus oritur aut ex prudentia, aut, iustitia aut fortitudine, aut temperantia; calliditas ex nulla earum oritur: ergo calliditas non est virtus.*

Notatio, Græcis Etymologia, est, quæ verborum

rum originem inquirat, ut: *Consul dicitur, qui consulit patriam: Piso non consulit Patriam: ergo Piso non est Consul.*

Coniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdem: eiusdem generis verba sunt, quæ orta ab uno variè commutantur: ut sapiens, sapienter, sapientia. Cic. *Si pietati summa tribuenda laus est, debites moveri, cum Q. Metellum tam præ lugere videatis.*

Genus est, quod duas, aut plures partes sui ipsius communiōne similes amplectitur, quæ formæ dicuntur. Virtus est genus: iustitia, prudentia, fortitudo, temperantia, formæ, Arg. *Virtutis laus in actione consistit: Ergo prudentiæ laus in actione consistit.* Formæ est pars generi subiecta; v. g. *Quod iustitia est, virtus est, punire reos est iustitia: ergo est virtus.*

Similitudo, quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari. Ovidius.

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,

Tempore sic duro est inspicienda fides.

Argumentum à dissimilitudine est, cum à re dissimili argumentamur, ut: *Barbarorum est in diem vivere, ergo Christianorum consilia, ac cogitationes ad sempiternum tempus referri debent.*

Contrarium genera sunt quatuor, adversa, privativa, quæ inter se conferuntur, contradictoria. Adversa, quæ sub eodem genere pluri-

mum differunt; ut virtus vitium. *Virtus est am-
plectenda: ergo vitium fugiendum.*

Privantia sunt habitus, & eius privatio; ut
mors vita; lux, tenebre. Habitus dicitur id, quod
aliquo modo rei inhaeret; ut lux aëri, auditus
auribus.

Privatio est eiusdem negatio, ut tenebræ sur-
ditas. *Vita est dulcis: ergo mors amara.*

Relata sunt, quæ inter se necessarium habent
ordinem, ac proinde unum non potest esse sine
alio: ut dominus, & servus: creator & creatura.
*Cicer. Magna in accepto beneficio est gloria: ergo,
& in dato.*

Negantia, quorum alterum ait, alterum ne-
gat: ut: *Est homo, non est homo.* Arg. *Rhetorica est
utilis: non igitur est non utilis.* Horum alterum
necessario est verum, alterum falsum.

Adiuncta sunt ea, quæ cum re sunt coniuncta,
sive rem antecedant, sive comitentur, sive subse-
quantur: ut locus, tempus, vestitus, comitatus,
strepitus pedum, rubor, pallor, & ea, quæ rem
circumstant, vel in hominis corpore, aut animo
sunt: ut virtus, vita, forma, deformitas. Arg.
*Visus est nocte cum armis domo prodire: ergo se-
cit eadem.*

Antecedentia, quæ sic antecedunt consequen-
tia, ut cum ipsis necessario coherant, qua ratio-
ne ab adiunctis distinguuntur, adiuncta enim
non

non coherent cum rebus necessariò. Arg. *Ortus
est Sol: ergo est dies.*

Consequentia sunt, quæ rem necessariò con-
sequuntur: ut, *Dies est: igitur ortus est Sol.*

Repugnantia sunt, quæ neque certa lege, ne-
que numero inter se dissident, qua ratione à
contrariis, & dissimilibus discernuntur, ut ama-
re, & odisse contraria sunt: amare vero, & nocere:
aut laedere, aut convitari, repugnantia sunt.
Arg. *Amat illum: non igitur insultatur convitijs.*

Causa est, quæ sua vi efficit id, cuius est cau-
sa, ut vulnus mortis, cruditas morbi. Cuius qua-
tuor sunt genera: finis, efficiens, forma, materia.

Finis est, cuius gratia aliquid fit, ut studiorum
finis scientia, belli pax. Arg. *Homo natus est ad
beatam vitam: ergo non ad passum, & voluptatem.*

Efficiens causa est, qua aliquid est, ut Sol est
causa efficiens diei, Deus mundi. Arg. *Mundus
à Deo factus est: ergo bonus. Sol est: ergo dies est.*

Forma est, per quam res est id, quod est, & ab
alijs distinguitur: alia est naturalis, ut anima est
forma hominis: alia artificialis, ut forma domus,
statuæ. Arg. *Canis non est præditus mentis: ergo non
sic homo.*

Materia, ex qua, & in qua res sunt: sic æs, mar-
mor sunt materia, ex qua fit statuæ corpus ma-
teria hominis, in qua est animus hominis. Arg.
Sunt statuæ: ergo & æs.

Effecta sunt, quae sunt orta de causis. Totidem sunt effectorum genera, quot causarum: sic pax est effectus finalis belli, dies tolis, homo animae, statua eris.

Ab effectu finis sic ducitur argumentum: *Rex cogit exercitum: ergo medietur bellum.* Ab effectu causae efficientis sic: *dies est: ergo Sol est.* Ab effectu materiae: *est moralis: ergo const. et materia.* Ab effectu formae: *sentit: ergo habet animam.*

A comparatione maiorum ducitur, argumentum cum contendimus, ut id quod valet in maiori, valeat in minori. Virgil.

O passu graviora, dabit Deus his quoque finem.

A comparatione minorum, cum contendimus, ut id, quod valet in minori, valeat in maiori. Horat.

Ut iugulent homines, surgunt de nocte latrones,

Ut te ipsam serues, non expergiseris.

Patria sunt, quae aequalia, & aequae probabilia sunt: ut, fortitudo est apteclenda: ergo & temperantia.

In affectibus movendis maxima existit vis oratoris, quod amplificatione fit. Amplificatio est gravior quaedam argumentatio, quae motu animorum conciliat indicendo fidem. Ea, & verborum genere conficitur, de qua alibi in tropis, & figuris dicemus: & rerum, quae ex iisdem locis sumitur, è quibus eruuntur argumenta ad faciendam fidem. Am.

Amplificatio à definitionibus conglobatis est, cum plures definitiones congeruntur. Cicero: *Ignari quid gravitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique virius valeret: quae in tempestate seiva quiescit, & lucet, in tenebris, & pulsa loco manet tamen, atque haeret in patria: splendetque per se semper, nec alienis unquam sordibus obsolevit.*

Amplificatio à consequentium frequentatione est haec Ciceronis: *Constituere nihil opis esse in hac voce: Civi Romanus sum: iam omnes provincias, iam omnes liberas civitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maxime paruit, ista defensione praeculeris.*

A contrarium rerum confusione est illa Ciceronis amplificatio: *Quis ferat inertissimos homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimos, ebrios sobrios, dormientes vigilantibus?*

Sic à ceteris locis peti potest amplificatio.

In exornationis amplificatione si loci tractandi sunt, qui movere possint expectationem, admirationem, & voluptatem. In cohortationibus, bonorum, ac malorum enumerationes, & exempla valent plurimum. In iudiciis accusatori ferè

quae ad iracundiam, reo quae ad

miserationem pertinet.

DE PRÆCEPTIS

EXORNATIONIS.

Latum est genus exornativum; saneque varium, ut quod ad laudandos claros viros, improbosque vituperandos, suscipiatur.

In hoc animi motus leniter tractantur, resque amplificantur, & ornantur.

Laus hominum dividitur in tempus, quod ante eos fuit, quoque ipsi vixerunt: in his autem, qui vitam functi sunt, etiam quod est infecutum. Ante hominē patria, parentes, maioresque erunt, quorum vel respondisse nobilitati, vel humilibus genus nobilitate factis dicemus. Adde quae responsis, vel oraculis, vel signis ante ipsum futuram claritatem promiserunt.

In vita duci laus potest ab infantia, ab educatione, ab indole, quam iam à primis annis magnum virtutis specimen dederit: à preceptoribus, ab optimarum artium studiis, à triplici denique bonorum genere, corporis, fortunae, atque animi.

Corporis bona sunt valetudo, vires, forma, & his similia: qui haec habuerit, laudabitur, quod bene illis sit usus: si non habuerit, quod sapienter caruerit; si amiserit, quod moderate tulerit.

For-

Fortunae bona sunt, opes, divitiae, propinqui, amici, potentia, gratia; ceteraque huiusmodi quorum rectus usus laudabitur.

Animi bona virtutes sunt, & recte facta: Mors ipsa eius, quem laudamus, silenda non est, si quid in ea fuerit notabile, deinde commemoranda quae mortem sunt infectura: ut decreta virtuti praemia, erecta monumenta, habitus post mortem honores, res gestae iudiciis hominum comprobatae civium meritorum, ac desiderium. Omnis ordo, supra dictus in vituperatione constabit tantum in diversum.

Urbes similiter, atque homines laudantur: nam pro parente est conditor, & multum auctoritatis habet vetustas. Corporis, & fortunae bona: situs salubritas, amoenitas, munitio, opes, templa, aedificia, fluvij, atque similia: respondeat animi bonis, leges, & instituta civium, mores, & studia literarum.

DE DELIBERATIONE.

Exornationis praecipua multa ad sententiam dicendam valent. In deliberando finis est dignitas, vel honestas, quod omnia referenda. In suadendo, vel dissuadendo tria sunt spectanda, quid sit, de quo deliberetur; qui sunt, qui deliberent; qui sit qui suadeat.

Pa-

Patres suadendi sunt quatuor: prima, ut doceamus fieri posse id, quod suademus, & facile esse: secunda, honestum: tertia, utile: quarta, necessarium. Si quid effici non possit, tollitur deliberatio, quamvis honestum, & utile sit, & quæ per difficultia sunt, perinde habentur, ac si effici non possent. Si non videatur necessarium esse, videndum quam sit magnum: nam quod permagni interest, pro necessario habetur.

LIBER SECUNDUS

DE DISPOSITIONE.

Inventis iam rebus, quibus fides facienda est, de eorum collocazione agendum: tuo enim quoque loco disponendum: sunt autem partes orationis quatuor. Exordium, narratio, confirmatio: peroratio dux earum valent ad rem docendam, narratio, & confirmatio: ad permovendos animos. dux, exordium, & peroratio.

DE EXORDIO.

Exordium est oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem. Id vero maxime fit, si auditor reddatur benevolus, docilis, & attentus. Benevolentia conciliatur

aut

aut à nostra, aut ab auditorum, aut ab adversariorum, si qui contradiant, persona, aut ab ipsa causa.

Dociles auditores faciemus, si aperte, & breviter causæ summam exponamus.

Attentos denique reddemus, si aut magna quedam aut nova, aut necessaria proponamus, aut coniuncta cum iis, apud quos res agitur.

Causarum genera sunt quinque: honestum, humile, dubium, admirabile, obscurum: honestum, quod est de re honesta, ut de virtute aliqua, satis per se ad conciliationem valet. Humile, quod est de re vili, ut de cloacis expurgandis, in quo attentum facere debemus. Dubium, de quo dubitatur, turpene sit, an honestum: ut defendere patrem homicidam: quia pius est defendere patrem, impium homicidam: hic attentum facimus iudicem. Obscurum, quod de rebus obscuris est, & difficultibus: hic docilem reddimus. Admirabile, quod est præter opinionem hominum: ut beatos esse pauperes: hic non sufficit recta benevolentia postulatio, sed remedijs opus est.

Unde exordij dux sunt partes: principium, in quo recta benevolentia, & attentionis postulatio est: & insinuatio, quæ subrepat auribus. Consilium ergo ex causis sumetur: si causa laborabimus, persona subveniat: si persona, causa.

Exordia debent esse apta verbis; & intracta senten-

ten-

tententis ad alliciendū, incitandumq̄ auditorē.

Exordiorum septem sunt vitia: vulgare commune, commutabile, longum, separatum, translatum contra præcepta.

Vulgare est, quod in plures causas potest accommodari, ut convenire videatur.

Commune est, quod nihil hominis in hanc, quam in contrariam partem causa, potest convenire.

Commutabile est, quod ab adversario potest leviter mutatum ex contraria parte dici.

Longum est, quod pluribus verbis, aut sententiis, ultra quam satis est, producitur.

Separatum est, quod non ex ipsa causa ducitur, nec sicut aliquod membrum annexum orationi.

Translatum est, quod aliud conficit, quam causa genus postulat: ut si quis docilem faciat auditorem, cum benevolentiam causa desideret.

Contra præcepta est, quod nihil eorum efficiat, quorum causa præcepta de exordiis traduntur.

In genere iudiciali ex ipsa causa visceribus sumendum exordium conciliando iudicem, nec semper exordio utendum, ut in honestis causis, & in parvis, atque frequentibus.

In demonstrativo exordia maximè sunt libera. In deliberativo aut nulla, aut brevissima.

DE

DE NARRATIONE.

Narratio est rerum explicatio, & quadam sedes, & fundamentum constituenda fides. Oportet eam tres habere virtutes, ut brevis, ut aperta, ut probabilis sit. Erit brevis si constet simplicibus verbis, & si semel una quæque res dicatur.

Erit dilucida & aperta, si verbis usitatis, si ordine temporum servato, si non interrupto narrabitur.

Probabilis autem erit, si personis, temporibus, locis, ea, quæ narrabuntur, consentient: si cuiusque facti, & eventus causa ponetur. Cicero placet, ut sit iucunda, & suavis: suavis erit, si habeat admirationes, expectationes, exitus inopinatos, interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, latitias, cupiditates.

In iudicijs, si novæ res, non adhibeatur narratio.

In exornatione, narratio nulla, quæ consequatur exordium, nisi ea, quæ incidit, cum aliquid eius, de quo loquimur, narrandum est.

In deliberatione privata narratio non erit.

DE

DE CONFIRMATIONE.

Confirmatio præcipua pars orationis, in qua exponenda argumeta nostra, & contraria dissolvenda: ad quam recte faciendam, cognoscendus est cause status.

Status est questio, quæ ex prima causarum consuetudine nascitur: ut *Milo occidit Clodium, & Milo non occidit Clodium*: è quibus nascitur hæc questio. *An Milo occiderit Clodium.*

Triplex est status causarum: coniecturalis, nominis, & qualitatis. Coniecturalis, in quo: si, nec ne, querimus: ut *Sine Clodius insidiatus Miloni?* Nominis, vel finitionis, cum quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum, investigamus: ut *Sine Iulius Cæsar Rex, an Tyrannus?*

Qualitatis, in quo de utilitate, æquitate, honestate differitur, deque contrariis: ut *Reclene fecerit Romulus, cum fratrem interfecit.*

Ratio dicitur, quæ afferitur à reo depellendi criminis causâ: firmamentum, quod ab accusatore ad labefactandam rationem afferitur. Ex rationis verò, & firmamenti consuetudine oritur questio quædam, quæ iudicialio appellatur.

Argumenta verò ita collocabit orator, ut firmissimum quodque sit primum, dum ea, quæ excellunt, serventur ad extremum. Siqua erunt me-

mediocria, in mediam turbam coniciantur.

Argumentario est argumenti explicatio: conficitur cum ex locis, aut certa, aut probabilia sumpleris. Huius septem sunt species: syllogismus, enthymema, inductio, exemplum, epicherema, sorites, dilemma.

Syllogismus, qui & ratiocinatio dicitur: constat propositione, assumptione, conclusione: *Omne bonum est expetendum: eloquentia est bona: ergo expetenda.* Eam quidam quinque partibus constare volunt, adiungentes propositioni, & assumptioni probationem.

Virabimus similitudinem, quæ fatieratis mater est, non semper ordientes à propositione, sed interdum ab assumptione, nonnumquam à conclusione.

Enthymema syllogismi pars, vel syllogismus imperfectus, quia caret propositione, aut assumptione: ut *Eloquentia est bona: ergo expetenda.*

Inductio, argumentario: quæ ex pluribus collationibus pervenit quò vult, hoc modo.

*Arts tua, Tiphys, tacet, si non sit in aquore fluctus
St valeant homines, ars tua, Phæbe, tacet:*

Ergo apparet virtus, aruitur que malis.

Exemplum est inductio imperfecta, in quo ex una re singulari alia inducitur, hoc modo: *Deus pepercit Magdalene penitentiam agentis: ergo, & tibi parceret.*

Epicherema breuiter comprehensus syllogismus, ut: *Sine causa dominum seruus accuset.*

Sorites contra multas argumentationes, conuoluit acervatim.

Dilemma in quo utrum concesseritis, reprehenditur Cicero: *Discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimar, sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam.*

Refutatio, est reprehensio, per quam argumentando adversariorum confirmatio diluitur, aut infirmatur, aut elevatur.

Peroratio, extrema pars orationis: huius duae sunt partes, amplificatio, & enumeratio. Enumeratio nonnumquam laudatori, suadori non saepe, accusatori saepius, quam reo, est necessaria: huius duo sunt tempora, si aut memoriz diffidas eorum, apud quos agas, vel intervallo temporis, vel longitudine orationis, vel frequentatis firmamentis vim est habitura causa maiorem. Quae repetemus, quam brevissime dicenda sunt, & cum pondere aptis sententijs, & figuris varianda.

LIBER TERTIUS.

In eloquendo excellentem cum putat Cicero, qui ita dicit, ut probet, quod necessitatis est: ut delectet, quod suauitatis: ut moveat, quod est

est victoria: Tria enim sunt munera oratoris: docere, delectare, movere: quorum unumquodque diversum dicendi genus desiderat: imum, medium, summum.

Imo, id est humili, & tenui, sed subtili, & acuto utitur, qui docet: hoc genere fiunt Epistolae, eclogae, commentaria: comediae, interpretationes, narrationes, sermones familiares.

Medio, id est temperato, & mediocri, utitur, qui delectat: hoc genere scribuntur historiae, orationes generis exornativi, vel totae, vel in parte, ut exordio narratione.

Summo, id est copioso, & pleno utitur, qui movet: hoc genere fiunt tragediae, poemata heroica, orationes in genere iudiciali, vel totae, vel in aliqua parte, ut narratione graviori, confirmatione, confutatione, peroratione acriori, vel congressu graviorum personarum.

In elocutione spectandum, ut Latine, ut plane, ut ornate, ut aperte dicamus.

Omnis orationis ornatus, aut est in singulis verbis, aut in coniunctis. Verba aut propria sunt, & quasi nata cum rebus ipsis, aut verò translata.

Curandum oratori, ut verbis lectissimis utatur. Verborum simplicium alia natura sunt consonantiora, grandiora, nitidiora, quae aurium iudicio ponderanda sunt: sic consonantius est moderatio, quam modestia, grandius profligatissimus,

in illis, quàm malus nitidius bos, quàm vacca.
 Obsoletis verbis, & poeticis raro, & vix utendum in oratione.

Græci in fingendis vocabulis libertimi, Latini id vix licuit.

Tropus est verbi, vel sermonis à propria significatione in aliam cum virtute mutatio, ut *Lata segetes*: nam latina hominum est propria; aliena vero à segetibus. Tropi sunt undecim: septem in uno verbo Metaphora, Synecdoche, Metonymia, Anonomasia, Onomatopœia, Catachresis, Metalepsis. In oratione vero quatuor, Allegoria, Personalis, Hyperbaton, Hyperbole: quibus addam Ironiam.

Metaphora, seu translatio, est, cum nomen aut verbum transferatur ex loco illo, in quo proprium est, in eum, in quo proprium non est. *hic homo omni hoc allatur.*

Synecdoche tropus est, in quo ex parte totum, aut ex toto partem, aut ex antecedentibus sequentia intelligimus. Fit tribus modis: ex parte totum intelligitur, ut ex recto domus: huc perinet, cum ex uno plures intelliguntur, ut Hispanus, pro Hispanis; aut genus è forma, ut Mathematicus leo, pro quovis leone; aut ex materia res univèrsa, ut ferrum pro gladio. Contra vero ex toto pars, ut fons pro aqua: hunc spectat eum è pluribus unus intelligitur, ut nos Consules, aut

è genere species, ut ales pro aquila: ex antecedentibus sequentia intelliguntur. Virg.

Aspice aratra, iugo referunt suspensa iuvenci.
 Ex sequentibus antecedentia. Idem.

Atque umbrata gerunt civili tempora quercu.

Metonymia est tropus, in quo causas per effecta, vel effecta per causas, vel ex eo, quod continet, id quod continetur, vel rem è signo intelligimus: causa pro effectu ponitur, ut inventor, aut author alicuius rei pro re inventa: sic Bacchus pro vino, Ceres pro pane, Plato pro scriptis eius. Effectus pro causa, ut mors pallida, quia facit pallidos, continens pro contento: sic Roma pro Romanis, aut possessor pro re possessa. Virgil.

Iam proximus ardes Vcæleon.

Aut signum pro re, ut toga pro pace, fasces pro magistratu.

Antonomasia ponit aliquid pro nomine, ut eversor Cartaginis pro Scipione. Si addatur proprium nomen, iam non erit Antonomasia, sed epithetum.

Onomathopœia, id est, fictio nominis, ut sibilus, Græcis inter maximas virtutes numeratur, Latini vix permittitur.

Catachresis non habentibus nomen suum accomodat quod in proximo est: ut edificare classem, vel equum.

Metalepsis, id est, transumptio ex alio in aliud, velut viam præstat. Virg.

Post aliquod mea regna videns, mirabor aristas.

Ubi aristas pro annis, posuit gradatim ascendens ab arillis ad spicas, ab spicis ad tegetes, ab his ad aestates, ab aestatibus ad annos.

Allegoria aliud verbis, aliud sensu ostendit. Virgil.

Sed nos immensum spatium confecimus æquor.

Est duplex aut tota, aut nulla.

Ironia, quam illusionem vocant, contrarium verbis ostendit, ea aut pronuntiatione intelligitur, aut personâ, aut rei naturâ. Cicero. *Verris homo sanctus, & diligens.*

Periphrasis est tropus, qui pluribus verbis explicat, quod uno, aut paucioribus dici potest. Idem.

Tempus erat, gelida quo primum terra pruina.

Spargitur.

Hyperbaton tropus est solis poetis relinquendus, qui verba dividit. Virg.

Septem subiecta trioni.

Hyperbole, est emittens superiectio. Virg.

Fulminis ocyor alis.

Modus tamen in augendo, & minuendo adhiberi debet, et si enim omnis hyperbole est supra fidem, non tamen debet esse ultra modum.

DE FIGURIS.

Figura est conformatio quædam orationis remota à communi, & primum offerente se ratione, differt à tropo, quod figura proprijs verbis fieri potest, quod non cadit in tropos.

Figure aliæ sunt verborum, aliæ sententiarum. Verborum figura mutatis verbis tollitur: sententiarum verò permanet quibuscumque verbis uti velis. Verborum figura est qua ipsius sermonis insignita continetur perpolitio.

Figure verborum tribus modis fiunt, adiectione, detractioe, similitudine.

FIGURÆ PER ADIECTIONEM.

Repetitio est eiusdem verbi crebra à primo repetitio. Cicero. *Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas.*

Conversio, cum in idem verbum sepe conuertitur oratio. Idem. *Panos Populus Romanus iustitiâ vicit, armis vicit, liberalitate vicit.*

Complexio, quæ repetitionem, & conversionem complectitur. Idem. *Quis legem tulit? Nullus. Quis maiorem P. R. partem suffragijs præva- vit? Nullus.*

Conductio est verborum geminatio. Idem.

Vivis, & vivis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.

Traductio est cum verba paululum immutata ponuntur. Idem. *Pleni sunt omnes liberi, plena sapientium voces, plena exemplorum vetustas.*

Synonymia est cum verba idem significantia congregantur. *Abisti, excessit, erupit, evasit.*

Polyyndeton, est schema, quod coniunctionibus abundat. *Virg.*

Tectum que, laremque.

Gradatio, cum gradatim sursum versum reditur. *Cicero, Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria amulos comparavit.*

FIGURÆ PER DETRATIONEM.

¶ Dissolutio, vel Asyndeton, cum demptis coniunctionibus dissolute plura dicitur. *Cicero, Gallia huius virtuti, fidei, felicitati commenda est.*

Adiunctio, in qua ad unum verbum, quod primum, medium, vel postremum collocatur, plures sententiæ referuntur. *Cic. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.*

Disiunctio, cum unum quodque certo concluditur verbo. Idem. *Homerum Colophonij suum esse dicunt, Chij suum vendicant, Salaminij repletunt.*

Sinedochē, vel præciso, figura est cum subtrac-

tractum aliquod verbum ex cæteris satis inteligitur. Idem. *Sermo nullus, felicitet nisi de te, quid enim potius?*

Sinaciosis, quæ duas res diversas obligat hoc modo: *Tam deest avato, quod habet, quam quod non habet.*

FIGURÆ PER SIMILITUDINEM.

¶ Annominatio, vel Paronomasia, est, cum verbis paululum immutata, & deslexa in oratione ponuntur, *non leno, sed leo.*

Similiter cadens, cum in eodem casus verba cadunt, *egens virtutis, abundans felicitatis.*

Similiter desinens, cum sive in nominibus, sive in verbis, sive in illis quæ declinate non possunt, similes exitus sunt. Idem. *Aud alter terribis, similiter placas.* Similiter cadens fit in nominibus, & verbis tantum; similiter desinens in omnibus orationis partibus.

Compar, Græcè Isocolon, habet orationis membra, quæ constat ex pari fere numero syllabarum. Idem, *extrema lyciae apparuit, incerte vere suscepit, media asiæ confecit.*

Contrapositum, vel antitheton, cum singula singulis opponuntur. Idem, *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.*

Commutatio, cum due sententiæ inter se detrepantes ita effertur, ut a priori posterior

contraria proficiantur. Idem. *Non ut eadem vi-
vo, sed ut vivam edo.* Danda opera est, ut parçè,
& cum res polcet, verborum figuris utamur;
deinde sciendum, quid quisque in orando pos-
tulet locus, quid persona, quid tempus. Nam
plerumque verborum cura derogat affectibus fi-
dem.

FIGURÆ SENTENTIARUM.

Figura sententiarum est, quæ non in verbis,
sed rebus ipsis quandam habet dignitatem.

Interrogatio est quæ non sciendæ, sed insti-
tandæ gratiâ assumitur. Idem. *Quo usque tandem
abuterè Carilina patientia nostrâ?*

Responsio cum aliud interroganti ad aliud,
quia sic utilius sit, occurritur, tum augendi, tum
declinandi criminis gratiâ ut Rogatus testis in
à reo vapulasset? Et quidem innocens, inquit que-
ro, an occiderit hominem? R. latronem.

Subiectio, cum orator, vel interrogat se ipsum,
& respondet sibi, vel cum alium rogaverit, non
expectat responsum, Cicero. *Apud quem hoc di-
co? Nempe apud eum, qui cum hoc sciret. &c.*

Occupatio, cum id quod abijci potest, occu-
pamus, ut in divinat. *Si quis vestrum, iudices, mi-
ratur, ubi Cicero rationem reddit, cur ad accu-
sandam descendat, ubi semper defenderit.*

Correctio, quæ tollit sententiam aliquam, &
eam

eam aliâ, quæ magis idonea videatur, emendat, &
corrigit. Idem. *Non enim furem, sed raptorem, non
adulterum, sed expugnatorem pudicitie, non sacri-
legum, sed hostium sacrarum.*

Dubitatio, cum dubitat, quid agendum, aut di-
cendum sit. Idem. *Quid primum querar; aut unde
potissimum axordiar.*

Communicatio, cum aut ipsos adversarios
consulimus, aut cum iudicibus deliberamus, ut
si vos eo in loca essetis, quid aliud fecissetis.

Prosopopeia, personarum ficta inductio, quæ
urbes etiam, & populi voces accipiunt, formæ
item rerum, quæ corporis expertes sunt, ut fa-
ma, virtus.

Apoptrophe, aversus à iudice sermo. Cicero.
*Quid tuus ille, Tubero, in acie Pharsalica gladius
agebat?*

Hypotyposis est illustris explanatio, rerum-
que quasi gerantur, sub aspectum subiectio,
Idem. *Inflammatu scelere, ac furore in forum ve-
nit ardebant oculi, raso ex ore crudelitas emicabat.*

Ethopæia, est imitatio vitæ, ac morum alieno-
rum, sermonumque descriptio: nam in factis, &
in dictis veritatur. *O dii homi! Quam teter incede-
bat! Quam truculentus! Quam terribilis aspectu!
Unum aliquem te ex barbaris illis exemplum Imper-
rij veteris, imaginem antiquitatis, columnam Reip.
diceres intueri.*

Emphasis, Latine significatio est, cum ex alio quo dicto latens aliquid eruitur.

Iacuitque per antrum immensum.

Eloci spatio Cyclopi magnitudo intelligitur.

¶ Sultentatio, est figura, qua diu suspenduntur auditorum animi, atque aliquid deinde inexpectatum subiicitur, Cicero: *Quid deinde, quid censeatis? Furrum fortasse, aut predam aliquam?* Mox subiicit, quod erat improbius. Interdum etiam te aliqua exaggerata ad aliquid levius descenditur.

¶ Pretermissio, cum dicimus nos pretereire, aut non scire, aut nolle dicere id quod tunc maxime dicimus. Idem. *Non queror diminutionem velle, aut, non flagitium huius iacturæ.*

Licentia, cum apud eos, quos vereri, aut metuere debet orator, tamen aliquid pro suo iure dicit, quod eos minime offendat. Idem pro Lig. *Vide quid licentia Casar, nobis tua liberalitas det, vel potius audacia.*

¶ Concessio, cum aliquid etiam iniquum videtur orator pati, atque concedere, ut que deinde dicturus est, graviora videantur. Idem *Levia sunt hec in hoc reo criminata: meum virgatum nabit chus nobilissima civitatis pretercedem, humanum: alius ne condemnaretur, pecuniam dedit, usitatum est.*

Ironia, cum contra ac dicis accipi, & sentiri vis:

vis: dissent à tropo, quod tropus brevior est, & aperior, at in figura totius voluntatis fictio est. Idem P. *Clodij mortem aquo animo nemo ferre potest, luget senatus, meret equesstris ordo, tota civitas confecta senio est.*

¶ Distributio, cum aliquid in plures partes distribuitur; quarum unicuique ratio deinde subiungitur. Idem. *Alexandro, neque in deliberando consilium; neque in preliando virtus decrat: nam in dubijs apparebat sapientissimus, cum consilium esset cum hoste, fortissimus.*

¶ Permissio, cum alicui rei vehementer confidimus, & ostendimus nos eam tradere alicuius voluntati. Idem. *Ego, induces, summum, ac legitimum causa mea ius omitto, vobis permitto.*

Apolliopepsis, quarum nonnulli recitentiam, appellant, affectus animi, vel ire, vel sollicitudinis ostendit, idque tacendo. Virgil.

Quos ego sed motos prestat componere fluctus.

Deprecatio est, cum opem alicuius imploramus. Cicero. *Hoc nos metu C. Casar, per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera.*

Execratio, qua malum alicui precamur. Idem. *Dij te perdant, fugitive, ita non modo nequam, & improbus, sed & fatuus, & amens es.*

Epiphonema est rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio. Virgil.

Tanta molis erat Romam condere gentem.

Ex.

Exclamatio est, quæ significationem doloris, aut indignationis, aut admirationis, aut lætitiæ, aut alium animi motum conficit; idque aut narrata re, aut amplificata. Cicero. *O spectaculum miserum, atque acerbum!*

¶ Apollitrophe est conversio orationis ab iis ad quos habetur, aut ad presentem, aut ad absentem, ad aut inanimata. Idem. *Vos enim Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro, atque obsecro.*

DE COLLOCATIONE.

¶ In collocatione necessaria sunt ordo, & iunctura, ut oratio sit lenis, coherens, & æqualiter fluens.

¶ Ordinis observatio est in singulis verbis, & contextis. In singulis cavendum, ne decrecat oratio, & fortiori subiungatur aliquid infirmius, ut sacrilego fur. Verbo sensum claudere, si compositio patiatur, optimum: quod si asperum erit, orationi consulendum.

¶ Iunctura concinna, & elegans erit, si verba extrema cum consequentibus primis ita iungamus, ut nec alperè concurrant, nec vastius deducantur, ut exercitus Xerxis, ars studiorum; *viro optimo obtemperare.* ¶ Ultimæ syllabæ verbi prois, ne sint primæ sequentis, ut *res invisæ visa sunt.* ¶ Monosyllaba, si multa sint, ut, & dissylla-

laba, male continuabuntur. Item multa similiter cadentia, & desinentia vitiosa sunt.

Orator sic illigat sententiam verbis, ut nihil inane, nihil inconditum, nihil in oratione sit redundans; hoc fit numero oratorio.

Aures, vel animus potius aurium nuntio quam in se continet vocum omnium mentionem, cuius observatio numerosæ orationis artem peperit.

Verius certis legibus adstrictus est, in oratione nihil certum; nisi ut sententia aptè verbis comprehendatur; adeo ut verum in oratione fieri, aut periodum ab hemistichio incipi vitiosum putetur; numerosam tamen esse probatur.

Tota periodus numerosa sit; necesse est.

Initia optime nascuntur à Dactylo, Cretico, Anapæsto. Dochimus quovis loco aptus, dum semel ponatur. In extremo tres sunt servandi pedes, quos aut chorcos, aut spondeos, aut alternos esse oportebit. Aristoteles poni ultimum, Cicero Creticum aptiorem putat.

Media periodo in humili oratione iambus erit frequentissimus, pæon in ampliori; in utraque dactylis, creticis, dochimis, spondeis locus est.

MEMORIA.

¶ Hæc cum alijs artibus sit communis, quæ arti-

artificioſa eſt, orationis artiſ pars exiſtimatur.

Si tamen quis unam, maximaque artem memorie querat, exercitatio eſt: multa edicere, multa cogitare, & ſi fieri poſſet, quotidie, eſt potentiffimum.

PRONUſTIATIO.

Apleriſque actio dicitur, ſed prius nomen à voce, ſequens à geſtu, huius partes ſunt vox, & geſtus. Vocis mutationes totidem, quot animorum. Iracundia acutum vocis genus deſiderat, incitatum, crebro incidens. Miſeratio, ac mator plenum, flexible, interruptum, ſebile. Metus demiffum, hæſitans, abiectum. Voluptas effuſum, tenerum, hilararum. Geſtus vocem ſequi deber. Status erit rectus, rarus inceſſus, nec ita longus; excuſio moderata, caque rariſ cervicium nulla mollietis, nulle argutie

digitorum: In ore, & præcipue

in oculis, maxi-

ma vis.

FIN.

SI-

SIDRONIJ HOſCHIJ,

E SOCIETATE IESU,

LACHRYMÆ SANCTI PETRI,

ELEGIA I.

Peccatum ſuum deſlet.

SI qua fides ſuperell periuro, præſertet cheui

Periuret. Max cauſam vox agit, una metra.

Careta dicentis, lacrymæ, ſi vocis hæbetis

Pendera ſi nulla falſiſ arte fidem.

Itē igitur, facinatque noſum, culpamque piate;

Non intermiſiſis currite ſemper aquis.

Vos mihi ſubſidium ſiuitis, vos peccatis huius

Ex aliqua ſaltem parte levatis opus.

Itē, ſed abſque modo cauſa immoderata dolendi eſt;

Illa ſibi noctes vendidit, illa dies.

Itē, nihil facis eſt, non ſi creſcatis cundo;

Creſcite collectis ut ſolet amos aquis.

Non ego menſuram vobis, non tempora pono,

Nec mea ſine patitur ponere cauſa modum.

Non moveor damnis fortuna criminis factis,

Niſ cupere, & fluxas ſperemere diſſuta operas.

Non erit hos luſtus, aur rapti funis amici,

Aut labes facte non abolenda mea.

Indigna eſt lacrymis leuidum iuſſura bonorum,

Vitam equivoſo digna dolore mea eſt.

Et quamvis lacrymis facile eſt reparabilis illa;

Nulla tamen lacrymis dignior elle poteſt.

Hic

Hæc mihi periuro, toties quod diximus ore,
 Mens nocuisse horet, lingua seferre timet.
 Vos igitur, lacrymæ, periuria dicite nostra,
 Nil dolor hic linguæ voce querentis eget.
 Vos cecitis, dum clausa mihi Pudor ora tenebit,
 Peccati testes, & medicina mei.

Hæc lacrymæ viles, nostris ocque luctibus aptæ
 Currere sanguinæ debueratis aquæ.
 Qualibus hæc ipsa perisulæ nosse maderat,
 Cui tanti luctus pars ego magna fui.
 Mens abit, & morior, quoties lacrymantis imago,
 Orantisque Patrem forma, modulique subit,
 Affixis telluri oculis, sparsisque iacebat
 Crinibus, & longas senu dabat ore preces.
 Illum ego, qui flebat, testor, collemque creatum,
 Et quæ serrat adhuc signa doloris humus.
 Sanguis erant lacrymæ: stillabant sanguine vultus:
 purpureus multo sanguine sudor erat.
 O, ego quam vellem tales quoque funderet fletus:
 Erumpere ex oculis unda cruenta meis.
 Cuiusmodi quæ fontes alios fecere, piari
 Conveniat lacrymis, sanguine nostra decet.
 Sanguine pro lacrymis aliena piacula flerit;
 Ut mea deploram, sufficere aquæ?

I cruor ex oculis: poscit mea causa cruorem:
 Quamvis nec sceleris sit satis ille meo.
 Et quæta pars oculi sunt corporis. O mihi possit
 Omnibus erudans arubus ire cruor.
 Et mihi sunt venæ, & venæ mihi sanguine surgent:
 Erumpere ex oculis unda cruenta meis.
 Quid mihi nunc prodest cum parvis humida cymbis
 Retia, quid patriam deservisse calami?
 Quid, quas ipse mihi vitæ formidine clausi,
 Cælestes alius Pandere posse fores?
 Omnia perdidimus, Coelumque, aënumque, Deumque:

No-

Nullaque non sceleris debita poena meo est.
 Sed pernam meruisse parum est: quod torques, & urit,
 Illius est nostro crimine læsus amor.
 Offendisse illum mihi prima, & maxima poena est:
 Erumpere ex oculis unda cruenta meis.
 Debueram Dominum vitæ præferre: negavi:
 Morte nec in medi perisulæ esse: fui.
 O utinam nocitura mihi pars pessima nostræ
 In medijs vervis lingua revulla foret.
 Mene negasse Deum, flexo qui poplite pinus
 His pedibus lætices hæc quoque nocte dedit?
 Qui nobis de dicit ipse suum cum sanguine corpus,
 Cumque daret, mores, dixit, at esse mei.
 Sic memorem ille sui tanto me munere fecit,
 Erumpere ex oculis unda cruenta meis.
 Sic certe fletum, si non de matremore, si non
 De ferro nobis pestus, & ære foret.
 Interea dum, vota nihil conceditur ultra,
 Ex oculis saltem currere semper aquæ.
 Qualibus æternis manant è fontibus undæ,
 Quæ vena nunquam deficiente fluunt.
 Tempus erit cum vos sanguis fortasse sequetur,
 Si modo non fallam rursus, ut autè, fidem.

ELEGIA II.

In specu se flens accusat.

Rupes dura, mei verisimila cordis imago,
 Hirsuta, sed lacrymis apta latebra meis.
 Ad te flens venio læthali faucibus ictu,
 Squallidus immixtis mistra per ora comis.
 Accipe me, profugumque tuo, precor abde sub antro,
 Et referant gemitus concava læta iocos.

Y

Tu

To mihi deserta sedes securior aula es:
 Non hic, qui rursus plurima querat, erit.
 Hic licet atque animi depromere sensus,
 Has inter tenebras tuta quereis mea est.
 Hic impune licet quis sim, quali que fateci,
 Hic mea me tuto proderet lingua potest.
 Ille ego sum males verbis animosus, & audax,
 Et solo fortis munime, rebas iners.
 Ille ego sum prima quem stravit femina voce
 Obitum Domini, cum Dominoque, mei,
 Qui nil sum veritus, tantum ne cognitus essem,
 Perfidia testem sæpe vocare Deum.
 O restis, iudexque mea certissime culpa,
 Quis de me sensus sit meus, ipse vides.
 Nunc ego te melius testem voco: iusta doloris
 Quam tibi causa mei, tam dolor ipse patet.
 Hic es, & hos gemitus, & quidquid dicimus audis,
 Has lacrymas oculis aspicias ipse tuis.
 O dulces oculi casus solatia nostri!
 O spes, o cymba sidera cæpta meæ.
 In tantis animi tenebris vos prima fuistis
 Lux mihi, servatus vestrum ego dicar opus.
 His oculis, qui me lapsum monuere, gementem
 Aspice, placandi spes venit inde tui.
 Aspice lugentis speciem, vestimque, sinusque,
 Antiquæ de lacrymis humida facta meis.
 Aspice lassatas tundendo pectora palmas,
 Et moreat vultus mesta figura tuos.
 Non precor antiquo, quo non sum dignus, honori
 Revidi, nec regimen puppis habere tua.
 Clavum alius teneat, tenuis ego perfidus addar,
 Est mihi, que remos totaque apta manus.
 Non ego servitium, quantumvis vile, recuso,
 Dummodo sim tecum, quidlibet esse feram.

ELEGIA III.

Delicti veniam deprecatur.

Tene ego litonibus, linoque affluetus, & hamis,
 Ad tua de medijs regna vocatus aquis.
 Tene ego sustinui peritura ledere verbus,
 Et Dominum toties esse negare meum!
 Hæc mea magna fides? Sic vita charior ipsa
 Tu mihi? Sic nostra morte probatur amor?
 Tu mihi te, cælumque, casæ, cymbæque reliquæ
 Das pretium, & puduit me tamen esse tuum.
 Meos tui puduit? Certè tuus esse negavi
 Ausa que non novi, dicere lingua fuit.
 Certè ego iuravi de te nil scire, nec ullo
 Fœdere commotum te mihi, meque tibi.
 Quis tibi tunc sensus de me fuit? Acris urens,
 Quam quod nos dedimus, non puto, vulnus habes.
 Debuit hic gurgulas penes accedere tantis,
 Ut tibi pars essem summa doloris ego?
 Non tantum dolere tibi, lævissima quamvis,
 Vulnere, quam lingue perfida verba meæ.
 Qui placidus fuerat media inter verba vultus,
 Peccato cepit tristior esse meo.
 Inde tui sensus crevit sine sine doloris:
 Unde tuus crevit, crevit, & inde meus.
 Militæ pars prima tue tua signa reliqui
 Perfidus. Hoc cælum, terraque ferre potes?
 Pater, mater, neque, quod merui, me fulmine perde,
 Nec mihi sub pedibus rupta dehiscat humus.
 Pater, pater: mea me satis, heu! Peritura prestant:
 Illa tuo gravius fulmine peena mihi est.
 Viribus ut totis me tua detonet ira,
 Mens sibi supplicium perdat manus erit.
 Quod redimi saltem flamma si vindice possit,

Quom euperem flama vofdice pofle mori!
 Hei mihi! Cur volui me fortunae efle videri!
 Hei mihi: cur vquam lingua locuta mea eft?
 Cum mihi caelefium veligia ferre per aquor
 Polle datum efl, ruitam cur dedit vnda viam?
 Cur me preflauit? Cur me, quod cepit eunti
 Cedere, non totis obruit aquor aquis!
 Quantum perdidit micum pendet in illo!
 Quanta fub his mecum culpa fepulta fotes!
 Securo nunc veftira gradu me terga premuntem
 Io quantos luctus fubftituitis equa?
 Nunc ego naufragium fum paffus triftius illo,
 Quo mare deinde me tumuleffer uqutis.
 Parce, pater, medijs factu dum naufragus undis;
 Si me non recipis, quis mihi portus erit?
 Quae mihi foia fuper, tabulam ne fubftitue nanti,
 Nec dura gemitus aure repelle meos.
 Semper habeant aditus ad te luparim molles,
 Ad te, ne pereant, qui preare, uocas.
 Quodque iuras, cum fis hominum iudexque, Paterique
 Praecipue titulum nominis huius amas.
 Iudicis officium efl punire, ignofcere Patris;
 Sis mihi, quod maris omnibus efl, Pater.
 Hoc eris, hoc potius celebras nomine gaudes,
 Naturae pietas conuenit illa tui.
 Noti ego te, quamuis toties te nofle negaris;
 Et pius, & placido refpiciens ore reos.
 Tardus es ad penas, & qua non mittere malle;
 Inuita micetis fulmina rara manu.
 Laetus eras, memini: iufto pete fulmine fontes,
 Diximus; offensa efl fulmine digna tuo.
 Pareite, dicebas, quid fit, uelcitis amare;
 Non efl ingenij fpiritus ille mei.
 Profuit hoc illis, profuit mihi: tellis amoris,
 Exemplumque tuae fun pietatis ego.

Illa mihi pietas miferos folantis inhaeret,
 Quos labor, aut animi triftis gravaret onus,
 Ad mea, dicebas, celeris puercepta uenire;
 Qui fiquis eris, noftra lacus abibus ope.
 Hac ego te fretus uenio omibi remina pondus
 Sunt mea, meos ido uicta labore gemit.
 En uenio, tu, quo feminat, folatis laborem,
 Mole quod immenfa me gravat, aufert onus.
 Ah! Quid agam, tua cum fupplex ante ora iacebo?
 An poterio lingua pauca trimente loqui?
 Haecine, quae toties te lingua efl tuis negare,
 Perfidiæ poterit decere, parte mea?
 Ut puto, non poterit, uerba imperitica relinquet,
 Et rumpet medios uicta pudore fonos.
 Sed licet haec taceat, gemitus, lacrymaeque loquuntur
 Ha quoque fi dehet, ingemuitque lat efl.
 Tu gemitum, meditata maeris quam uerba requiris;
 Hic index animi certior eflle folet.
 Ut fleat, vincaturque tuam, quam de pector, iram,
 Facunda motus plus ualeat arte dolor.
 Sic uenio fupplex, quamuis peccaffe dolentem,
 Me patris haec intra durtine ante oculos.
 O Pater, hoc tantum, ueniam conecente dolenti;
 Et lacrymas nobis mittis in ore uide,
 Per qui te genuit, ueriffima cuius imago es,
 Et qui te uoluit, quod fumus, eflle, Patrem.
 Qui nos, ut feruæ, uitam te pendere iufait,
 Qui uul, nos parturimus fanguinis eflle tui.
 Perque tuum, quo uile genus dignauis, amorem,
 Qui te, quod modo fis, ferre coegit onus.
 Per quos iam patris, per quos patire dolores,
 Dum peragis noftra grande, falutis opus.
 Sic tellura tuum celebrat clemencia nomen,
 Ataque fit miferis femper aperta scis.
 Sic quod fcire dedit genitor mihi, uerper, & ortus

Te genus esse Dei credat, & esse Deum.
 Exemplo sic quisque meo speretque, sciasque,
 Littora naufragio tuta parere suo,
 Sic parere tuis alluiscat legibus orbis,
 Et pretium mortis non sit inane toro.

ELEGIA IV.

Nimiam fiduciam suam arguit.

Quid mi ser hęc lachrymis, & questu saxa fatigas?
 Tam graviter laeso numine, siete parum est.
 Non bene corrigitur solia ignavia votis.
 Magnanimus votis quilibet esse potest.
 Si bene poenitent, factis testare dolorem,
 Laeta semel, factis est reparanda fides.
 Et plusquam lachrymis commissum dilue crimen
 I, repete intrepido testata relicta pede.
 Hic tendi locus est: hic te peccasse fatere,
 Nec premat ignavus hęra verba timor.
 Hic te periturum, mentitumque omnia dicas:
 Hic flens da fides pignora certa tuæ.
 Illum ego, dic, vovisti quem posse negavisti
 Pro quo non metuam, virat ut iste, mori.
 Illum ego, dic, si tibi subito compeescere ventos
 Illum ego turbato ponere iura mari.
 Cùm voluit, vacuis panes crevere castris:
 Cùm voluit, liquidæ vina fuisse aquæ.
 Illius in laudes rupero silentia mutis.
 Equato claudi subsistere pede.
 Debuit huic lucem cœcus, seu matris ab alvo,
 Seu mori vitio luminis orbis erat.
 Sæpe Ercbi fatis vocem tremare iubentis,
 Corporaque invita deservere fuga.

Sæpe cadaveribus conspectis, vite, dixisti
 Nec mora, vivebant, qui modò suavis erant.
 Quod loquor, & spiro, quod cœlum, & sidera cœli
 Aspicio, quod adhuc virimus, ille dedit.
 Talibus, atque alijs (culpar si cura piæque
 Est tibi) perhibe verba refelle tuæ.
 Hoc placet, hoc fixum est, ut sunt, quæcumque fatebor,
 Utque animi nobis, sic satis oris eris.
 Imus, & obstantes certum est perumpere curmas;
 Si perimar, fidei mors mea pignus erit.
 Imus, & in media molem fortiter aula;
 Perfidiam miles vindicet ense meam.
 Forsitan, & intrepido conferta per atria gressu
 Evadam Domini chara sub ora mei.
 Hic ego perfusus lachrymis, plenusque pudoris,
 Provo, var supplex illius ante pedes.
 Hic ego, delicta veniam (nisi verba dolentis
 Impediunt lachrymarum) voce tremente petam.
 Aut mihi placatum serix audacia reddet,
 Aut animi salutem conscientus huius erit.
 Quid loquor? incantam male fido in gurgite puppim
 Ad scopulos fractam, sic satis, esse semel.
 Hic erat, hoc methini, qui me modò perdidit ardor
 Impetus hic idem magna loquentis erat.
 Non tamen aut oculos Romani militis enses,
 Aut populi tuneo, Pontificumque minas.
 Me timeo; mihi plus sum istis ipse vitiosus,
 Mobilis animi iam mihi nota mei est.
 Tam multos inter, quos fugi turpiter, hostes,
 Hostis ego, mihi met maximus ipse fui.
 Nemo potest vobis tantum (sic velle) nocere,
 Quantum ego, comitator iam nocuisse mihi.
 Parcite si gressum refero; quibus ante natavit,
 In tabula merito naufragus horret aquas.
 Devoeto mihi fuissetis & abominor ostra:

Hic mens, & vires proebuere meae:
 Deserto satis est crimen lugere sub antro,
 Ne virtus iterum sit mea flenda mihi,
 Infelix, quem frustra sui fiducia tollit:
 Illa sunt nostri prima favilla mali.
 Hoc perderi multos, hoc multos perdidit ante,
 Metiri ista magna pericula suo,
 Omnia spontentem de se, sui ni que timentem,
 (Expertus monito) certa ruina manet.

Nin.

ELEGIA V.

Peccatū suum orbi manifestat.

Eloquar! An fleam! Dolor hoc, pudor impedit illud,
 Mens variat, motus nec canit ægia suos.
 Cede pudor, iustoque animi succumbite dolori,
 Et pars sit pœne culpa professi meae.
 Admonitu quamvis luctus exponantur amari,
 Eloquar infelix dedere ipse meum.
 Nox eras, & mentem Dominus de more petebat
 Certus in hōiles sponte venire mokus.
 Quos ego tunc animos, quos tunc pectoris ignes?
 Ille meis nunc viribus ardor erat,
 Ipse ego te calus, dixi, comitabor in omnes,
 Pro te vel tecum perire, & ipse mori.
 Infurget solyme, totis rotas agmina portis,
 Miles ego tecum, castraque, solus ero.
 Dissugiant alii, tenebrisque, de nocte togantur,
 Teuqueque in silibus dent sua, pectus ego.
 Hoc caput obijcet iurmis se pluribus unum,
 Non ego de timidis, res tibi poscet, ero.
 Hei mihi quam brevis hæc fuit, & temerarius ardor!
 Quam levis, & mendax impetus ille fuit!

Omni-

Omnibus exemplum fidei fore grande videbatur
 Eheu! Perfidie duxque, caputque sui.
 Viderat hoc in me viciū, qui prospicit unum
 Omnia, cui melius quam mihi notus eram,
 Viderat, & vanis care fidei viribus inquit,
 Fortiaque infirmus desine verba loqui.
 Hæc nox hos animos, ne tu te fallere, probabit
 Conficia perfidie sæpe futura tua.
 Quantum animis erroris inest! Non sentimus ipsam?
 Ceu falli possent, vera monere Deum.
 Oblitimur monitis: prius æquore lyba sub alto
 Crescet, & in summis, diximus, alga iugis:
 Quam te delitutum: non sum detertor amoris:
 Testis erit fidei relique, locusque meae.
 Interea trepidans, & pallens morte futura
 Innocuas Dominus tollit ad altra manus.
 Quæ species orantis erat! Reversentia pronum
 Straverat, et umpsis sparserat ora cruor.
 Humebant crines, & humebat sanguine pectus:
 Sanguineis guttis humida vestis erat.
 Collaque, caelestisque humeri, totumque precantis
 Undabat mixtis sanguine corpus aquis.
 Sanguine rotabant stillantia gramina circum:
 Sanguine, ceu elvis, sparsa rubebat luvius,
 Dum parer, & pallor, dum flet, sudatque, suumque
 Supplicium ante oculos iam morituras habet.
 Non potest species me tam miserandam tenere,
 Quin gravis obrueret lumina fissa sopor.
 Scilicet hæc virtutis erant prælia nostræ:
 Sic mea se primum visa probare fides.
 Arma sonant, fremituque virum: coit omnis in unum
 Impetos: audaces instruo erite manus.
 Quid frustra fortes fuimus? Quid inutile terram
 Striximus? Haud illa tempus egebat ope,
 Barbara gens inflat, simulisqueque, & verberare lævit,

Vincla-

Vinclaque Divinas addit in astra manus.
 Sponte sua vincetus rapitur tot ab hostibus unus.
 Mirris ab insectis ut lolet agna lupia.
 Sic ubi cognori, quod sic permittet hosti,
 Et sibi, quam poterat ferre, negaret opem,
 Tunc vero, extimui: stasam sine sanguine pallens,
 Antonique diu nil mihi mentis erat.
 Quid facerem? Sequerer? Misero timor obstat amoris:
 Terge dagem? Prohibet veritate terga pudor,
 Ardua res, Domini fortem quicumque subire,
 Inqui: eadem captas addere vincula manus.
 Sed tamen avelli, nec scire quis exitus illi
 Immisceat, non est pennis prioris minor.
 Mens incerta diu dubijs affectibus errat,
 Quidque velit, nescit, nota nec ipsa sibi est.
 Sic ubi discordes exercent aquosa venti.
 Huc agit, & illud ventus, & uonda ratem.
 Nil mihi, quod sequerer potius, fugerimve, subibam:
 Rex est mentis inops, consilique timor.
 Cedit amor: fugio, comitantque exempla secutus
 Obscuræ noctis munere zuta peto.
 Mox dubitans, medioque inhibens vestigia cursu,
 Quid facis ah? Dixi: quò miser unde fugis?
 Quid nisi mors superest, vitam si deseris ipsam?
 Hæc pietas nullo concutienda metu.
 Spiritus hic ille est omni discrimine maior?
 Hæc sunt militiæ splendida facta tue?
 Vincit amor, redeo: sed non bonus agur eunti,
 Plurima dum subeunt, pes mihi tardus erat.
 Et sequor, & timido moyse vestigia passus
 Ite iubet amor, lentius ire timor.
 Et iam contigeram scelerati limina teæ,
 Limina tam timido non alevunda pede.
 Ingredior: vires animus dabit: at mihi quorò
 (Et pudet, & dicam) quam prius ille minor.

Ah! Quoties fixi vultum, voluque videri
 Fortis, & oculos dissimulare metus!
 Ah! Quoties oculos nostris in vultibus omnes
 Esse ratus, nostri conscia signa dedi!
 Heu quam difficile est animum non prodere vultu!
 Hic aperit quidquid cura, timorque tegunt.
 Prima satis custos præsentis feræ: quis eilem?
 Prima mihi, capto tu comes, inquit, eras.
 Protinus ut trepidas vox hæc mihi percussit aures,
 Pallos in ætonito plurimus ore fuit
 Ille refutabat lingue meodacia palloræ
 Plus propè me patrio prodidit ille sono,
 Nil, ea dixit, agis: Galileum lingua fasetur
 Te tua; te qui sis, arde negare potes?
 Objicit hoc ipsum nobis mox alter, & alter,
 Et conicetorum, quo tueantur, habent.
 Tude verò effugit peritura fumere lingua
 Corpimus, & dixit dedere mille caput.
 Nec memini visisse, nec est mihi nomine notus:
 Et peteam, si non hæc ego vera loquor.
 Perquem Deum, perque omne sacrum, me nosse negavit
 Horruit ad voces impia vultus meas,
 Nec verbis stimulantia meis, me nominis ira
 Terruit: audacem fecerat ipse timor.
 At frustra, quod eram, vultu non esse videri:
 Prodebat causam perfidia lingua suam.
 Dicebam quoties, non nos, nosse faterbar,
 Contra se testis lingua negantis erat.
 Sed licet esse meo quod eram convinceret ore,
 Impietas aliud visa probare sinit.
 Tunc quoque me Domini pietas (quis credere possit?)
 Non est ex merito passa perire meo.
 Flexit amans oculos, meque inter vincula spectans,
 Plus nostri est visus, quam memoret esse sui.
 Non torvam speciem, non præ se moesta ferabant

Qua minas, culpa signa nec ulla meae,
 Vultus erat qualem miserere credere possim,
 Et dase placandi spem mihi velle sui.
 Quis mihi tunc, superi, concussit pectora motus?
 Sentimus ille oculos me miserantis erat.
 Tunc ego me demum cepi sentire nocentem;
 Tunc animo demum lux fuit orta menti.
 Nec meo venisset melior, nisi tuota fuisset,
 Et maior Domino, quam mihi, cura mei.
 Rursus me credis monuisset cantibus aless,
 Sic ego, non avium rogo monendus eram.
 Egreior, etiamque si sem, turcamaque timorem,
 Exeror, & tanti onnis techi mali.
 Turpiter evasi, quae me quoque ferre decebat
 Vincula: peccanda detentora tuli.
 Hinc grave supplicium, pessimum disfore mentis
 Cogor, & iratum quid sit habere Deum.
 Et illo madet os lachymis, semperque maderit,
 Et heuor ludæ via futura meo est.

ELEGIA VI.

*Fragilitatem suam agnoscit, &
 deplorat.*

Dicebam, mentis, geminos revolatus in ortos
 Iordanes vestis anie recurret aquis;
 Quam violem te, sancta fides, victulque timore
 Signa ferat Domini delse tuille mei.
 Vettere Iordanes, flexaque resabere cursu:
 Deserui Domini prodita signa mei.
 Nec mihi Romulei fasces, Arctæque secures,
 Nec mihi fecerunt arma, vitique metum.
 Vocibus ancillæ (res indignissima dicta)

Celsimus: Heu ubi tunc ille spectabovrat?
 Qui me laudaram, qui nil nisi magna loquebar.
 Carnifices audax inter, & arma mori.
 Omnia spernebam, quæ possent eumque timeri,
 Ducebamque animis interiora meos.
 Pius quæ cur quam loquerer, demorsu mihi posse videlag?
 Concidit exigo spiritus ille metu.
 Nec falsis primum, qualisvis terrore careret,
 Congressum vires sustinere meæ.
 Non credit primis percussa securibus iler,
 Nec nisi multiplos vulnere vicia cadit.
 Firma diu prestat, nec iniquo pressa facit.
 Pondere Tanarij caesa columna iugis.
 Nequiquam venio rupes pulsaturus, & imbre:
 Indecis manet, tutaque mole sua est.
 Non mihi his sanis cecidi, discique volubant
 Quæ me deliceret vox falsis ma sui.
 Quod si me iudex, quod si me plena cogasset
 Curia, cauma minus postea pulchra foret.
 Lumina percellit septem terrore tribunal
 Formaque iudicij, quod timeatur, habet.
 Quæsitur, iudex, histores, vincula, carcer,
 Nomina sunt, quorum terret & ipse sonus.
 Nunc me seiva levi prostravit sermone verbo,
 O pudor! Immissi vulnus ab hoste tuli.
 Si mihi dixisset quisquam, te formina vincet,
 Deque tuis spoliis vitibus illa feret.
 I quoque dixisset, serva venare leonem.
 Inque fugam dama velle sequente canes,
 Et tamen erent, fieri quod posse negavi:
 Prostrati titulum esaya leonis habet.
 O ego quam non sum, quid me miser esse putavi:
 Flammaque de stipula quam brevis orta mea cili.
 Vitibus heu adij maiora pericula nostris:
 En rudis illorum, nec mihi potus etiam.

Quis possum, didici: me caula levissima fregit
 Eritus est fastus brevis ruina mei.
 Intrepidus stabam: stantem levis impulit aura:
 Sic damno cepit doctior esse meo.
 Quis sumus? Aut qua spe meditatur grandia parvi,
 Esse aliquid falso nostraque, nosque rati?
 Cur nos decipimus? Cur nobis, quodlibet auri
 De nobis stultè credere, verba damus?
 Nil magnum nostris possunt promittere vires:
 Sponte sua, nullo coneucente, labant.
 Si Deus auxilio est, tunc omnia possumus omnes:
 Si non est, sine te nomen inane sumus.

ELEGIA VII.

Dolet se occasionem peccandi non vitasse.

Hei mihi! Cur plasquam possum, me posse putavi?
 Cui nimium de me credidit ipse sui?
 Cur ego me praecipis in aperta pericula misi,
 Nec Domini voces me tetigere mei?
 Admonuit quoties: tuta te fiducia perdet,
 Desinet vires impetus ille tuas.
 Vera quidem monuit: sed me meus ardor agebat:
 Plus sibi, quàm magno credidit ille Deo.
 Quis me cogebat sceleratè accedere turba?
 Quis detestandæ limen adire domus?
 Fugissem melius: levior fuga culpa fuisset:
 Perissem causam praebuit ille locus.
 Hic mihi, Aedæcoris quæ pars non ultima nostri est,
 Naufragij scopulus fermina sacra fuit.
 Fermina prima novo dirum scelus intulit oibis:
 Perdidit humanum sermina prima genus.
 Exitio fuit illa mihi: tempus in omne

Principium stendi, materiemque dedit.
 Illius exemplo miles quoque multa rogavit,
 Multaque me falso compulsi ore loqui.
 Infectis oculis Dominus, surisique parebat,
 Et quilibet Domini pars erat visa mihi.
 Debueram vites, nisi mens mihi nulla fuisset,
 In tam præcipiti tempore nosse meas.
 Crystallus tenui leviter percussa lapillo
 Fregitur: infirmis causis pusilla nocent.
 Non bene rimose decursum æquiora puppet:
 Nou bene lapsantes fuleit arundo pedes.
 Imposito glacies oneri non apta ferendo est,
 Quam primo leviter frigore venit hyems.
 Quæ illat, & in summa tantum fundator arena,
 Subriet impulsam ventus, & unda domum.
 Pervada, per scopulos si passit limes venit,
 Fertur in exitum sponte carina suum.
 Corporibus sanis afflant contagia virus:
 Quis sapit, hæc vitet: proximitate nocent.
 Dicitur posteritas, exemplo dicitur nostro,
 Per non tentandam non dare vela viam.
 Nemo sibi credat, nec adire pericula silens
 Audrat: exitium, qui sibi fidet, amat.
 Hæc mihi si monito melius percepta fuissent,
 Non miæc nunc forsitan naufraga cymba foret.

ELEGIA VIII.

Occasionem probandæ fidei à se neglectam esse, dolet.

AH potius nocitura mihi quam tæda subissem,
 Ultima submotum me tenuisset humus:
 Aut subitus languor nervos solvisset eantis:
 Aut ruptum cita mors impedisset iter.

Non ego nunc feris peritura nostra querelis,
 Nec Domini ferent signa relictâ mei.
 Impia me dixit lætæ vicinia torbo,
 Et nox ambigui plena timore mali.
 Quid miset incenso, tempulque huminesque, locumque?
 Prima mali, & gravior tum mihi causa mei.
 Ipse locus causam virtutis præbuit, & que
 Multa rogans visit, quicquid, vel unde forem.
 Tunc ego, quando, poteram monstrare, quis essem?
 Explorant stabilem tempora dura fidem.
 Ventorum furis, & mixtas grandine nimbis
 Obvia indices astius atbur agit.
 Qui tenuis primum fuerat, simisque moranti
 A borea vires concitatis ignis alit.
 Sferens incipit Martis certamine milles
 Se probat: implacidis nauta peritus aquis.
 Quis inuenes nosset, quibus olim flamma pepercit,
 Non tentassent flammæque, relique fidem?
 Pastor Ichsides præijt virtutibus annos,
 Inebriam fœceri passus, & aima sui.
 Sic ego debueram quidvis superare ferendo,
 Temporaque in laudes ventote dura meas,
 Nec tamen aut fornax nobis, ignisque parati,
 Aut lateri fuerant tela timenda meo.
 Strenue bellator verbo prosterneis uno,
 I. nun, aunc atque aude cum moriente mori,
 At bene fortis erat, nec ad ulla pericula pallens,
 Dum lingua tantum res mihi gesta fuit.
 O quanto melius, cui nuper facta videndi
 Copia, quem nunquam viderat ante diem;
 Ille suum est medicum defendere fortiter ausus,
 Quem violare sui turpiter ausus ego.
 Ille oculos tribuit, non omnibus utile munus,
 Qui lacrymis causas sæpe dedere fuis:
 At mihi Divinæ fontem cognoscere lucis,

Ut que Dei verum sit genitus, ipse Deus.
 Nec miles, nec serua mihi convitia fecit:
 Acribus exceptus vocibus ille fuit.
 Biscenos inter proceres, Sanctumque Senatam
 Dux ego: pars nostri non erat ille chori.
 Non ego Pontificum vultus, quos ille, subivi;
 Nec mea sub duro iudice causa fuit.
 Quæ me periturum verbo percelluit uno
 Sordida contemptus forma sine erat.
 Sæpe ego querentes studui celare, quis essent
 Non illi pietas dissimulata meto est.
 Ille relaturum se nil impune sciebat:
 Pœna fuit capiti nulla parata meo.
 Ille sibi medio stetit in discrimine præfens:
 Me lævæ incerti perdidit umbra mali.
 Heu quid negam, cum verberibus, strisque tyranni
 Tentabit nostram barbatus ense fidem?
 Cum mea natare verberaret ora securus,
 Aut crux supplicio forte parata meo?
 Cum trux impietas unicos, ipseque, rotalque
 Proferret in lævas ingemula neces?
 Ut veteres tedeant animi, dissuimus illis:
 Suspectam didici lapsus habere fidem.
 Tunc animos mihi, magne Deus, tuæ fœlice virenti
 Aut ego, quod timeo dicere, rursus ero.

ELEGIA IX.

*Ad galli cantum se lacrymas teneræ
 non posse, fasetur.*

Vocat auroram nimium mihi cogitatus ales,
 Vicinam quoties sentis adesse diem.
 Auroram, lacrymaque meas simul evocat ales,

Nec lacrymis oritur certius illa meis.
 Tunc vitæ frondes hument, & gramina rorè
 Et mea confueto lumina rorè mudent.
 Admonet scelèris quod dum mihi vita manebit,
 Mœrentis semper causa recentis erit.
 Omnia tunc subicipe terribilissima noctis imago,
 Et scelus, & scelèris conscia pœna mei.
 Aut ego Pontificum videor scelerata subire
 Limina, quæque prius, pallidus esse metus:
 Aut famulos inter iurata dicere verba
 Perfidus, & gentem dissimulare noeam.
 Et modo sacrilegis matens excedere tectis,
 Pectoraque iussa sæpe scire manu:
 Et modo sulcus homi, vacuoque abiectus in antro
 De me, de que meo cœmine mœna queri.
 Omnia cum subeant, Domini tamen ora recurant
 Sæpius, & lapsam respicietis antor.
 Tunc pariter redeunt gemitus, & lachrymaeque per ora,
 Cui data tunc primùm causa fuisset, eunt.
 Est sua vis sibiis pellunt obliuia rerum,
 Quodque semel factum est, non meminisse vetant.
 Te quoque, te nostri generis lachrymabilis autor
 Tristitiae, dicunt, non posuisse modum.
 Sæpe dies vetens lachrymantem, sæpe recedens
 Repperit: ante oculos arbor, & anguis erant.
 Ausus etas tangi vetitum decerpere pomum,
 Oraque lethibera conscelerare dape.
 Credibile est, visos in qualibet arboris lectus
 Lumiq;ibus lacrymas excuisse tuis.
 Credibile est quoties tibi se tulit obuius anguis,
 Ob venetes anguis te genuisse dolos.
 Sic quoties cantas, quam perfide dicebat aies,
 Immemorem culpæ noscitur hinc esse meæ.
 Culpa quidem vetus est, sed tam nova semper oberrat,
 Ut memor in lachrymas totus abire velim.

Perfidia nostræ, quàm quondam, certior index,
 Non fraudis, ut tunc, auribus ille canit:
 Quid tamen est illo nobis opus indicè? Nunquam
 Peccati vox est parva futura mei.
 Hæc mihi vox trepidas semper circum sonat aures:
 Hæc mihi, quæ feci, nocte, dieque refert,
 Cumque meos, enovet nullo non tempore fietus,
 Flere tamen iustus est medicina mei.

ELEGIA X.

Ad S. Petrum, ut lachrymis modum ponat.

PETRE, quid assiduis delictum scetibus urges,
 Nec tristi cessant ambre madere genæ?
 Causa (nec id neficis) tua te quoque iudice tata est:
 Conciliat læsum culpe professa Deum.
 Non hominum ritu, Deus impacabilis iras,
 Irarum quamvis est data causa, fovet.
 Sontibus est semper facilis, veniarque paratus,
 Quos videt admittis parituisse sui.
 Sæpe erat in totas sparturus fulmina tetras:
 Unus ut lacrymas vidit, incensis erat.
 Sæpe reos morbis, & iniqui lyderis æstu,
 Sæpe armis voluit perdere, læpè fame.
 Avertere malum lacrymæ: pernoxia remisit,
 Et passuit iustas iræ coacta minas.
 Cum lacrymis quæcumque Dei venit ante tribunal
 Causa, patrociniò tuta potente venat.
 At tibi, quæ priusdem veniam meruere, Deumque
 Placantur lachrymar, sine, modoque carent.
 Utique Per atritas rivum sibi ducit arenas,
 Quæ riguo manat fonte perennis aqua,
 Sic exacta tibi sulcos duxerit per ora,

Ex oculis imbres, qui tibi semper eunt.
 Non est quod metuas: Domini clementia victa est
 Materiem locus sustulit illa tui.
 Mille notis in te veterem testatus amorem est,
 Qui nihil nunc est, quàm fuit ante, minor.
 Ille ut post Erebi vites, Mortisque subactas
 Conspicuum multa se tibi luce dedit.
 Num te corripuit? Num Vane, aut Pesside, dixit?
 Num memor est villas criminosis esse tui?
 Num, tibi quos dederat titulos, aut munus ademit,
 Quo rerum arbitrio tradita summa tuo est?
 Ne tibi meos accens, ne spes dubitabilis esset,
 Quanta tibi pacis pignora sponte dedit?
 Ipse tibi voluit, simul atque à morte revixit,
 Deferrè vitæ nuncia prima suæ.
 O quoties eorum dulcem saturavit amorem,
 Tractandisque artus, vulneraque ipsa dedit!
 O quoties, & quæ tecum fuit ille locutus,
 Pasce meas, toties cum tibi dixit, oves!
 Dixerat: Amissam si de grege senserit unam,
 Per sylvas quærit, per sata Pastor ovem.
 Si reperit, gaudens humeris ad ovile reportat,
 Inventamque gregis totius instar habet.
 Hæc te Pastoris prolegam quærentis imago
 Tangit, & amissam repperientis ovem.
 Repperit, inventumque suo perfricat ovili:
 Geatus iudici una pacis an esse potest?
 Quid quod in allueto captanti gurgite pisces
 Adfuit, & dulci te recreavit ope?
 Nox erat in calium vano consumpta labore,
 Et radijs undas sparserat orta dies,
 Dextrorsum potes: iam retia mittite, dixit:
 Mittitis, & subitum retia misit onus.
 Verba suprema suis cum flans in vertice montis
 Diceret hos inter tu quoque primus eras.

Tunc tibi complexus iterumque, iterumque ferebat,
 Et, quæ mille dabat signa, favoris erat.
 Tunc tibi præ reliquis (& quid dare maius habebat?)
 Commisit pretium sanguis ipse tui,
 Quod si sunt aliquid venæ miracula signum,
 Nunc quoque, quàm quondam, plus tibi posse datum est
 Tunc precibus tuis, tæstique potente fugabas
 Onne genus morbi: nunc satis umbra tua est.
 At cum te victum feralis carcer haberet,
 Quæ Domino de te, quantaque cura fuit?
 Dicta dies arderat, quæ te superna manebat,
 Nec spes effugij, ne molus ullus erat.
 Captivum arati potes, vigilisque tenebant.
 Ascubant onus ferrea vincla manus.
 Aliger è Carlo praesto est tibi, fulgor ab illo
 Protinus evicta nocte diurnus erat.
 Surge, age, festina, sumptisque, ait, indue vestes;
 Et fuge, nilque time: me duco tutus eris.
 Vincla veram, dicturus eras, creberque fascilles:
 Excubat avatas pervigil ante fores.
 Ducentem sequeris, nec quisquam sensit euntem.
 Soperat vigilis somnus, & alia quies.
 Liber abis fasces, quamvis manifesta videres,
 Credere vix oculis te potuisse tuis.
 Ipse Deus vinclis ultro tibi brachia fovit:
 Et dubitas animi vincla soluta tui?
 Singula quid resistam? Venit te reddere certum
 De tot pignoribus pars satis una potest.
 Desine (peccatum persuadent omnia numen)
 Detestare astiduo drine vore genas.
 Forsan, & hæc tua spes possit minor esse videri,
 Ceu Domini notus non satis esset amor.
 Crede, quod est: tua naufragio subducta carina est.
 Incolumis portum iam tenet illa suum.

ELEGIA ULTIMA.

*S. Petrus causam reddit, cur à lachrymis
temperare non possit.*

Arguor immerito, namquam non iusta, recessque,
Donec ero, flendi causa futura mihi est.
Non prius hos oculos lachrymæ, quam vita relinquet,
Illarumque idem, qui modus huius erit.
Nec mihi prifeotum superent si sæcula Patrum,
Lux veniet siccis ulla videnda genis.
Non equidem dubito: lachrymas respexit amaras,
Quem toties falso lesimus ore Deus.
Ne spes dehinc, ne mens in cæta labaret,
Mille desit nobis signa faventis amor.
Vidi ego peccatos vultus, visosque notavi:
Pienaque blanditijs verba loquentis erant.
Non tamen idcirco, lachrymæ, suspendite cursum,
Non ego, si possim, vos tamen ire vetem.
Torrentes, avolque aliquando cæsus, & unda
Deficit: exhaustis alveis aret aquis.
Nulla dies semper nimbis æqualibus humet:
Sæpe fugat Boreas nubila, sæpe Notus.
At vos perpetuis, lachrymæ, mihi currite rivis:
Currite, quod fundat vena petronis habet.
Vos ego, donec erunt, que sunt in corpore vites,
Vos oculo fundam deficiente fræc.
Non me, cur lachrymet, solo de crimine nara,
Causa movet, quamvis hæc quoque causa movet
Qui flendi causam solum putat esse dolorem,
Fallitur, & sensus necians ille mei est.
Sunt alij fontes, usuque invenimus illos:
Acrius ad lachrymas, quam dolor, urget amor.

Ille

Ille meis oculis humentes evocat imbres,
Perque geras, sancta more perennis, agit.
Viridus, & ferrens effusus ignibus ignis
Obruitur: lachrymæ sunt in amore sacæ.
Testis læsides nobis: quas moverat illi
Culpa prius lachrymas, continuabat amor.
Audierat lamenta Deus, percutisque pte cantis:
Diserat & Vates, culpa soluta tua est.
Num tamen id circo lachrymas retinebat eantes.
Aut minus in cursu, quam fuit unæ, dolor?
Ducebat vigiles inter suspiza noctes
Infecta tundra postera sæpe manu.
Regia nocturno, rorabant fragula stetur:
Rorabant medio vultus, & ora die.
Ho. rebant artus tyrio promurice lectis,
Squalidaque asperso pulvere sacæ cum.
Tunc quoque cum resonans feri-bar peclins chordas,
Quod lyra pulsa dabat, flebile carmen erat.
Ante oculos illi commissa erat imago,
Et violara tori stadera semper erant.
Nec quasi lemito dubius de numine stebat:
Iugis erat flendi causa, soille reum.
Qui toties, & tot lachrymas, plangos que ciceret,
Nescieretque modum sensus amantis erat.
Transfusa se luget, qui fors Regemque, hæcque
Prodidit, & simplex ad sus castra redit.
Si quid adhuc superest genitoris mentis in illo,
In regem si non excidit omnis amor:
Perfidie quamvis concessa est gratia, meret:
Et si quam veniant Rex de lit, ipse negat.
Secus, quod à lucris recors defecit, odit.
Hoc memori fixum peccore vulnus alit.
Regia, qua fruitur, nutrix clementia iustum,
Vita que cur miser sit quoque acerbas facit.
Turpe licet facinus pulchris absterferit ausis,

X4

Ve

Vera tamen vox ex : perfidus ille fuit.
 Hoc est quod crociat, stimulisque tenacibus agrum
 Condit : hoc redimi sanguine posse velit.
 Peior causa mea est : Domini clementia maior :
 Meque aliquis fletum sistere posse putet ?
 Ipse mihi lacrymas inhibe, si dicat, obstat :
 Depresez, uique adeo si : oda mihi mea est.
 Ut spes, & veniet tot iam data pigpora nobis
 Ire cretent illas, ite iubebit amor.
 Non eadem est ratio lacrymas in amore tenere,
 Et damni sensu : fortius ille mouet.
 Immemor est damni, tumido quod in equote fecit
 Inhitor, amillas dum reparavit opes.
 Verum si quis amet, lacisse dolebit amantem
 Tunc quoque, cum fuerit conciliatus amor.
 Nec semper lacrymas oculis dolor exprimit : illo
 Tempore decrescit tempore crescit amor.
 Crescit in immensum, si quæ fert vulnere læsus,
 Non nisi maneribus vindicat illa fuis.
 Contigit hoc nobis, non vindex Numinis ira
 Perisurum trisida pereculit igne caput :
 Nec mihi ius regni, nec summum manus ademit,
 Crimine qua nostro perdere dignus eram.
 Nec leuiter saltem durissima quæque merentem
 Arguit, aut cultus tristis signa dedit.
 Quin etiam verbis ultra est solatus amicis,
 Offensa vitos non meminisse læx.
 Credibili maiora dedit : possintque videri
 Flagitijs illum demeruisse meis.
 Quid mihi splendides, quam quod dedit ille, dedisses,
 Paree fides nulla si mea lapsa foret ?
 Si vincum, & posita iam stantem ad verbera veste,
 Texissem obiectu corporis ipse meci ?
 Si factis animos, promissaque magna probassem,
 Altaque signassem sanguine verba meo ?

Posteritas credes me, pro tot signa favoris,
 Et data post ruptam precibus tanta fidem !
 Sim lapis, aut durum mihi sit pro pectore ferrum,
 Si mea me lacrymas sistere tanta sinat.
 Tempore se nullo, nullis se fletibus unquam
 Egerit à læso motus amore dolor.

T Y P O G R A P H U S
 L E C T O R I.

Semifolio implendo, quod vacabat, adiun-
 gi volui Sidronianis elegijs immortale Al-
 fonfi Guzmanis facinus à R. P. Famiano Stra-
 da Lucani stylo expressum *lib. 2. prolus deca-*
dem. Hoc Hispalensij iuventuti, cui omnia ex
 me deberi fateor, præstiti, gratum acroama
 futurum sperans; quidpè quo Hispalensij Ci-
 vis factum post hominum memoriam clarissi-
 mum celebretur. Adieci etiam Odam unam Sar-
 biebij, ut gustum aliquem tanu Poetæ studiosis
 harum litterarum adolescentibus darem. Vale.

FAMILIARIS STRADÆ E SOCIETATE IESU.

Facinus Hispani Ducis.

AT vero Hispanis plura quam Mauribus campis
Arma movet truce lentas Asahs, fonteque lacusque
Et optum patris Bortim vistribus haurit.
Quo magis Alphonsus libere diu membra iustrat
Impiger, & late Manoro descendit ab hoste
Corticem densa dudum in sinibus gementem.

Ere per hostiles arsono clamore phalanga
Atollit p' auras, atque inter barbara sistrat
Capitum olentati purrum videt. Illicet risti
Ut natum poter agnovit. Sat nona micantis
Cœlantes capitis neque fallunt eiscera patrem.
Iunim inter comites, & erat hæc una superstes
Alcedino proles, ægris dum forte parerant,
Abstulerant hostes, nunc circum meria ductum
Obiiciunt patris ante oculos, gl'iosque mirantur,
N' credat, quam non locum tutabitur, uidem,
Acutus se te nati intra viscera ferrum,
Et partium elatio, inspersuros sanguine cultum.
Imparete alij, atque animum subire paritiss:
Exiit iste patens: totum quin lumine Manros
Defecitatis mense, inquit, detestere patallias
Venales animæ, & dominos mutare paratæ?
Si me fecisset proles centena parentem,
Searet, & hostili natorum turba sub iclta,
Nil me propterea recti de tamite flebant,
Exament re ducem lachryma, morteque meorum;

Mœnia sunt ferro, non patris viscera nato
Agr'lienda: meam per me concidite prolem,
Dilaniante artus, æquitate & vulnere membris,
Et semel Alphonsiorem maiorem dicitur patre.

Hæc dicens subito vagina liberat eusem,
Elatoque minas, rabies si tanta cruoris,
Cœdique innocue stimulat præcordia, ferrum
Hoc, ait, accipite: & ferrum de manibus istis
Proiecit pater: iude suos, & cœcta revisit
Securus, potuitque parata succumbere mensæ.

Obstupere acies, covitruque simillima raquo
Alphonsi vox illa fuit, ferrumque exalantis
Fulminis in motem spectantem exterruit hostem.
Mor animi redieem truces, subistque parotis
Ira locum: certum est ulcisci in prole parentem,
Tunc ferrum in vena parati nil tale mentis,
Et frustra palmas ad meria nota levantis
Immergunt, donumque patris in viscera condant,
Et subito ad Cœlum clamor, quomodoque ni vali
Fit sonus, incubuit Boreas cum stridulus Ode,
Tantus ad aspectum cœditi dolor quæ resulsit.

Evocat Alphonsum flagor, atque in montia currit:
Et nati aspiciens lætho languentia membra,
Quamquam animo redit usque patem tamen exanim illum
Dux melior: civesque obiurgans hoc erat, inquit,
Quod veluti capta complorastis in urbe?
Vos ne, puerique meos casu prodetis ab uno?
Illum ego nutribam Patriæ iam reddidi, & urbi
Hæc reor infelsum placabit victima Numeo.
Dixit, & extemplo ad convivæ crepta revertit.
O ingens anime, o fato insuperabile postulat
Digna erat hæc scribi Brutis sub æmine virtus,
Ni foret Alphonsi, morteque scriberet Ibroa.

MATHIÆ CASIMIRI SARBIEBIJ
 è Societ. Jesu.

O D E

è rebus humanis excessus.

Humana linguam tollite parietem
 Nubesque ventique, ut mihi devij
 Montes recedere, & volanti
 Regna procul, populisque vastus

Subegit aer: iam radiavit
 Delubra Divum, iam mihi regle
 Turres recedere, & recessu in
 Exiguum tenuantur libe,
 Totaque, quæ se cumque ferunt vagæ,
 Defectæ genes. O lachrymabilis
 Inertia fortune! Ofluentum
 Principia, interitusque rerum!

Hic d'ista prima oppida merulis
 Minuantur in Cælum: hic veteres ruunt
 Mœnibus, turresque: hic signus,
 Pœnecivis sepe levit arcibus.

Hic mitte Cœlum, sed rapide ruunt
 In bella genes: hic placida seclent
 In pacē, sed late quietus
 Dira lora pœculatur agros.

Hic pœnt tellus tota incantibus
 Ardet, sub armis, stant acies, aiboc
 Pendent futurum sub ictu,
 Et dubio furor hæretavit

In bellapallu. Parte alia recess
 Iam ista Mavoris agnoscit mortuum

Collis in mortem, & cadentum
 Cedo vicium, cumulisque latos

Inferretis agros: hic Martemque
 Secura mœres ardora nascant,
 Postulque certatim sequentes
 Centum operis, populisque fervent

Næq; una Mari caula, nec unius
 Sunt arma moris: bellar adultera
 Ridentis è vultu voluptas,
 loque Helens proceus ardet orbis.
 Nio verba bellis vindicat: hic canis,
 Hæu vile sortum! Se mala comparant,
 Rarum sub exemplo superbit,
 Nec sceleris scelus instat omne est.

Fous illinc belligera later
 Sub classe pontos: iam Thetis axes
 Mogue flammaram procella, &
 Attonita trepidare cautes,
 Et ipsa circum litora pœcuti,
 Maiore fluctu, sifite barbari,
 Ferroque, seu simplex, & igni, &
 Naufragio geminate fatum.

Parum re tellus in mœras patet
 Immensa mortes: Hinc miserabili
 Quallata terrarum tumultu
 Stare pœnot, titubantque reges,
 Unaque tendent turbidus obrunt
 Cives ruina. Stet tacitus cinis:
 Cui servas inscribat civiter:

Cum populo læcet hic, & ipso
 Cum Rege Regnum. Quid incertem super
 Insula totis æquora portibus
 Vides invadare, & repenti
 Te clæ Deum totum ille floscu,
 Regumque turres, & pelago casus

Iam, iam latentes? Iam video procell
 Mercesque deferri, & instantem
 Oceano fuitate gazam.
 Alterna rerum militat efficax,
 In dâmina turbidos. Cladibus instruit
 Bellisque, rixisque, & ruinis
 Sanguineam Libitina scenam,
 Suprema donec scelligeram diem
 Claudat theatrum. Quid moter hætenus
 Viator surarum, & serenas
 Sole domos adituros, usque
 Humana miser! Tollite præpetem
 Festina vatem tollite nubila,
 Quæ solis, & Lunæ labores
 Cæruleo vehit cithra campo.
 Ludor? Sequaces an subeunt larvæ
 Feruntque venti, iamque iterum mihi
 Et regna decere, & immenſe
 Ante oculos perire gentes,
 Sæpeque semper terra minor globo
 Iam iamque cerni difficilis frum
 Vaneſcit in punctum? Ore ſolum
 Numinis Oceanum: ò carentem
 Mortalitatæ portibus inſulam?
 O clauſa nullis marginibus ſicta!
 Hæuſte ante antem, & perenni
 Sardivum glomerate ſuctu.

INDEX ORATIONUM,
 qua in hoc volumine conti-
 nentur.

Pro Lege Manilia.	Pag. 3.
In L. Catilinam, oratio I. in Sena- tu.	Pag. 41.
In L. Catilinam, oratio II. ad Quiri- tes.	Pag. 60.
Pro A. Licinio Archia, Poeta	Pag. 77.
Ad Quirites, post reditum.	Pag. 95.
Post reditum, in Senatu.	Pag. 110.
Pro T. Annio Milone.	Pag. 134.
Pro M. Marcello.	Pag. 189.
Pro Q. Ligario.	Pag. 104.
Pro Rege Deiotaro.	Pag. 121.
In M. Antonium, Philippica I. P.	143.
In M. Antonium, Philippica IX. P.	171.

En la Imprenta de la
Universidad, donde está
impreso este, y Libreria de
D. Joseph Navarro y Armi-
jo, baxo de la Imagen de N.
Sra. del Populo, en calle Ge-
nova, se imprime con inteli-
gencia latina; caractères de
Antuerpia: Se estampa de
basto, y fino; se abre de uno,
y otro; y se hallará variedad
de Libros por mayor, y me-
nor.

UANA

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS